

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

**KADIN YOKSULLUĞUNUN GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI
ODAĞINDA İNCELENMESİ**

Melike YALÇIN

Doktora Tezi

Ankara, 2020

KADIN YOKSULLUĞUNUN GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI ODAĞINDA
İNCELENMESİ

Melike YALÇIN

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2020

CANIM AİLEME...

“Annem, Babam ve Kardeşlerim”

TEŞEKKÜR

İlk olarak, her işimi emanet ettiğim, varlığını her daim, her zaman ve her yerde hissettiğim, tüm zorluklarımın ardından bir kolaylık lütfeden yüce YARADAN'a sonsuz Őükürlerimi sunuyorum.

Tüm yaşamım boyunca yanımda olan, desteğini hiç esirgemeyen, zor zamanlarımı birlikte atlattığım, eğitim ve işte dâhil olmak üzere tüm yaşamım boyunca her türlü fedakârlığı yapan, beni hiç yalnız bırakmayan başta çok sevgili annem *Sıdıka YALÇIN*, babam *Cengizhan YALÇIN*, ablam *Tuğba YALÇIN* ve kardeşim *Dr. Merve YALÇIN*'a sonsuz teşekkür ederim. İyi ki benim ailemsiniz, size sahip olduğum için çok Őanslıyım.

Tez danışmanım *Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN*, tez izleme komite üyesi hocalarım *Prof. Dr. Elif GÖKÇEARSLAN ÇİFCİ* ve *Doç. Dr. Ercüment ERBAY*' a, tez savunma sınavımda yer alan *Prof. Dr. İshak AYDEMİR* ve *Doç. Dr. Nilgün KÜÇÜKKARACA*' ya katkılarından dolayı teşekkür ederim.

İstatistikle ilgili konularda yardım ve desteğini esirgemeyen ve sorularımı yanıtlayan mesai arkadaşım Sayın *Hasan Gürcan ÖZGEN*'e sabrı ve ilgisi için teşekkür ederim.

SYDV'ler ve Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün faaliyetlerine ilişkin bilgileri edinmemde iyi niyeti ve yardımseverliği ile bana destek olan Sayın *Selami TOPUZ*'a teşekkür ederim.

Keçiören SYDV Müdürü Sayın *Emre ADAR* ve birim sorumlusu Sayın *Ali AYDIN* yoksul kadınlar ile görüşme yapabilmemde bana çok kolaylık sağladılar. Yardımları ve destekleri için teşekkür ederim.

Altındağ SYDV Müdürü Sayın *Serdar TAN*'a iyi niyeti, yardımseverliği ve kolaylaştırıcılığı için teşekkür ederim.

Kısıtlı zaman ve koşullarımda bana destek olan Mamak SYDV sosyal inceleme görevlileri ve Mart 2019-Mayıs 2019 tarihleri arasında stajlarını burada gerçekleştiren Ankara Üniversitesi sosyal hizmet bölümü 4. Sınıf öğrencilerine yardımları için teşekkür ederim.

Bu tezin oluşmasında varlıklarıyla, deneyimleri ve duygularıyla yaşamlarını açan, görüşme yaptığım tüm yoksul kadınlara en içten ve samimi teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

YALÇIN, Melike. *Kadın Yoksulluğunun Güçlendirme Yaklaşımı Odağında İncelenmesi*, Doktora Tezi, Ankara, 2020.

Bu araştırma ile en genel anlamıyla yoksul kadınların bazı genel özellikleri, yoksullukla bağlantılı deneyim ve görüşleri ile yoksullukla baş etme ve güç durumlarından yola çıkarak bir **model önerisinin** geliştirilmesi amaçlanmıştır.

Araştırmada nicel araştırma yöntemi kullanılmış olup, Mart 2019-Mayıs 2019 tarihleri arasında Ankara ili Altındağ, Mamak ve Keçiören İlçe Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından sosyal yardım alan, araştırmaya katılmayı kabul eden 150 kadın ile araştırmacı tarafından oluşturulan “Görüşme Formu” kullanılarak yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmaya katılan yoksul kadınlar genç yetişkin dönemde ve ilkokul mezunu, evli, en az bir çocuk sahibi, daha önce çalışmamış ve hâlihazırda çalışmayan, geçimini devletten aldığı yardımlarla sağlayan ve borcu bulunan kadınlardır. Katılımcılar yoksulluğu en çok ihtiyacını karşılayamamak olarak tanımlarken, yoksulluğun nedenini ise işsizlik olarak belirtmişlerdir. Genel olarak kadınların yoksul olma nedenini, çocuklarına bakmak zorunda olmaları nedeniyle çalışamamaları olarak ifade etmişlerdir. Katılımcılar, kadınların yoksulluktan erkeklere göre daha çok etkilendiğini düşünmekle birlikte, bunun nedenini kadınların erkeğe bağımlılığı olarak açıklamaktadırlar. Yoksullukla baş etmek için en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurduklarını, ancak bu kuruluşlardan aldıkları yardımların geçimlerini sağlamaya yetmediğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar güçlü yanlarını iyi bir anne ve eş olmak olarak açıklarken, güçsüz yanlarını ise kendilerine güvensizlikleri olarak belirtmişlerdir. Yaşamda en çok bir eve sahip olmayı istemekte ve yoksulluğun çözümüne yönelik devletten sosyal yardım miktarının artırılmasını talep etmektedirler. Sonuç olarak, kadın yoksulluğu ile ilgili sosyal politikalar geliştirilirken, kurumsal hizmet mekanizmalarının yeniden gözden geçirilerek, yoksul kadınları güçlendirme

temelindeki koruyucu ve önleyici proje ve programlara yer verilmesi ile yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının da söz konusu politikalar içerisinde yer almasının önemli olduğu düşünülmektedir. Araştırma bulguları kapsamında da yoksul kadınlara sunulan sosyal yardımlara ilişkin kurumsal hizmet mekanizmalarının yeniden yapılandırılmasını temel alan bir model önerisi geliştirilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Kadın, Yoksulluk, Güçlendirme Yaklaşımı, Sosyal Hizmet, Sosyal Politika

ABSTRACT

YALÇIN, Melike. *Investigation of Female Poverty in the Strenghtening Approach Ph. D. Dissertation*, Ankara, 2020.

With this research, it is aimed to develop a model proposal based on some general characteristics of poor women, their experiences and views related to poverty, and dealing with poverty and strenght situations.

Quantitative research method was used in the research and face-to-face interviews were conducted with 150 women who received social assistance from Ankara Province, Altındağ, Mamak and Keçiören District Social Assistance and Solidarity Foundations between March 2019 and May 2019 using the "Interview Form" created by the researcher.

Poor women participating in the study are young adult and primary school graduates, married, having at least one child, have not worked before and are not currently working and earn their living with the help of the state and have debt.

While the participants defined poverty as not being able to meet their needs, the most, they stated the cause of poverty as unemployment. In general, they expressed the reason why women are poor because they have to take care of their children and cannot work. While the participants think that women are more affected by poverty than men, they see the reason for this as women's dependence on men. They stated that they mostly applied to social assistance organizations to deal with poverty, but the assistance they received from these organizations was not enough to make a living. While the participants explained their strengths as being a good mother and wife, they stated their weaknesses as their distrust. They want to have the most home in life and demand an increase in the amount of social assistance from the state for the solution of poverty. As a result, it is thought that while developing social policies related to women poverty, it is important to revise the institutional service mechanisms, to include protective

and preventive projects and programs on the basis of empowering poor women, and to include local governments and non-governmental organizations within the said policies.

Within the scope of the research findings, a model proposal was developed based on the restructuring of the institutional service mechanisms for social benefits offered to poor women.

Keywords

Woman, Poverty, Empowerment Approach, Social Work, Social Policy

İÇİNDEKİLER

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI	ii
ETİK BEYAN	iii
TEŞEKKÜR	v
ÖZET	vii
ABSTRACT	ix
İÇİNDEKİLER	xi
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xvii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xix
ÇİZELGELER DİZİNİ	xx
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	6
1.1. YOKSULLUK KAVRAMI.....	6
1.1.1. Yoksulluk Yaklaşımları	9
1.1.1.1. Parasalcı Yaklaşım (Moneteri Yaklaşımı).....	10
1.1.1.2. Yapabilirlik Yaklaşımı (Kapasite Yaklaşımı)	10
1.1.1.3. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı.....	13
1.1.1.4. Katılımcı Yaklaşım	14
1.1.2. Yoksulluğun Nedenleri ve Yapılan Atıflar	16
1.1.2.1. Kişisel Nedenler	22
1.1.2.2. Sosyal Yapıyla İlgili Nedenler.....	23
1.1.2.3. Kadercilik.....	24
1.1.3. Yoksulluğun Görünümü	25
1.1.4. Yoksulluğun Bireyler Üzerindeki Etkileri	29
1.2. KADIN YOKSULLUĞU	30
1.2.1. Yoksulluğun Kadınlaşması Kavramı	31
1.2.1.1. Kadın Yoksulluğunun Ayırt Edici Özellikleri.....	33
1.2.1.1.1. İşgücü Piyasasındaki Konum	33
1.2.1.1.2. Hane İçi Eşitsizlikler	35

1.2.1.1.3. Eğitim.....	39
1.2.2. Kadın Yoksulluğunun Görünümü.....	41
1.2.3. Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Etkileri.....	43
1.2.3.1. Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Psikolojik Etkileri.....	43
1.2.3.2. Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Sosyal Etkileri.....	45
1.2.3.3. Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Ekonomik Etkileri.....	46
1.3. SOSYAL HİZMET VE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI.....	47
1.3.1. Kavram Olarak Güç ve Güçlendirme.....	48
1.3.2. Sosyal Hizmette Güçlendirme Yaklaşımının Felsefi Temelleri ve Tarihçesi.....	50
1.3.3. Güçlendirme Yaklaşımında Sosyal Hizmet Uzmanının Rollerini.....	52
1.3.4. Problem Odaklı Yaklaşım ve Güçlendirme Yaklaşımı Arasındaki Fark.....	61
1.3.5. Yoksulluk ve Güçlendirme Yaklaşımı.....	63
1.3.5.1. Kadın Yoksulluğu ve Güçlendirme Yaklaşımı.....	67
1.3.5.1.1. Kadın Yoksulluğu ve Mikro Düzeyde Güçlendirme.....	73
1.3.5.1.2. Kadın Yoksulluğu ve Mezzo Düzeyde Güçlendirme.....	80
1.3.5.1.3. Kadın Yoksulluğu ve Makro Düzeyde Güçlendirme.....	87
1.4. YOKSULLUK, KADIN YOKSULLUĞU VE KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMELERİNE YÖNELİK AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ POLİTİKALARI.....	90
1.4.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü.....	91
1.4.1.1. Aile Yardımları.....	93
1.4.1.2. Eğitim Yardımları.....	94
1.4.1.3. Sağlık Yardımları.....	95
1.4.1.4. Yaşlı ve Engelli Yardımları.....	96
1.4.1.5. Özel Amaçlı Yardımlar.....	97
1.4.1.6. Projeler.....	100
1.4.2. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.....	101
1.4.2.1. Projeler.....	101
1.4.2.2. Politika Belgeleri.....	103
1.4.2.3. Diğer Çalışmalar.....	103

1.4.3. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü	104
1.4.4. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü	106
1.4.5. Çalışma Genel Müdürlüğü	106
1.4.5.1. Projeler	107
1.4.5.2. Politika Belgeleri	107
1.4.6. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü	108
1.4.6.1. Projeler	108
1.4.6.2. Politika Belgeleri	109
1.5. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	110
1.6. ARAŞTIRMANIN AMACI	112
1.7. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	114
1.8. ARAŞTIRMANIN SAYILTILARI	115
1.9. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI	115
1.10. TANIMLAR	115
2. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	117
2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ	117
2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM	118
2.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ	120
2.3.1. Veri Toplama Araçları	123
2.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMLANMASI	125
3. BÖLÜM: BULGULAR ve YORUM	127
3.1. YOKSUL KADINLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	129
3.1.1. Yoksul Kadınların Genel Özellikleri	129
3.1.2. Yoksul Kadınların Evlilik, Eş ve Çocuk Durumu	132
3.1.3. Yoksul Kadınların Göç Durumları	136
3.2. YOKSUL KADINLARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	140
3.2.1. Yoksul Kadınların Genel Ekonomik Durumu	140
3.2.2. Yoksul Kadınların İçinde Buldukları Hanenin Ekonomik Özellikleri	147
3.2.3. Yoksul Kadınların Varlık Durumu	151

3.2.4. Yoksul Kadınların Sosyal Yardım Hizmetlerinden Yararlanma Durumu	153
3.3. YOKSUL KADINLARIN SAĞLIK DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR	160
3.3.1. Yoksul Kadınların Hastalık ve Engel Durumu	160
3.4. YOKSUL KADINLARIN FİZİKSEL ÇEVRELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	162
3.4.1. Yoksul Kadınların İçinde Buldukları Çevre Durumu	162
3.5. YOKSUL KADINLARIN YOKSULLUK VE KADIN YOKSULLUĞUYLA BAĞLANTILI DENEYİM VE GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN BULGULAR	165
3.5.1. Yoksul Kadınların Genel Olarak Yoksulluğa İlişkin Değerlendirmeleri	165
3.5.2. Yoksul Kadınların Yoksulluğu Deneyimleme Biçimleri.....	170
3.5.3. Yoksul Kadınların Genel Olarak Kadın Yoksulluğuna Bakış Açıları ve Kadın Yoksulluğunu Değerlendirmeleri	174
3.6. YOKSUL KADINLARIN YOKSULLUKLA BAŞ ETME VE GÜÇ DURUMUNU DEĞERLENDİRMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR	177
3.6.1. Yoksul Kadınların Yoksulluk Sorunuyla Baş Etme Stratejileri.....	177
3.6.2. Yoksul Kadınların Güçlü ve Güçsüz Yönleri, Gelecekle İlgili Beklentileri.....	182
3.6.3. Yoksul Kadınların Vatandaşlık Haklarını Kullanma Durumu ile Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri	190
3.7. YOKSUL KADINLARIN BAZI ÖZELLİKLERİNİN YOKSULLUKLA İLGİLİ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR	194
3.7.1. Yoksul Kadınların Yaş Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi	195
3.7.2. Yoksul Kadınların Eğitim Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi	200
3.7.3. Yoksul Kadınların Göç Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi	203

3.7.4. Yoksul Kadınların Diğer İnsanlarla İlişki Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi	205
3.7.5. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Yaşadığı En Önemli Sorunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi	207
3.7.6. Yoksul Kadınların Zorlukların Üstesinden Gelme Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi	211
4.BÖLÜM: SONUÇLAR ve TARTIŞMA	213
4.1. YOKSUL KADINLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR	216
4.2. YOKSUL KADINLARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR	217
4.3. YOKSUL KADINLARIN SAĞLIK DURUMLARINA İLİŞKİN SONUÇLAR	221
4.4. YOKSUL KADINLARIN FİZİKSEL ÇEVRELERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR	221
4.5. YOKSUL KADINLARIN YOKSULLUK VE KADIN YOKSULLUĞUYLA BAĞLANTILI GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR	222
4.6. YOKSUL KADINLARIN YOKSULLUKLA BAŞ ETME VE GÜÇ DURUMUNU DEĞERLENDİRMEYE İLİŞKİN SONUÇLAR	223
4.7. YOKSUL KADINLARIN BAZI ÖZELLİKLERİNİN YOKSULLUKLA İLGİLİ BAZI DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİNE GÖRE SONUÇLAR	226
5. BÖLÜM: KADIN YOKSULLUĞU KAPSAMINDA KURUMSAL HİZMET MEKANİZMALARININ YAPILANDIRILMASINA İLİŞKİN BİR MODEL ÖNERİSİ	230
5.1. MODELİN AMACI	231
5.2. MODELİN DAYANDIĞI TEMEL İLKELER.....	244
5.3. MODELİN GELİŞTİRİLMESİNDE ARAŞTIRMANIN ÖNE ÇIKAN BULGULARI	244
5.4. KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE ÖNERİLER	250
5.4.1. Koruyucu Perspektif Temelli Öneriler	250
5.4.2. Önleyici Perspektif Temelli Öneriler.....	253

KAYNAKÇA	256
EKLER.....	269
EK-1. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU	269
EK-2. GÖRÜŞME FORMU	270
EK-3. ETİK KOMİSYON İZİNİ	283
EK-4. KEÇİÖREN SYDV UYGULAMA İZİN YAZISI	284
EK-5. MAMAK SYDV UYGULAMA İZİN YAZISI	285
EK-6. ALTINDAĞ SYDV UYGULAMA İZİN YAZISI	286
EK-7. AÇSHB VERİ TALEBİ CEVABI YAZI	287
EK-8. ORJİNALLİK RAPORU.....	288

KISALTMALAR DİZİNİ

AASWG	: Gruplarla Sosyal Hizmetin Gelişimi Derneği
AB	: Avrupa Birliği
AÇSHB	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AÇSHİM	: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü
ADNKS	: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi
ASDEP	: Aile Sosyal Destek Programı
ATHGM	: Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü
BM	: Birleşmiş Milletler
BSYBS	: Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi
ÇATOM:	: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
ÇHGM	: Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü
EAPN	: Avrupa Yoksullukla Mücadele Ağı
EUROSTAT	: Avrupa Topluluğu İstatistik Ofisi
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GSS	: Genel Sağlık Sigortası
GSYİH	: Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KAGİDER	: Türkiye Kadın Girişimciler Derneği
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KSGM	: Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OSB	: Organize Sanayi Bölgesi
SAGP	: Satın Alma Gücü Paritesi
SGK	: Sosyal Güvenlik Kurumu
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SHM	: Sosyal Hizmet Merkezleri
SIDA	: İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı

SPSS	: Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı
STK	: Sivil Toplum Kuruluğu
SYDTF	: Sosyal Yardımlağu ve Dayanığuı Teğuik Fonu
SYDV	: Sosyal Yardımlağu ve Dayanığu Vakfı
TOKİ	: Toplu Konut İdaresi
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNDP	: Birleğumiş Milletler Kalkınma Programı
UNICEF	: Birleğumiş Milletler ocuklara Yardım Fonu
WEF	: Dünya Ekonomik Forumu
WFP	: Dünya Gıda Programı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Yapabilirlik Yaklaşımı Kavramsal Çerçeve	12
Şekil 2. İnsan Davranışı ve Sosyal Çevreye Dayalı Yaklaşımların Karşılaştırılması	21
Şekil 3. Yıllara Göre Maddi ve Sosyal Yoksulluk Dağılımı	26
Şekil 4. Bazı Avrupa Ülkelerinde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Riski Toplam Nüfus İçindeki Pay, 2016	28
Şekil 5. 18-64 Yaş Arasında Yoksulluk Riski Altında Bulunan Kadın Oranı	41
Şekil 6. Güçlendirmenin Boyutları	49
Şekil 7. Padesky ve Mooney Dört Adımlı Güçlendirme Modeli	78
Şekil 8. Kadınların Güçlendirilmesinde Bir Uygulama Modeli	84
Şekil 9. BSYBS Kapsamında Bölgelere Göre En Fazla Yararlanılan Sosyal Yardım Programları	98
Şekil 10. Araştırmanın Genel Amacı ve Kavramsal Çerçeve	113
Şekil 11. Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Komisyonunun Yapısı	241
Şekil 12. Kadın Yoksulluğu Kapsamında Kurumsal Hizmet Mekanizmalarının Yapılandırılmasına İlişkin Model Önerisi	243

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1. Yoksulluk Yaklaşımlarının Karşılaştırılması	15
Çizelge 2. Ülkemizde Kadın İstihdamı (2018).....	34
Çizelge 3. Cinsiyete Göre 25-49 Yaş Grubunda Olup Hane Halkında 3 Yaşın Altında Çocuğu Olan Kişilerin İstihdam Oranı	36
Çizelge 4. Cinsiyete Göre Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Kişilere İlişkin Dağılım	37
Çizelge 5. Cinsiyete Göre Seçilmiş Göstergeler, 2018	39
Çizelge 6. Hane Halkı Fertlerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları	40
Çizelge 7. Güçlendirici Sosyal Hizmet.....	53
Çizelge 8. Güçlerin Bulunabileceği Alanlar	55
Çizelge 9. Güçlendirici Sosyal Hizmet: Klinik ve Politik	61
Çizelge 10. Problem Odaklı Yaklaşım ve Güçlendirme Yaklaşımının Karşılaştırması	62
Çizelge 11. Sosyal Hizmet Uygulamasında Güçlendirme Yaklaşımı	64
Çizelge 12. Güçlendirmenin Yaygın Olarak Kullanılan Düzeyleri ve Hane, Toplum ve Daha Geniş Alanlarda Tanımlanması	70
Çizelge 13. Çeşitli Sistem Düzeyindeki Alanlar	72
Çizelge 14. Birey, Aile ve Grupların Sosyal İşlevselliklerinin Belirleyicileri	80
Çizelge 15. Organizasyonlar ve Formel Gruplar için Sosyal İşlevselliğin Belirleyicileri	86
Çizelge 16. Topluluklar, Topluluklar ve Dünya Topluluklarının Sosyal İşlevsellik Belirleyicileri	88
Çizelge 17. 2018 Yılı Şartlı Eğitim Yardımları Okul Kademelerine ve Cinsiyete Göre Fayda Sahibi Sayısı Dağılımı	95
Çizelge 18. 2017-2018 Yılı Toplam Sosyal Yardım Harcama ve Oranları	99
Çizelge 19. Türkiye Genelinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından Sosyal Yardım Alan Kadın Sayısı	118
Çizelge 20. Ankara'nın Bazı İlçelerinin Yoksulluk Oranı	119
Çizelge 21. Yoksul Kadınların Yaş Durumu.....	129

Çizelge 22. Yoksul Kadınların Doğum Yeri.....	130
Çizelge 23. Yoksul Kadınların Eğitim Durumu	130
Çizelge 24. Yoksul Kadınların Medeni Durum ve Evlilik Bilgisi.....	132
Çizelge 25. Yoksul Kadınların Eş Bilgisi	134
Çizelge 26. Yoksul Kadınların Çocuk Bilgisi	135
Çizelge 27. Yoksul Kadınların Ankara'ya Başka Yerden Göç Etme Durumu	136
Çizelge 28. Yoksul Kadınların Göç Ettikleri Bölge	138
Çizelge 29. Yoksul Kadınların Kaç Yıldır Ankara'da Yaşadığı.....	138
Çizelge 30. Yoksul Kadınların Çalışma Durumu.....	141
Çizelge 31. Yoksul Kadınların Gelir Durumu ve Geçim Kaynakları	145
Çizelge 32. Yoksul Kadınların Meslek Edindirme Kursuna Katılmayı İsteme Durumu	146
Çizelge 33. Yoksul Kadınların Buldukları Hanenin Ortalama Aylık Gelir, Gider ve Bazı Kalemlerine İlişkin Harcamaları	148
Çizelge 34. Yoksul Kadınların Eşinin Çalışma Durumu ve Yaptığı İş	149
Çizelge 35. Yoksul Kadınların Yaşadıkları Evin Mülkiyet Durumu	150
Çizelge 36. Yoksul Kadınların Borç Durumu	152
Çizelge 37. Yoksul Kadınların Kendine Ait Birikim Durumu.....	153
Çizelge 38. Yoksul Kadınların Aldıkları Sosyal Yardım Türü ve Yardıma İlişkin Değerlendirmeleri	153
Çizelge 39. Yoksul Kadınların Tanısı Konulmuş Hastalığı Bulunma ve Tedavi Görme Durumu.....	160
Çizelge 40. Yoksul Kadınların Tanısı Konulmuş Hastalığı	161
Çizelge 41. Yoksul Kadınların Engel Durumu	161
Çizelge 42. Yoksul Kadınların Birlikte Yaşadığı Kişi.....	162
Çizelge 43. Yoksul Kadınların Hanesinde Engelli veya Yaşlı Bulunma ve Bunların Bakımını Sağlama Durumu	163
Çizelge 44. Yoksul Kadınların Evinde Bulunan Eşya Durumu	164
Çizelge 45. Yoksul Kadınların Yoksulluğu Tanımlama Biçimi	166
Çizelge 46. Yoksul Kadınların Genel Olarak Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Görüşleri.....	167

Çizelge 47. Yoksul Kadınların Ne Zaman Beri Yoksul Olduklarına Yönelik Düşünceleri	170
Çizelge 48. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Hissettikleri Duygular.....	171
Çizelge 49. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Yaşadıkları En Önemli Sorun/Sorunlar	173
Çizelge 50. Yoksul Kadınların, Kadınların Neden Yoksul Olduğuna Yönelik Düşünceleri	174
Çizelge 51. Yoksul Kadınların, Kadınların Yoksulluktan Erkeklere Göre Etkilenme Durumunu Değerlendirmeleri ve Bunun Nedenlerine İlişkin Görüşleri.....	176
Çizelge 52. Yoksul Kadınların Yoksullukla Baş Etmek İçin Yaptıkları	178
Çizelge 53. Yoksul Kadınların Yaşamını Değiştirme Yönünde Bugüne Kadar Yaptıkları	180
Çizelge 54. Yoksul Kadınların Diğer İnsanlarla İlişki Durumu ve Sorunlarını Çözerken En Çok Kimden Yardım Aldıkları.....	181
Çizelge 55. Yoksul Kadınların Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendilerini Yeterli Hissetme Durumu	183
Çizelge 56. Yoksul Kadınların Güçlü Yanları.....	184
Çizelge 57. Yoksul Kadınların Güçsüz Yanları	186
Çizelge 58. Yoksul Kadınların Geleceğine Yönelik Değerlendirmeleri	187
Çizelge 59. Yoksul Kadınların Yaşamda En Çok Sahip Olmak İstedikleri	188
Çizelge 60. Yoksul Kadınların Vatandaşlık Haklarını Kullanma Durumu	190
Çizelge 61. Yoksul Kadınların Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri.....	191
Çizelge 62. Yoksul Kadınların Yaşı ile Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendilerini Yeterli Hissetme Durumu	196
Çizelge 63. Yoksul Kadınların Yaşı ile Yoksulluk Nedeniyle En Çok Yaşadıkları Sorun.....	197
Çizelge 64. Yoksul Kadınların Yaşı ile Güçlü Yanları	198
Çizelge 65. Yoksul Kadınların Eğitimi ile Hâlihazırda Çalışma Durumu	200
Çizelge 66. Yoksul Kadınların Eğitimi ile Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendilerini Yeterli Hissetme Durumu	201

Çizelge 67. Yoksul Kadınların Eğitimi ile Genel Olarak Kadınların Neden Yoksul Olduğuna İlişkin Düşünceleri	202
Çizelge 68. Yoksul Kadınların Göç Etme Durumu ile Güçsüz Yanları	203
Çizelge 69. Yoksul Kadınların Göç Etme Durumu ile Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri.....	204
Çizelge 70. Yoksul Kadınların Diğer İnsanlarla İlişki Durumu ile Geleceğini Nasıl Gördüğü	205
Çizelge 71. Yoksul Kadınların Diğer İnsanlarla İlişki Durumu ile Sorunlarını Çözerken En Çok Kimden Yardım Aldığı	206
Çizelge 72. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Yaşadığı En Önemli Sorun ile Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri.....	208
Çizelge 73. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Yaşadığı En Önemli Sorun ile Yoksullukla Baş Etme Stratejileri.....	210
Çizelge 74. Yoksul Kadınların Zorlukların Üstesinden Gelme Durumu ile Sorunlarını Çözerken En Çok Kimden Yardım Aldıkları	211

GİRİŞ

Literatürde de sıkça vurgulandığı gibi, temel olarak yoksulluğa yönelik farklı yaklaşımlar bulunması nedeniyle söz konusu kavram üzerinde anlaşmaya varılmış tek bir tanımlama bulunmamaktadır. Farklı teorik bağlamlarda tanımlansa da yoksulluk, özünde toplumda bulunan kaynak ve hizmetlere erişim noktasında yaşanan sorunlara işaret etmektedir. Yoksulluk, çok boyutlu doğası gereği yaş, cinsiyet, göç gibi pek çok değişkenle de birlikte anılmaktadır (Güneş, 2016, s.8).

Yoksulluğun, literatürde farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele alındığı görülmüştür.

Örneğin yoksulluğa parasal değer atfeden, yoksulluğu gelir ve tüketim temelli olarak inceleyen parasalcı (moneteri) yaklaşım; açlık, eğitimsizlik, kötü barınma koşullarından kaçınabilme yetisi olarak ele alan yapabilirlik (kapasite) yaklaşımı; içinde bulunulan toplumun asgari standartlarına erişemeyip, sınırlı kaynaklara sahip olma şeklinde ele alan sosyal dışlanma yaklaşımı ve yoksulların yoksulluğu kendi deneyimleri çerçevesinde nasıl tanımladığı üzerinde şekillenen katılımcı yaklaşım bunlardandır.

Bununla birlikte, yoksulluğun nedenlerine ilişkin literatürde çeşitli sınıflandırmalar olsa dahi temelde üç yaklaşım üzerinde durulmaktadır. Bunlar kişisel nedenler, sosyal yapıyla ilgili nedenler ve kaderciliktir. Yoksulluğun nedenini *kişisel etmenler* üzerinden ele alan yaklaşımda yoksul bireylerin yoksul olma durumları kendi başarısızlıklarının sonucudur. Dolayısıyla suçlayıcı bir yaklaşımdan bahsedilebilir. *Sosyal yapıyla* ilgili açıklamalar ise yoksulluğun nedenlerini dışsal etkenlere bağlamaktadır. Bu kapsamda toplumda var olan bir takım eşitsizlikler, hiyerarşik durum, düşük gelir gibi dışsal yapılar göz önüne alınır. Üçüncü yaklaşım olan *kadercilik* yaklaşımında ise yoksulluk; şans, talih gibi dışsal faktörlerle açıklanmaktadır.

Yoksulluğun dünyadaki milyonlarca insanı etkilediği bilinmekle beraber, nedenleri ve çözüm yollarına kadar olan süreç çeşitlidir. Toplumdaki dezavantajlı gruplardan olan kadın ve çocukların ise yoksulluktan daha çok etkilendiği

bilinmektedir (The Herald, 2013). Dünyadaki genel zenginliğe rağmen, yoksulların sayısında artış olmakla birlikte, gelişmiş ülkelerde dâhil olmak üzere yoksulluk, tamamen çözülemeyen bir sorun olarak gündeme gelmektedir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012, s.78).

Bu kapsamda sosyal hizmet ve sosyal yardımlara ihtiyaç duyan grupların başında yoksullar gelmektedir. Bu nedenle yoksulluk, sosyal hizmet, sosyal yardımlar birbiriyle bağlantılı kavramlardır Ülkemizde 1980'li yıllarda kentleşmenin yaygınlaşmasıyla birlikte bir anlamda kırdan kentlere taşınan yoksulluk, beraberinde yalnızca sosyal yardımlara değil, aynı zamanda sosyal hizmete de ihtiyaç duyan grupları ortaya çıkarmıştır. Söz konusu gruplar kent yaşamına uyum sağlamanın ötesinde, eğitim, barınma, sağlık gibi temel hizmetlerden de yararlanmak durumundadır. Bu nedenle, kent yaşamı içinde bulunan yoksulların, sosyal dışlanmışlıklarının önlenmesi ile temel hizmetlere ulaşmalarının kolaylaştırılması yönündeki sosyal politikalarda düzenlemelere ihtiyaç vardır (Gül ve Şen, 2018, s. 11). Söz konusu sosyal politikaların düzenlenmesinde ise kamunun yanında yerel yönetimler ve STK'ların da süreçte desteğinin sağlanması önemli görülmektedir.

Kent yoksulluğu içindeki gruplardan yoksulluğu derinden yaşayanlardan biri ise kuşkusuz kadınlardır. Kadınlar, toplumda var olan çeşitli fırsat, kaynak ve hizmetlere erişememenin yanı sıra, varlığa sahip olmada, geliri üzerinde kontrol sağlamakta zorluk çekmekte ve emekleri çoğunlukla değerli görülmemektedir (Ünlütürk Ulutaş, 2009 s.26). Bunun temel nedenlerinden biri de toplumda var olan eşitsiz güç ilişkileridir. Dolayısıyla kadın yoksulluğunu önlemede söz konusu eşitsiz güç ilişkilerine odaklanmanın da gerekli olduğu düşünülmektedir (Şener, 2009, s.6-9).

Daha öncede belirtildiği gibi kadınlar ile erkekler arasında bulunan yapısal bir takım nedenlerden kaynaklı eşitsizlikler, kadınların yoksulluğu deneyimleme biçimini farklılaştırmaktadır (Şengül ve Fisunoğlu, 2014, s.1). Aynı hane içindeki kadınların, kız ve erkek çocuklarının yoksulluğu deneyimleme biçimleri de birbirinden farklı olabilmekte, cinsiyet rolleri nedeniyle yoksulluğun farklı etkilerine maruz kalabilmekte, söz konusu farklılık özellikle gıda, sağlık ve eğitime erişim

gibi konularda meydana gelmektedir (Ünlütürk Ulutaş, 2009, s.35). Bu nedenlerle de cinsiyet ayrımcılığı ve yoksulluk süreçlerinin daha detaylı analiz edilerek açıklanmasının gerekli olduğu düşünülmektedir (Baden ve Milward, 1997, s.2).

Kadın yoksulluğuyla ilgili çalışmalara da ihtiyacın giderek arttığı vurgulanmaktadır. Çünkü söz konusu yoksulluk durumu kadınla özdeşleşir duruma gelmiştir. Bu kapsamda kadınların içinde bulunduğu yaşam alanlarındaki yoksulluğa yol açan faktörlerin incelenmesi ayrıca önem taşımaktadır (Çamur Duyan, 2010, s.20).

Bu araştırma ise yoksulluk teorilerinden “yapabilirlik yaklaşımı” ve “katılımcı yaklaşım” perspektifi ile incelenmiştir. Söz konusu yaklaşımlarda esas olan bireylerin *güçlendirilmesidir*. Bireylerin kapasitelerinin artırılmasıyla birlikte işlevselliklerinin de artacağı kapsamındaki “**yapabilirlik**” yaklaşımının sosyal hizmetteki **güçlendirme yaklaşımı** ile kesiştiği bazı noktalarının bulunduğu düşünülmektedir. Örneğin yapabilirlik yaklaşımı, her düzeyde kurumsal, sosyal, politik ve kültürel bileşeni de içeren bir odağa sahiptir. Dolayısıyla yoksulluk sorununa çok boyutlu olarak yaklaşmaktadır. Aynı zamanda yapabilirlik yaklaşımı, bireylerin **özgürlük** ve **kendi kararlarını vermelerini** odak noktası olarak alır. Katılımcı yaklaşım ise yoksulların, yoksulluğu kendi bakış açısına göre tanımlaması olanağı sağlar. Buradan hareketle de yoksulların güçlendirilmelerinin gerekliliğine vurgu yapar.

Ayrıca bu araştırmada yoksul kadınlar “sosyal yardım alan mağdur” bakış açısı ile değil, gücü ve kapasitesi olan, bireysel ve kolektif temelde güç ve kapasitesini kullanabilecek yeterlilikte, yoksulluktan kaynaklı sorunlarıyla mücadele edebilen bireyler olarak ele alınmaktadır.

Araştırmanın temel amacı ise yoksul kadınların bazı genel özellikleri, yoksullukla bağlantılı deneyim ve görüşleri ile yoksullukla baş etme ve güç durumlarından yola çıkarak bir model önerisinin geliştirilmesidir.

Söz konusu model önerisi kuramsal bilgiler ve araştırma sonuçları doğrultusunda hazırlanmıştır. Ülkemizde hâlihazırda var olan sosyal yardımlara ilişkin **kurumsal**

hizmet mekanizmalarının yeniden yapılandırılmasını temel alan model önerisi, yoksul kadınların güçlendirilmesi kapsamında düzenlenmiştir.

Araştırma beş bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde araştırmanın kuramsal çerçevesine yer verilmiş olup, genel olarak yoksulluk kavramı incelendikten sonra, yoksulluk yaklaşımlarından parasalcı yaklaşım, yapabilirlik yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı ve katılımcı yaklaşım açıklanmış ve yoksulluğun nedenlerine yer verilmiştir. Yoksulluğun nedenleri ise kişisel nedenler, sosyal yapıyla ilgili nedenler ve kadercilik başlıkları altında incelenmiştir. Daha sonra Dünya’da yoksulluğun görünümü ve yoksulluğun bireyler üzerindeki etkilerinden bahsedilmiştir. Bir sonraki başlıkta araştırmanın da temel konusunu oluşturan yoksulluk ve kadın ilişkisi incelenmiştir. Bu kapsamda yoksulluğun kadınlaşması, kadın yoksulluğunun ayırt edici özelliklerinden kadının işgücü piyasasındaki konumu, hane içi eşitsizlikler ve eğitim konularına yer verilmiş, yoksulluğun kadın üzerindeki etkileri tartışılmıştır. Diğer başlıkta ise güç ve güçlendirme kavramı, sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımının tarihçesi, güçlendirme yaklaşımında sosyal hizmet uzmanının rolleri, problem odaklı yaklaşım ve güçlendirme yaklaşımı arasındaki fark, yoksulluk ve kadın yoksulluğunda güçlendirme yaklaşımı, kadın yoksulluğunun mikro, mezo ve makro düzeylerdeki güçlendirme çalışmalarında kullanımı açıklanmıştır. Sonraki başlıkta yoksullukla mücadelede AÇSHB’nin, yoksulluk, kadın yoksulluğu ve kadınların güçlendirilmelerine yönelik sunduğu temel hizmetler incelenmiştir. Diğer başlıklarda ise araştırmanın problemi, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi ve tanımlara yer verilmiştir.

İkinci bölümde araştırmanın yöntemine ilişkin açıklamalar yer almaktadır. Bu kapsamda araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama süreci, veri toplama araçları ile verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde araştırmanın bulgular ve yorum kısmı yer almaktadır. Bu doğrultuda yoksul kadınların sosyo-demografik özellikleri, sosyo-ekonomik özellikleri, sağlık durumları, fiziksel çevreleri, yoksulluk ve kadın yoksulluğuyla bağlantılı deneyim ve görüşleri, yoksullukla baş etme ve güç durumunu

değerlendirme ile yoksul kadınların bazı özelliklerinin yoksullukla ilgili bazı değişkenler açısından incelenmesine yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde araştırmanın sonuçları yukarıda yer alan başlıklar doğrultusunda incelenmiş ve tartışılmıştır.

Beşinci ve son bölümde ise literatür ve araştırma bulguları kapsamında hazırlanan Model Önerisi açıklanmıştır. Bu doğrultuda modelin amacı, modelin dayandığı temel ilkeler, modelin geliştirilmesinde araştırmanın öne çıkan bulguları ile genel olarak kadın yoksulluğuna ilişkin koruyucu ve önleyici perspektifteki önerilere yer verilmiştir.

1. BÖLÜM

KURAMSAL ÇERÇEVE

Bu araştırmanın temel amacı yoksul kadınların bazı genel özellikleri, yoksullukla bağlantılı deneyim ve görüşleri ile yoksullukla baş etme ve güç durumlarından yola çıkarak bir **model önerisinin** geliştirilmesidir.

Araştırmanın kuramsal bölümü oluşturulurken öncelikle yoksulluk kavramı, kadın yoksulluğu, sosyal hizmet ve güçlendirme yaklaşımı ile AÇSHB tarafından yoksulluk, kadın yoksulluğu ve kadınların güçlendirilmelerine yönelik sunulan hizmetlere yer verilmiştir.

Bu kapsamda kuramsal bölümünün ilkinde yer alan yoksulluk kavramına ilişkin başlık altında yoksulluk yaklaşımları, yoksulluğun nedenleri, yoksulluğun görünümü ile yoksulluğun bireyler üzerindeki etkileri tartışılmaktadır.

1.1. YOKSULLUK KAVRAMI

Yoksulluk, genellikle geri kalmışlık, güçsüzlük, gelişim ve iyilik halinden yoksunluk, düşük yaşam kalitesi gibi tanımlar çerçevesinde ele alınmaktadır. Yoksulluk içinde yaşamak, yaşamdaki temel bir takım ihtiyaçlardan yoksun olarak yaşamaktır. Aynı zamanda yoksullar psikolojik, sosyal, kültürel, politik ve çevresel faktörlerden de etkilenmektedirler. Tüm bunlar maddi yoksunluktan daha az önemli olmamakla birlikte, yoksulları güçsüzleştiren etkenlerdendir. Yoksul bireylerin pek çok alandaki mahrumiyeti, hem maddi hem de maddi olmayan faktörlere bağlıdır. Yoksulluk yalnızca bireysel faktörlere bağlı olarak da açıklanamaz. Aynı zamanda ekonomik, kültürel, sosyal, çevre ve politika düzeylerindeki farklı dış faktörlere de bağlıdır. Bürokrasi, toplumsal yapıdaki bozulmalar, sosyal dışlanma ve ayrımcılık, daima yoksullar üzerinde olumsuz

etkiler oluşturmaktadır. Bunlar sıklıkla yoksulların güçsüz ve savunmasız hissetmelerine neden olmaktadır (Owlcation, 2018).

Genel yoksulluk tanımlarından biri de *göreceli ve mutlak yoksulluktur*. *Göreceli yoksulluk*, toplumlara göre kabul edilen asgari tüketim düzeyinin altında geliri olanları kapsar. Göreceli yoksullukta alınması gereken kalori miktarı hesaplanmaz. *Mutlak yoksulluk* ise bir insanın, yaşamını en asgari düzeyde sürdürebilmesi için gereken kaloriyi sağlayacak besinler kapsamında tanımlanmaktadır. Başka bir deyişle asgari düzeyde ihtiyaçları karşılayamama olarak da tanımlanabilir. Asgari düzeyi sağlamak için gereken maliyet ise “yoksulluk sınırını” oluşturur. Standart ihtiyaçları belirlemek ihtiyaçların zamana, mekâna, içinde bulunulan toplumun değerlerine göre farklılaşması nedeniyle zordur. Bu anlamda mutlak yoksulluk yaklaşımının objektif ölçüsü de tartışmalı olmaktadır (Yüksel Arabacı, 2017, s.153).

Genel olarak mutlak yoksulluk, temel ihtiyaçlardan yoksun olma çerçevesinde ele alınırken, göreceli yoksulluk söz konusu temel ihtiyaçların yanında sağlık, eğitim, temiz yiyecek ve içme suyu gibi hizmetlere ulaşmadaki güçlüğü de ifade etmektedir (Açıkgöz ve Yusifoğlu, 2012, s. 83-84). En temel haliyle göreceli yoksulluk, bir toplumdaki ortalama refah düzeyine ulaşamamak olarak da kavramsallaştırılabilir. Özellikle alt gelir grupları arasındaki gelir dağılımı, göreceli yoksulluğun tespitinde belirleyici bir unsurdur. Başka bir deyişle, alt gelir grupları arasındaki gelir ne kadar adil dağıtılıyorsa, göreceli yoksulluk oranının da o derece düşük olduğundan bahsedilebilir (Notten ve Neubourg, 2011).

Ek olarak farklı yoksulluk tanımlarında da söz edilmektedir. Aşağıda kısaca bu tanımlardan bahsedilmiştir.

Birincil Yoksulluk: Hanenin toplam gelirinin, her bir hane üyesinin temel ihtiyacını karşılamada yetersiz kalmasıdır.

İkincil Yoksulluk: Hanenin toplam gelirinin her bir hane üyesinin temel ihtiyacını karşılamada yeterli olurken, eğitim, sağlık, eğlence gibi diğer ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz olmasıdır.

Göreceli Yoksulluk: Hanenin toplam gelirinin, üyelerin ulaşmak istediği düzeyden daha düşük olmasıdır.

Gelir Yoksulluğu: Temel ihtiyaçların karşılanması için gereken asgari gelirin elde edilememesidir.

Ultra Yoksulluk: Gelirin tamamı harcanmasına rağmen, mutlak yoksulluk kriterinde belirlenen günlük kalori miktarının karşılanamaması durumudur.

Kronik Yoksulluk: Ultra yoksulluk durumunun beş yıldan daha fazla sürmesi ve söz konusu koşulların değişmeyeceğine olan kanaattir.

Çalışan Yoksul: Çalıştığı sektörden bağımsız olarak (kamu, özel ya da informel) görece yoksulluk düzeyinde bulunan bireyleri kapsar (Emin, 2018).

Aynı zamanda yoksulluk, sosyal, politik ve psikolojik gibi çeşitli alanlardaki güçsüzlüğü de ifade etmektedir (Oktik, 2008, s.25).

Görüldüğü gibi yoksulluk boyutları geniş bir kavram olduğundan pek çok disiplinin ortak yaklaşımını gerektirmektedir. Bu anlamda yoksulluğun nedenlerine yönelik küreselleşme ve kapitalizm gibi kavramlarla birlikte, gelir dağılımındaki eşitsizlikler, eğitimsizlik, işsizlik, toplumun genel sosyolojik yapısı gibi diğer unsurlara da yer vermek gerekmektedir (Açıkgöz ve Yusifoğlu, 2012, s.78). Yoksulluğun boyutlarının geniş olması, mücadele yöntemlerini de farklılaştırmaktadır. Örneğin toplumsal cinsiyet eşitsizliği, istihdam piyasası için gereken becerilerden yoksun olmak, engellilik, azınlık olmak gibi nedenlere yönelik önlem ve mücadele yollarına ihtiyaç vardır (Buğra, 2007, s.77). Söz konusu grupların, yoksulluğu, kendi içinde buldukları durum bağlamında

değerlendirmeleri, yoksulluğun boyutları geniş yapısını anlamada kolaylaştırıcı olmaktadır (Yüksel Arabacı, 2017, s.144-147).

Günümüzde yoksulluğun bir sorun olduğu ve mücadele edilmesi gerektiği hakkında ortak bir görüş bulunmaktadır. Yoksulluğun neye odaklanması gerektiği, yoksulluğun oluşma sürecinde ne ile ilişkili olduğu, geçici bir durum mu olduğu, derinliği (çok yoksul ya da görece yoksul), farklı grupların yoksul olma riski ya da yoksulluğun cinsiyete dayalı boyutları gibi hususlara ilişkin tam bir görüş birliğine varılmış değildir. Yoksulluğu neyin oluşturduğu kapsamındaki anlaşmazlık, yoksulluğun sebepleri ve farklı nedenlerine verilen önemle ilgilidir. Sonuç olarak, yoksullukla ilgili ne yapılacağı konusundaki bir anlaşmazlıktan da söz edilebilir. Bazı politika yapıcılar ve savunucular için, yalnızca yoksulluğu azaltmak amaçlanmış olmakla birlikte, diğerleri için yoksulluğun kapsamı ve düzeyini azaltmak ve yoksulluğu tamamen ortadan kaldırmak hedeflenmiştir (Riddell, 2004, s.1-2).

Yoksulluk kavramına ilişkin genel çerçeveden sonra, aşağıdaki başlıkta yoksulluk yaklaşımları incelenmiştir.

1.1.1. Yoksulluk Yaklaşımları

Literatürde yoksulluğa yönelik en çok kullanılan dört farklı yaklaşım vardır. Bunlar parasalcı (moneteri) yaklaşım, yapabilirlik (kapasite) yaklaşımı, sosyal dışlanma yaklaşımı ve katılımcı yaklaşımdır (Kabaş, 2006, s.78). Bahsedilen bu kavramlar, yoksulluğun tanımına, ölçülmesine ve mücadele yollarına farklı bakış açıları getirmektedir (Yüksel Arabacı, 2017, s.146). Yoksulluğun metodolojik olarak ölçülmesi ise yoksul birey sayısı ve yoksulluk oranıyla birlikte “ne”, “nasıl” ve “kim?” soruları kapsamında ele alınmaktadır (Güneş, 2016, s.7).

1.1.1.1. Parasalcı Yaklaşım (Moneteri Yaklaşımı)

Parasalcı yaklaşım, yoksulluğa parasal değer atfeden bir yaklaşımdır. Genellikle yoksulluk sınırını belirlemek için kullanılır ve gelir ya da tüketim temelli olarak ele alınır. Bu nedenle sınıflanan yoksulluk yaklaşımları altında yoksulluk sınırı, belirli mal ve hizmetler grubunu satın almak için gereken gelir temelinde değerlendirilir. Gereken miktardan daha az olan gelirler, sınırın altında kalır ve yoksulluğu belirler. Parasalcı yaklaşım temelindeki yoksulluk sınırı genellikle bireyden çok hane halkı değerlendirmesini içerir. Söz konusu değerlendirme yerel ya da uluslararası düzeyde olmakla birlikte, yoksulluk sınırı kesin olarak belirlenmiştir. Özellikle düşük orta gelirli ülkelerin ulusal yoksulluk sınırı verileri değerlendirilerek bir tahmin yapılmaktadır. En genel anlamıyla parasalcı yaklaşım, yiyecek, giysi, barınma, temel sağlık hizmetleri gibi mal ve hizmetlerin tam olarak karşılanıp karşılanmadığıyla ilgilidir (Riddell, 2004, s.3).

Dünya Bankası 1990 yılında küresel düzeyde yoksulluk sınırını belirlemek amacıyla SAGP'ye göre kişi başı günlük 1 dolar belirlemiştir. 2015 yılında ise SAGP'deki değişimlerle birlikte söz konusu sınır 1,90 dolar olarak değiştirilmiştir. Ancak ekonomik olarak gelişmiş ülkelerdeki asgari ihtiyaç düzeyi, diğer ülkelere göre farklı olduğundan küresel yoksulluk tam olarak belirlenememektedir. Bu nedenle 2017 yılında mutlak yoksulluk sınırı, gelişmiş ülkeler için yeniden revize edilmiştir. Bu doğrultuda, yoksulluk sınırı **alt-orta gelir** grubunda yer alan ülkeler için SAGP'ye göre **günlük 3,20 dolar** ve **üst-orta gelir** grubu ülkeler için **5,50 dolardır** (Yüksel Arabacı, 2019, s.124).

Yoksulluğu daha çok "ölçme" temelinde inceleyen parasalcı yaklaşımdan sonra, aşağıdaki başlıkta bireylerin kapasiteleri, güçleri ve işlevselliklerine vurgu yapan yapabilirlik yaklaşımı açıklanmaktadır.

1.1.1.2. Yapabilirlik Yaklaşımı (Kapasite Yaklaşımı)

Yoksulluğa ilişkin parasalcı yaklaşım, yapabilirlik yaklaşımının zıddı olarak "faydacılık" temelinde ele alınmaktadır. Bu odak, insan özgürlüğüne ve gereken

“değerli yaşam” a dayanır. Bu örnek kapsamında yoksulluk, “minimal ve temel yapabilirliklere ulaşamama” olarak tanımlanmaktadır (Riddell, 2004, s.4).

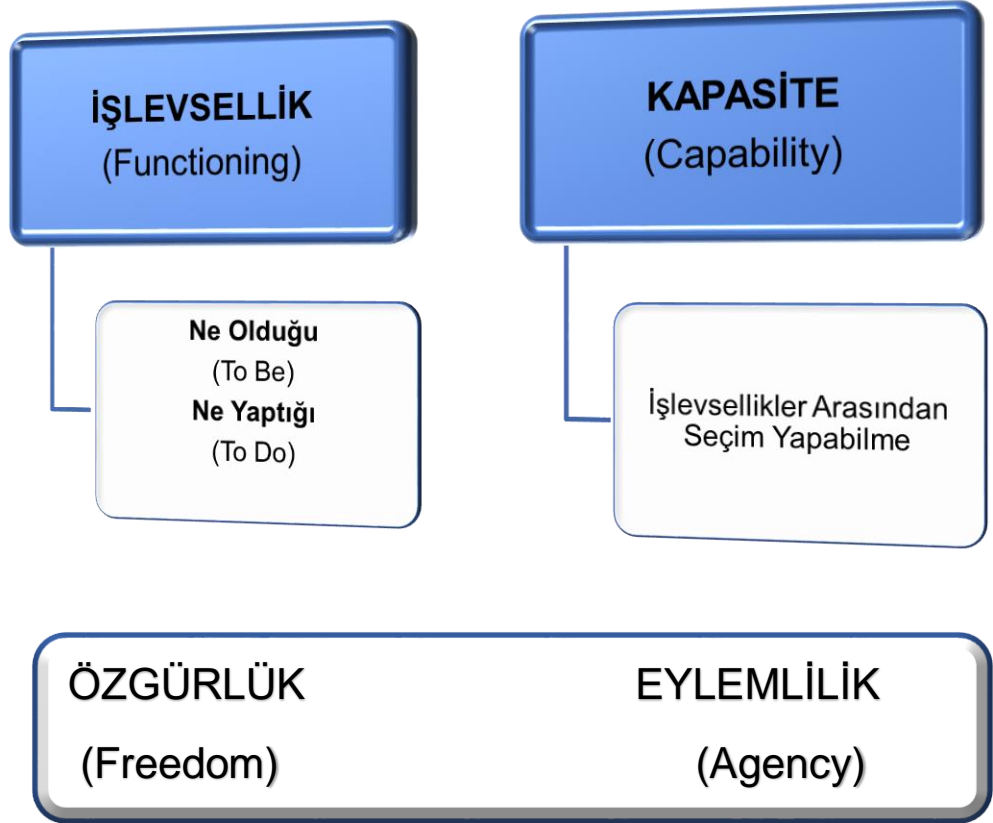
Yapabilirlik yaklaşımı Amartya Sen'in insanın özgürlük ve güçlendirilmesine ilişkin çalışmalarına dayanmaktadır. 1998 Nobel ödüllü ekonomist Prof. Amartya Sen, 1980 ve 1990'lı yıllarda, yaklaşımın öncüsü olarak kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiş ve dünyada önemli bir ilgi uyandırmıştır (Owlcation, 2018).

Amartya Sen yapabilirlik kavramını açlık, sağlıksızlık, eğitimsizlik, kötü barınma koşulları gibi bireylerin kaçınmak isteyeceği durumlardan kaçınabilme yetisi olarak tanımlamakta, söz konusu tanım doğrultusunda ise yoksulluğun ne olduğunu açıklamaktadır (Buğra, 2007, s.77).

Yapabilirlik yaklaşımı birey odaklı bir yaklaşım olup, bireylerin kapasitelerinin artırılmasıyla iyilik hallerinin de artacağı temeline dayanan kapsamlı bir yaklaşımdır. Söz konusu yaklaşım, refah programlarıyla ilgili olmayıp, savunuculuğun güçlendirilmesine odaklanır. “*Bireylerin kendi yaşamlarından sorumlu oldukları*” görüşüyle birlikte, fırsat ve seçimlerine vurgu yapar.

Şekil 1.'de yapabilirlik yaklaşımının kavramsal çerçevesi sunulmaktadır. Bu kapsamda yapabilirlik yaklaşımı **özgürlük** (freedom) ve **eylemliliğe** (agency) vurgu yapması bakımından diğer yoksulluk yaklaşımlarına göre ayırıcıdır. Söz konusu yaklaşımın özünde **işlevsellik** (functioning) ve **kapasite** (capability) bulunmaktadır. İşlevsellik, bireyin “*ne olduğu*” ve “*ne yaptığındaki*” başarısıdır. Bunlar beslenebilmek, sağlıklı olmak, yaşam beklentisi, toplum içerisinde yer almak, kendine saygı duymak olabilir. İşlevsellikte somut şeylerden bahsedilebilirken, kapasite, bireylerin kendileri için değerli olan işlevsellikleri bütününden seçim yapabilme özgürlüğünü ifade etmektedir (İbrahim, 2006, s. 399).

Şekil 1. Yapabilirlik Yaklaşımı Kavramsal Çerçeve

Yapabilirlik yaklaşımının gelişimine yönelik diğer çalışmalar Nussbaum tarafından yürütülmüştür. Nussbaum; insan yaşamı için gerekli olan unsurları belirlemiştir. Bunlar:

“Yaşam: Normal yaşam süresi.

Sağlık: Sağlıklı olma, yeterli beslenme ve barınma.

Beden Bütünlüğü: Faaliyet, Üreme.

Duyular: Hayal gücü ve düşünebilme.

Duygular: Bağlanma.

Yakın İlişki: Sosyal ilişki, ayrımcılığa karşı korunma.

Diğer Türler: Diğer türler ile yaşamak ve saygı duymak” (aktaran Riddell, 2004, s.5).

Sen’in yapabilirlik yaklaşımında geleneksel iktisadi yaklaşım sorgulanmakta bunun yerine “birey” ön plana alınmaktadır. Ayrıca Sen, kadın ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini de gündemine almış olup, kadınların kapasitelerini kullanmaları ve deneyimledikleri toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili bazı alanlar da belirlemiştir. Bunlar *“bedensel sağlık ve normal uzunlukta bir yaşam, akıl sağlığı, bedensel bütünlük ve güvenlik, toplumsal ilişkiler, siyasal alanda söz*

sahibi olma, eğitim ve bilgiye ulaşma, çocuk büyüme ve ev-içi bakım, ücretli çalışma ve üretme, sığınma ve çevre, hareketlilik, boş zaman faaliyetleri, zaman kullanımında otonomiye sahip olma, saygı görme ve din özgürlüğüdür” (Sumbas, 2015, s.3-5-14).

Kapasite yaklaşımı, parasalcı yaklaşımdan refah ölçütü olarak gelir ya da tüketimi ön plana almaması nedeniyle ayrılmaktadır. Çünkü gelir ya da tüketim, refahı ölçmek için yeterli değildir. Ölçütler beyanla ilgilidir bu nedenle de kesinliğinden söz etmek zordur. Aynı gelire sahip iki ailenin kapasitesi birbirinden farklı olmakla birlikte, sosyal hayattaki işlevsellikleri de farklı olacaktır.

1.1.1.3. Sosyal Dışlanma Yaklaşımı

Sosyal dışlanma yaklaşımı sanayileşmiş ülkelerin sosyo-ekonomik yapısında meydana gelen değişimlerle birlikte ortaya çıkan işsizlik, suç, varoşlaşma, uyuşturucu bağımlılığı gibi sorunlar temelinde tartışılmaya başlanmıştır (Topgül, 2013, s.284). Söz konusu kavramın 1970’li yıllarda Fransa’da kullanıldığı belirtilmektedir (Duyan ve diğerleri, 2014, s.314).

Bununla birlikte sosyal dışlanma, sosyal vatandaşlık, katılım ve güçlenme gibi kavramlarla da ilişkilidir (Andersen ve Larsen, 1998, s.243).

Sosyal dışlanma yaklaşımı kapsamında yoksulluk ise, topluma katılmayan ve marjinalize olmuş bireyleri tanımlamak için kullanılmıştır. Yoksulluğu istatistiki olarak zamanın bir noktasında gören bakış yerine, yoksulluğun bir süreç olduğu üzerine vurgu vardır. İlk olarak bireylerin zaman içinde yoksul olabileceğini, ikinci olaraksa neden bazı insanların zaman zaman yoksulluğu yaşarken diğerlerinin kalıcı olarak yoksul olduğunun sebeplerini de inceler.

Sosyal dışlanma yaklaşımı, yoksulluğa göreceli olarak yaklaşır. Birey ve grupların iş ve barınma, refah hizmetlerine erişim gibi birden fazla alandan yoksun olmalarına odaklanır (Riddell, 2004, s.6).

Sosyal dışlanma özellikle Avrupa Birliği tarafından gündeme getirilmiş olup,

“Bireylerin veya grupların yařadıkları topluma tam olarak katılamamalarına yol aēan sūreē olarak tanımlanmaktadır” (Yūksel Arabacı, 2017, s.149).

Avrupa Birliđinde yoksulluk tartışmaları genellikle “sosyal dışlanmayla mūcadele” ve “sosyal iēerme” kavramları ēerēevesinde şekillenmektedir. Bu kapsamda sosyal iēermenin amacı yoksulluk, etnik ya da dini kōken, toplumsal cinsiyet, eğitimsizlik, engellilik gibi nedenler dolayısıyla topluma katılmakta zorluk yaşayan insanların durumunu, kurumsal dūzenlemeler ēerēevesinde dūzenlemektir. Burada, yalnızca istihdam olanaklarının arttırılması ya da fırsat eşitliğinin sağlanmasının ōtesinde bir durum sōz konusudur. Asıl vurgulanan “*kendi ōzellikleri nedeniyle*” fırsatlardan diğerleri gibi yararlanamayanların, eřit vatandaşlık ilkesi ēerēevesinde yararlanmasını sağlayacak dūzenlemelerin oluşturulmasıdır (Buđra, 2007, s.78).

Sosyal dışlanma yaklaşımının, parasalcı yaklaşım ve kapasite yaklaşımlarından farkı, yoksulluğu **toplumsal** olarak tanımlaması ve bireysel faktörlerden daha ēok **belli grupların** (ırk, etnik kōken, din vs.) yaşadığı bir sorun olarak ele almasıdır (Yūksel Arabacı, 2017, s.149-150). Toplumdan dışlanan yoksul kesimler, yaşamış oldukları bu dışlanmayı nesilden nesle aktarabilmektedirler (Aksan, 2012, s.13).

Özellikle Avrupa Birliği tarafından tanımlanan ve kırılgan grupların sorunları temelinde tartışılan sosyal dışlanma yaklaşımının ardından, yoksul bireylerin yoksulluklarını kendi deneyimlerinden yola ēıkarak tanımlamalarına imkân veren katılımcı yaklaşım tartışılmaktadır.

1.1.1.4. Katılımcı Yaklaşım

Katılımcı yaklaşım, yoksulluğu, yoksulların kendi gōrūřleri doğrultusunda ele alan bir yaklaşımdır. Kapasite yaklaşımıyla paralel olarak katılımcı yaklaşım, yoksulların refahının arttırılması iēin gūēlendirilmelerinin gerekliliğine vurgu yaparak, bunun nasıl sađlanabileēiēi üzerinde durur (Yūksel Arabacı, 2017,

s.151). Katılımcı yaklaşım, yoksul birey ve grupların, yoksulluğu kendilerine göre tanımlamalarının yanında ayrıca kendi deneyimlerini paylaşımları, iyileştirmeleri, planlamaları ve harekete geçmelerini olanaklı kılar (Riddell, 2004, s.6).

Literatürde öznel yaklaşım olarak da adlandırılan söz konusu yaklaşımda;

“Temel değerlendirmeler yerine yoksulların kendi algıları belirleyici öneme sahiptir. Her bir bireyin kendi kişisel (düşünce, kabul, his vb.) değerlendirmesini önceler ve merkeze alır” (Gül ve Şen, 2018, s.16).

Yapabilirlik yaklaşımı gibi, katılımcı yaklaşım da yoksul bireylerin iyilik halini etkileyen karar verme ve daha iyisini yapabilmeleri yönünde güçlenmelerini odak alır. Katılımcı yaklaşım, genel olarak küçük topluluk temelli projeler için planlanmış ve ortaya çıkmıştır.

Yoksulluğun, bireysel değerlendirilmesi kapsamında cinsiyete duyarlı katılımcı metodolojilerin geliştirilmesinin gerektiği de literatürde vurgulanmaktadır (Baden ve Milward, 1997, s.2).

Çizelge 1. Yoksulluk Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

Yaklaşım	Analiz Seviyesi	Yoksulluğun Tanımı ve Nedenleri	Politika Eylemi
Parasalcı Yaklaşım	Bireysel Mikro	Tek bir gelir indeksi ile ölçülebilen, tek boyutlu bir temele dayalı; Yoksul kişinin üretken olmaması yoksulluğunun nedenidir.	Özelleştirme, liberalleşme, ücret ve refah politikalarının kaldırılması yoluyla doğru fiyatlara ulaşma; yoksullara nakit sübvansiyonu sağlamak.
Yapabilirlik Yaklaşımı	Bireysel, Sosyal, Mikro ve Makro	Bireylerin gelir, eğitim ve sağlığa ilişkin yeterlilikleri üzerindeki kişisel ve sosyal faktörlere dayanır.	Bireylerin eğitim, sağlık ve diğer temel hizmetlere ulaşmalarını sağlayarak yapabilirliklerinin artırılmasını sağlamak.
Sosyal Dışlanma Yaklaşımı	Sosyal Makro	Politik ve sosyal çevreyle ilgili çeşitli dışlanma türlerine dayalıdır (engellilik, cinsiyet, din, azınlık gibi)	Sosyal dışlanmayı ortadan kaldırmak ve kuralları değiştirerek dışlanan insanların mücadeleye sahip olmalarını sağlamak.
Katılımcı Yaklaşım	Sosyal Makro	Yoksulların, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde elit odaklı epistemoloji ve üst düzey gelişim süreci ile ilgili karar verme sürecine katılmamasına dayanmaktadır.	Yoksulların karar verme sürecine katılmalarını engelleyen mevcut iktidar yapısı ve yerel bilgiye dikkat çekmek; mücadele için aşağıdan yukarıya doğru bir gelişim; mücadele ve direniş yoluyla aşağıdan yukarıya katılımcı kalkınma sürecinin oluşturulması.

Titumir ve Rahman, 2003.

Çizelge 1.'deki yoksulluk yaklaşımlarına ilişkin karşılaştırma bilgileri değerlendirildiğinde; yapabilirlik ve sosyal dışlanma yaklaşımlarının refah politikalarının tasarlanmasında ve uygulanmasında devletin rolüne vurgu yapması nedeniyle birbirine benzeyen yönlerinin bulunduğu söylenebilir. Yapabilirlik yaklaşımı toplumsal refah işlevini mikro düzeyde ele almış ve bireylerin yeteneklerini geliştirmede çevre ve sosyal faktörlerin önemine değinmiştir. Bu doğrultuda mikro-makro düzeyi kapsayan sosyal bir yaklaşım olduğundan bahsedilebilir (Titumir ve Rahman, 2003, s.6).

Yoksulluğa yönelik kavramsal çerçevenin ardından yoksulluğun nedenlerine yönelik literatür bilgileri gözden geçirilmiştir. Yoksulluğun nedenleri çok ve çeşitli olmasına rağmen, en temel ve genel olarak üç kavram üzerinde şekillenmektedir. Bunlar kişisel nedenler, yapısal nedenler ve kaderci yaklaşımdır.

1.1.2. Yoksulluğun Nedenleri ve Yapılan Atıflar

Bireyleri yoksulluğa iten nedenleri anlamak, aynı zamanda onların yoksulluktan kurtulmaları anlamında da yol gösterici olabilmektedir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s.2).

Sürdürülebilir bir değişim için yoksulluğun nedenlerinin belirlenmesine ihtiyaç vardır. Küresel yoksulluğun nedenlerini anlayabilmek için etkili çözümlerin uygulanması gerekmektedir. Yoksulluğun nedenlerine ilişkinse tek bir neden bulunmamaktadır. Ancak, bireysel öyküler ve bazı ülke ve bölgelerin durumu dikkate alındığında, genel anlamda yoksulluğun nedenleri kapsamında bazı temalar göze çarpmaktadır. Bu temalar aşağıdaki gibi açıklanmıştır:

- *Tarih*; Dünyadaki bazı yoksul ülkeler, kölelerin oluşturduğu önceki kolonilerden meydana gelmektedir ve kaynaklar, sömürgeleştirilen ülkelerin yararı için sistematik bir şekilde çıkarılmıştır. Ancak, bazı istisnalara rağmen (Avustralya, Kanada, Amerika) önceki kolonilerin çoğunda, sömürgecilik ve sömürgecilikten kalanlar, insanların arazi, sermaye, eğitim ve kendilerini destekleyecek diğer kaynaklardan yararlanmalarını engelleyecek durumların oluşmasına neden

olmuştur. Bu gibi ülkelerde yoksulluk, sömürgeciliği içeren sorunlu bir tarihten arta kalmıştır.

- *Savaş ve Politik İstikrarsızlık*; kurallar hakların, mülkiyetin ve gelirin korunması için gereklidir. Yasal koruma olmadan çiftçiler, girişimciler ve yatırımcılar güvenli bir şekilde ülkenin ekonomisine katkıda bulunacak etkinlikleri sağlayamazlar. Dünyadaki en yoksul ülkelerin hepsi sivil savaşı deneyimlemiştir ve 20. yüzyılın bir döneminde önemli politik bir isyanla karşılaşmıştır. Bu ülkelerin çoğu, insanları şiddete karşı koruyacak güçlü yönetimlere sahip değildir.

- *Ulusal Borç*; pek çok yoksul ülke, zengin ülkelere karşı önemli borçlara sahiptir ve bu yoksul ülkeler borç aldıkları her 1 dolar için ortalama 2,30 dolar borçlanmaktadır. Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi kurumlar tarafından yapısal uyum politikaları yoksul ülkelerin piyasalarını dış ticarete ve yatırımcılara açmaları ve böylece yerel ticaretle olan rekabetin artmasını talep etmektedir. Ancak, bazı tartışmalara göre bu, gelişmekte olan yerel ekonomiyi zarara uğratmaktadır. Geçmiş yıllarda borç azaltma ve bağışlama çağrıları artmıştır, aktivistler bunu, yoksulluğun azaltılması anlamında önemli bir gelişme olarak görmektedir. Aynı zamanda Birleşmiş Milletler, ekonomik yapısal uyum politikalarının, kırılgan nüfuslar için nasıl tasarlanabileceğini incelemektedir.

- *Ayrımcılık ve Sosyal Eşitsizlik*; gelirin dağıtımı, kaynaklara ulaşım, temel sosyal hizmetler, fırsatlar ve bilgiye ulaşımındaki eşitsizlikler, çoğunlukla yoksulluğun nedeni olmakta ve yoksulluğu arttırmaktadır. Birleşmiş Milletler ve bazı yardım grupları aynı zamanda cinsiyet ayrımcılığının önemli bir faktör olduğuna işaret etmektedir.

Yoksulluğun tek bir nedeni ve dolayısıyla çözümü yoktur. Bu gibi karmaşık olguların küresel yoksulluk koşullarını oluşturma ve sürdürme dinamiklerini anlamada ve dünyadaki yoksullukla mücadele de önem taşıdığı söylenebilir (Williams, tarihsiz).

Küresel düzeydeki yoksulluğa neden olan diğer faktörler ise aşağıdaki gibi açıklanmaktadır.

1- *Gelir Eşitsizliği*: Araştırmalar göstermektedir ki bir ülke, ekonomik olarak geliştiğinde yoksulluk azalmaktadır. Eğer ülkedeki milli gelir eşit olarak dağıtılmıyorsa, yoksul ülkelerin yoksulluk riski artmakta ve bu ülkelerdeki bireyler, yoksulluğu daha çok hissetmeye başlamaktadır.

2- *Çatışma ve Gerilimler*: Mutlak yoksulluk içindeki ülkelerin yaklaşık %33'ü çatışma bölgelerinde yaşamaktadır. Geçmişte, Ruanda ve Sri-Lanka gibi ülkeler sivil ve kabile savaşları sonucu yoksulluk yaşamışlardır. Gerilim ortamı, kitlesel insan ölümleri, felaketler, açlık ve şiddet, alt yapı ve düzenin bozulması, ekonomik yatırım ve iş gücü kalitesinde düşüşle sonuçlanmaktadır. Aynı zamanda söz konusu gerilim, yabancı yatırımcıları da azaltmaktadır. Böyle durumlarda, zengin bir ortamdaki söz edilememektedir.

3- *Konum, Bozulmuş Ekoloji ve Yer*: Ülkelerin konumları, aynı zamanda ülkedeki toplulukların yeri, insanların yoksul olmasında etkilidir. Dağlar, çöller, bataklıklar gibi coğrafi ve ekolojik faktörler, bazı bölgelerde yaşam koşullarını olumsuz hale getirebilmektedir. Bu, aynı ülkedeki bazı kırsal bölgelerin diğerlerinden neden daha yoksul olduğunu açıklamaktadır. Örneğin Peru'nun Andes bölgesindeki toplumlar, Amazon bölgesindeki toplumlardan altı kat daha fazla yoksuldur. Diğer ülkelerde, bazı bölgelerin, ülkenin temel ekonomi merkezlerinden uzakta olduğu görülmektedir. Bu gibi bölgeler yollar, marketler, sağlık hizmetleri, okullar ve ekonomik olanaklardan daha uzaktaki yerlerde konumlanmışlardır. Bu durum, bölge halkının destek ve yardıma ulaşımını olanaksız hale getirmektedir. Aynı zamanda söz konusu durum, yatırımcıların bu bölgelere yatırım yapmalarından vazgeçmelerine neden olmaktadır. Örneğin Bangladeş'in uzak bölgelerinde yoksulluk daha fazla yaşanmaktadır.

4- *Doğal Afetler*: Kuraklık, sel baskını, kasırga ile ölüm, hastalık ve gelir kaybına neden olacak doğal olaylar bu gruptadır. Etiyopya'da 1978 ve 1998 yıllarında 1 milyondan fazla insanın ölümü ve yerinden edilmesiyle sonuçlanan kuraklık ve kıtlık yaşanmıştır. Daha ulaşılabilir bölgelerdeki aileler, yoksulluktan kurtulabilmiştir ancak, daha uzak ve ulaşılabilirliği zor bölgedekiler, daha uzun süreli zarara uğramışlardır.

5- *Sağlık ve Engel Durumu*: Ülkeler, sıtma, HIV/AIDS gibi hastalıklardan etkilenmişse, yoksulluk bu ülkelerde daha da ağır yaşanmaktadır. Hastalıklar ölümlere neden olmakta ve çocuklar ailesiz ve bakımsız kalabilmektedir. Engelli üyeye sahip ailelerdeki gelir daha az olmaktadır. Bazı toplumlarda engelli bireyler daha aşağı görülmekte ve miras gibi haklardan yoksun bırakılmaktadır. Söz konusu bireyler, damgalanmakta ve toplum dışına itilmektedir. Bu bakış, ailelerin iyilik halini olumsuz etkilemektedir.

6- *Yoksulluk Mirası*: Yoksul ailelerin yoksulluklarını çocuklarına aktarması olasıdır. Bu aileler, çocukları için eğitim sağlayamayabilir. Çocuklar, ailenin işlerini sürdürmeye devam eder ve benzer durumdaki ailelerin içinden evlenir, böylece kendi çocukları da aynı geleneği sürdürmek durumunda kalır.

7- *Eğitim, Yetişme ve Beceriler*: Eğitilmiş ya da aynı beceri ve yetişme imkânına sahip bireyler, yaşamda daha iyi bir pozisyona sahiplerdir. Söz konusu bireyler plan yapar, bilgiye, desteğe, araç ve imkânlara ulaşabilirler, böylece geçimlerini sağlayabilirler. Eğitim ve yetenekten yoksun insanlar bir şeyleri yapabilmek için yeni fırsatlar bulamayabilirler. Bu durum yoksulluklarının daha da kötüleşmesine ve önceki durumlarına göre daha savunmasız olmalarına yol açar.

8- *Cinsiyet Ayrımcılığı*: Bazı toplumlarda, kız çocukları okula gönderilmez, aileler erkek çocuklarının eğitim görmesini kız çocuklarının eğitim görmesine tercih ederler. Kadınların aynı zamanda büyük ekonomik aktivitelere katılmasına izin verilmez ve kadınlar daha az varlığa sahiptir. Bu durum, kadınların iyilik halleri üzerinde olumsuz etkiye sahiptir ve söz konusu kadınların çocuklarının gelişimini de olumsuz etkilemektedir (UNICEF, 2004).

Yoksulluk mikro düzeyde yoksulların birey ve hane özellikleriyle ilgili olduğu kadar, makro düzeyde küresel, ulusal, bölgesel ve yerel sosyo-ekonomik olgularında etkisindedir.

Dünya'da ve ülkemizde yoksulluğun genel olarak nedenlerine yer verildikten sonra, yoksulluğa ilişkin yapılan atıf çalışmalarının genel olarak üç boyutta incelendiği görülmektedir. Bunlar bireyci nedenler, kaderciler ve

yapısal/sosyal nedenlerdir. Bireyci nedenler genel olarak yoksulların yoksul olma nedeninin kendilerinden kaynaklandığı üzerinde şekillenmiştir. Dolayısıyla yoksulları suçlayıcı bir yaklaşım göze çarpmaktadır. Bazı sosyo-demografik (cinsiyet, yaş vb.) veya kişisel özellikler (tembellik) yoksulluğun nedenleri olarak görülür. Kaderci yaklaşımlar, yoksulluğu kader ve şanssızlık temelinde açıklar. Yapısal/sosyal nedenler ise ekonomik sistem, sınıfsal farklar gibi sosyal, ekonomik ve siyasi olarak makro düzeyde açıklamalar getirir. Tüm bunlar kapsamında kaderci ve yapısalci yaklaşımlar yoksulluğun nedenlerini yoksulların dışında ve onların kontrolünün ötesinde açıklama eğilimindedir (Çukur, 2008, s.119-120).

Yoksulluğa yönelik popüler yaklaşımlar -yoksulların neden yoksul olduğu, nasıl davrandıkları ve yoksulluğun ölçümlerine fazla önem verilmesi, bilimsel yoksulluk yaklaşımlarına istenilen dikkatin verilememesinin sebeplerindedir. Bu nedenle yoksulluk değerlendirmeleri kavramsal olarak belirsiz olup, metodoloji yönünden tereddütler bulunmaktadır (Titumir ve Rahman, 2003, s.1).

Yoksulluğa ilişkin ilk atıf çalışmaları ise Feagin tarafından gerçekleştirilmiştir. Feagin 1975 yılında 1000 Amerikan vatandaşı ile bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre de bireysel, yapısal ve kader temalarıyla ilgili bazı inanç türleri belirlemiştir. Bu inanç türleri;

Kişisel Nedenler: Kapasite eksikliği, çaba eksikliği, tutumlu olmamak, tembellik, alkol kullanma vb.

Yapısal Nedenler: Adil olmayan gelir dağılımı, yoksulların sömürülmesi, düşük eğitim ve gelir düzeyi, fırsat eşitsizliği gibi sosyal, politik, kültürel ve ekonomik faktörler.

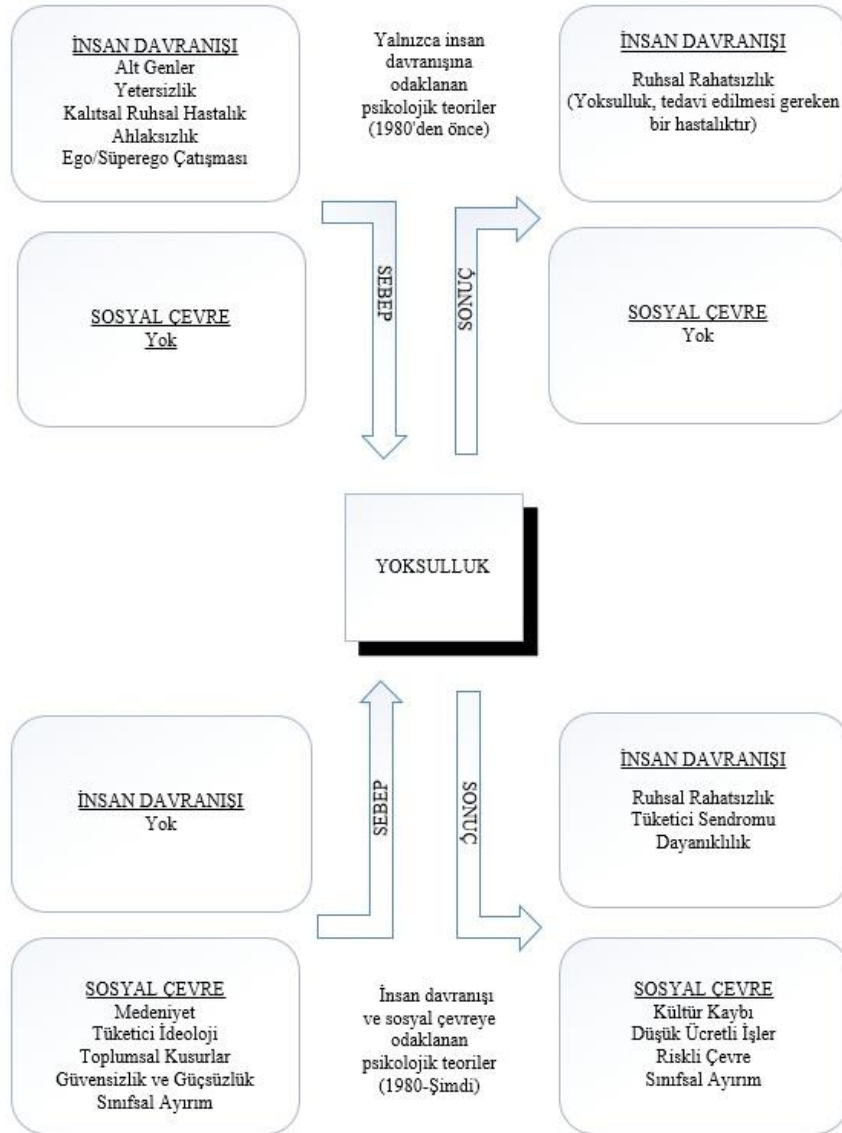
Kadercilik: Kötü şans, hastalık, kader ya da Allah'ın dilemesi.

Birinci kategorideki inançlar yoksulluğun sebebine ilişkin bireysel atıflarda bulunurken, diğer iki inanç dışsal nedenlere gönderme yapmaktadır (Başbakanlık

Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel M¼d¼rl¼ę¼, 2010, s.50; Uluocak, elik ve şahin, 2010, s.47; Furnham, 2003, s.169).

Yoksulluk, psikolojik teoriler kapsamında ele alındığında ise iki tema belirginleşmektedir. Birincisi, bireylerin rolleri, ikincisi ise toplumun rolleridir. Bireylerin rollerine atıfta bulunan yaklaşım, kişilerin içsel eksiklikleri ¼zerinde dururken, toplum odaklı yaklaşımlar, eksikliği daha geniş, yapısal g¼ler kapsamında ele alır.

şekil 2. İnsan Davranışı ve Sosyal evreye Dayalı Yaklaşımların Karşılaştırılması

Turner ve Lehning, 2007.

Şekil 2. bu durumu özetlemektedir. Söz konusu şekil, iki bileşene ayrılmıştır. Üstteki bölüm yalnızca insan davranışlarına odaklanan psikolojik yaklaşımı, alttaki diğer bölümse sosyal çevreyi işaret eden yaklaşımları belirtmektedir. Yoksulluğun nedenleriyle ilgili bireylere odaklanan teoriler; alt genler, yetersizlik, kalıtsal ruhsal hastalıklar, kötü ahlak, sağlıksız çocukluk döneminden kaynaklı ego/süperego çatışmaları gibi kişisel başarısızlıkları içerir. Bu teoriler psikolojik durumlara vurgu yaparak, yoksulluktan bireyi sorumlu tutmaktadır. Şeklin alt bölümü ise tamamen farklı bir durumu ele alır. Buna göre, yoksulluğun nedenleri sosyal çevrenin özelliklerine atfedilmektedir: Medeniyet, tüketici ideolojilerin yaygınlığı, toplumdaki yapısal güçler (örneğin düşük gelirli işler), belirli gruplar için yetersiz güç, güvenlik ve fırsatlar, üst sınıfın alt sınıfa uyguladığı ayrımcılık gibidir. Bu tür yaklaşımlar yoksulluğun hem davranışsal etkilerine (ruhsal hastalıklar, tüketim davranışı) hem de çevresel etkilerine (kültür kaybı, düşük ücretli işler, risk dolu bir ortam ve ayrımcılık) odaklanmaktadır (Turner ve Lehning, 2007, s. 70-71-72).

Buraya kadar genel olarak yoksulluğun nedenlerine ilişkin üç yaklaşımdan bahsedilmiştir. Kişisel nedenler, sosyal yapıyla ilgili nedenler ve kadercilik olarak ifade edilen söz konusu nedenlerin açıklamaları ise aşağıda yer almaktadır:

1.1.2.1. Kişisel Nedenler

Kişisel yaklaşım, yoksulluğu daha çok bireyin kendi davranışlarındaki sorumluluk ve çalışmaya ilişkin motivasyonundaki eksiklikle açıklamaktadır (Uluocak, Çelik ve Şahin, 2010, s.46). Söz konusu yaklaşımın odağı, davranışlar ve kültürel faktörlerdir. Kişisel yaklaşım, yoksulluğun nesiller arası aktarımını da ön plana çıkarmakla birlikte, genellikle bireylerin motivasyon eksiklikleri, çalışmaması gibi kendi davranışları üzerinden bir açıklamada bulunur (İçağasıoğlu Çoban ve diğerleri, 2010, s.565).

Kişisel yaklaşımın temelinde “bireyselci” ideoloji etkindir. Söz konusu ideolojinin temel argümanı ise yoksul olmayanlar kendi başarıları sayesinde bu durumdayken, yoksullar kendi başarısızlıkları nedeniyle yoksuldur. Söz konusu

yaklaşım, bireylerin çok çalışmasına, bunu sağlamak için diğerleriyle rekabet halinde olmasına, bu sayede refah, mal varlığı, itibar ve güç ile ödüllendirileceklerine vurgu yapar. Başka bir deyişle, bir kimse yoksulsa bu, kişinin kendi hata ve başarısızlığından kaynaklanmaktadır (Zastrow, 2015, s. 166).

1.1.2.2. Sosyal Yapıyla İlgili Nedenler

Yoksulluk, yapısal yaklaşım temelinde incelendiğinde, yoksulların ayrımcılık nedeniyle toplumsal hareketlilikten yoksun bırakılmaları anlamına geldiği görülmektedir. Başka bir deyişle yoksulluk, toplumdaki kutuplaşmalar, ayrımcılık ve eşitsizlik gibi nedenlerle topluma katılmakta yaşanan zorlukları ifade etmektedir. Bu kapsamda yoksullar, aslında toplumsal yapıdaki kurbanlar olarak görülmektedir (Gül ve Sallan Gül 2008a, s.62-63; Uluocak, Çelik ve Şahin, 2010, s.46).

Oorschot ve Halman'ın bazı Avrupa ülkelerinde yoksulluğun nedenlerine ilişkin gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmanın sonuçlarına göre, yoksulluğun daha çok sosyal yapıyla ilgili nedenlere bağlı olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Sanayileşmiş ülkelerde yaşayan insanların büyük bir çoğunluğu, yoksulluğun sosyal yapıyla ilgili nedenlere bağlı olduğunu düşünmektedir. Doğu Avrupa ülkelerinde yoksulluk daha çok kişisel nedenlerle açıklanırken, Batı Avrupa ülkelerinde sosyal yapıyla ilgili nedenler ön plana çıkmaktadır (2000, s.1).

Mood ve Jonsson'un İsveç'te 3.089 kişi ile gerçekleştirdiği bir başka araştırmada yoksulluğun dört sosyal sonucu olduğu ortaya çıkmıştır. Bunlar; yakın sosyal ilişkiler (sosyal destek), diğer sosyal ilişkiler (arkadaşlar ve aile), politik katılım ve organizasyon faaliyetleridir. Söz konusu sonuçlara göre yoksulluk azaldıkça, iki pozitif sonuç ortaya çıkmaktadır. Birincisi yoksulluğun negatif etkileri tersine çevrilebilir görünmektedir. Ekonomik durum iyileştikçe sosyal çıktılarda gelişmektedir. İkinci olarak negatif sonuçlar yakın sosyal ilişkilerle daha az ilgilidir. Bize en yakın ve en değerli olan kişiler, sosyal izolasyon ve psikolojik rahatsızlığa uğrama riskini arttırabilen ekonomik sorunlarda da destek olur. Yoksulluğun

yurттаřlık ve siyasi katılım üzerindeki olumsuz etkilerine ilişkin araştırma sonuçlarına göre “sosyal dışlanma aşağıya doğru bir sarmal” korkusuyla ilgilidir; çünkü daha az yakın sosyal ilişki kaybının, sosyal ağları daraltma ve mevcut sosyal sermayeyi azaltma riski vardır (2016, s.646).

1.1.2.3. Kadercilik

Kadercilik yaklaşımında yoksulluk, şanssızlık gibi dış kaynaklı ve kontrolü gerçekleştirilemeyen etmenler nedeniyle oluşmaktadır. Hastalık ya da kötü şans gibi kontrol dışı faktörler, kadercilik anlayışı üzerinde temellenmektedir (Uluocak, elik ve şahin, 2010, s.46).

Ankara'nın Altındağ bölgesinde yaşayan yoksul kadınlarla gerçekleştirilen bir araştırmada, söz konusu kadınlar genel olarak yoksulluğun nedenini %64,8 ile “kader” olarak açıklamışlardır (amur Duyan, 2010, s.24).

Ülkemizde gerçekleştirilen bir başka araştırmanın sonuçlarına göre ise, yoksulluğun kişisel nedenlerden çok, yapısal nedenlerle (işsizlik, gelir dağılımı, sosyo-ekonomik durum) açıklandığı görülmüştür. Söz konusu durum, gelir düzeyine göre farklılaşmamakla birlikte, yoksullar ve yoksul olmayanlar arasında aynı sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir (Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü, 2010, s.54).

İngiliz ve Amerikan toplumlarında ise yoksulluğun nedenleri kişisel olarak görülmekte olup, ahlaki ve davranışa ilişkin atıflarda bulunulmaktadır. Kuzey Avrupa lkelerinde ise yoksulluğa ilişkin bireysel açıklamalardan çok toplumsal ve dış faktörlere bağlı açıklamalar getirilmektedir. Yoksulluğu kişisel (içsel) nedenlerle açıklayan bireyler, yoksulluğu toplumsal (dışsal) nedenlerle açıklayan bireylerle karşılaştırıldığında, vergi ödemelerini, sosyal güvenlik harcamalarını ve sosyal koruma politikalarını kabul etmeye daha az eğilimli olmakla birlikte, bunlara karşı çıkmaktadır (Oorschot ve Halman, 2000, s.2-3).

Zagreb'de sosyal hizmet, ekonomi ve tarım bölümünde okuyan üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre ise, öğrenciler yoksulluğun nedeninin yapısal ve sosyal faktörlerle ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Sosyal hizmet bölümünde okuyan öğrencilerse, yoksulluğun kişisel nedenlere bağlı olmasını diğer bölüm öğrencilerine göre daha az dikkate almışlardır. Hümanistik ve geleneksel değerlere bağlı olan öğrenciler ise, yoksulluk kaynağı olarak dışsal faktörlere daha çok vurgu yapmıştır (Ljubotina ve Ljubotina, 2007, s.741).

1.1.3. Yoksulluğun Görünümü

Yoksulluk 18. yüzyılda sanayileşmeyle birlikte kentlerdeki işçi sınıfının yoksullaşmasıyla dünyada görünürlük kazanmıştır. Bunun sonucunda kentlerin toplumsal yapısındaki değişimlerle birlikte, sağlıksız çalışma koşulları ve uzun çalışma saatleri de gündeme gelmiştir (Açıkgöz, 2010, s.47).

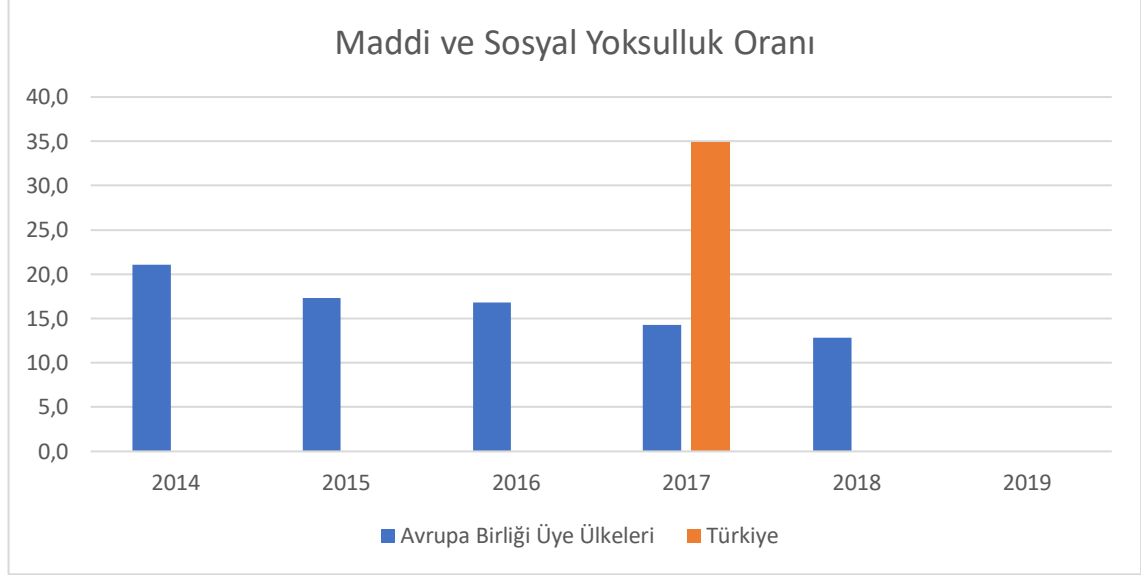
Küresel yoksulların büyük çoğunluğunun kırsal alanlarda, düşük eğitimli, tarım sektöründe çalışan ve 18 yaş altı bireylerden oluştuğu bilinmektedir. Geçtiğimiz yıllarda yoksulluğun azaltılmasında belirgin ilerlemeler kaydedilmiştir. Dünya Bin Yıllık Kalkınma Hedefinde 1990 yılındaki yoksulluk oranının 2015 yılına kadar yarı yarıya azaltılması amaçlanmıştır. Söz konusu amaca, 2010 yılında-yani programda belirlenenden 5 yıl önce- ulaşılmıştır. Ancak yoksulluğun azaltılmasındaki bu gelişmeye rağmen mutlak yoksulluk altında yaşayan insan sayısı, küresel düzeyde varlığını sürdürmektedir. Buna ek olarak, küresel tahminlere göre, 2030 yılının sonuna kadar mutlak yoksulluğun azaltılması hedefine varma yönünde gecikmeler yaşanabilecektir (The World Bank, 2018).

2015 yılı verilerine göre ise tüm dünyada günlük 1,25 doların altında yaşayanların oranı %15 iken, gelişmekte olan ülkelerde bu oran %18'dir (The World's Women, 2015).

Şekil 3.'de Avrupa Birliğine üye ülkeler ve ülkemizdeki maddi ve sosyal yoksulluk oranlarına ilişkin dağılım yer almaktadır. Söz konusu şekilden de anlaşılacağı

üzere Avrupa Birliğine üye ülkelerde maddi ve sosyal yoksulluk oranları yıllara göre yaklaşık %20 civarındayken, ülkemizde bu oran %35'tir.

Şekil 3. Yıllara Göre Maddi ve Sosyal Yoksulluk Dağılımı

Eurostat, Material And Social Withdrawal Rate By Age, Gender And Educational Background.

Şekil 3.'te yer alan 28 Avrupa Birliği üyesi ülkedeki 2016 yılına ait diğer veriler incelendiğinde ise toplam nüfusun %23,4'ünün risk altında olduğu, cinsiyete göre bu oranın kadınlarda %24,3; erkeklerde %22,4 olduğu, yaşa göre 18 yaş altı bireylerde %26,5; 65 yaş ve üzeri bireylerde %17,7 olduğu, hane yapısına göre çocuksuz ailelerde %22,1, çocuklu ailelerde %24,6 olduğu; istihdamdakilerin %12,4, istihdamda olmayanların ise %67'inin yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında olduğu belirlenmiştir¹ (Eurostat, International Poverty Alleviation Day).

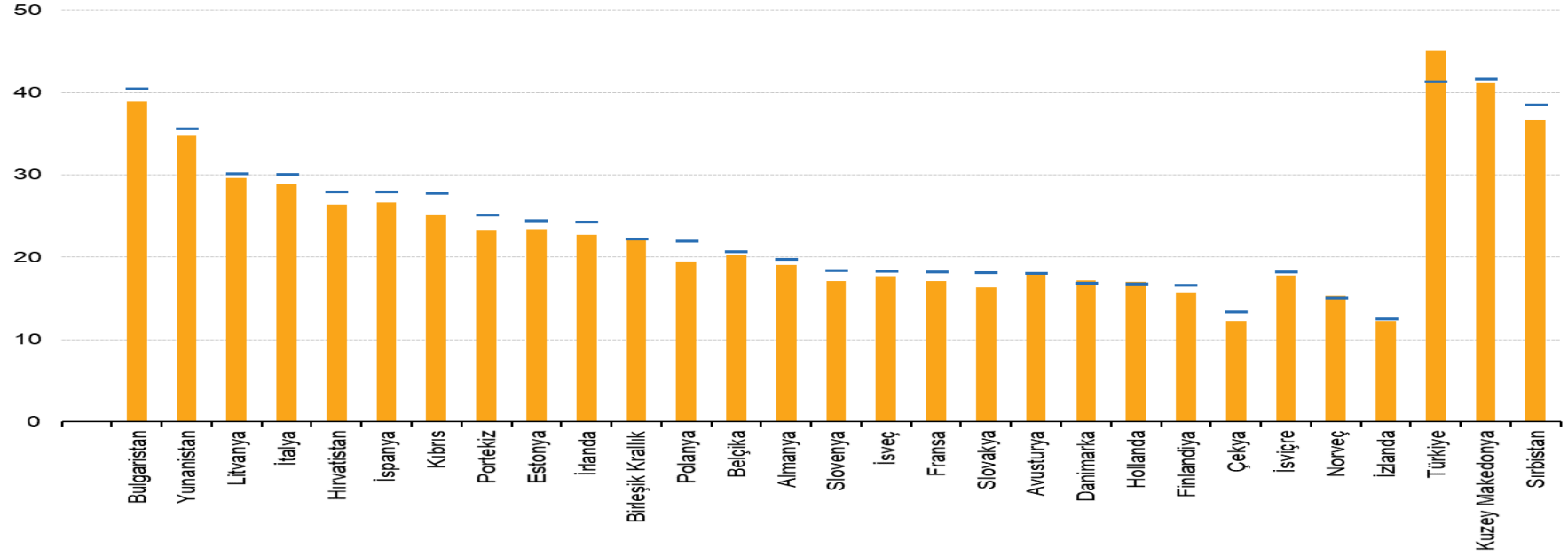
Dünya Bankası verilerine göre ise, 2018 yılı için 736 milyon insan yoksulluk içerisinde yaşamaktadır. Yine aynı verilere göre Dünya nüfusunun yaklaşık %10'u, günlük 1,90 \$ 'ın altında yaşamaktadır (Tahmini 600 milyon kişi). 1990 yılına göre hemen hemen 1.1 milyondan daha fazla insan mutlak yoksulluk içerisinde. Batı Asya ve Pasifik olmak üzere iki bölge (mutlak yoksul nüfusu 47

¹ Bu veriler mutlak yoksulluk riski altında veya düşük çalışma yoğunluğunda bulunan haneler kapsamında elde edilmiştir.

milyon), Avrupa ve Merkez Asya (mutlak yoksul nüfusu 7 milyon) 2030 yılı hedefine ulaşma kapsamında mutlak yoksulluğu %3 oranında azaltmıştır. Mutlak yoksulların yarısından fazlası Sahra-Altı Afrika ülkelerinde yaşamaktadır. Dahası, bölgedeki yoksulların sayısı 2015 yılına göre 9 milyon daha fazla artmıştır -2015 yılında günlük 1,90 \$ altında yaşayan yoksul sayısı 413 milyondur- 2030 yılına kadar bu şekilde devam etmesi halinde ise, 10 aşırı yoksuldan yaklaşık 9'u Sahra Altı Afrika ülkelerinden olacaktır (The World Bank, 2018).

Şekil 4.'de de görüleceği üzere Bazı Avrupa ülkelerindeki yoksulluk ve sosyal dışlanma riski altında bulunan bireylere ilişkin, en yüksek risk grubunda bulunanların yaşadığı ülkeler arasında Türkiye bulunmaktadır (%41,3). Bunu Kuzey Makedonya (%41,6), Sırbistan (%38,5) ve Yunanistan (%35,6) gibi ülkeler izlemektedir. Yoksulluk ve sosyal dışlanma riski en az olan ülkelere ilişkin dağılım incelendiğinde ise en çok İzlanda (%12,5), Çekya (%13,3) ve Norveç (%15) gibi Kuzey Avrupa ülkelerinin olduğu görülmektedir. Buradan hareketle benzer refah rejimlerine sahip ülkelerdeki yoksulluk ve sosyal dışlanma risklerinin de benzer olduğu söylenebilir.

Şekil 4. Bazı Avrupa Ülkelerinde Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma Riski Toplam Nüfus İçindeki Pay, 2016

Eurostat, People at Risk of Poverty or Social Exclusion

1.1.4. Yoksulluğun Bireyler Üzerindeki Etkileri

Yoksulluk, hem dünyada hem de ülkemizdeki başlıca sosyal sorunlardan biri olmakla birlikte, bireylerin yaşamı üzerinde de pek çok zorluğa neden olmaktadır. Bu etkiler yoksulluğun türüne bağlı olarak değişmektedir.

Yoksulluğun çok boyutlu olması, düşük gelirli ve yoksulluk sınırı altında yaşayan bireylerin uygun olmayan işlerde çalışması, kötü sağlık koşulları içerisinde yaşaması, yeterli beslenememesi, eğitimsiz kalması, aşığılanması ve şiddete uğraması, güçsüzleştirilmesi gibi sorunlara yol açmaktadır. Yoksulluk değişik biçimlerde şekillenmektedir. Toplumun tabakalaşması sonucu bir kesim daha alt katmanda yer almaktadır. Altta kalan bu tabaka ise yoksul olarak yaşamak durumundadır. Söz konusu yoksul kesim, gelir, eğitim, sağlık gibi kaynaklardan daha az yararlanmakta ve bunlar üzerinde daha az kontrole sahip olmaktadır (Titumir ve Rahman, 2003, s.1).

Aşağıdaki başlıklarda yoksulluğun genel olarak bireyler üzerindeki etkilerine değinilmiştir:

1- *Açlık, Sağlık ve Ölüm*: Mutlak yoksulluk, açlık ve kötü beslenmeye neden olur. İnsanlar kolera, dizanteri ve tüberküloz gibi önlenbilir hastalıklara karşı sağlık hizmetlerine ulaşamamaları nedeniyle daha savunmasız durumda olup, ölüm oranları da yükselmektedir. Diğer yandan, göreceli yoksul insanlar HIV/AIDS gibi hastalıklara yol açabilecek bir yaşam sürdürebilir. Bu insanlar belki açlıktan ölmezler ancak bağışıklık sistemlerini zayıflatarak hastalanmalarına yol açabilecek sağlıksız yiyeceklerle beslenirler.

2- *Sosyal ve Politik*: Göreceli yoksulluk, insanların acil ihtiyaçlarını karşılama aracı olarak uyuşturucu, fahişelik ve küçük suçlara yönelmesine neden olabilmektedir. Söz konusu yönelimler yoksulların temel ihtiyaçlarını karşılama aracı olmaktadır.

3- *Ekonomik*: Mutlak yoksulluk içinde yaşayan insanlar yiyecek, su, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Herhangi bir ekonomik faaliyeti üstlenecek kadar sağlıklı olamayabilirler. Yoksul aileler çocuklarını okula gönderememekte ve çocukları bu nedenle eğitimden yoksun kalmaktadır. Bu durumsa, toplumun içinde bulunduğu daha büyük bölgelerini direk olarak etkilemekte ve ekonomik gerilemelere yol açmaktadır. Dahası eğitimsiz ve yoksulluk içinde yaşayanlar daha iyi koşullardaki kentlere göç etmeye zorlanmaktadır. Bu, kırsal alandaki insan gücünü azaltmaktadır. İnsanlar kentlere göç ettikçe gecekondulaşma başlamakta ve nüfus artmaktadır (UNICEF, 2004).

Yoksulluk çok boyutlu bir sosyal sorun olması nedeniyle, toplum içerisindeki pek çok kesimi etkilemektedir. Bunların başında çocuklar, yaşlılar ve kadınlar gelmektedir.

Özellikle yoksul ailelerin çocukları, yetersiz beslenme, eğitim hakkından mahrum kalma ya da eğitime devam edememe gibi sebeplerle yoksulluğun devamı riskiyle karşılaşabilmektedirler. Benzer şekilde yaşlılar da uygun bakımdan yoksun kalma, beslenmede yetersizlik, sokakta yaşama gibi risklere daha açıktır (Buz, 2015, s.3).

Yoksulluk kavramı, yoksulluk yaklaşımları, yoksulluğun nedenleri, yoksulluğun görünümü ve yoksulluğun bireyler üzerindeki etkilerinden bahsedildikten sonra, araştırmanın da temel konusu olan kadın yoksulluğu kavramı, nedenleri ve etkileri kapsamında aşağıdaki başlıklar altında ele alınmıştır.

1.2. KADIN YOKSULLUĞU

Yoksulluk ve kadın arasındaki ilişki, kadın ve erkek arasındaki bir takım eşitsizliklere dayanmaktadır. Söz konusu eşitsizliklerin sonucundan kadınlar daha çok etkilenmekte ve yoksulluğu daha derinden yaşamaktadırlar.

1960'lı yıllarda kadınların toplumsal yaşamdaki konumlarına ilişkin durum daha da belirgin bir hale gelerek yoksul kadınlarla ilgili çalışmalar gerçekleştirilmiş ve

1970'li yıllarda ise yoksulluğun kadınlaşması kavramı kullanılmaya başlanmıştır (Çamur Duyan, 2006, s.34).

Aşağıdaki başlıkta araştırmanın da temel konusu olan “kadın yoksulluğu” ve “yoksulluğun kadınlaşması” kavramları açıklanmaktadır.

1.2.1. Yoksulluğun Kadınlaşması Kavramı

Yoksulluğun boyutlarının çok olması nedeniyle üzerinde anlaşılmış tek bir tanımının bulunmadığı literatürde sıklıkla belirtilmektedir. Bununla birlikte, yoksulluğu çeşitli ölçümler üzerinden değerlendiren mutlak yoksulluk, göreceli yoksulluk, gelir yoksulluğu, insani yoksulluk gibi kavramlarla açıklamaya çalışan pek çok tanım bulunmaktadır. Son yıllarda ise *kadın yoksulluğu* ya da *yoksulluğun kadınlaşması* kavramı tartışılmaya başlanmıştır. Yoksulluk, kadınlar üzerinde, gelir yoksulluğunun yanı sıra, topluma aktif olarak katılamamayı ve beraberinde toplumdan dışlanmayı getirmektedir. Kadınlar yeterli eğitime sahip olamamakta, bu nedenle çalışma yaşamından uzak kalmakta, çalışsa bile düşük ücretlerle informel sektörlerde yer almaktadır (Topgöl, 2013, s.277).

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı son zamanlarda hem akademik hem de kalkınma politikaları çevrelerinde sıklıkla tartışılmaktadır. Yoksulluğun kadınlaşması, önce kadın reisli hanelerin oranında bir artış ve 1980'li yılların ekonomik krizlerindeki kentsel kayıt dışı sektör faaliyetlerinde kadınların daha çok yer alması ile bağlantılı hale gelmiştir (Bridge, 2001, s.1).

Söz konusu kavram ilk olarak 1978 yılında sosyolog *Diane Pearce* tarafından kullanılmıştır. Pearce'ın bu kavramı kullanmasının nedeni, o yıllarda, Amerika'daki yoksulların büyük bir bölümünü kadınların oluşturması ve söz konusu kadınların maddi anlamdaki yoksunluklarını vurgulamak olmuştur (Ünlütürk Ulutaş, 2009, s.25).

1995 yılında Pekin 4. Dünya Kadın Konferansında kabul edilen Pekin Eylem Platformunda da “yoksulluğun kadınlaşması” kavramı kullanılmıştır. Söz konusu

kavrama ilişkin yapılan değerlendirmelerde ise bazı konulara vurgu yapılmıştır. Bunlar kadınların yoksullukla karşılaşma riskinin yüksek olması, kadın yoksulluğunun belirgin olması ve zaman içinde artarak devam etmesidir (Ecevit, 2003, s. 85). Yine, söz konusu Platformda kadınların güçlendirilmesinin, kadın yoksulluğu ile mücadeledeki öneminden bahsedilmiştir (Dördüncü Kadın Dünya Konferansı Sonuçları: Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı, s.17).

Kadın yoksulluğu hem kırsal hem de kentsel alanlarda görülmekle birlikte kadınların ve beraberindeki çocuklarının yoksul koşullarda ve resmi yoksulluk düzeyinde veya altında yaşamasına neden olan sayısız durum vardır (Severson, 2001, s.103). Ailelerin parçalanması, erkeğin işsizliği, savaş gibi faktörler kadınların yoksulluğunu arttıran unsurlardandır. Kadın yoksulluğu yalnızca gelişmemiş ya da az gelişmiş ölkelerde değil, gelişmiş ölkelerde de bir sorun olarak gündeme gelmektedir (Açıkgöz, 2010, s.45-48).

Bunun nedenlerinden bazıları ise kadınların çalışma yaşamı için gereken nitelikleri taşıyamamaları ya da çalışma yaşamında ayrımcılığa maruz kalmalarıdır. Az gelişmiş ölkelerde ise, kadın yoksulluğunun nedenleri yapısal bir nitelik taşımaktadır. Söz konusu ölkelerde kadınların yoksullaşmasının nedenleri arasında çok çocuklu, boşanmiş veya dul olmaları ya da düşük gelirli ailelerden gelmeleri, aile içindeki ocuk, engelli, yaşlının bakımını sağlamaları gibi geleneksel rollerini yerine getirme nedeniyle çalışmamaları ya da çalışmalarına izin verilmemesidir (Sallan Gül, 2005, s.27).

Kadın yoksulluğunun öncelikle irdelenmesinin nedenlerinin başında ise kadınların toplumdaki kaynak, fırsat ve hizmetlere erişimlerinin erkeklerle aynı olmamasıdır. Ayrıca alışan yoksulların çok büyük bir kesimini de kadınların oluşturduğu bilinmektedir. Kadınların istihdama katılım oranının düşük olması, ücretsiz aile işçiliği, eşe bağımlı olma, iş güvencesinin azlığı daha da yoksullaşmalarına neden olmaktadır.

Yoksulluğun kadınlaşması kavramı üzerinde durulduktan sonra, kadın yoksulluğunun ayırt edici özellikleri aşağıdaki başlıklar altında açıklanmaktadır.

1.2.1.1. Kadın Yoksulluğunun Ayırt Edici Özellikleri

Yoksulluğun göçmen, engelli, yaşlı, çocuk ya da azınlık olmak ile belli açılardan ilişkisi bulunmaktadır. Cinsiyet temelinde ise yoksulluğun farklı biçimlerde yaşandığından bahsedilebilir. Başka bir deyişle yoksulluk kadın ve erkeği farklı etkilemektedir. Yoksul hanelerde kadınlar daha çok ve uzun sürelerde çalışmakta, gelir elde etme olanakları sınırlı olmakta ve bu kapsamda kadının yoksulluğu daha yoğun biçimde yaşaması gündeme gelmektedir (Şener, 2009, s.2-5).

Kadınlara yönelik ayrımcılık dünya çapında bilinen bir gerçektir. Uluslararası verilerin de gösterdiği gibi dünyanın neredeyse her yerinde kadınlar, erkeklere göre dezavantajlı durumdadır. Kadınlar, daha az güce ve paraya sahiptir, daha çok çalışırlar ve erkeklere göre sorumlulukları daha fazladır. Mevcut programlarsa kadınların meslek edinmesine yönelik eğitime ve sosyal yardım ödemelerine yönelmiştir. Ancak bu durum, kadınların yaşadığı güçsüzlük ve baskı durumunun etkilerini gidermeye yetmemektedir (Parsons, 2001, s.159).

Özellikle kentlerde yaşamını sürdüren yoksul kadınların bazı ortak özellikleri bulunmaktadır. Bunlar arasında genellikle kentlerin gecekondu olarak adlandırılan bölgelerinde yaşamak, düşük eğitim seviyesi, göç geçmişi, erken yaşta evlenmek, informel istihdam piyasasında yer almak, eşlerinin de benzer özellikler taşımasıyla birlikte yoksullukla ilgili çeşitli baş etme stratejileri geliştirmek sayılabilir (Çamur Duyan, 2010, s.20).

Aşağıda işgücü piyasasında kadının konumu, hane içi eşitsizlikler ve eğitim konularında kadın yoksulluğu açıklanmaktadır.

1.2.1.1.1. İşgücü Piyasasındaki Konum

Her ne kadar istihdamda olmak “yoksul olmamak” anlamına gelmese de, kadın yoksulluğunu anlamlandırmada önemli bir göstergedir (Şener, 2009, s.3-7).

Ekonomiye ilişkin toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın emeğinin değersizleştirilmesi, zararlı gelenek ve görenekler, kadının ekonomik olarak

güçlendirilmesi yönünde bir takım engeller meydana getirmiş, bunun sonucu olarak da yoksulluğun kadınlaşması hız kazanmıştır. Yeterli gelire sahip olamamak kadınların yoksul olmalarındaki ana etkenlerin en önemlilerindedir. Kadınların büyük çoğunluğunun istihdamda yer alamamasının en büyük nedenlerinden biri de bakım rolleriyle ilgilidir. Toplumda kadınlara genel olarak çocuk, engelli, yaşlı bakımına ilişkin roller atfedilmiştir (Topgül, 2013, s.285- 291).

Eğitim olanaklarından yeterince yararlanamayan ve formel istihdam piyasasında yer alamayan pek çok kadın genellikle ev eksenli işleri tercih etmektedir. Söz konusu işler ise informel istihdamın yaygınlaşmasına neden olabilmektedir. Bu tür işler kadınların yoksullukla bağlantılı sorunlarını azaltsa bile, uzun vadede yeterli olmamaktadır. İformel istihdam biçimiyle kadın yoksulluğu arasında ilişki olduğu belirtilmektedir. İformel piyasadaki işlerin artması kadın yoksulluğunu arttırmakta, kadın yoksulluğu ise informel istihdamın artmasına neden olmaktadır (Şener, 2009, s.3-7).

Çizelge 2. Ülkemizde Kadın İstihdamı (2018)

İŞGÜCÜ DURUMU	%
İşgücüne Katılma	34,2
İstihdam	29,4
İşsizlik	13,9
15-24 Yaş Arası İşsizlik	25,3
Kayıt Dışı Çalışma	42,1
İSTİHDAMDAKİ DURUMU	
Ücretli veya Yevmiyeli	30,2
İşveren	8,7
Kendi Hesabına Çalışan	17,8
Ücretsiz Aile İşçisi	70,9
EĞİTİM DÜZEYİNE GÖRE İŞGÜCÜNE KATILMA DURUMU	
Okur-yazarlığı Bulunmayan	16,1
Lise Altı	28,2
Lise	34,7
Mesleki veya Teknik Lise	42,7
Yükseköğretim	71,6
İSTİHDAM SEKTÖRLERİ	
Hizmet	57,9
Tarım	26,1
Sanayi-İnşaat	16
İŞGÜCÜNE DAHİL OLMAMA NEDENLERİ	
İş Aramayıp Çalışmaya Hazır Olanlar	6,7
Mevsimlik Çalışanlar	0,5
Ev İşleriyle Meşgul	54,8
Eğitim Öğretim	11,5
Emekli	5,6
Çalışamaz Halde	13,4
Diğer	7,5

TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2018.

Çizelge 2.'den de anlaşılacağı üzere, ülkemizde kadınların kayıt dışı çalışma oranları (%42,1) yüksektir. Kadınların istihdamdaki durumları incelendiğinde ise çok büyük bir kısmının (%70,9) ücretsiz aile işçisi olduğu göze çarpmaktadır. Eğitim düzeyine göre istihdama katılma oranlarında ise en çok yüksek öğretililerin (%71,6) işgücünde yer aldığı, istihdama yönelik sektör dağılımında ise kadınların büyük bir kısmının (%57,9) hizmet sektöründe çalıştığı görülmektedir. İşgücüne dâhil olmama nedenleri arasında ise en büyük oran (%54,8) kadınların ev işleriyle meşgul olmasıdır (TÜİK, İşgücü İstatistikleri, 2018).

Buradan hareketle, ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranlarının yeterli olmadığı, en çok kayıt dışı sektörlerde çalıştıkları, eğitim seviyelerinin artmasıyla birlikte işgücüne daha çok dâhil oldukları, toplumsal cinsiyete dayalı rollerinden ötürü ev içi işler ve bakım işleriyle meşgul oldukları, bu durumun ise istihdama katılımlarını engellediği görülmektedir.

1.2.1.1.2. Hane İçi Eşitsizlikler

Hane içi, cinsiyet ayrımcılığının belirginleştiği önemli bir alandır. Bu kapsamda cinsiyet ve yoksulluk sorununu incelemek için önemli bir odak noktasını oluşturmaktadır. Hane halkı araştırmalarına (gelir veya gıda kullanılabilirliği türü göstergelere bakılmaksızın) dayalı toplam ulusal yoksulluk tahminleri, hane halkı kaynaklarının eşit biçimde paylaşıldığını varsaymaktadır. Yoksullukla ilgili de çoğu zaman gelir, kaynak ve hizmetlere erişim açısından erkeklerle kadınlar arasındaki farklılıklar ihmal edilmektedir (Bridge, 2001, s.1).

Kadının toplum içindeki konumu ve buna bağlı rol beklentileri, çocukluk döneminden itibaren başlamaktadır. Yapılan araştırmalara göre de kız çocuklarına küçük yaşlardan itibaren ev içi sorumluluk yüklenmektedir. Kız çocukları ev işlerinde annesine yardım eder, küçük kardeşlerinin bakımını üstlenir. Bazı durumlarda ev işlerini yapmak ya da çalışmak için eğitim hayatları sonlanabilir. Kız çocukları işle ilgili her tür kararı, ailelerinin onayı ile yapmak durumundadır. Ayrıca, kendi kazançları hakkında da daha az söz sahibidirler. Yine çalışıyor olmak, söz konusu kız çocuklarının hane içindeki sorumluluklarını

da azaltmaz. Geleneksel yapıdaki toplumlarda kız çocuklarının hayatlarının düzenlenmesinde aile etkilidir. Kaç yaşında, kiminle evleneceği çoğu zaman içinde buldukları geleneklere göre belirlenir. Bu doğrultuda, kadınlarında toplum ve aile içindeki etkinlikleri sınırlı kalmaktadır. Ev içindeki sorumluluklarda da kadınlar ön plandadır. Erkekler aileyi geçindirmekten sorumluyken, bunu gerçekleştiremedikleri durumlarda kadınlar ev içinde ya da ev dışında çalışmak durumundadır. Bu bağlamda ev dışında çalışan kadın ve kız çocuklarının durumu “çalışma” değil, aile gelirine “katkı” olarak değerlendirilir (Körükmez, 2008, s.217-218).

Çizelge 3. Cinsiyete Göre 25-49 Yaş Grubunda Olup Hane Halkında 3 Yaşın Altında Çocuğu Olan Kişilerin İstihdam Oranı

Yıl	Toplam	Erkek	Kadın
2014	59,8	90,2	24,3
2015	59,7	90,4	24,3
2016	59,4	89,2	25,4
2017	61,0	90,3	27,4
2018	60,5	90,4	26,5

TÜİK, Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2014-1018.

Çizelge 3.de de gösterildiği üzere ülkemizde cinsiyete göre üç yaşın altında çocuğu bulunanlarda, kadınların istihdam oranının erkeklere göre daha düşüktür. 2018 yılında üç yaş altı çocuğu bulunan erkeklerin %90,4’ü istihdama katılırken, bu oran kadınlarda %26,5’tir. Yani, istihdama katılan erkeklerin yarısından daha da azdır. Toplumumuzda bakım rolleri geleneksel olarak kadınlara verilmiştir. Toplumsal cinsiyetin meydana getirdiği bu durumun değişmesi için, hem kadınların güçlendirilmeleri hem de gelecekte kadın yoksulluğu ile mücadelede koruyucu ve önleyici politikalara ihtiyaç vardır. Dolayısıyla ülkemizdeki çocuk bakım politikalarına ilişkin hizmetlerin geliştirilmesinin önemi bu verilerle daha da güçlenmektedir.

Buna ek olarak, toplumsal cinsiyet rolleri gereği kadınlar, hanelerinde ücretsiz ev işçisi konumundadır ve söz konusu emekleri görünmezdir. Aşağıdaki tabloda TÜİK verileri kullanılmış olup, hane içerisinde kadın ve erkeklerin, ev içi işlerdeki sorumlulukları yüzde olarak belirtilmiştir.

Çizelge 4. Cinsiyete Göre Hanedeki İşlerden Genellikle Sorumlu Olan Kişilere İlişkin Dağılım

Yapılan İş	Erkek (%)	Kadın (%)	TOPLAM (%)
Yemek yapma	8,8	91,2	96,9
Evin Badana/Boyası	80,4	19,6	100
Çamaşır Yıkama (Makineyle Bile Olsa)	8,8	91,3	97
Aylık Faturaların Ödenmesi	77,7	22,3	95,1
Basit Dikiş Yapma	7,6	92,4	93,7
Akşamları Çay Servisi Yapma	10,7	89,3	97,8
Sofranın Kurulup Kaldırılması	10,1	89,9	98
Evin Günlük Toplanması ve Temizlenmesi	8,7	91,3	97,1
Evin Haftalık/Aylık Temizliği	8	92	90,9
Günlük/Haftalık Yiyecek/İçecek Alışverişi	45,5	54,5	96,8
Bulaşık Yıkama (Makineyle Bile Olsa)	9,2	90,8	97,5
Küçük Bakım, Onarım, Tamir Yapılması	88,9	11,1	80,6
Ütü Yapma	10,3	89,7	89,6

TÜİK, Aile Yapısı Araştırması, 2016.

Çizelge 4.'den hareketle, kadınların ücretsiz ev işçisi olarak yemek, çamaşır, dikiş, temizlik, ütü vb. çok sayıda iş yaptığı, söz konusu işlerin daha çok zaman ve emek gerektirmesine rağmen kadınlar tarafından yerine getirildiği, erkeklerin ise badana/boya, fatura ödeme, küçük bakım onarım gibi süreklilik gerektirmeyen işleri yaptıkları görülmektedir.

Bu doğrultuda kadınların ev içi işler ve bakım için ayırdıkları zaman artmakta, bu ise çalışmalarının önünde engel oluşturmaktadır.

Yine ülkemizde erkekler ücretsiz ev işlerine 00:53 dakika zaman ayırırken, bu süre kadınlarda 04:23 dakikadır. Görüldüğü üzere kadınlar ev işlerine erkeklere göre yaklaşık dört saate yakın daha fazla zaman ayırmaktadır (TÜİK, Zaman Kullanım Araştırması, 2015).

Yoksulluk üzerine yapılan çalışmalar genellikle istatistiksel verilerin elde edildiği niceliksel yöntemleri kapsamakta olup, hane içindeki gelir baz alınmaktadır. Ancak, söz konusu yöntemler, kadının yoksulluk deneyimini ortaya koymakta yetersiz kalmakla birlikte, kadın yoksulluğunu anlamak için hane içinde kadının

konumu ve ilişkilerindeki güç dengesinin de göz önünde bulundurulması adına önem taşımaktadır. Başka bir deyişle kadının yoksulluğu nasıl deneyimlediği üzerinden yola çıkmak gerekmektedir. Örneğin buzdolabına sahip olup olmamak niceliksel bir veridir. Buzdolabının kadın açısından ne anlama geldiği, kadının yoksulluk deneyimi açısından daha fazla şey ifade etmektedir. Kadın yoksulluğunu anlamada, özellikle hanenin geliri üzerindeki kontrol, yönetim ve denetim gibi önemli değişkenleri de incelemek yarar sağlar. Hanenin gelirin artması durumunda, erkeğin bu gelir üzerindeki kontrolü artmakta, ancak söz konusu gelirin azalması durumunda ise kontrol ve yönetim özellikle temel ihtiyaçların karşılanması yönünde kadına devredilmektedir. Başka bir deyişle, zenginlik erkeğin, yoksulluk ise kadının idaresine bırakılmaktadır (Şener, 2009, s.4; Güneş, 2016, s.9-11).

İşsiz erkeğin evde oturması ne erkeğin kendisi tarafından kabul görülür ne de toplum bunu onaylar. Çünkü evde oturmak, ev işleriyle ilgilenmek, çocukların bakımını sağlamak kadına atfedilen rollerdendir. Erkeğin yardım mekanizmalarından yararlanmak için kadınları kullanmaları, söz konusu kadınların özellikle çocukları için resmi yardım kuruluşlarını dolaşmalarına neden olmaktadır (Açıkgöz, 2010, s.57). Erkekler genellikle hanenin geçimini sağlama rolü verilmekteyken, kadınlara hane içi üretim rolü verilmektedir. Bu da kadın ve erkeklerin yoksulluk deneyimlerinin farklılaşmasının nedenlerinden biri olmaktadır (Ünlütürk Ulutaş, 2009, s.35).

Toplumda erkeğe atfedilen hanenin geçimini sağlama rolü, bir anlamda ona iktidar sağlamaktadır. Erkeğin işsiz kalması durumunda, söz konusu iktidarının sarsılacağı düşünülmektedir. Bu ise erkeğin daha baskıcı ve şiddete eğilimli olmasına neden olabilmektedir. Erkekler kendilerine atfedilen evin geçimini sağlama rolünü yerine getiremediğinde başarısızlık hissi duyabilir. Ancak kadınlara böyle bir rol atfedilmediği için bu durumda başarısızlık hissetmeyebilir. Ailenin geçimini sağlamak gibi bir rolleri olmamasına rağmen kadınlar, hane içi üretimden sorumlu olduklarından dolayı daha çok çabalamak durumunda kalmaktadırlar. Yoksul ailelerde kadınlar zamanlarının büyük bir bölümünü ailenin ihtiyaçlarını giderme yönünde harcarken, çoğu zamanda informal sektörlerde var

olma çabası içine girmektedirler. Yapılan çoğu araştırmada da kadınların, gelirlerinin çoğunu ailenin temel ihtiyaçları için kullandığı belirtilmektedir (Şener, 2009, s.7).

1.2.1.1.3. Eğitim

Eğitimsiz olmak yoksulluğu kalıcılaştıran en önemli etkenlerden biridir. Özellikle geleneksel yapıdaki yoksul ailelerde eğitim önceliği genellikle erkek çocuklarına verilmektedir. Erkeğe, yaşlılıkta dayanılacak güç, bakım sağlayacak kişi olarak değer atfedilirken, kız çocuk yabancıya gidecek olarak görülmektedir. Dolayısıyla kız çocuğu için “yatırım yapmak” işlevsiz olarak değerlendirilmektedir (Şener, 2009, s.3).

Niteliksiz, sosyal güvencesiz, düşük ücretli ve kayıt dışı sektörlerde çalışanların büyük çoğunluğunu eğitimsiz ya da düşük eğitim düzeyindeki kadınlar oluşturmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde iş gücüne duyulan gereksinim, ailenin geçim koşulları ve gelir düzeyleri özellikle kız çocuklarının eğitim hayatından uzak kalmalarına neden olabilmektedir. Kırsal bölgelerdeki aileler kız çocuklarını okula gönderme konusunda isteksizdirler. Eğitim hakkından mahrum bırakılan söz konusu kız çocukları, ya erken yaşta evlendirilmekte ya da ücretsiz aile işçiliği yaptırılmaya devam etmektedir (Topgül, 2013, s.292-293). Erken yaşta evlendirilen kız çocukları ise fiziksel, duygusal ve sosyal gelişimlerini henüz tamamlayamadan ev kadını olmakta ve erken yaşlarda da çocuk sahibi olabilmektedir. Bu durumsa kız çocuğunun hem kendisini hem de çocuğunun sağlığını olumsuz etkileyebilmektedir (UNICEF, 2004).

Çizelge 5. Cinsiyete Göre Seçilmiş Göstergeler, 2018

Seçilmiş Göstergeler	Toplam (%)	Erkek (%)	Kadın (%)
Okur-yazar Olmayan Nüfus Oranı (25+)	4,5	1,3	7,6
Yükseköğül veya Fakülteden Mezun Nüfus Oranı (25+)	19,9	22,4	17,5
İstihdam Oranı (15+)	47,4	65,7	29,4
İşsizlik Oranı (15+)	11	9,5	13,9

TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2018.

Çizelge 5.'de cinsiyete göre seçilmiş bazı göstergelere ilişkin veriler incelendiğinde, ülkemizde 25 yaş ve üzeri okur-yazar olmayan nüfus oranının toplamda %4,5 olduğu, bunun %1,3'ünü erkeklerin, %7,6'nı ise kadınların oluşturduğu görülmektedir. Bununla birlikte 15 yaş üzeri işsiz erkek oranı %9,5 iken, işsiz kadın oranı %13,9'dur. Söz konusu verilerden de anlaşılacağı üzere, ülkemizde kadınlar hem eğitim hem de işgücüne katılım anlamında erkeklerin daha gerisinde kalmaktadırlar.

Çizelge 6. Hane Halkı Fertlerinin Cinsiyet ve Eğitim Durumuna Göre Yoksulluk Oranları

	2017		2018	
15 yaş ve üzeri	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Okur-yazar olmayanlar	40,9	34	43,2	35
Bir okul bitirmeyenler	37,5	27,4	39,8	29,8
Lise altı eğitilmişler	19,5	17,5	21,1	18,4
Lise ve dengi okul mezunları	9,8	9,3	10,3	10,3
Yükseköğretim mezunları	3,1	3,5	3,6	3,7

TÜİK, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, 2018.

Çizelge 6.'da da görüldüğü üzere 15 yaş ve üzeri kadın ve erkeklerde, eğitim seviyesi yükseldikçe yoksulluk oranının azaldığı görülmektedir. Burada her ne kadar erkek yoksul oranı kadınlardan yüksek görünse de bunun sebebinin, kadınların sosyal yardımlarla bu açığı kapamış olabilecektir.

Özellikle kadın yoksulluğuyla mücadelede öncelikle kız çocuklarının eğitime ulaşmalarının kolaylaştırılması ve teşvik edilmesi, bunun yanı sıra kadınların istihdam ve sosyal güvenlik alanlarında eşitliklerini sağlayacak sosyal politikalara ağırlık verilmesi önem taşımaktadır.

Yoksul kadınların eğitim ya da istihdamdan yararlanmasını engelleyecek başka sorunları da bulunabilmektedir. Bu kapsamda; söz konusu kadınların diğer bireysel sorunları ve aile sorumluluklarını etkileyen aile içi şiddet, çocuk ihmal ve istismarı, yakınlarının kaybı, psikolojik, zihinsel ve fiziksel rahatsızlıkları gibi diğer

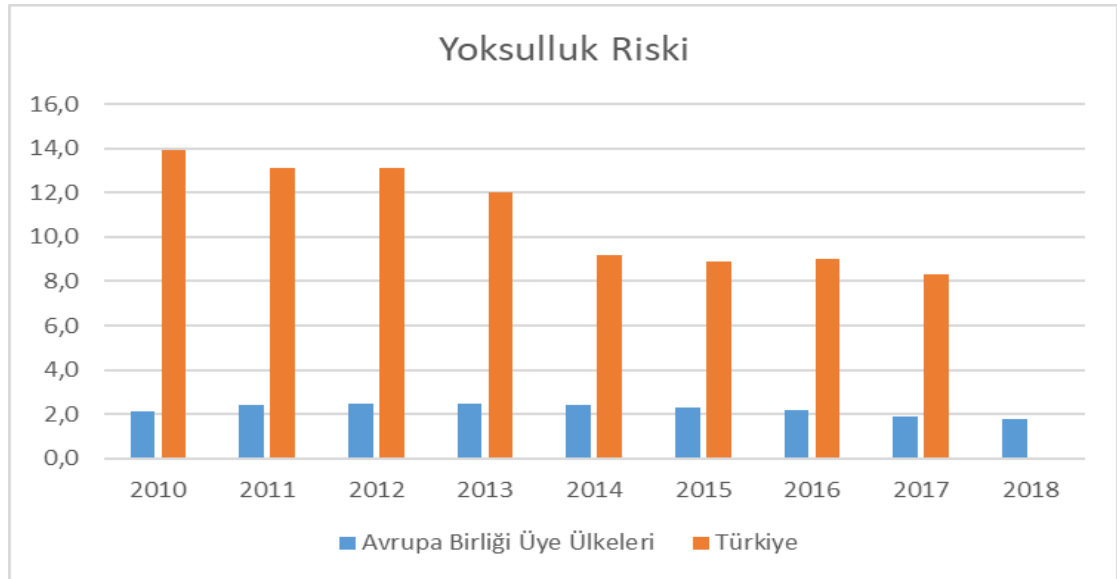
travmatik yaşam olaylarının da bulunabileceği göz ardı edilmemelidir (Sheafor ve Horejsi, 2015, s. 522).

Kadınların toplumda var olan eşitsizliklerden kaynaklı yaşamış oldukları sorunların bugünden yarına düzelmeyeceği açıktır. Kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle var olan kaynak ve fırsatlardan yeterince yararlanamamakta, eğitim, istihdam, hane içi eşitsizlikler gibi pek çok alanda sorunla karşılaşmaktadırlar. Dolayısıyla kadın yoksulluğu ile mücadelede toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine yönelik uzun erimli önlemlerin alınması önemli görülmektedir.

1.2.2. Kadın Yoksulluğunun Görünümü

Günümüzde küresel düzeyde cinsiyet açısından ayrıştırılmış ve düzenli olarak derlenmiş yoksulluk verilerine ulaşmak gittikçe zorlaşmaktadır (The World's Women, 2015). Bununla birlikte Dünyada mutlak yoksulluk altında yaşayan bireylerin yaklaşık %60'ının kadın ve kız çocukları olduğu tahmin edilmektedir (Unwomen, 2012).

Şekil 5. 18-64 Yaş Arasında Yoksulluk Riski Altında Bulunan Kadın Oranı

Eurostat, People at Risk of Poverty or Social Exclusion.

Şekil 5.de de görüleceği üzere Avrupa Birliğine üye ülkelerde 18-64 yaş arasında olup, yoksulluk riski altında bulunan kadınların oranı genel olarak %2-2,5 arasında iken, bu oran ülkemizde yaklaşık %8-14 arasındadır. Ülkemizde yoksulluk riski altında bulunan kadınlara ilişkin bu veri Avrupa ülkelerine göre yüksek olsa da, yıllara göre ülkemizde yoksulluk riski altında bulunan kadın sayısında bir azalış olduğu görülmektedir. Ülkemizde 2010 yılında yoksulluk riski altında bulunan kadın oranı yaklaşık %14 iken, 2017 yılında bu oran %8,3'e gerilemiştir.

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çocuklu bekâr anneler ile 65 yaş ve üzerindeki kadınlar, benzer özellikteki erkeklere göre daha yoksuldur. Gelişmiş olan ülkelerde yoksul hanedeki bireylerin %50'ini kadın ve kız çocukları oluştururken, bu oran gelişmekte olan ülkeler için %53'tür. Avrupa ülkelerinde 65 yaş ve üzeri yalnız yaşayan kadınlar (%23), yalnız yaşayan erkeklere (%17) göre daha yoksuldur. Yaşlılar arasında kadınlar (%64) ise yoksullukla daha fazla karşılaşmaktadırlar (The World's Women, 2015).

Ülkemizde kadın yoksulluğu bölgelere göre incelendiğinde ise en yüksek yoksulluk oranının Kuzeydoğu Anadolu bölgesinde, en düşük oranın ise Doğu Marmara Bölgesinde olduğu görülmektedir (Demirgöz Bal, 2014, s.21).

WEF Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporunun sonuçlarına göre de ülkemiz, 150 ülke arasında kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişim ve Katılımında 136'ncı, Eğitimde 113'üncü, Sağlıkta 64'üncü ve Politik Güçlendirmede 109'uncu sıradadır (Global Gender Gap Report, 2020, s.12-13).

Yoksulluk, kadınları pek çok açıdan etkilemekle birlikte özellikle *psikolojik*, *sosyal* ve *ekonomik* alanlarda bu etki belirginleşmektedir. Aşağıdaki başlıklarda yoksulluğun kadınlar üzerindeki belirginleşen bu özellikleri açıklanmaktadır.

1.2.3. Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Etkileri

Yoksulluk, kadınlar üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkiler oluşturabilmektedir. Doğrudan etkilerinde öncelikle kadınların psikolojik olarak yoksulluktan etkilenmeleri gündeme gelmektedir. Bu kapsamda yoksul kadınlar en çok yetersizlik duygusu hissetmektedirler. Dolaylı etkileri ise ekonomik güçlükler üzerinde şekillenmektedir. Yoksulluk kadını ekonomik olarak da etkilemektedir; örneğin uygun ev ortamında yaşayamamak, çocuğunun okul masraflarını karşılayamamak gibi. Bunun sonucu olaraksa kadının baş etme kapasitesi düşmekte ve kendini çaresiz ve yetersiz hissetmektedir. Yoksulluk içinde olmak kadınların psikolojik sağlığını etkilemekte ve psikolojik kökenli hastalıklara yakalanmalarını arttırabilmektedir. Erken yaşta evlilik ve gebelikler yoksullar arasında daha yaygındır. Yoksulluğun etkileri psikolojik (umutsuzluk, kaygı, karmaşa, depresyon vb.) ve sosyal (sağlıksız ev ortamı, tehlikeli ve sağlıksız çalışma koşulları vb.) olarak ikiye ayrılmıştır. Gelişmiş Batı ülkelerinde yoksulluğun sosyal etkilerini azaltmaya yönelik sosyal politika ve programlar görece etkili olsa da gelişmekte olan ülkelerde bu durum gözlenememiştir. Söz konusu sosyal etkiler ile psikolojik etkiler arasındaki dinamik ilişki, özellikle gelişmekte olan ülkelerde öne çıkmaktadır (Çukur, 2008, s. 107-108-153).

Aşağıda yoksulluğun kadınlar üzerindeki psikolojik, sosyal ve ekonomik alanlardaki etkileri tartışılmıştır.

1.2.3.1. Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Psikolojik Etkileri

Tüketimin neden olduğu depresyon ve düşük benlik saygısı, yoksul insanların karşılaştıkları tek psikolojik sorun değildir. Küreselleşme ve tüketimci ideoloji, intihar düşüncesine ve pek çok psikopatolojiye neden olabilir. Yoksulluk, kişinin ruhsal rahatsızlığa yakalanma olasılığını arttırmaktadır. Araştırmalarında gösterdiği gibi düşük gelire sahip bireyler, sosyo-ekonomik durumu daha iyi olan bireylere göre 2-5 kat daha fazla ruhsal rahatsızlığa yakalanmaktadır (Turner ve Lehning, 2007, s. 69).

“Yoksulluk çoğu zaman umutsuzluk, özgüven eksikliği ile fiziksel, sosyal ve duygusal gelişim bozukluklarına neden olur. Yoksulluk kişiyi en çok kendini yetersiz veya ikinci sınıf olarak görmeye yönelttiği zaman can acıtır” (Zastrow, 2015, s. 165).

İsrail’de gerçekleştirilen bir çalışmaya göre uzun dönem yoksulluk içinde yaşayan kadınlar, yoksulluğu çift yönden deneyimlemektedir. Birincisi, yoksulluğun bir sonucu olarak acı çekmek, ikincisi ise günlük hayatın içinde oluşan yoksulluğa direnç gösterme ve mücadeledir. Söz konusu çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde, aşırı stres belirtileri gösteren kadınların ifadeleri şaşırtıcı olarak görülmüştür. Söz konusu kadınlar, yoksulluk deneyimleri çerçevesinde yaşamda tamamen yenildiklerini düşünmüş ve yaşamın savaşıma değer olmadığı hakkında görüş bildirmişlerdir. Çoğu, açıkça intihar düşüncesi olduğunu belirtmiş, açıkça söyleyemeyenler ise bunu ima etmişlerdir. *“Çocuklarım için yaşıyorum, eğer çocuklarım olmasaydı...”* gibi (Krumer-Nevo, 2008, s.559).

Yoksulluğun kadınların depresyona girme riskini arttırdığına yönelik çalışmalardan birinde, yoksul kadınların %28 oranıyla depresyon yaşadıkları, yoksul olmayan kadınlarda ise bu oranın %17 olduğu saptanmıştır (Liaw ve Brooks-Gunn, 1994, aktaran Çukur, 2008, s.139). Çamur Duyan’ın gerçekleştirdiği araştırma kapsamında da yoksul kadınların %17,3’ünün intihar girişiminde bulunduğu tespit edilmiştir (2010, s.27).

Yoksulluk ve beraberinde getirdiği stres, bireylerin öfke gibi duyguları daha fazla hissetmesine neden olabilmektedir. Nitekim Hindistan’da gerçekleştirilen bir çalışmanın sonuçlarına göre, yoksul olmayanlarla karşılaştırıldığında, yoksul kadınların daha fazla öfkeyi eş ve çocuklarına yansıttıkları gözlenmiştir. Yoksulluk, ruhsal rahatsızlıkların görülme olasılığını arttırmaktadır. Hızlı sosyal ve ekonomik değişimler, kadınları bir yandan toplumda düşük statü, şiddete maruz kalma, bakım gibi toplumsal rolleri sürdürmeleri ile aile bütçesine katkı sağlamak için çalışmaya başlamalarına yol açarak, üzerlerindeki baskıyı arttırmaktadır (Çukur, 2008, s.149-150-151).

1.2.3.2. Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Sosyal Etkileri

Ekonomik zorluklar yaşam standardını, tüketim biçimlerini, boş zaman aktivitelerini etkilemektedir. Yoksulluk yalnızca uygun elbiselere ya da arabaya sahip olamamak ya da tatile çıkamamaktan daha fazlasıdır. Düşük gelire sahip olmak, yoksulların topluma “uygun” yaşamalarını engeller. Veblen’e göre (1899) tüketim ve sosyal statü arasında bir ilişki bulunmaktadır. Ne alındığı ve tüketildiği –giysi, mobilya, tatil- kişinin ne olduğunu, hangi gruba ait olmayı arzuladığını, diğerlerinin kişiyi nasıl gördüğünü tanımlamanın bir parçasıdır (aktaran Mood ve Jonsson, 2016, s.633-636).

Yoksulluğun kadın üzerindeki sosyal etkilerinden bazıları ise fuhuş yapmak zorunda kalmak, şiddete uğramak, boşanmak, eşin terk etmesi vb. şeklinde olabilmektedir. Özellikle Doğu Asya ülkelerinde görülen kadın ticaretinin artması genellikle yoksullukla bağlantılıdır. Yoksulluk karşısında çaresiz kalan pek çok kadın bedenini satmak zorunda kalmaktadır. Malumdur ki söz konusu durum, kadınların kişisel tercihlerinden kaynaklanmamaktadır. Aynı şekilde, eğitim hakkından yararlanamamaları, eşit ücret alamamaları, yoksul kadınların kişisel tercihi değildir. Söz konusu durumlar sosyal yapıyla ilgili nedenlerden dolayı oluşmaktadır (Açıkgöz, 2010, s.50-51).

Yoksulluk kadına yönelik şiddeti de beraberinde getirebilmektedir. Yoksul kadınlar sosyo-ekonomik yönden daha iyi durumda olan kadınlara göre daha çok fiziksel ve/veya cinsel istismar ve post-travmatik strese maruz kalabilmektedirler (Groh, 2007, s.268). Yapılan bir araştırmaya göre yoksul kadınların dörtte birine yakını şiddete uğradığını belirtmekle birlikte, pek çoğu söz konusu şiddet olayını gizleme eğilimindedir (Çamur Duyan, 2010, s.27). Yoksul kadınlar daha fazla aile içi şiddete maruz kalmaktadır çünkü genellikle düşük eğitim düzeyine sahip, eşlerine karşı kendilerini daha aşağı konumda görebilmekte ve eşlerine mahkûm hissetmektedirler. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre Amerika’da ki Afrikalı kadınların %37’si fiziksel şiddete maruz kalmakta olup, söz konusu kadınların dörtte üçünün yoksulluk geçmişi bulunmaktadır (The Herald, 2013).

Göç, etnik çatışmalar, savaş gibi durumlarda pek çok erkek, istihdamın dışında kalmaktadır. Erkeklerin ölümü, alkolizm, boşanma gibi sonuçlar karşısında aileler dağılabilmekte ya da kadının hane reisi olduğu aile yapısı gündeme gelmektedir. Böylece söz konusu kadınlar bir yandan ailenin geçimini sağlamaya çalışmakta, diğer yandan ise geleneksel dayanışma rolleri çerçevesinde çocuk, engelli, yaşlı bakımı gibi konulardaki rollerini yerine getirmeye çalışmaktadırlar. Kadının hane reisi olduğu aile yapılarında çocuk, yaşlı ya da engelli bakımı için özel bir hizmet ya da gelir sağlanamamakta, böylece söz konusu kadın, bu durumla tek başına ya da geleneksel dayanışma örüntüleri çerçevesinde mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğun kadınlaşması farklı sosyo-ekonomik dinamiklerle bir arada var olan bir olgudur (Yarar, 2015, s. 37).

1.2.3.3. Yoksulluğun Kadın Üzerindeki Ekonomik Etkileri

Yoksulluk yardımı alanların büyük çoğunluğunu kadınlar oluşturmakta ve bu da yoksulluğun kadınlaşmasının yanı sıra yardımların kadınlaşması kavramını ortaya çıkarmaktadır. Erkekler için sosyal yardımlara başvurmak, eve ekmek getirememek anlamını taşıdığından, genellikle yaşlı ya da engelli erkekler söz konusu yardımlara başvurmaktadır.

Kadınlar hanenin geçimini sağlamaktan sorumlu olmasalar da yoksulluğun yükünü en çok onlar taşımaktadır. Çocuklarını doyuramamak, hane içini yaşanır hale getirememek hayatlarını zorlaştırmaktadır. Erkekler açısından yardım almak ise kendi başarısızlıklarının bir itirafı gibi deneyimlenmektedir (Ünlütürk Ulutaş, 2009, s.37-38).

Yukarıdaki bölümde anlatılanlar paralelinde kadın yoksulluğu, sosyal hizmette kullanılan önemli yaklaşımlardan biri olan güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde aşağıdaki başlıkta incelenmiştir. Bu kapsamda, öncelikle güç ve güçlendirme kavramları üzerinde durulmuş, daha sonra sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımının tarihçesi, güçlendirmede sosyal hizmet uzmanının rolleri, problem odaklı yaklaşım ile güçlendirme yaklaşımı arasındaki fark, yoksulluk ve

güçlendirme yaklaşımı, kadın yoksulluğu ve güçlendirme yaklaşımı ile mikro, mezo ve makro düzeylerdeki güçlendirme süreçlerine yer verilmiştir.

1.3. SOSYAL HİZMET VE GÜÇLENDİRME YAKLAŞIMI

Sosyal hizmet, tarihi boyunca risk altındaki gruplarla ilgilenmiştir. Sosyal hizmetin temel amacı, bireylerin toplumda var olan kaynaklara ulaşmasını engelleyen durumların üstesinden gelmelerini ve ihtiyaçlarını karşılayarak işlevselliklerini arttırmaya yardımcı olmaktır.

Sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı, sorunlara çözüm bulmayı ve bireyin kendi kararını vererek yaşamının kontrolünü yeniden kazanmasını sağlamak açısından benzersiz bir bakış açısı sunar. Genelci yaklaşımdaki sosyal hizmet mikro, mezo ve makro düzeylerde bireylerin sorunlarını çözmeye yardım etmenin yanı sıra birey için değil, bireyle birlikte hareket eder. Söz konusu düzeyler, sorunlara bütüncül bir bakış açısı sunar ve böylece yalnızca tek bir soruna değil, sorundan etkilenen pek çok sisteme de odaklanmış olur.

Sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı, yoksulların, çalışan yoksulların, kadınların, fiziksel ve ruhsal zorlukları olanların gerçekliklerini keşfetmeleri ve zorluklarla başa çıkmaları açısından önemli bir yaklaşımdır. Etkili bir güçlendirme uygulaması için geniş bir beceri ve teori sentezi gereklidir. Güçlendirme yaklaşımı kişisel ve politik düzeyleri birbirine bağlayan kapsamlı bir kavramsallaştırma sağlar. Söz konusu yaklaşım, sosyal ve ekonomik adalet ile bireyin sorunları arasında bağlantı kurar. Güçlendirme kavramını birleştirici bir çerçeve olarak kullanmak, baskı altında kalan grupların ihtiyaçlarını karşılamada önemlidir. Bu yaklaşım, Carel Germain tarafından geliştirilen ekolojik perspektif temellidir ve bu da tüm canlı ve cansız sistemlerin karşılıklı bağlılığını ve ilişkilerinin kesişimsel doğasını anlamamıza yardımcı olur (Lee, 1996, s.219).

Aşağıdaki başlıklar çerçevesinde güç ve güçlendirme kavramının ne olduğu, güçlendirme yaklaşımının sosyal hizmet disiplindeki yeri, yoksulluk ve özelde kadın yoksulluğuna güçlendirme yaklaşımının sunduğu bakış açısı incelenmiştir.

1.3.1. Kavram Olarak Güç ve Güçlendirme

“Kaynaklar, karar verme ve her bireyde bulunma durumu” gücün öne çıkan bazı kavramlarıdır. Kaynakların bulunması ve söz konusu kaynakları kullanabilme, hâlihazırdaki gücü harekete geçirir. Karar verme ise kontrolle ilişkilidir. Birey kontrol sahibi oldukça güç elde etmektedir. Tüm bireyler güce sahiptir. Önemli olan sahip oldukları bu gücü kullanabilmeleridir (Tuncay, 2009, s.10-11).

Farkındalık bilinci de gücü ifade etmektedir. Kişisel ya da toplumsal yaşamda alternatifleri görmek ve bulmak için bilinç kazanmak gücü harekete geçirir (Lee, 1996, s.225).

Thompson'a göre *kişisel güç*; içsel motivasyonla ilişkili ve bireyin kendi amaçlarına erişmesiyle yakından ilgilidir. Bu doğrultuda, bireyin psikolojik gücünden bahsederken iletişim, girişkenlik, etkili olma gibi becerilerinden, statüsü, saygınlığı vb. gibi kişisel özelliklerinden, yönetici, denetçi vb. rollerinden, özgüven, risk alma, kendine inanma vb. gibi tutumlarından bahsedilir. Burada dikkat çeken nokta, iletişim, girişkenlik, etkili olma gibi özellikler verili ya da sonradan kazanılabilirken, becerilerin öğrenilebilir olmasıdır. Söylemsel ya da kültürel model ise daha çok Foucault'nun söylem, yani dilin güç oluşturma konusundaki görüşüyle bağlantılıdır. Söylem, konuşma içerisinde kendine özgü güç kurallarını barındıran dil, anlam ve davranışlarla ilintilidir. Söylemler, yazılı olmayan kurallar içerisinde kültürün bir parçasıdır. Söylemler, bir anlamda gerçekliği oluşturmaya yardım eder. Yapısal model ise bireyin ait olduğu sınıf, ırk, etnik köken, cinsiyet gibi bulunduğu toplum içindeki konumuyla ilgilidir. Yaş, engel durumu, cinsel kimlik, din, dil de yapısal model içerisinde ele alınır. Bireyler, ait oldukları yapı içerisinde bir takım eşitsizliklere maruz kalabilirler. Örneğin, bazı bireyler toplum kaynaklarına daha rahat erişebilirken, diğerleri bu imkândan yoksundur ya da erişimleri kısıtlıdır. Yine bazı bireyler toplumda var olan bir takım engellerle karşılaşabilir. Örneğin yönetim kademelerindeki kadınların sayısını azaltmak için literatüre geçen “*cam tavan*” kavramı buna örnek teşkil edebilir (2016, s. 18-19-20).

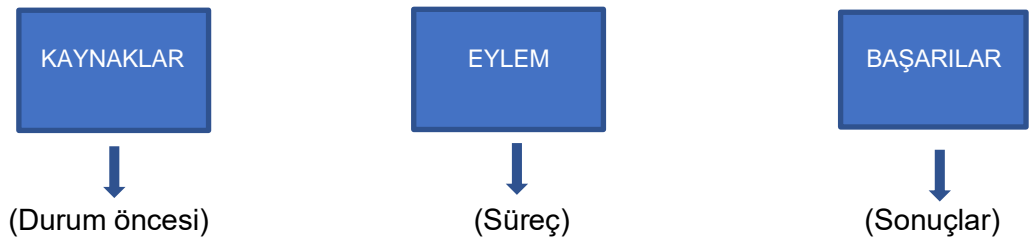
Güçlendirme ise;

“Güç kazanma, dış kaynaklar üzerinde kontrol sağlama, kendine güven ve kapasiteyi geliştirme olarak tanımlanmaktadır” (Sen, 1997, s.30).

Ek olarak, güçlendirmenin farklı sosyo-kültürel ve politik bağlamlarda anlamı olan ve diğer dillere kolayca çevrilemeyen bir kavram olduğu da ifade edilmektedir. Dünyada güçlendirme ile ilişkili yerel terimlerin araştırılması, her zaman güncel tartışmalara neden olmuştur. Bu anlamlar arasında kişinin kendi gücü ve kontrolü, kendine inancı, tercihleri, değerleri, hakları için mücadele edebilmesi, bağımsızlığı, kendi kararını vermesi, özgürlüğü, harekete geçmesi gibi kavramlar bulunmaktadır. Bu tanımlamalar yerel değer ve inanç sistemlerini içermektedir. Güçlendirme, birey ve topluluk düzeyleriyle ilgili olmasının yanı sıra ekonomik, sosyal ve politik temele de dayanmaktadır. Güçlendirme ve güçsüzleştirmenin sonuçları, yapısı ve sebepleri cinsiyete göre farklılaşmaktadır. Bu nedenle güçlendirmenin hak temelli yaklaşımı da içerecek pek çok tanımı bulunmaktadır. Güçlendirme üzerine yapılan pek çok tanım kişinin kendi kararını vermesi üzerindeki güç ve kontrolü ile yaşam kalitesini belirleyen kaynaklar hakkında karar vermesini içermektedir (World Bank, 2002, s. 10).

Özünde *seçim yapabilme* becerisiyle bağlantılı olan güçlendirme kavramına ilişkin üç boyut göze çarpmaktadır. Bunlar Şekil 6.'da gösterilmektedir.

Şekil 6. Güçlendirmenin Boyutları

Şekil 6.'da gösterilen *Kaynaklar*, insanların karar verme yeteneğini geliştiren, yalnızca ekonomik anlamda alışlagelmiş maddi kaynaklar olmayıp, aynı zamanda çeşitli insani ve toplumsal kaynakları da içermektedir. Söz konusu

kaynaklar, toplumu meydana getiren aile, piyasa, topluluk gibi çeşitli kurumsal yapıları da içine alan toplumsal ilişkileri kapsar. Bu nedenle söz konusu kaynaklar tahsis edilmiş ve yetkili/otoriter kaynaklar olarak da adlandırılmaktadır.

Güçlendirme kavramının ikinci boyutu ise *eylem* yani harekete geçme ile ilgilidir. Burada bir hedef belirlenerek harekete geçmek esastır. Bu nedenle süreç daha fazla gözlenebilir. Bireylerin eylemlerine yönelik amaç, anlam ve motivasyonu yani 'içlerindeki gücü' ve 'eylemi' kapsamaktadır. *Kaynaklar* ve *eylem* birlikte *yeterlilikleri* oluşturmaktadır. Yani insanların yaşamak istedikleri hayata ilişkin "yapma ve olma" değerlerini başarma potansiyelidir (Kabeer, 1999, s. 437-438).

Sosyal hizmet bakış açısıyla güçlendirme, "daha güçlü olmak" anlamından daha geniş bir kavramdır. Kaçınılmaz olarak güçlendirme, aynı zamanda politiktir, ancak bu, uygulayıcıların yaklaşımlarına ve güçlendirme çalışmasının koşullarının gerçekleşmesine bağlıdır (Adams, 2003, s.8).

1.3.2. Sosyal Hizmette Güçlendirme Yaklaşımının Felsefi Temelleri ve Tarihçesi

Güçlendirme yaklaşımının felsefi temellerinin Aristoteles'in insanın gelişim ve mutluluğu (*eudaimonia*) teorisine dayandığı söylenebilir. Buradaki mutluluk kavramı ile anlatılmak istenen; bireylerin yeteneklerini kullanarak doğuştan gelen potansiyellerine ulaşmak için çabalamalarıdır. Bu görüşe göre, tüm bireyler doğuştan gelen bir yeterliliğe sahiptir. Hem Aristoteles'in felsefesinde hem de güçlendirme yaklaşımında *özgürlük*, *kendi kararını verme* ve *sorumluluk* kavramlarına önem verilir. Mutluluk yani "*eudaimonia*" bireylerin seçim ve eylemlerinin sonucu olarak meydana gelir. Ek olarak, insan doğasında ahlaki temel alır ve erdemler sayesinde insanın gelişeceği düşüncesiyle bağlantılıdır. Bireyler erdemli bir yaşam sürerek doğruya ulaşabilirler. Değerler, bireylerin ihtiyaçları nedeniyle vardır. Aristoteles'in bu görüşü, bir kurallar ve görevler sistemini (deontoloji), sonuçları (sonuçsalcılık) ya da iyiliği (faydacılık) üst düzeye çıkarmayı reddeden bir görüştür. Bunun yerine, tüm insanların içten gelen yetenek ve kapasiteye sahip olduğu, böylece bunları kullanarak

gelişebileceklerini belirtir. Bireylerin kendini geliştirme kapasitesi aynı zamanda Carl Rogers'ın varoluşçu-hümanistik, birey merkezli görüşünün de temelini oluşturur. Rogers, bireylerin doğuştan "iyi" olduğunu düşünmektedir. İnsancıl yaklaşımlar sosyal hizmette geniş kabul görmüştür. İnsanların sorumlulukları ve özgürlüklerine vurgu yapan bu perspektif, neo-liberalizmin birey ve ailelerin refahının sağlanmasında kendilerinden sorumlu oldukları görüşüyle de benzerdir. Güçlendirme yaklaşımının ikinci önemli desteği olan bireycilik daha sonra birliktelik ve topluma dayalı diğer görüşler tarafından desteklenen üçüncü görüşe evrilmiştir. Ekonomist Amartya Sen ve sonraları Nussbaum tarafından geliştirilen "kapasite yaklaşımı" ve Putnam'ın "sosyal sermaye" yaklaşımları, güçlendirmeyi en çok etkileyen yaklaşımlardan olmuştur. Bu yaklaşımlar yine Aristoteles'in, devletin bireylerin gelişmesi için gereken koşulları sağlamasına yönelik politik teorisine dayanmaktadır. Hepsi için ortak olan ise bireylerin yeteneklerinin ortaya çıkarılması ve gerçekleştirilmesine dayanır (Gray, 2011, s.5).

1960'lı yıllarla birlikte güçlendirme çalışmalarının teorik perspektifi savunuculukla ilişkili hale gelmiştir. Savunuculuk, öz-savunma ve vatandaş savunuculuğu olarak üç kavram üzerinde durulmuştur. Ayrıca feminist çalışmalarda, güçlendirme uygulamalarının yaygınlaşması aşamasında katkı sağlamıştır. Amerika'da sosyal hizmetteki güçlendirme yaklaşımına ilişkin gelişmeler ise, Barbara Solomon'un (1976-1986) siyahilerin güçlendirilmesine ilişkin çalışmalarıyla görünür olmuştur (Adams, 2003, s. 28-29-30).

Brezilyalı eğitimci Paulo Freire'nin düşünceleri de, sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımının geliştirilmesine büyük katkıda bulunmuştur. Freire'nin eleştirel düşüncesi, güçlendirme yaklaşımına işaret eden sosyal hizmet teorisine çevrilmiştir. Freire'nin grup ve topluluk odaklı diyalog yöntemleri, *eleştirel düşünme* ve *eylemi teşvik eder*. Freire, eğitim felsefesini ve teorisini geliştirirken güçlendirme kavramına vurgu yaparak baskı altındaki insanlara odaklanmış, onların ihtiyaçlarını anlamak için bu kişilerin yaşantılarının önemine değinmiştir. Freire'nin güçlendirmeye ilişkin anlayışı, daha çok baskı gören grupların, toplum içindeki ayrımcılığına yönelik tüm sosyal ve politik göstergelere işaret etmek olmuştur. Freire farkındalığı "sosyal, politik ve ekonomik sorunları algılamayı

öğrenmek ve gerçeğin baskı unsurlarına karşı harekete geçmek” olarak tanımlamıştır.

Eleştirel farkındalık ve diyalog, bireylerin düşünmek, görmek, konuşmak ve kendileri için eyleme geçmelerine yardımcı olan temel yöntemlerdir (Turner ve Maschi, 2015, s.157-158).

Güçlendirme yaklaşımının sosyal hizmet alanında ortaya çıkışı ise 1980’li yıllarda Dennis Saleebey gibi sosyal hizmet teorisyenleri ve uygulayıcılarının sosyal hizmet mesleğinde problem odaklı yaklaşımın eleştirildiği bir dönemde ortaya çıkmasıyla başlamıştır (Chapin ve Cox, 2001, s.167; Teater, 2014, s.50). Söz konusu yaklaşım, ilk olarak klinik sosyal hizmet uygulamalarında kullanılmıştır (Duyan, 2010, s.177).

1.3.3. Güçlendirme Yaklaşımında Sosyal Hizmet Uzmanının Roller

Sosyal hizmet uzmanları tarihsel olarak, problem çözmek amacıyla birey ve çevresi arasındaki etkileşimi kolaylaştırmaya yönelik çalışmalar yapmıştır (Parsons, 1991, s.22). Sosyal hizmet uzmanları zor yaşam problemleri ve çoğunlukla yoğun baskı altındaki insanlarla çalışmaktadırlar. Bazı bireyler sorunlarının üstesinden gelebilmektedir ancak bazıları sorunlarıyla nasıl baş edeceğini bilemeyebilir. Karşılıklı ilişki yoluyla müracaatçının belirlenmiş güçleri saptanarak birlikte problemlerini çözmeye yolları geliştirilir (Ashman ve Hull, 1999, s.526; Openshaw ve diğerleri, 2014, s.17).

Güçlendirmede, yalnızca kişisel güç hissi veya becerisini geliştirmek ya da toplumsal değişime yönelik çalışmaya odaklanmak yeterli değildir. Ancak bu üç unsurun birleştirilmesiyle güçlendirmeye dayalı bir sosyal hizmet uygulaması mümkün olabilir (Lee, 1996, s.226). Çevreleriyle etkileşimin bir sonucu olarak kişiler, kaynaklar üzerinde kontrol ve ulaşım sağlayarak gücü deneyimlerler (Miley, O’Melia ve Dubois, 2013, s.76).

Çizelge 7.'de güçlendirici sosyal hizmetin düşünme, yapma ve olma biçimlerine ilişkin açıklamalara yer verilmiştir.

Çizelge 7. Güçlendirici Sosyal Hizmet

Bir Düşünme Biçimi Olarak Güçlendirici Sosyal Hizmet
Bağlam odaklı; insan davranışı karşılıklı ve hareketli
Politik olan ile kişisel olan birbiriyle bağlantılı
Tüm insanlar ve sistemleri güç ve potansiyele sahip görmek
Gerçekleri inşa etmede dilin gücünü göz önüne almak
Bireylerin kendilerini ifade etmelerine yardımcı olmak
Yapısal düzenlemeleri bireylerin iyilik hali için kullanmak
İç içe geçmiş baskıları göz önünde bulundurmak
Sosyal kimliklerin kesişimini göz önünde bulundurmak
Statükoyu kabul eden yapısal düzenlemeleri sorgulayan bir pozisyonu benimsemek

Bir Yapma Biçimi Olarak Güçlendirici Sosyal Hizmet
Bireylerin tam katılımını sağlayan işbirliğine dayalı ilişki geliştirmek
Gücü başılaşan (otoriter, babacan) ya da korumacı (anaç) ortam yerine güçlendirici bir ortam sağlamak
Eleştirel bir bakış açısına sahip olmak
Uygulama- yansıtma, eylem, yansıtma
Farkındalık
Harekete geçme, adalet ve insan hakları için çalışmak

Bir Olma Biçimi Olarak Güçlendirici Sosyal Hizmet
<i>Kişisel Güç</i>
Yeterlilik ve hâkimiyeti arttırmak
Psikolojik dayanıklılık
Kontrol duygusu
Baş etme kapasitesi
Farkındalığı arttırmak
Talep ve istekler ile ihtiyaç ve kaynaklar arasında denge kurmak
<i>Kişilerarası ve Ailesel Güç</i>
Diğerleriyle pozitif ilişkiler ve iletişim gerçekleştirmek
Etkili iletişim ve destekleyici ağlar
Bağlantıda olma ve ait olma duygusu
Saygı duyulan statü
Diğerlerini etkileyebilme yeteneği
<i>Sosyo-politik ve Örgütsel Güç</i>
Güç bloklarını ortadan kaldırmak
Sosyal yapılar ve kaynak sistemler arasında fırsatlar oluşturmak
Fırsatlara erişimi garanti altına almak
Sosyal ve ekonomik adaleti uyumlaştırmak
Öncelikleri eşitlemek ve statüye dayalı hiyerarşiyi azaltmak
Sivil ve insan haklarını korumak

Miley, O'Melia ve DuBois, 2013.

Güçlendirme süreci yardım eden profesyonelde değil, kişinin kendisinde başlar. Güçlendirmenin birbiriyle bağlantılı bazı bileşenlerden söz etmek mümkündür. Bunlar; bireylerin daha güçlü ve pozitif bir benlik duygusu geliştirmesi, bilgisini arttırması ile yapabilirliklerini keşfetmesiyle hedeflerine ulaşabilmesinde var olan kaynakların işlevsel bir biçimde kullanılmasıdır (Lee, 1996, s.225). Psikolojik güçlendirmede, bireylerin içsel kontrol değişkenleri (İntrapsişik), çevreleriyle ilişki kurma biçimleri (Etkileşimsel) ve motive olmuş, profesyonellerin hâkimiyeti altında olmayan eylemleri (Davranışsal) içeren bir güçlendirme modeli önerilmektedir (Chinman ve Linney, 1998, s. 394-395).

Ek olarak, bireyin psikolojik anlamdaki güçlendirilmesi için literatürde geçen "esneklik" (resilince) de önemli bir kavramdır. Esneklik, risk faktörlerine karşı uyum sağlayabilme, onlarla baş edebilme becerisi olarak ifade edilmektedir. Bu doğrultuda esnekliğin üç farklı boyutu tanımlanmıştır.

- 1) Çok sayıda risk faktörüne rağmen başarılı olma,
- 2) Kronik stresörlerle başa çıkabilme kapasitesi,
- 3) Travma sonrası iyileşme.

Kişinin yaşamındaki herhangi bir iç ya da dış güç "koruyucu faktör" olarak devreye girmekte ve kişinin esnekliğe ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Söz konusu koruyucu faktörler üç kategoride ele alınmaktadır:

- 1) Psikolojik nitelikler (iyimser mizaç)
- 2) Aile çevresi (güçlü aile bağları)
- 3) Aile dışı sosyal çevre (dış sosyal destekler).

Söz konusu koruyucu faktörler çeşitli şekillerde işlevsel olmaktadır: Bunlar; risklerin etkisini azaltma, kişinin özsaygısını ve kendine güvenini arttırma ve sosyal değişim oluşturmaktır (Turner ve Lehning, 2007, s. 70).

Güçlendirmede, bireylerin güçleri üzerinden değerlendirme yapılır. Bireylerin amaçlarına ulaşmada onların bilgi, yetenek ve kaynaklarını sistematik olarak kullanma üzerinde durulur (Aarti, 2006, s.127). Güçlendirme yaklaşımında yansıtma, cesaretlendirme, öğretme gibi bazı spesifik teknikler kullanılır. Öğretme, hem değerlendirmeyi hem de zor durumlarla baş edebilmeyi içermektedir. Bu, aynı zamanda kişilerin kendileri dışındaki, geçmişte ya da şimdiki faktörleri anlamalarını sağlamaktadır (Turner ve Rowe, 2013, s.148).

Bu kapsamda, güçlendirme odaklı sosyal hizmet uygulamalarında, bireylerin güçleri değerlendirilirken bazı alanları incelemek yararlı olabilir. Söz konusu alanlar Çizelge 8.'de gösterilmektedir.

Çizelge 8. Güçlerin Bulunabileceği Alanlar

Güçlerin Bulunabileceği Olası Alanlar	
Kişinin bildikleri/öğrendikleri	Eğitimi ve iş yaşamı
Nitelikleri, karakter, erdemler	Geçmiş yaşamındaki başarılar
Yetenekler	Kararlılık
Özsaygı	Tutku
Maneviyat	Merak
Başa çıkma becerileri	Kanaat
Kültürel ve kişisel hikâyeler, töreler	Esneklik
Topluluk	Sorun çözmeye dair geçmiş girişimler
Destek ağı	Sosyo-politik destekler/kaynaklar
Motivasyon	Sağlık
Kişilerarası ilişkiler	Fırsatlar
Dayanıklılık (resilince)	Ümitler

Teater, 2014.

Yine güçlendirme temelli bir uygulamada şu alanlar incelenebilir.

Aile ve Arkadaşlar: Bireyler, aile ya da arkadaş gibi kendisine destek sağlayacak kaynaklara sahip mi? Sahip olduğu bu kimseler bireylere yardım etmede ne kadar istekli?

Eğitim ve İş Geçmişi: Bireylerin iş becerisi, eğitimi, deneyimi var mı? Bunlar Şimdiki durumuna nasıl uygulanabilir?

Problem özme ve Karar Verme Becerileri: Bireylerin daha önceki dönemlerde karşılaştığı zor problemlerin üstesinden gelme biçimleri, onların Şimdiki problemlerini çözmelerinde yardımcı olabilir. Geçmişte, buna benzer durumlarda ne yapmış? Geçmişte ki tecrübeleri Şimdi de uygulanabilir mi? Daha önceki problemlerini nasıl çözdüklerini değerlendirmek, bugünkü problemlerini çözmeleri yönünde sosyal hizmet uzmanına ipucu sağlar.

Kişilik ve Karakter Özellikleri: Bireyin olumlu özelliklerini ortaya çıkarmak, kendine güvenmesini sağlar.

Fiziksel ve Mali Kaynaklar: Birey, kendisi ile ilgili ne tür maddi düzenlemelerde bulunmuş? Ya da ihtiyacı olduğunda kullanabileceği maddi birikimi var mı? İhtiyaç duyduğunda borç alabileceği bir yakını var mı?

Davranışlar ve Bakış Açısı: Bireylerin problem çözmek için motivasyon durumu nasıl? İşbirliğine hazır mı? Sosyal hizmet uzmanıyla konuşmak ve yardım almaya istekli mi? Değişim yönündeki motivasyonu, değerlendirme açısından önemlidir. Bazı bireylerin sıkı sıkıya bağlı olduğu değerler, onları, karşılaştıkları zorlu durumlarla baş etmeleri yönünde motive edicidir.

Diğer ok Yönlü Güçler: Her bireyin farklı ve tek olduğu bilinmektedir. Bu nedenle her bireye göre uygun güç seçeneği bulunmaktadır. Bireylerin, kendisi için neyin önemli olduğunu ifade ettiği konusunda dikkatli olunmalıdır. Bazen güçler, değerlendirme sürecinde ya da müdahale aşamasında fark edilebilir. Diğer güçler, eyleme geçme becerisi ve özel ilgiler olabilir. Bunların her biri doyum, motivasyon ve kendine güven konuları için potansiyel kaynaklardır.

Güçlendirme yaklaşımının ilkeleri şu şekilde sıralanabilir:

1. Her birey, aile ve toplum kaynak, kazanç ve güce sahiptir. Bazen keşfetmesi zor olsa da, bu ilke, insanların yetenek ve kaynaklara sahip olduğunun farkında olmayı gerektirmektedir. Güçlerinin farkında olmak için bireyin öyküsü ve anlattıkları iyi değerlendirilmelidir.

2. Travma ve istismar, hastalık ya da sorunlar birey için yıkıcı olabilir. Ancak bunlar aynı zamanda gelişmek için de bir fırsat olarak görülebilir. Araştırmalar göstermektedir ki dönemsel krize, strese, travmaya ya da istismara maruz kalan yetişkin ve çocuklar bu zorlayıcı sürecin üstesinden gelebilmektedir. Bazı çocuklar yetişkinliklerinde geçmişin izlerine sahip olsalar da, zorluklar karşısında olumlu beceri ve tutum gösterebilmektedirler. Çalışmaların büyük çoğunluğu oldukça zor deneyimlere sahip çocukların, gizli tehlikelerden kaçma, kendileri için üretken ve doyumlu bir yaşam sürdürmeleri konusunda yetenekli olduklarını göstermektedir. Ancak, dikkat edilmesi gereken, bu çocuklar ya da yetişkinler geçmiş deneyimlerinden dolayı acı çekmiyor ya da geçmişin yaralarını taşıyor değildirler. Acılarına rağmen, çevrelerindeki ve kendilerindeki kaynakları kullanabilmektedirler.

3. Sosyal hizmet uzmanı her bireyin değişim ve büyüme konusunda yüksek bir potansiyeli olduğunun farkında olmalıdır. Tanımlanmak, teşhis konulmuş olmak, imkânları ve fırsatları kısıtlar, umut ve hayalleri engeller. Kısıtlamalar, bazen teşhis ve teşhis ediliyor olmaktan doğar.

4. Bireylerin, ailelerin ve toplumun hayal ve umutlarını gündeme getirmek: Güçlendirme yaklaşımının odağını, birey ve ailelerin, güçlerini, kapasitelerini ve kaynaklarını kullanmaları yönünde teşvik etmek, umutları ve hayallerinin farkında olmaları ve ihtiyaçlarını karşılamaları yönünde yardımcı olmak oluşturur. Hayaller umutları, umutlar niyetleri, niyetler eylemleri doğurur. Günlük yaşamda hayallere tamamen ulaşmak mümkün olmasa da burada önemli olan hayallerle ilgili inançları ve detayları göz önünde bulundurmak ve harekete geçebilmek için adım atmaktır.

Bireylerin mevcut güçlü yanlarını keşfetmesi ve bu keşif üzerinde çalışması anlamında bazı sorular da sorulabilir:

1. *Hayatta Kalma Soruları:* Geçmişte baş etmeni gerektirecek derecede zorluğu olan durumlardan kurtulmayı nasıl başardın? Bu zorluklar sırasında kendin hakkında ne öğrendin? Bu zorlukların hangisi, sana özel güç, bakış açısı ya da beceri sağladı?

2. *Destekleme Soruları:* Hangi insanlar sana destek ve anlayış gösterdi, yardımcı oldu? Onlar şimdi nerede? Hangi organizasyon ya da kurumlar sana geçmişte yardımcı oldu?

3. *İstisna Soruları:* Her şey iyiyken yaşamında farklı olan neydi? Geçmişte, hayatın daha iyiyken ilişkilerin, yaşamın ya da düşüncelerinde farklı ya da özel olan neydi?

4. *Olasılık Soruları:* Yaşamında neyin değişmesini istersin? Umutların, arzuların nedir? Bunlara ulaşmak senin için ne kadar uzakta görünüyor? Hangi özel yeteneğin/yeteneklerin bu hayalini gerçekleştirmede sana yardımcı olabilir? Yaşamında her şeyin iyi gittiği zaman bunu nasıl anlayacaksın? Neler yapıyor olacaksın? Yanında kimler olacak? Nasıl düşünecek, hissedecek ve davranacaksın?

5. *Saygı Soruları:* İnsanlar senin hakkında ne gibi güzel ya da iyi şeyler söyler? Hayatında seninle ilgili, senin başarılarınla ilgili sana gerçekten gurur veren şeyler nelerdir? Sana hayatta gerçek memnuniyeti veren şeyler nelerdir? Örneğin, yardıma muhtaç insanlara yardım etmek, arkadaşlarıyla sohbet etmek gibi (Compton, Galaway ve Cournoyer, 2002, s.335-343).

Sosyal hizmet uzmanları, güçlendirme yaklaşımında aşağıdaki ilkeleri de göz önünde bulundurabilir:

1. Hizmetleri bireylerin ihtiyaç ve tercihlerine göre düzenlemek,
2. Hizmetlerin bireyler için en üst düzeyde uygun olmasını ve onlardan yararlanmasını sağlamak,
3. Bireylerin kendi kendine sorun çözebilmesi yaklaşımını benimsemek,
4. Bireylerin güçlerini gündeme getirmek ve onları bu yönde yapılandırmak,
5. Müdahaleyi en çok tercih edilene göre değil, bireylerin kendi taleplerine, sorunlarına ve gereksinimlerine uygun olarak gerçekleştirmek,
6. Belirli bir çaba ve zaman gerektirdiğinden sabırlı olmak,
7. Bir teşhis ya da damgalama ile değil, bir kişi ile ilişkide olduğunun farkında olmak,
8. Bireyin kendi kararını kendisinin vermesi hakkına saygı duymak,
9. Bireye karşı sorumlu olmak,
10. Değerlendirme ve müdahale için sorun odaklı modeller yerine, güçler perspektifine uygun yaklaşımlar uygulamak,
11. Bireyin öğrenme ve yaşamını yönlendirmesi için içsel motivasyonlarına güvenmek,
12. Bireylerin sosyal hizmet uzmanına, diğer bireylere, kuruma ve topluma katkı verme beceri ve hakkına saygı duymak,
13. Değişim yönünde yeteneklerini belirlemek ve bu yeteneklerinin onlara yardım edebileceğine inanmak,
14. Bireylere umut ve yapılabilirlikle dolu bir bakış açısı sağlamak,

15. Öğretici rolünü yerine getirerek bireylerin kendi becerilerini arttırmalarına yardımcı olmak,
16. İstekleri, güçleri ve çevrelerindeki kaynakları fark etmeleri konusunda yardımcı olmak,
17. Seçenek ve alternatiflerinin farkında olmalarına yardım etmek,
18. Kültürel ve etnik geçmişlerini güçlendirici, destekleyici stratejileri belirlemek (Manning, 1998, aktaran Duyan, 2010 s:182-183; Compton, Galaway ve Cournoyer, 2002, s.336).

Güçlendirme odaklı sosyal hizmet uygulamasının amacı, tüm üyelerinin aynı haklara sahip olduğu bir toplumu desteklemektir. Güçlendirme perspektifinden sosyal hizmet uygulamasının amacı özellikle haklarından mahrum bırakılan bireyler ve toplum arasında sosyal adaleti sağlamaktır. Bireylerin ihtiyaçlarını uygun kaynaklarla karşılamamanın ötesinde, eşitsizlikle mücadele etmek ve sosyal adaleti sağlamakta göz önünde bulundurulur. Bu kapsamda güçlendirici sosyal hizmet **hem klinik** hem de **politiktir**. Aynı zamanda bireylerin ve toplumun iyilik halini sağlayacak uygun sosyal şartları oluşturma çabası içindedir (Miley, O'Melia ve DuBois, 2013, s.89).

Çizelge 9.'da güçlendirici sosyal hizmete ilişkin amaç, odak, hedef, strateji, tema ve müdahaleler klinik ve politik bağlamda gösterilmektedir.

Çizelge 9. Güçlendirici Sosyal Hizmet: Klinik ve Politik

Güçlendirme odaklı sosyal hizmet uzmanları bireylerin işlevselliğini ve ilişkilerini güçlendirmek, bireylerin ve toplumun iyilik halini sağlamada uygun koşulları oluşturmak için çaba gösterir.		
	Klinik Sosyal Hizmet	Politik Sosyal Hizmet
Amaç	Sosyal katılımı sağlamak	Sosyal hakları korumak
Odak	Bireyin ihtiyaçları	Bireyin hakları
Hedef	Kişisel ve kişilerarası etkililik	Sosyoekonomik-politik adalet
Stratejiler	Mikro düzey, direk uygulama, birey ve ailede değişim	Makro düzey, dolaylı uygulama, sosyal politika değişimi, sosyal ve ekonomik adalet
Müdahaleler	Danışmanlık, vaka yönetimi, grup çalışması	Savunuculuk, yasal girişimler, ekonomik gelişim, politika uygulaması
Tema	Katkı sağlayıcı adalet: Bireyin toplumda sahip oldukları: <ul style="list-style-type: none">• Toplum kaynaklarına katkıda bulunmak• Topluma tam olarak katılım	Dağıtıcı adalet: Toplumun vatandaşları için neye sahip olduğu: <ul style="list-style-type: none">• Kaynak ve fırsatları sağlamak• Yaşamak için temel kaynaklara ulaşım hakkı

Miley, O'Melia ve DuBois, 2013.

1.3.4. Problem Odaklı Yaklaşım ve Güçlendirme Yaklaşımı Arasındaki Fark

Problem odaklı yaklaşım ile güçlendirme yaklaşımı arasında da pek çok fark bulunmaktadır.

Güçlendirme yaklaşımı, sosyal hizmet uygulamasında insanların problem ve patolojilerinden çok, onların çevrelerindeki kaynak ve güçlerine odaklanır (Chapin ve Cox, 2001, s.170). Bu nedenle de güçlendirme yaklaşımı, problem odaklı yaklaşımdan farklıdır. Güçlendirme yaklaşımında bireyler problem odaklı yaklaşımda olduğu gibi sorun ya da patolojisine göre değil, birey olarak değerlendirilir. Güçlendirme yaklaşımında sosyal hizmet uzmanı ve birey arasında hiyerarşik bir yapı bulunmamakla birlikte, eşit ve işbirliğine dayalı bir ilişki kurulur. Sosyal hizmet uzmanı, bireyin güçlerini keşfetmesine yardım eder, bu yardımı bireyle birlikte gerçekleştirir. Müdahalenin odağında, bireyin hastalığı,

teşhisi ya da patolojisi yoktur, onun kaynakları, yetenekleri ve güçleri ön plandadır.

Çizelge 10.'da problem odaklı yaklaşım ve güçlendirme yaklaşımları arasındaki farklar sunulmaktadır.

Çizelge 10. Problem Odaklı Yaklaşım ve Güçlendirme Yaklaşımının Karşılaştırması

PROBLEM	GÜÇ
<ul style="list-style-type: none">• Çocukların, savunmasız ailelerin ya da grup üyelerinin emniyet ve güvenliklerinin sağlanması ilk önce dikkat edilecekler arasındadır.• Bireyler ve gruplar risk odaklı görülür, patoloji, travma ve hastalık bağlamında tanımlanır.	<ul style="list-style-type: none">• Çocukların, savunmasız ailelerin ya da grup üyelerinin emniyet ve güvenliklerinin sağlanması ilk önce dikkat edilecekler arasındadır.• Bireyler ve gruplar doğuştan esnek, güçlü ve sorunları yerine yapabilirlikleri ile tanımlanır.
<ul style="list-style-type: none">• Bireyler ya da gruplar ilgilenilecek vaka ya da problem olarak tanımlanır.	<ul style="list-style-type: none">• Bireyler ve gruplar tek/biricik (unique) olarak tanımlanır. Problemlerinin yanında yetenekleri, kaynakları, kapasiteleri, becerileri ve değerleri ile bir bütün olarak görülür.
<ul style="list-style-type: none">• Problem ve patolojiye odaklanır, kurbanlaştırma ve iyileştirme vardır.	<ul style="list-style-type: none">• Olanaklar ve gelişmeye odaklanır, esneklik ve üstesinden gelme vardır.
<ul style="list-style-type: none">• Birey, aile ya da grup hizmet alırken problem, eksiklik, istismar ya da patoloji odaklı yaklaşım vardır.	<ul style="list-style-type: none">• Birey, aile ya da grup hizmet alırken hangi aile ya da birey olarak, kim oldukları ile yaklaşılır.
<ul style="list-style-type: none">• Birey, aile ve grup dışı odaklı olarak tanımlanır.	<ul style="list-style-type: none">• Birey, aile ve grup içi odaklı olarak tanımlanır.
<ul style="list-style-type: none">• Birey ve aileler şüpheli olarak sayılır.	<ul style="list-style-type: none">• Birey ve ailelerin hikâye ve anlatıları ön plandadır.
<ul style="list-style-type: none">• Müdahalenin amacı tedavi planını uygulamaktır. Profesyonellerden ve protokollerden oluşur.	<ul style="list-style-type: none">• Müdahalenin amacı birey, aile veya grubun güçleri, ihtiyaçları ve istekleridir.
<ul style="list-style-type: none">• Sosyal hizmet uzmanı en son karar vericidir ve birey, aile ve grubun yaşamında hakem rolü oynar.	<ul style="list-style-type: none">• Birey, aile ve grup geçmiş, şimdi ve gelecek yaşamlarının karar vericisidir.
<ul style="list-style-type: none">• Mesleki yapılandırmalar yardım etme ya da tedavi planının gerçekleştirilmesinde rol oynar.	<ul style="list-style-type: none">• Müdahale birey, aile ve grubun istekleri tarafından oluşturulan işbirlikçi çabanın ürünüdür.
<ul style="list-style-type: none">• Seçim, kontrol ve gelişim olanakları yaş bağlamında oldukça kısıtlanmıştır ve bu, istismar, patoloji ve bağımlılık tarafından etkilenmiştir.	<ul style="list-style-type: none">• Seçim, kontrol ve gelişim olanakları daima açıktır.
<ul style="list-style-type: none">• Çalışmanın kaynağı daha çok sosyal hizmet uzmanı ya da hizmet sağlayıcının geliştirdiği beceri ve bilgidir.	<ul style="list-style-type: none">• Çalışmanın kaynağı birey ya da aile ve grup üyesi ve toplumun değer, kapasite ve güçlerinden oluşur.
<ul style="list-style-type: none">• Yardım; problemi çözme, semptomları kontrol etme, bağımlılığı elimine etme üzerine odaklanır.	<ul style="list-style-type: none">• Yardım, tasdik etme, değer geliştirme, toplumun üyesi olma ile ilgili amaçlara ulaşmaya odaklanır.

Compton, Galaway ve Cournoyer, 2002.

Güçlendirme yaklaşımının temelinde bireyin kendi kararını vermesi ilkesi vardır. Sıcaklık, empati ve samimiyet göstermeye ek olarak bireyin kendi kararını vermesinde yol göstermek, sosyal hizmet uzmanı ve birey arasında olumlu bir ilişki sağlar. Bireyin kendi kararını vermesi sosyal hizmetin etik kurallarından birisidir. Bu anlamda kişinin hakları ve ihtiyaçları arasında kendi seçim ve kararlarını vermesinde özgür olmasını ifade eder. Kendi kararını vermesinde sosyal hizmet uzmanı bireye en iyi kararı vermesinde yardım etmekten sorumludur. Güçlendirme bireylerin, ailelerin, grupların ve toplumların kişisel, kişilerarası, sosyoekonomik ve politik güçlerini sağlamada ve durumlarını geliştirmeleri yönünde yardım etme sürecidir (Kirst-Ashman ve Hall, 1999, s.522).

1.3.5. Yoksulluk ve Güçlendirme Yaklaşımı

Güçlendirme yaklaşımı köklerini, toplumla çalışma yöntemlerinden, yetişkin eğitimi tekniklerinden ve politik psikolojiden almıştır. Dolayısıyla güçlendirme, çeşitli anlamlara gelecek şekilde tanımlanmıştır. Örneğin, mikro düzeyde, kişisel olarak artan güç ya da kontrol hissinin sağlanmasıdır. Bazı araştırmacılar kişisel güçlendirmenin aynı zamanda toplumsal güçlendirmeyi de sağlayacağını ifade etmektedir. Birey-toplum ilişkisi kapsamındaki güçlendirme kavramı, toplumun ayrı gruplarının sahip olduğu farklı düzeylerdeki güçleri ve kaynaklar üzerindeki kontrolüne dayanmaktadır. Sosyal sorunlar, bireylerin eksikliklerinden kaynaklanmaz, toplumun, tüm üyelerinin ihtiyaçlarını karşılamadaki yetersizliğinden de kaynaklanır (Gutierrez, 1990, s.150-151).

Çizelge 11.'de sosyal hizmet uygulamasında güçlendirme yaklaşımının amacı, değer, bilgi ve teorik temelleri ile süreci açıklanmaktadır.

Çizelge 11. Sosyal Hizmet Uygulamasında Güçlendirme Yaklaşımı

Kavramsal Çerçeve	
Sosyal Hizmet Uygulamasında Güçlendirme Yaklaşımı	
<u>Mesleki Amaç</u>	Eşzamanlı olarak birey-çevre etkileşimi ile bireylerin yoksulluk ve baskıyla karşılaştığında potansiyellerini geliştirmeleri için kendilerini güçlendirme çabalarına destek olmak.
<u>Değer Temeli</u>	Potansiyellerini ortaya çıkarabilmek için yoksul, baskı altında ya da damgalanmış/ötekileştirilmiş bireylerle çalışmayı tercih etmek, kişisel ve toplu eylem yoluyla çevreyi/yapıyı değişim yönünde teşvik etmek, fırsat eşitliği ve kaynaklara ulaşımın sağlandığı bir toplum için sosyal politika ve programları tercih etmek.
<u>Bilgi Temeli ve Teorik Temeller</u>	Bireye ilişkin teori ve kavramlar; baskının çevreyle kesiştiği noktalar; baskının tarihçesi, ekolojik ve feminist yaklaşımlar, bireysel potansiyele ilişkin bilgi, bireyin biricikliği, baskı karşısında bireylerin başa çıkma yolları-ego işlevleri, sosyal ve bilişsel-davranışçı öğrenme ve problem çözme, yardım sürecinde birey, aile, grup ve toplumu güçlendirme, kişisel, kişilerarası ve politik düzeylerde güçlenmeleri için daha büyük sistemler ve yapıları değiştirme yönünde çalışmak.
<u>Metot: İlkeler, Süreç ve Beceriler</u>	Güçlendirme yaklaşımı güçlendirme değer ve amacına dayanır. Söz konusu yaklaşım, birey, grup ya da toplumla ilişkili sistemlerde kullanılır. Güç ve mücadeleyi kapsayan karşılıklı işbirliğine dayalıdır. Güçlendirme grupları ile kişisel, kişilerarası ve politik güç engellerine karşı direk ya da dolaylı güç üzerinde birlikte çalışılır. Bu metot, yaşamın her seviyesinde eylemi teşvik edici ve işlevselleştirici özel becerilere ihtiyaç duyar.

Lee, 1996.

Yoksulluk ve buna bağlı olarak yaşanan güçsüzlük nedeniyle, yoksul bireylerin yapabilirliklerini keşfetmesi, toplumsal yaşama daha aktif ve işlevsel bir biçimde katılabilmeleri adına güçlendirme temelli uygulamalar önem teşkil etmektedir.

Yoksulluğun çok boyutlu bir kavram olduğu daha önceki bölümlerde de vurgulanmıştır. Söz konusu çok boyutluluk bilişsel ve duyuşsal anlamda yetersizlik hissi, stres, depresyon, kaygı vb. sorunlar, mekânsal olarak sağlıksız yaşam ve çalışma ortamları, adaletsiz gelir dağılımı ve yetersiz sosyal politikalar ile toplumsal barışın sekteye uğraması olarak sıralanabilir (Çukur, 2008, s.153).

Bu doğrultuda yoksulluk, çeşitli düzeylerde birbiriyle bağlantılı ve süreğen pek çok değişkenden etkilenmektedir. Bu kapsamda yoksulluğun birey, aile ve toplum

ekseninde çalışılması, hâlihazırdaki değişkenlerin güç ve kaynaklarının harekete geçirilmesinin sorunun çözümü anlamında önem taşıdığı düşünülmektedir.

Yoksulluk çok boyutlu olduğu için yoksullar, bireysel düzeyde (sağlık, eğitim ve konut vb.) ve kolektif düzeyde (sorunlarını çözmek için harekete geçme becerisi vb.) bir dizi kaynak ve beceriye ihtiyaç duymaktadır. Yoksul bireyleri güçlendirmek, birey veya toplum düzeyinde refahlarını arttırmak ve seçimleri için harekete geçmelerini önleyen resmi ve gayri resmi kurumsal engellerin ortadan kaldırılmasını gerektirir. Kurumsal düzeyde yoksulların güçlendirilmesinde dört temel bileşenden söz edilebilir. Bunlar; bilgiye ulaşım, içerme/katılım, sorumluluk ve yerel örgütlerin kapasitesidir.

Bilgiye Ulaşım: Bilgi, gücü temsil etmektedir. Bilgi sahibi bireyler, fırsatlara ve hizmetlere erişimde, haklarını aramada, resmi ve resmi olmayan kurumlardan yardım almada daha avantajlı konumdadırlar. Bilginin önemli olduğu kritik alanlar, kamu ve özel sektör, finansal hizmetler, temel hizmetler, ilgili kurallar ve haklardır. İletişim teknolojileri bilgiye ulaşımı kolaylaştırmada önemli bir rol oynamaktadır.

İçerme/Katılım: Yoksullar ve diğer dışlanmış gruplar için karar verme süreçlerine katılım sınırlı kamu kaynaklarının kullanılmasını sağlamak açısından kritik bir öneme sahiptir. Ancak, katılımın devam ettirilmesi, genellikle, bireylerin sorunları tartışabilmesi, yerel ve ulusal öncelik belirleme, bütçe bilgileri ve temel hizmetlerin sunumu için kuralların değiştirilmesini gerektirir.

Sorumluluk: Kamu yetkilileri ve çalışanları ile özel aktörler, politikaları, eylemleri ve bütçenin kullanımı için sorumludurlar. Ülkede bulunan kamu otoritelerinin iç hesap verebilirlik mekanizmalarına sahip olması ve ülkelerinin performanslarından sorumlu olmaları gerekmektedir.

Yerel Örgütlerin Kapasitesi: Birlikte çalışabilme, organize olabilme, ortak çıkarlar doğrultusunda sorunlarını çözebilmek amacıyla kaynakları kullanma anlamını taşımaktadır.

Yoksul insanlar, iyilik halini artırmak ve kendilerine güvenlerini sağlamak için varlık ve kapasiteye/yapabilirliğe ihtiyaç duyarlar. Böylece, söz konusu varlık ve yapabilirlik ile kendilerini daha güçlü hissederler. Varlıklar ev sahibi olmak, birikim vs. gibi maddi anlamdaki varlıklara işaret etmektedir. Diğer yandan yapabilirlik, insanların doğuştan sahip olduğu ve iyilik hallerini arttıran olgulardır. Örneğin sağlıklı olmak, eğitilmiş olmak vb. Sosyal yapabilirlik ise sosyal ait olma, liderlik, güven ilişkileri, kimlik duygusu, yaşama anlam katan değerler ve organize olabilmeyi kapsar. Politik yapabilirlik kendini ifade edebilme, bilgiye ulaşım, toplumdaki politik hayata katılabilmeyi içerir. Varlık ve yapabilirlik bireysel ve topluluk düzeyinde olabilir. Derin ve değişmez sosyal engeller yoksul bireyleri güçsüzleştirir. Yoksul bireylerin sorunlarını çözmek için organize olma ve harekete geçebilmeleri, kolektif yapabilirlikleri için önemlidir (World Bank, 2002, s.6-11-12). Kolektif eylemler yoksul bireylerin yalnızlık duygusuyla baş etmeleri ve kendilerine güven duygusunun geliştirilmesinde önemli bir yerde durmaktadır (Payne, 2020, s.397).

Sosyal sermaye (social capital) ise yoksullar arasında kolektif yeterliliği geliştiren önemli faktörlerdendir. Sosyal sermaye; bireylerin birlikte hareket etmelerini kolaylaştıran norm ve sosyal ağlar olarak tanımlanır. Aynı zamanda, toplumları bir arada tutan bir "yapıştırıcı" görevi görmektedir. Sosyal sermayenin yoksullar arasında karşılık ve güveni besleyen bir katalizör işlevi de bulunmaktadır. Yoksulların birlikte karar vermelerine, bilgi paylaşımlarına ve faaliyetlerden ortak bir şekilde yararlanmalarına yardım eder. Aynı zamanda yoksulları ekonomik ve sosyal sorunlara karşı korumanın bir formudur (İbrahim, 2011, s.409).

Yoksulların güçlendirilmesinde yoksullukla bağlantılı üç boyutun anlaşılması önemlidir. Bunlar;

1) Sosyal boyut; geçim kaynaklarının kendiliğinden üretilmesi için gerekli kaynaklara erişim eksikliği,

2) Politik boyut; net bir politik duruştan uzak kalmak,

3) Psikolojik boyut; içselleştirilmiş değersizlik duygusu ve otorite olarak görülenlere karşı pasif tutum (Openshaw ve diğerleri, 2014 s.16).

Bazı müdahale programları, yoksul insanların yalnızca temel ihtiyaçlarını gidermek üzerine geliştirilmiştir. Yoksul insanların sorunlarını farklı kategorilerden, birbirinden ayrı şekilde tanımlama eğilimi de vardır. Örneğin işlevsel yetersizlikler, aile planlaması konusunda bilgisizlik, bütçe yapamama, yetersiz ebeveynlik becerileri ya da yetersiz kişilerarası ilişkiler gibi (Krumer-Nevo, 2008, s.560). Bu kapsamda yoksul bireylerin yalnızca temel ihtiyaçlarının giderilmesi tam anlamıyla sorunlarının çözümü için yeterli olmayacaktır.

Yoksulluk ve güçlendirmeye ilişkin sunulan kuramsal bilgilerin yanı sıra aşağıda kadın yoksulluğunun güçlendirme yaklaşımı çerçevesindeki incelemesine yer verilmektedir.

1.3.5.1. Kadın Yoksulluğu ve Güçlendirme Yaklaşımı

Kadın yoksulluğu ile mücadelenin önemli bir kısmını güçlendirme çalışmaları oluşturmaktadır. Güçlendirme, kadının hayatı üzerinde düşünmesini, kendi yapabilirliklerinin farkına varmasını ve müdahale edebilmesini beraberinde getirmektedir. Bu kapsamda, kadının yapabilirliklerinin keşfedilmesi, kendi yaşamı üzerinde kontrol sağlaması ve buna yönelik desteklenmesi önem taşımaktadır (Şener, 2009, s.9; Şengül ve Fisunoğlu, 2014, s.4).

Kadınların güçlendirilmesine yönelik farkındalık ise, 1970'li yıllardan sonra gündeme gelmiştir. Kendine yardım, feminist akımla birlikte gelen özgürleşme, yönetim ve ekonomi gibi alanlarda görünür olma, güçlendirmenin bazı modelleri olarak öne çıkmıştır (Varghese, 2012, s.31). 1976'daki sosyal hizmet literatüründe de cinsiyet temelli uygulamaların önemine vurgu yapılmıştır. Daha sonraları cinsiyete duyarlı yeni teoriler ortaya çıkmış ve sosyal hizmette kadınların güçlendirilmesini destekleyen cinsiyet temelli program ve müdahaleler geliştirilmeye başlanmıştır. Özellikle mesleğin ekolojik teori temelli yaklaşımı,

kadınların deneyimlerini sosyal, politik ve ekonomik yapıların çevresel bağlamında ortaya koymaktadır (East ve Roll, 2015, s.6).

Genel olarak kadınlar, sosyal içerme veya güçlendirme kapsamındaki literatürün çoğunda merkezi bir yerde bulunmamaktadır. Söz konusu durum, toplum içinde dışlanan gruplar için de geçerlidir. Kadınların güçlendirilmesinde ise bazı ek unsurların bulunduğu bahsedilebilir.

İlk olarak, kadınlar, toplumun çeşitli dezavantajlıları (yoksul, etnik azınlıklar vb.) arasında sadece bir grup değildir. Onlar diğer tüm gruplarla örtüşen ve **kesişen** bireyler kategorisindedirler. *İkinci olarak*, hane halkı ve aile içi ilişkiler, diğer dezavantajlı gruplar için kadınların güçsüzleştirilmesinin merkezi bir odağıdır. Bu, kadınların güçlendirilmesindeki çabaların, özellikle hane halkı düzeyinde daha geniş politika eylemlerinde bulunulması gerektiği anlamına gelir. *Üçüncüsü*, kadınların güçlendirilmesinin, temel olarak ataerkil yapıları destekleyen çoğu kurumsal sistemde dönüşüm gerektirdiğidir.

Kadınların güçlendirilmesi konusunda farklı gündem ve vurgular olmakla birlikte literatürde güçlendirme kavramına ilişkin geniş bir fikir birliği bulunmaktadır. Ayrıca güçlendirmeyi tanımlamada *seçenek*, *seçim*, *kontrol* ve *güç* gibi bazı bağlantı noktaları da vardır. Bu kavramlar sıklıkla kadınların kararını verebilmeleri ile kendileri ve aileleri için önemli sonuçları etkileyebilmeleri anlamını da taşımaktadır. Birinin kendi yaşamı ve kaynakları üzerinde kontrol sağlaması sıklıkla stresli bir durumu yansıtmaktadır. Bu nedenle “Birinin iyilik halini sağlamak” ve “Stratejik yaşam seçimleri yapmak” çeşitli değişkenlere bağlı görünmektedir. Örneğin Sen, güçlendirmeyi, “*Kadınların seçim ve özerklikleri ile iyilik halleri ve sağlıklarını olumsuz etkileyen güç ilişkilerini değiştirmek*” olarak tanımlarken, Batliwalas ise “*Kendi refahlarını sağlamak üzere insanların dışsal eylemler üzerinde ne kadar etkiye sahip oldukları*” çerçevesinde bir tanımlamada bulunmaktadır (2001, aktaran Turner ve Lehning, 2007, s.5-6).

Kadınların güçlendirilmesine yönelik üzerinde durulan diğer bir konu ise kadınların öz yeterliliğiyle ilgilidir. Temel olarak insan hakları ve feminist

perspektiften yola çıkan birçok tanım, algılamalardaki temel değişimin ya da “içsel dönüşüm” ün gerekli olduğunu içerir. Yani, kadınlar, kendi çıkarlarını ve tercihlerini tanımlayabilmeli ve aynı zamanda kendilerini sadece yetenekli değil, aynı zamanda seçim yapma hakkına sahip olarak da görmelidir (East ve Roll, 2015, s.6).

Güçlendirmede *bilgi sahibi olma* ve *farkındalık* kavramları öne çıkmaktadır. Bu kapsamda yoksul kadınlarla güçlendirmeye dayalı sosyal hizmet müdahalelerinde aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmalıdır.

- İşbirliğine dayalı bir ilişki geliştirmek,
- Güven ilişkisi oluşturmak ve gücü paylaşmak,
- Küçük grupları kullanmak,
- Bireyin sorununu tanımlamasına yardımcı olmak,
- Sınıf ve güç konuları hakkında farkındalıklarını arttırmak,
- Değişim sürecinde bireyin aktif katılımını sağlamak,
- Belirli becerileri öğretmek,
- Yardım ilişkisini kullanarak kişisel gücünü deneyimlemesini sağlamak,
- Savunuculuk yapmak ve kaynakları harekete geçirmek (Varghese, 2012, s.31).

Çizelge 12.'de kadınların güçlendirilmesinde çeşitli düzeylerdeki değişkenlerin odak noktaları belirtilmektedir.

Çizelge 12. Güçlendirmenin Yaygın Olarak Kullanılan Düzeyleri ve Hane, Toplum ve Daha Geniş Alanlarda Tanımlanması

Düzyey	Hane	Toplum	Daha Geniş Alanlar
Ekonomik	Kadınların geliri üzerinde kontrol sahibi olmaları; aile geçimine katkı; hane kaynaklarına erişim ve bunlar üzerinde kontrol	Kadınların istihdama katılımı; taşınır ve taşınmaz mallara sahip olmaları; krediye ulaşabilmeleri; yerel ticaret oluşumlarına katılım veya temsilleri; piyasaya ulaşabilmeleri	Kadınların yüksek ücretli işlerde temsili; Kadın CEO'lar; makroekonomik politikalarda ve bütçelerde kadınların ekonomik çıkarlarının temsil edilmesi
Sosyo-Kültürel	Kadınların hareket özgürlüğü; kız çocuklarına ayrımcılığın önlenmesi; kız çocuklarının eğitimine önem verilmesi	Kadınların görünürlüğü'nün artırılması ve sosyal alanlara ulaşımı; modern taşıma araçlarına ulaşım; sosyal ağlara ve aile dışı gruplara katılım; ataerkil normlarda değişim; efsane ve ritüellerde kadının sembolik temsili	Kadınların okuryazarlık ve daha geniş eğitimsel olanaklara erişebilirliği; kadınların rollerine ilişkin medyada pozitif temsili
Ailesel/ Kişilerarası	Aile içi kararlara katılım; çocuk sahibi olma konusunda karar verebilme, doğum kontrol yöntemlerini kullanabilme, evlilik zamanına ve eş seçimine karar verebilme; aile içi şiddetten korunma	Kadınlar için daha fazla değer ve bağımsızlık kazandıran evlilik ve akrabalık sistemlerinde değişim oluşturabilme (örneğin evliliği erteleyebilme, eş seçiminde kendi kararını verebilme, boşanmaya erişme bilirlilik; aile içi şiddete yönelik yerel kampanyalar	Evlilik zamanıyla ilgili bölgesel/ulusal eğilimler; boşanabilme seçeneği, bu gibi değişimlerde siyasi, yasal ve dini destek; doğum kontrolüne kolay ulaşmada sistem sağlama, güvenli kürtaj, üreme sağlığı sistemi
Yasal	Yasal hakları konusunda bilgi edinme bu hakları kullanabilmesinde yerel destek	Hakları için toplumsal hareketlilik; haklarının farkındalığı için kampanyalar; yasal hakları için etkili yürütme	Kadın haklarını destekleyici hukuk, kaynak ve seçeneklere ulaşım; yasama ve hakları için savunuculuk; hakların ihlalinde adalet sistemini kullanabilme
Politik	Politik sistem ve buna ulaşım araçları hakkında bilgi; siyasi yükümlülük için yerel destek; oy kullanma hakkını uygulama	Kadınların yerel siyasi sistem ve kampanyalara katılımı ve hareketliliği; belirli adayları ya da mevzuatı destekleme; yerel hükümet organlarında temsil	Bölgesel ve ulusal hükümet organlarında kadının temsili; siyasi bir partiye oy verme gücü; Kadınların çıkarları için etkili lobilerin ve grupların temsili
Psikolojik	Özsaygı; öz yeterlilik; Psikolojik iyilik hali	Adaletsizliğe ilişkin kolektif farkındalık, hareketlilik potansiyeli	Kadınların güç ve katılım algısı; kadınların güç ve katılımı için sistematik kabul

Malhotra A., Schuler S. R. ve Boender C., 2002.

Kadın eylemliliği (women's agency) kadınların yalnızca pasif alıcı olmalarından çok bir durumun eyleyeni haline gelmelerini sağlayan bir kavramı ifade etmektedir. Bu, bireysel olduğu kadar kolektiviteyi de ifade eder. Kabeer'e göre "eylemlilik", bir konudaki amacı tanımlama ve harekete geçmedir (aktaran Sumbas, 2015, s.12). Freire bireyi ontolojik anlamda eylemde bulunan bir özne olarak betimlemektedir. Söz konusu eylemde bulunuş, onu dünyayı dönüştüren bir özne konumuna getirmektedir. Yine Freire "**eylemde bulunmanın önemi**" yani "**praksisin**" bireye özgürlük getireceğini de vurgulamaktadır (2008, s.12-23). Bu anlamda özellikle yoksul kadınların eylemliliği yaşamlarını değiştirmelerinde önemli değişkenlerden biri olmaktadır.

Motivasyon, umut ve gerçekleştirilenler eylemliliği ifade eder. Daha önce de değinildiği gibi kadınlar, pasif alıcılar olmaktan ziyade eşitsizliği ortadan kaldıran birer özneye dönüşürler. Böylece eğitim verilen değil, eğitim alan ve gelişen; maddi destek sağlanan değil; gelir elde etmeyi öğrenen ve kazanan konumuna ulaşırlar. Ayrıca kadınlar çalışmaya başladıkça, eğitime katıldıkça, mülkiyete sahip oldukça, kararlara katıldıkça sorunları daha çok dikkate alınmakta ve saygı görmektedirler (Sumbas, 2015, s.12-13).

UNICEF'in Kadınların Eşitliği ve Güçlendirilmesi Çerçeve Raporunda kadınların, eşitsizliğin sebeplerine ilişkin farkındalığına, kendi hakkını arayabilme, yapısal eşitsizliği azaltmaya yönelik engellerin üstesinden gelebilme ve eyleme geçebilmelerine vurgu yapılmaktadır (World Bank, 2002, s.10).

Gücün, değişim oluşturma etkisi, kadınların yaşamlarını daha iyi anlayabilmesi için önemli bir göstergedir. Güçsüzlüğü deneyimleyen kadınlar, gelişimlerinin bir parçası olarak gücü deneyimlemek içinde zamana ihtiyaç duyabilirler. Güçlendirmenin gelişimsel süreci bu zamanı sağlayabilir. Baskılar, bazı kadınların güçsüzleşmesine neden olabilmektedir. Güçlendirmenin gelişimsel sürecindeki önemli bir diğer kavram ise karşılık ve empatidir. Empati, sosyal hizmet ilişkisinde önemli bir köşe taşıdır. Empati, gelişim sağlar ve ilişkileri besler. Sosyal hizmette karşılık ve empati mesleki ilişkiyi tanımlar; birbirine saygıyı, özerkliği somutlaştırır, kadının problemini ve duygularını ifade etmesine yardımcı olur (East ve Roll, 2015, s.282).

Sosyal hizmetin "kadın sorunlarına" ilişkin benzersiz bir bakış açısı vardır. Sosyal hizmetin başlangıcından bu zamana meslek, hem uygulayıcıları hem de müracaatçıları açısından önemli roller üstlenmiştir. Jane Addams, Bertha Capen Reynolds, Mary Richmond gibi sosyal hizmetin kadın öncüleri, büyük çoğunluğu baskı altındaki kadın ve çocuklar olan bireylerin ihtiyaçlarını karşılamada güçlü stratejiler üretmişlerdir (Davis, 2001, s.1).

Sosyal hizmet uzmanları her sistemin, değişim için bir seçenek olduğunu ve bir sistemdeki değişimin diğer sistemleri de etkileyeceğini bilir. Bazı durumlarda

sosyal hizmet uzmanları bireylerin çevresel güçlük ya da baskıyla mücadelesinde baş edebilirliğini yükseltmek için, birey amaçlı değişimlere yönelebilir. Yalnızca metodun kendisi değil, problem ya da ihtiyacın tanımlanmasına ilişkin hangi stratejinin seçileceğine sosyal hizmet uzmanı ve birey birlikte karar verir. Sosyal hizmet müracaatçıları devam eden sosyal sistemlerin her düzeyinde yer alabilirler. Mikro düzeyde-bireyler, aileler ve gruplar, mezzo düzeyde- formel gruplar ve organizasyonlar, makro düzeyde- topluluk ve toplumdur (Dubois ve Miley, 2014, s.68).

Çizelge 13.'de çeşitli düzeylerde birey, aile, grup, organizasyon, topluluk ve toplumların değerlendirmeye esas alanları belirtilmektedir.

Çizelge 13. Çeşitli Sistem Düzeyindeki Alanlar

Birey, Aile ve Küçük-Grup Alanları	
İçsel uyum	Kişilerarası çatışma
Evlilik ve aile sorunları	Yaşam geçişleri
Mağduriyet	Yetersiz rol
Stres	Hizmetlere erişim
Savunuculuk ihtiyaçları	Koruyucu hizmetlere ihtiyaç durumu
Kaynak yetersizliği	Fırsat yetersizliği
Yasal ya da sivil hakların ihlali	Bilgi ve yönlendirme ihtiyacı
Yaşam becerileri geliştirme ihtiyacı	
Sosyal uyum geliştirme becerileri	
Formel Grup ve Organizasyon Alanları	
İş ilişkileri	Personelin tükenmişliği
Pozitif ayrımcılık	Çalışan üretkenliği
İş danışma ihtiyaçları	İş planlama
Yönetimsel politika değişimleri	Katılım üyeliği
Stratejik planlama	Kaynakların kullanımı
Koordinasyon İşleri	Yönetim yardımları
Gönüllülerin gelişimi	Çalışanların gelişim ihtiyaçları
Halkla ilişkiler kampanyası	Program analizleri
İdari karar verme	
Topluluk ve Toplum Alanları	
Ekonomik gelişim	Düşük maliyetli barınma eksikliği
İstihdam	Halk sağlığı sorunları
Gruplar arası tartışma	Sağlık ve insani hizmetler reformu
Kaynakların yeniden tahsisi	Yasama ihtiyaçları
Koalisyon oluşturma	Topluluk eğitimi
Sosyal politika değişimi	Yasama reformu
Çıkar çatışması	Yasal ya da sivil hakların ihlali
Sosyal Hizmetin Mesleki Alanları	
Profesyonellik	Disiplinler arası ilişkiler
Mesleki izleme	Baskıya uğramış birey ve grupların ihtiyaçları
Meslektaş görüşü	Sosyal hizmet imajı
Hizmetlerdeki boşluk ve engeller	Teori geliştirme
Sosyal hizmetlerin dağıtım ağı	Araştırma sonuçlarının duyurulması

Dubois ve Miley, 2014.

Kadınların içinde bulunduğu yoksulluk durumunu etkileyen ya da bu durumdan etkilenen pek çok soruna müdahale etmek önem taşımaktadır. Bütüncül yaklaşım kapsamında, mikro, mezo ve makro düzeylerdeki sosyal hizmet müdahaleleriyle yoksul kadınların güçlendirilmelerinin sağlanması yönündeki çalışmalara ihtiyaç vardır. Söz konusu düzeylerde yapılacak çalışmalara ilişkin açıklamalar ise aşağıda yer almaktadır.

1.3.5.1.1. Kadın Yoksulluğu ve Mikro Düzeyde Güçlendirme

Mikro düzeyde güçlendirme, psikolojik süreçler ve yapısal içerikle birlikte sosyal hizmet uzmanı ve kadının birlikte çalıştığı bir temel üzerinedir. Yoksul kadınların güçlendirilmesinde *iç görü* kazanmaları güçlendirme sürecinde önemlidir. Paulo Freire'nin çalışması bu noktada anahtar bir duruma işaret eder. Freire'nin *bilinç yükseltme* ve güçlendirme çalışmalarının temeli, bireyin zihinsel-güçlendirme süreçlerinin psikolojik boyutlarının ele alınması gereken öncelik olduğu temel analiziyle kendini gösterir. Freire yoksulların ekonomik, kültürel, entelektüel ve duygusal güçlüklerinin üzerinden gelebileceklerini, bu noktada bilinçlendirilmelerinin önemli olduğunu belirtmiştir. Freire, bilinç yükseltme kavramını "**bilinçlendirme**" (conscientization) terimiyle açıklar. Buradaki bilinçlendirme aynı zamanda sosyal yapıdaki eşitsizliklere ilişkin algı ve farkındalıktır. Bu ise "*sosyal, politik ve ekonomik çelişkileri algılamayı öğrenmek ve gerçekliğin ezici unsurlarını göz önünde bulundurmakla*" açıklanır. Grupları, toplumları ve organizasyonları güçlendirmeden önce bireyleri güçlendirmeye yönelik uygulamalara ihtiyaç vardır. Güçlendirmenin amacı bireylere kendi kendilerini yönetebilme ve ifade edebilme, bu kapsamda diğerleriyle olumlu ilişkiler geliştirebilme anlamında yardımcı olmaktır (Adams, 2003, s.66-69).

Yoksul kadınlarla gerçekleştirilecek mikro düzeydeki güçlendirmeye dayalı sosyal hizmet uygulamalarında bazı stratejiler öne çıkmaktadır. Bunlar; özsaygıyı yükseltmek, kendini ifade etme becerisi kazandırmak, seçeneklerini arttırmak, kural ve beklentileri değiştirmek, makro düzeyde değişim için birlikte çalışmaktır.

🌈 Özsaygıyı yükseltmek;

Özgüven ve özsaygı, yoksul kadınların güçlendirilmeleri için önemli bileşenlerdir. Özgüven ve özsaygı yükseltme çalışmalarına geçmeden önce, kadının kendini nasıl hissettiği, kendisiyle ilgili pozitif ve negatif algılarının neler olduğu, güçlü ve zayıf yönlerini nasıl tanımladığı ortaya çıkarılmalıdır. Daha sonra kadının kendini nasıl ifade ettiği değerlendirilir. Kendisi hakkında iyi mi hissediyor yoksa her seferinde kendini eleştiriyor mu? Yanıtları hakkında geri bildirim verilir. Güçlü yönleri hakkında düşünmek onun için zor mu oluyor? Kadının güçlü yönleriyle ilgili sosyal hizmet uzmanı kendi düşüncelerini paylaşabilir. Daha öncede üzerinde durulduğu gibi bireylerin pek çok güçlü yönü vardır. Örneğin kişisel yetenekler, çalışkan olmak, değişim veya harekete geçmek için motive olmak gibi. Kadının suçluluk duyabileceği alanlarla ilgili daha gerçekçi bakmasına yardımcı olunmalıdır. Düşük özgüvenli kadınlarda yanlış olan şeyler için kendini suçlama eğilimi olabilir. Yaşadığı bir olayla ilgili “daha destekleyici olabileceğini” veya “sorunu önceden tahmin etmesi gerektiğini” düşünüyor olabilir. Kendi sorumluluğunun sona erdiği nokta ile diğerlerininkinin başladığı noktayı ayırt etmesine yardımcı olunabilir. Kadına, yaşamın hem negatif hem pozitif yönleri olduğu gerçeği hakkında farkındalık kazandırılmalıdır. Kendisi ve çevresiyle ilgili gerçekçi bakış açıları geliştirmeleri önemlidir. Yine kendileriyle ilgili olumlu yönleri onaylarken, olumsuzları kabul etmelerine de yardım edilmelidir. Kadınların, hedefledikleri hangi alanda gelişmek istedikleri de belirlenmelidir. Özgüveni yüksek bireylerin sahip oldukları nitelikleri tanımlamaları ve bu özellikleri kendilerine nasıl uygulayacaklarına yardımcı olunabilir.

🌈 Kendini İfade Etme Becerisi (Assertiveness)

Kendini doğru biçimde ifade etme, sözlü ve sözsüz biçimde açıkça anlaşılabilir ve suçlayıcı olmaktan uzak davranışlardır. Kendisi ve diğerlerinin haklarını göz önünde bulundurmaya içerir. Çoğu zaman bir durumu duyguları ve ihtiyaçları dikkate alarak tarafsız bir şekilde değerlendirmek zor olabilir. Bu, özellikle diğerlerinin ihtiyaçları konusunda hassas davranması gerektiği öğretilen, düşük özgüveni nedeniyle kendini eleştiren ve güçlü liderlik özelliklerine sahip olmayan

kadınlar için daha da zorlayıcı olabilmektedir. Geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin stereotipler bu durumu söz konusu kadınlar için daha da zorlaştırabilmektedir. Kadınların etkili bir şekilde kendini ifade edebilmelerine yönelik aşağıdaki öneriler uygulanabilir:

- 1- Kadının kendi davranışlarına ilişkin tepkilerini incelemesine yardım edilir. Kendini ifade etmesi gereken durumlarda nasıl davranıyor?
- 2- Kendini daha az ifade edemediği durumları kaydetmesi ve böyle zamanlarda nasıl daha uygun davranabileceği değerlendirilir.
- 3- Kendini daha çok ifade etmek isteyebileceği özel bir alan belirlemesi istenerek, bununla ilgili detaylı bir görselleştirme yapılabilir.
- 4- Kadının hem sözlü hem sözsüz davranışlarındaki tepkilerini analiz etmesi sağlanır.
- 5- Kadının rol model aldığı birinin kendini ifade etmesi gerektiği durumlarda nasıl davrandığı incelenir.
- 6- Kendini ifade edemediği durumlarla ilgili yeni davranışlar keşfetmesine yardım edilir. Hangi kelimeleri kullanabilirdi? Sözsüz hangi davranışları daha etkili olabilirdi?
- 7- Kendini ifade etmeye dayalı her yeni davranışı gözden geçirilir. Güçlü ve geliştirmesi gereken yönleri üzerinde durulur.

Bu öneriler, birbiriyle bağlantılı olan kadının kendini ifade etmesi ve özsaygısını arttıran yöntemlerdir. Her biri, diğerindeki başarıyı arttırır. Kadın kendini ifade edebildikçe, kontrol duygusu güçlenir. Güçlenmiş bir kontrol duygusu ise kadının özsaygısını arttırır.

✚ **Seçeneklerini Arttırmak;**

Kadınların çeşitli alternatifleri değerlendirmesi ve her bir alternatifin avantaj ve dezavantajlarını değerlendirmesi sağlanır. Başka bir deyişle, kadınlara karar verme ve problem çözme becerisi öğretilir. Bu gibi becerilerdeki başarı, daha çok başarıyı getirecektir. Kadınlar bir kez kendi kararını vermeyi ve kendi problemlerini çözmeye başladıkça, bu becerilerini daha çok karar alma ve problem çözüme kullanır. Alternatifleri görebilmek, hayatlarını kontrol edebildikleri duygusunu arttırır.

✚ **Eski Kural ve Beklentileri Değiştirmek**

Kadın müracaatçılar, yalnızca kendilerine yönelik değişime ihtiyaç duymazlar. Aynı zamanda, hem kendileri hem de başkaları için etkili hangi davranışların uygun olduğuna da ihtiyaç duyarlar. Örneğin geçmişte kadın, konu ne olursa olsun kabullenici ve eşine itaat edici bir duygu içerisinde olmuş olabilir. Artmış özgüveni ve kendini ifade edebilme becerisiyle, bugüne kadar ertelemiş olduğu bu yaklaşımı kabul etmeyecektir. Bunun yerine, söz konusu kadın konu hakkındaki kendi duygularını ifade edebilecek ve eşininkine ek olarak kendi ihtiyaçlarının karşılanmasını amaçlayacaktır. Başka bir deyişle, mikro düzey müdahalenin bir parçası olarak kadın, kendisi hakkında öğrendiklerini bütünleştirebilecek ve “şeylerin nasıl olması gerektiği” ile ilgili değerleri değiştirebilecektir.

✚ **Makro Düzeyde Değişim için Birlikte Çalışmak**

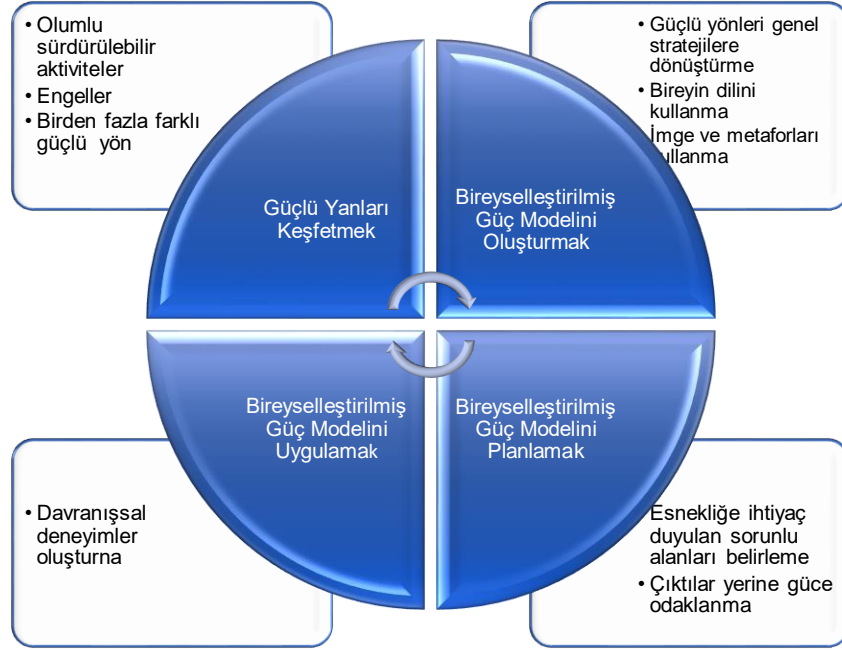
Güçlendirme, kadınların özerklikleri ve kendi kararlarını vermeleri için önemli olsa da, aynı zamanda kadınlar hem kendilerini hem de toplumu değiştirmek için birlikte çalışmalıdır. Yalnızca bireysel sorunlara bireysel çözümler bulmaktan çok, uygulayıcılar kadınları bir araya getirmeye ve sosyal değişim için birlikte çalışmaya gayret etmelidir (Kirst-Ashman ve Hull, 2009, s.451-455).

Kişisel güç, değişim yeteneği, hâkimiyet ve yeterlilik duygularının somut halidir. Temelde kişisel gücü deneyimleyen kadınlar, kendilerini yeterli olarak algılar. Yeterlilik, herhangi bir sistem içinde gereken kendine bakma ihtiyacını karşılayabilme, diğer sistemlerle etkin iletişimde bulunarak kaynakları kullanabilme ile fiziksel ve sosyal çevreye katkıda bulunabilmedir (Miley, O'Melia ve Dubois, 2013, s.75).

Yoksul kadınlarla gerçekleştirilecek güçlendirme odaklı mikro düzey sosyal hizmet uygulamalarında bireyin katılımı önemlidir. Buradaki temel nokta, yoksul kadının pasif "alıcı" konumdan aktif "katılımcı" konuma gelmesidir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilen pek çok görüşmede de yoksul kadınların geleceğe yönelik umudunu kaybetmiş, geçmiş odaklı, kendisini "kurban" konumunda gören bireyler oldukları gözlemlenmiştir.

Güçlendirme yaklaşımında her bireyin yaşamının belli alanlarında güçleri olduğu kabul edilir. Bireyler genellikle gündelik yaşamdaki güçlü yanlarının farkında olmazlar. Yoksul kadınlarla çalışan sosyal hizmet uzmanları, söz konusu kadınların günlük yaşamlarında fark edemedikleri güçlü yanlarını bulmaya ve bunların farkında olmalarını sağlamaya yardımcı olur. Örneğin kısıtlı bütçesiyle çocuklarına bakmakta olan yoksul bir anne, basit malzemelerle güzel yemek yapığının ya da pahalı aktiviteler yerine çocuklarıyla dışarıda oyunlar oynayarak eğlenceli vakit geçirdiğinin farkında olmayabilir. Araştırma kapsamında da görüşme yapılan yoksul kadınlardan biri çocuğunun eğitimine çok önem verdiğini, okul-aile birliği çalışmalarına aktif katılım sağladığını, çocuğunun İngilizce dersine yardımcı olabilmek için İngilizce öğrenmeye başladığını ifade etmiştir. Tüm bunlar söz konusu katılımcının içinde bulunduğu yoksulluk durumuna rağmen, gündelik yaşamda aktif olduğunu ve kendini geliştirdiğini göstermektedir.

Şekil 7. Padesky ve Mooney Dört Adımlı Güçlendirme Modeli

Şekil 7.'de ifade edilen model kapsamında güçlendirme odaklı çalışmalarda yoksul kadınların sorunlu alanlarıyla bağlantısı olmayan, yaşamlarında sürdürülebilir aktivitelerindeki güçlü yanları keşfedilmeye çalışmalıdır. Sürdürülebilir aktivitelere odaklanmanın amacı, düzenli olarak gerçekleştirilen eylemlerin zaman zaman engellere takılabilir olmasıdır. Bireyler bu engellere rağmen bir aktiviteyi sürdürebiliyorsa, hâlihazırda engele rağmen güçlü yanını sergiliyor demektir. Bu nedenle yoksul kadınların güçlü yanları ortaya çıkarılırken hatırlanabilir ve kullanılabilir günlük yaşam deneyimlerinden güçler olmasına dikkat edilmelidir (Padesky ve Mooney, 2012, s.285).

Yoksul kadınlarla mikro düzeyde gerçekleştirilen çalışmaların sayısı azdır. Yoksulluğun kadınlaşması konusunda genellikle *işgücü piyasası*, *refah*, *yerel politika* ve *demografik süreçlere* vurgu yapan cinsiyet sorunlarını içeren *makro düzeyler* ele alınmıştır. Yoksulluğun kadınlaşmasının sadece makro seviyelerdeki çalışmalarla tamamlanamayacağı pek çok araştırmacı tarafından da vurgulanmaktadır (Tarkowska, 2002, s.412).

Kadınların mikro düzeyde güçlendirilmeleri yönündeki sürece işaret eden başka bir tanım ise şöyledir: Kadınların kendi yeterlilikleri hakkındaki düşünceleri ile kendi yaşamlarının değişim aktörü olduklarına ilişkin farkındalıklarının artırılmasıdır (Turner ve Lehning, 2007, s.8).

Yoksul kadınlarla mikro düzeydeki sosyal hizmet müdahalelerinde beş aşamada güçlendirilmeleri düşünülebilir.

1. Kadının *kendine güvenini artırması* yönünde çalışmak,
2. Kadının, kendisi için uygun olan gerçek *fırsat ve kaynaklarını* belirlemesi ve *değerlendirmesine* yardımcı olmak,
3. Kadını *uygun kaynakları hakkında bilgilendirmek* ve bunları kullanmasına yardım etmek,
4. Kadının "*kendisine yardım*" etmesine yardım etmek. Bu yöntem toplum ve kişinin içinde yaşadığı ortam içinde gerçekleştirilir. Kadına sistemle ilişkisi hakkında bilgi vermekle ilgilidir.
5. Son olarak, her bir kadına içinde bulunduğu sistemi avantajlı bir şekilde kullanmayı öğretmek ve bu yönde teşvik etmektir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999, s. 526).

Burada bahsedilen yoksul kadınların "*kendisine yardım etmey*" öğrenmeleri de gelecekteki olası sorunlarıyla baş etmelerinde onlara yardım sağlayacaktır. Bu kapsamda, destek ve yardım gruplarına katılmaları sağlanabilir. Söz konusu gruplarda yoksul kadınların kritik düşünme, bilgi ve beceri geliştirme, destek ve onay mekanizmalarını geliştirme yönünde bazı avantajları olduğu söylenebilir. Yoksul kadınları güçlendirmeye yönelik kendine yardım uygulamaları kapsamında görev merkezli yaklaşım ve problem çözme yaklaşımı gibi yaklaşımlardan da yararlanılabilir.

1.3.5.1.2. Kadın Yoksulluğu ve Mezzo Düzeyde Güçlendirme

Gücü, diğer insanlarla ilişkilerimizde de deneyimleriz. Kişilerarası güç, diğerlerini etkileyebilme yeteneğidir. Pozisyonlar, roller, iletişim becerileri, bilgi ve görünüşün sosyal gücü, bireyin kişilerarası gücüne katkıda bulunur (Miley, O'Melia ve Dubois, 2013, s.70-76).

Bireyler sıklıkla kişisel uyum, kişiler arası ilişkiler ya da çevresel strese ilişkin zorluk deneyimleri nedeniyle sosyal hizmete ihtiyaç duyarlar. Bu düzeydeki uygulamalar bireylerin işlevselliğini geliştirmeye odaklanır. Sistem teorisi bağlamındaki dinamikler göz önüne alındığında, sosyal hizmet uzmanı ve yoksul kadınlar çok sayıda seçeneğe sahiptir. Mezzo düzeydeki değişimlere ulaşmak için kadının, sosyal ve fiziksel çevresindeki değişiklikler için plan yaparlar. Yoksul kadınlarla mezzo düzeyde çalışmak için sosyal hizmet uzmanlarının kişisel, kişilerarası, aile ve grup dinamiklerinin yanı sıra çevresel unsurların kadınlar üzerindeki etkilerini de bilmeye ihtiyaçları vardır (DuBois ve Miley, 2014, s.69).

Çizelge 14. Birey, Aile ve Grupların Sosyal İşlevselliklerinin Belirleyicileri

Bireysel		Aileler ve Küçük Gruplar
Genetik	Doğum öncesi sağlık	İlişki örüntüleri
Beslenme	Gelişimsel engel	Sosyo-ekonomik düzey
Ruhsal Sağlık	Engel durumu	Akrabalık ilişkileri
Sağlık	Kişilik	
Baş etme kapasitesi	Yaşam deneyimi	
Gelir/varlık	Benlik algısı	
Yaşam stili	Yaş	
Etnik Durum	Kültürel miras	
Motivasyon	Gelişim dönemi	
Bilişsel Düzey		

DuBois ve Miley, 2014

Mezzo düzeydeki güçlendirmede grup çalışmaları da önem kazanmaktadır. Grup çalışmasına uygulanan güçlendirme teorisi ilk kez Ruby Pernell tarafından 1983 yılında AASWG'nin yıllık sempozyumunda tanıtılmıştır. Kaynakların bilinmesi, yerel liderlerle çalışma becerisi (gücün nerede olduğu ve nasıl alınacağı) ve grup

üyelerini etkinleştirme, güçlendirmenin sağlanmasında önemlidir (Lee, 1996, s.300).

Grup çalışmaları bireylere destek sağlayarak yabancılaşma riskini azaltır, kişisel becerileri ve umut duygusunu geliştirir. Cinsiyetle bağlantılı grupların doğası feminizmden etkilenmiştir ve kadınların genel olarak iş yaşamı, ev, eğitim, boş zaman ve diğer aktiviteler de yaşadıkları baskıyı ortaya çıkarmıştır (Adams, 2003, s.77-91).

Yoksul kadınlarda grup bilincinin geliştirilmesiyle birlikte, güçsüzlük hisseden yoksul kadınlar, diğerleriyle aynı sorunları paylaştıklarını ve yalnız olmadıklarını hissederler. Farkındalık ise sorunlarının nedenlerine yönelik harekete geçme motivasyonu sağlar (Gutierrez, 1990, s.150). Yoksul kadınların diğer yoksul kadınlarla bir araya gelerek oluşturacakları kendine ve diğerlerine yardım etme girişimleri, kendi kapasitelerini ve güçlerini arttırmada önemlidir. Ayrıca gruba dayalı pratikler yoksul kadınlar için kaynakları bir araya getirme, karar verme süreçlerine katılma ve güçlenmelerine olanak sağlaması açısından önemlidir (Soytemel, 2015, s.272). Kadın merkezli güçlendirme yaklaşımları, kadınları haklarını anlama, baskıcı yapıları analiz etme, bir toplumun üyesi olarak kendini ifade etme ile kendisi ve başkaları adına harekete geçmeye odaklanır (East ve Roll, 2015, s.280).

Mantle ve Backwith yoksulluk uygulamalarında topluluk yönelimli sosyal hizmetten (community oriented social work) bahsetmektedirler. Topluluk yönelimli sosyal hizmet, sosyal sorunları, yapısal düzeyde ele alan eleştirel sosyal hizmet (critical social work) perspektifiyle hareket eder. Söz konusu yaklaşımda güçlendirme, yerellik, koruma ve işbirliği gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Bu kapsamda;

Güçlendirme; sosyal hizmetin “sosyal” kısmına odaklanarak topluluk gelişiminde kolektif süreçlere önem verilir.

Yerellik; bulunulan bölgenin ihtiyaçlarının neler olduğu ve kaynaklarına ulaşım anlamında yerellik önemli bir yerde durmaktadır. Yerellik, sosyal hizmet uzmanlarına içinde bulunulan toplulukta, yoksulluğu, yerel düzeyde neyin oluşturduğu ve neyin sürdürdüğü konusunda bilgi sağlar. Örneğin, gelir yoksunluğu, olumsuz sağlık koşulları ve düşük eğitim gibi faktörler arasındaki teorik bağlantıların, bir toplulukta nasıl bir rol oynadığına ilişkin yerel bilgiler kullanılabilir.

Koruma; Yoksulluğa ilişkin koruma temelli yaklaşımda hem kamu hizmetleri hem de araştırma faaliyetleri yer alır. Koruyucu faktörlere odaklanmak, yoksulluğun etkileriyle ilgilenmekten çok daha iyi bir uygulama olacaktır.

İşbirliği; Hizmetlerin etkin ve bütüncül bir kapsamda sunulması için işbirliğine odaklanılmalıdır.

Sosyal hizmet uzmanları topluluk yönelimli sosyal hizmet uygulamalarında yoksullukla çalışırken farklı düzeylerde, farklı bilgi ve beceri kullanmalıdır (2010, s.2380-2397).

Yoksul kadınlarla gerçekleştirilen topluluk temelli uygulamalara örnek olarak Amerika'da "*The Listening Partners*" isimli bir topluluk müdahalesi programından söz edilebilir. Söz konusu program, güçlendirme perspektifini temel alan bir sosyal eylem ve akran grubu müdahalesini içermektedir. Programın hedef kitlesi yoksul, kırsal kesimde yaşayan ve genç annelerdir. Toplamda 30 kadın programa dâhil edilmiştir. Katılımcıların yaşadığı bölge, yüksek seviyede işsizlik ve yoksulluğun bulunduğu, ergen hamileliklerinin, çocuk ihmali ve istismarı ile kadına yönelik şiddetin yaygın olduğu bir yerdir. Katılımcılar, programa katılmadan önce, kendilerini toplumdaki kopuk ve yetersiz hissettiklerini ifade etmiştir. Söz konusu program feminist yaklaşım ve topluluk psikolojisi ilkelerini içeren, kadınların belli zamanlarda bir araya gelerek kendi deneyimlerini ve öykülerini tartıştığı, belirledikleri bir amacı gerçekleştirmek için birlikte hareket ettikleri bir temel üzerine yapılandırılmıştır. Katılımcılar haftada bir kez üç saat

süren 8 aylık bir dönem içinde programa dâhil olmuşlardır (Bond ve diğerleri, 2000, s.697).

Topluluk temelli uygulamalar için başka bir örnek ise İsraili kadınlarla gerçekleştirilmiştir. Programa katılan 38 İsraili kadın için iletişim, grup dinamikleri, stres zamanlarında ebeveynlik becerileri, ebeveyn-çocuk ilişkisi, bütçeleme, planlama gibi konularda 6 hafta süren atölye çalışmaları düzenlenmiştir. Aynı zamanda kadınların gündeme getirdikleri konularla ilgili de çeşitli görev grupları oluşturulmuştur. Bu gruplar bir amaç oluşturma, planlama, planı uygulama gibi aktiviteleri yerine getirme çalışmalarında bulunmuştur. Program sonunda katılımcılarla gerçekleştirilen nitel görüşmeler sonucunda, kendilerine daha çok güven duydukları ve bir topluluğa ait olma duygusunu daha çok hissettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Itzhaky ve Dekel, 2008, s.465).

East ve Roll tarafından kadınların güçlendirilmesi kapsamında uygulamaya dayalı bir model geliştirilmiştir. Bu modelde üç ayrı fakat birbiriyle örtüşen bileşen bulunmaktadır. Bunlar; *öykü paylaşımı yoluyla katılım, varlığını ortaya koyma, liderlik ve savunuculuktur.*

Şekil 8. Kadınların Güçlendirilmesinde Bir Uygulama Modeli

Şekil 8.'de de gösterilen söz konusu bileşenlere ilişkin yapılandırılmış uygulamalar aşağıda açıklanmaktadır.

🌈 Öykü Paylaşımı yoluyla katılım

Burada iki süreç vardır: 1- Yüz yüze görüşmeler 2- Hikâye döngüsü.

Yüz yüze görüşmeler kadınların içinde buldukları durumu, beklentilerini, yaşamlarıyla ilgili meraklarını anlamayı içeren terapötik ilişkiden uzak olarak yapılandırılmış bir görüşmeyi içermektedir. Söz konusu görüşme, klinik değerlendirmeden farklıdır. Görüşmenin amacı kadının damgalama ve sorunlarının arkasında kendisini görmesini sağlamaktır. Kendi çevresi bağlamında amacına ulaşmasındaki engellerin neler olduğu ya da özel ilgilerini tanımlaması yönünde sorular sorulur. Burada amaç, kadının eyleme geçmesindeki motivasyonunu belirlemektir. Kadınların katılımını içeren ikinci strateji ise hikâye döngüsüne dayalı küçük grup uygulamalarıdır ki bunlar

kadınların güçlendirilmelerindeki önemli bileşenleri oluşturmaktadır. Öykü döngüsü yapılandırılmış bir oturumluk grup deneyimini içerir. Burada kadınlar ortak deneyimlerini ve nasıl eyleme geçebileceklerini paylaşır. Genellikle kadın olma, çocuk bakımıyla ilgili sorunlar, kültür ve maneviyat, liderlik gibi gruptan gelen görüşler doğrultusunda bir konu belirlenir.

Varlığını Ortaya Koyma

Modelin bu bileşeni kadınların kendi varlıklarını onaylamaları, terapötik ilişki yoluyla bireysel gelişimleri üzerinde çalışmaya devam etmeleri ve liderlik geliştirmelerini kolaylaştırma amacındadır. Görüşme ve öykü döngüsüne katıldıktan sonra, kadınların liderliğini yapabilecekleri bir program tasarımları istenir. Örneğin bir akşam buluşması etkinliği düzenlemek gibi. Akşam buluşmaları kadınların deneyimlerini paylaşabilecekleri, sorunlarına ortak çözümler arayabilecekleri atölye ya da tartışma grubu şeklinde planlanır. Kendine güven ve saygı, cesaret, çatışma çözüm yöntemleri, güçlü iletişim, savunuculuk, amaç belirleme gibi konularla ilgili olabilir. Kadınlar bu sürece daha çok dâhil oldukça akşam buluşmalarında rol alma ve planlamaya daha çok katılmak istemektedirler. Kadınların güçlendirilmelerinde kişisel gelişim ayrı bir süreç olarak planlanmamalıdır. Bununla birlikte, topluluk değişiminin ayrı bir bileşeni olarak görülmelidir. Örneğin cesaretle ilgili bir konuda odak nokta, cesaretin yaşamda nasıl deneyimlendiği, sosyal konumun, psikolojik dayanıklılığı (resilince) nasıl desteklediği, kişisel, kişilerarası ve politik düzeylerde cesaretin artırılmasında hangi araçların kullanıldığı olmalıdır. Varlığını ortaya koyma çalışmaları hem bireysel hem de sistem değişimini içeren yeni beceriler oluşturma sürecidir. Takım oluşturma, problem çözme, savunuculuk, liderlik gibi kadınların kendilerini ifade edebilecekleri becerileri kazandırmayı hedefler.

Liderlik ve savunuculuk

Lider ve savunucu olmanın anlamı bireyin toplumdaki ortak bakış açılarını paylaşması demektir. Toplum organizasyonu, liderlik gelişimi ve eğitim bu sürecin bileşenleridir. Kamu ve topluluk çalışmaları, değişik formlarda olabilir. Kendini

savunmak başkalarının da kendini savunması için kullanabileceği yeni bilgi ve süreçler oluşturur. Bazı kadınlar çocuklarının okul komitesi gibi yerel topluluklara katılabilir ya da bazı derneklere üye olabilirler. Böylece kadınlar toplum içerisinde kendi düşüncelerini ifade edebilmeyi, araştırma yapmayı ve liderlik becerilerini öğrenir (s.281-284).

Mezzo düzey sosyal hizmet müdahaleleri organizasyonlar ve formel gruplar arasındaki etkileşimi de sunar. Kompleks organizasyonlara örnek; sosyal hizmet örgütleri, sağlık kurumları, eğitim sistemleri vb.dir. Formel gruplar ise takımlar, çalışma grupları, görev odaklı gruplar, topluma hizmet grupları ve kendine yardım gruplarını içerir. Mezzo düzey müdahalelerde değişim odağı gruplar ya da organizasyonların kendisidir. Bu gibi grup ya da organizasyon işlevlerindeki faktörler; yapılar, roller, karar verme örüntüleri ve değişim sürecini etkileyen, etkileşim stilleridir. Mezzo düzeyde müracaatçı sistemi grup ya da organizasyonlardır. Bu düzeyde çalışabilmek için organizasyon yapıları ve formel grupların dinamiklerini anlamak gerekir. Etkili mezzo düzey çalışma, organizasyonel planlamayı, karar vermeyi ve çatışma çözümü becerilerini gerektirir.

Çizelge 15. Organizasyonlar ve Formel Gruplar için Sosyal İşlevselliğin Belirleyicileri

Gruplar	Organizasyonlar
Büyüklük	Bürokrasi
Odak/amaç	Personel yönetimi
Birlikte geçirilen zaman	Üyelik rolleri
Gelişimsel dönem	Yönetim
Bireysel üyelerin karakteristik özellikleri	Örgütsel davranış
İletişim örüntüleri	Yönetimsel işlevsellik
Karar verme stili	Günlük işlemler
Çatışmayı yönetme hali	Karar verme süreci
Bilinen/bilinmeyen amaçlar	Çatışma çözme stili
Kişilerarası ilişkiler	Grup uyumu
Grup değerleri/normu	Sosyalizasyon
Liderlik rolleri	Komite yapısı
Grup zamanı	Misyon ya da amaç
Grup görüşmelerinin ayarlanması	

DuBois ve Miley, 2014.

Mezzo düzeyde sosyal hizmet uygulamalarının gerçekleştirilebileceği kuruluşların en önemlilerinden biri de toplum merkezleridir. Söz konusu merkezlere benzer örnekler 1900'lerin başlarında Avrupa ülkeleri ve Amerika'da "yerleşim evleri" (settlement house), "komşuluk merkezleri" (neighborhood centers) gibi isimlerle yoksul ve sosyal korunmaya ihtiyaç duyan gruplara hizmet vermiştir. Toplum merkezleri, toplumların, sosyal korumaya ihtiyaç duyan kesimlerinin kapasitelerini geliştirmek ve güçlendirilmelerini sağlamak anlamında büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, Toplum merkezleri çeşitli düzeylerdeki sosyal hizmet uygulamalarının yerine getirilmesi ile birey ve toplum refahının artırılmasını hedeflemede göz önüne alınması gereken kuruluşlardandır (Buz ve Ayyıldız, 2019, s.199).

Ülkemizde yoksul ya da yoksulluk riskiyle karşı karşıya olan kadın ve kız çocukları için *başarılı* toplum merkezi uygulamaları da bulunmaktadır. Örnek olarak GAP projesi kapsamındaki ÇATOM'lar *Adıyaman, Batman, Diyarbakır, Gaziantep, Kilis, Mardin, Siirt, Şanlıurfa ve Şırnak* illerindeki 47 merkezde hizmetlerini yürütmektedir. ÇATOM'larda kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmeleri temel alınarak çeşitli program ve eğitimler uygulanmaktadır. Bunlar, okuryazarlık ve bilgilendirme eğitimleri, istihdama katılım ve kadın girişimciliğini arttırmayı hedefleyen programlar, sosyal yaşama katılımı artırıcı ve bilinçlenmeye yönelik sosyal ve kültürel programlar, ayni ve nakdi yardımlar gibi uygulamalardır. Söz konusu merkezler Valilik, çeşitli STK'lar ve ticari kuruluşların desteği ve katkısı ile faaliyet ve programlarını sürdürmektedir (GAP, ÇATOM Faaliyet Raporu, 2018). Tüm bunlar doğrultusunda ÇATOM'ların yoksul ve dezavantajlı konumdaki kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmeleri temelinde *iyi uygulama örneği* olarak adlandırılması mümkündür.

1.3.5.1.3. Kadın Yoksulluğu ve Makro Düzeyde Güçlendirme

Makro düzey müdahaleler mahalleler, topluluklar ve toplumların sosyal değişimlerini içerir (DuBois ve Miley, 2014, s.71). Bu kapsamda yetişkin eğitimi, katılımcı araştırma, sağlık eğitimi, kültürel ve toplumsal program ve projeler gibi

farklı konular ele alınır. Sosyal sorunlara ilişkin toplumda farkındalık oluşturmak, sosyal gruplar arasındaki kutuplaşmaya ve sosyal dışlanmaya dikkat çekmek buna ilişkin örnekler arasındadır (Adams, 2003, s.130).

Çizelge 16.'da topluluklar, toplumlar ve dünya toplumlarının sosyal işlevsellik belirleyicileri gösterilmektedir.

Çizelge 16. Topluluklar, Toplumlar ve Dünya Toplumlarının Sosyal İşlevsellik Belirleyicileri

Topluluklar	Toplumlar	Dünya Toplulukları
Konut	Teknoloji	Dünya yoksulluğu
Ulaşım	Sosyal değerler	Açlık
Ekonomi	Sosyal sınıf	Gıda stoku
İş olanakları	Tabakalaşma	Ekoloji
Eğitim kaynakları	Kurumlar	Dünya sağlığı
Yaşam standartları	Yabancılaşma	Uzay keşifleri
Kent/kır	Ekonomik döngü	İnsan hakları
Kültürel farklılık	Sosyal politika	Nüfus tabanı
Yaşam biçimi farklılıkları	Hükümet	Politik iklim
Çevresel stres	"-izm" ler	Enerji
Kaynakların uygunluğu	Önyargı	Güç ve otorite temeli
Destek ağları	Pop kültür	Savaş tehdidi
Göreceli sosyal sınıf	Demografik trendler	Milletlerarası hukuk
	Hukuk ve yasama	

DuBois ve Miley, 2014.

Makro düzeydeki değişimler diğer düzeylerdeki sistemleri de etkilemektedir. Makro düzeydeki çalışmalarında sosyal hizmet uzmanları, sosyal değişim ve sosyal eylemleriyle kadınların toplumsal düzeydeki sorunlarını çözmeye yardım eder. Bu gibi aktiviteler toplum organizasyonu, ekonomik gelişim, yasama eylemleri ve politika formülasyonunu içerir. Makro düzey müdahaleler yoksul kadınların ihtiyaç duyduğu sorunların çözümüne yönelik toplum standartları ve değerleri hakkındaki bilginin edinilmesini gerekli kılar. Sosyal savunuculuğun tarihi, toplum ve sosyal değişim için sosyal adaleti desteklemek üzere şekillenmiştir. Bu düzeydeki müdahalede müracaatçı sistemi topluluk ya da

toplumun kendisidir. Makro düzeydeki sistemler mahalleler, şehirler, kırsal bölgeler gibi daha geniş alanları içerir (DuBois ve Miley, 2014, s.72).

Kadınlarla gerçekleştirilecek makro düzeydeki sosyal hizmet uygulamalarında üç perspektif önem kazanmaktadır.

1. Topluların, kadınların istihdam ve aile sorumluluklarını içeren yaşam deneyimleri hakkında bilgilendirilmesini sağlamak ve bakış açısını değiştirmek,
2. İş yerlerindeki koşul ve kaynakları iyileştirmek, geliştirmek,
3. Eşitlik için mevzuatı geliştirmektir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999, s.526-527).

Feminist gelenekte ise bireysel ve kolektif seviyelerdeki güçlendirme süreçleri arasındaki bağlantıya vurgu yapılmaktadır. Bu kapsamda;

- '*Farkındalık oluşturma*' kavramı üzerinde durulmuştur. Yani güçsüzlüğün nedenlerini ortak bir anlayışa dayanan yeni bir kolektif kimlik oluşturulması bağlamında ele almıştır.
- Harekete geçme kapasitesinin oluşturulması; planlama ve organizasyon becerileri, diğer kurumlarla ilişki kurma ve bunlarla etkileşimde bulunma deneyimleri önem kazanmıştır.
- Eşitliği artırmak için eylemler yapılması, toplumdaki her kademedede artan karar alma gücüne ulaşılmasına vurgu yapılmıştır (Andersen ve Larsen, 1998, s.252).

Özellikle kentlerde işsiz kalmak ve yoksul olmak, yoksul kadınların toplumla bütünleşmelerinin önünde engel teşkil etmektedir. Dolayısıyla, kent yoksulluğu kır yoksulluğuna göre daha fazla deşışkene sahiptir. Toplumsal barışın sağlanması yönünde içermeyi de kapsayacak politikalara ihtiyaç duyulduğu açıktır (Buğra ve Keyder, tarihsiz, s.9). Dolayısıyla, kentlerde yaşayan yoksul kadınların toplum içerisinde ayrımcılığa uğramaları, damgalanmaları, kendilerini "öteki" konumunda hissetmelerini engelleyici politikalara ihtiyaç vardır.

Aşağıdaki başlıklarda AÇSHB'nın yoksullara, kadın yoksullara ve kadınların güçlendirilmelerine yönelik sunduğu hizmetlerden bazıları açıklanmaktadır.

1.4. YOKSULLUK, KADIN YOKSULLUĞU VE KADINLARIN GÜÇLENDİRİLMELERİNE YÖNELİK AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞININ POLİTİKALARI

Sosyal devlet olmanın ilkesi gereği gelirin adil bölüşümünde sosyal yardımların önemli bir payı bulunmaktadır.

Sosyal devlet olma ilkesi sosyal adalet kavramıyla da yakından ilişkilidir. Sosyal adalet ise var olan kaynakların toplumdaki bireylere eşit olarak dağıtılmasını içerir. Sosyal devlet anlayışı hak temelli yaklaşım çerçevesinde, toplum içindeki dezavantajlı gruplara adil gelir dağılımının sunulması açısından da önemli bir yerde durmaktadır (Tuncay ve Erbay, 2006, s.57).

Sosyal yardımlara ilişkin program, politika oluşturma, hizmetlerin planlanması gibi konularda, öncelikle kamunun sorumlulukları bulunmaktadır (Atalay ve diğerleri, 1995, s.222). Devlet, adil gelir dağılımını sağlamak üzere belli kriterler kapsamındaki yoksul kimselere sosyal yardım sağlamaktadır. Bir sosyal güvenlik yöntemi olarak sosyal yardımların en temel amacı ise, bireylerin kendi kendilerine yeterli hale gelmesine yardımcı olmaktır. Başka bir deyişle, sosyal yardım hizmetlerini gelir transferi olarak da adlandırabiliriz. Yani kamunun, temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak durumdaki yoksul bireylere karşılıksız olarak ödediği bir ücrettir.

Sosyal yardımlar, aynı zamanda yoksulluk nedeniyle yardıma ihtiyaç duyan ve pek çok anlamda yeterli halde bulunamayan kişilerin desteklenmesi doğrultusunda da bir sosyal hizmet alanıdır.

Günümüz sosyal yardım politikaları yoksul bireylerin istihdama katılana kadar belli bir seviyede geçimlerini sağlayacakları bir yapıda şekillenmektedir. Sunulan sosyal yardımlarla yoksullar, yoksulluktan tamamen kurtulamamakta ve

istihdama katılmaları da tam anlamıyla mümkün olmamaktadır (Kutlu, 2018a, s.23). Sosyal yardımlar yoksul bireylerin nakit ihtiyaçlarını karşılamada bir tampon görevi görmekte, ihtiyaçlarını kısmen karşılayarak, günü kurtarmalarını sağlayan bir yapı göstermektedir (Hacısalıhoğlu, 2018, s.97).

Sosyal yardım hakkı Anayasada ayrı bir hak olarak belirlenmemiş olup, sosyal güvenlik hakkı içerisinde yer almaktadır (Kutlu, 2018b, s.108).

Bununla birlikte, Bakanlığın genelde yoksullara, özelde ise yoksul kadınlara ve kadınların güçlendirilmelerine yönelik çalışmaları incelendiğinde ise, koruyucu ve önleyici temelli hizmetlerin sunulduğu görülmektedir. Söz konusu hizmetlerin bazıları doğrudan yoksul kadınlara yönelik iken, bazıları yoksul kadınlara dolaylı hizmet sunmaktadır. Yoksullara yönelik sosyal yardım hizmetleri ise Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü koordinesinde yürütülmekte olup, aşağıdaki başlıklarda, sunulan sosyal yardımlara ilişkin açıklamalar ve bazı istatistiki bilgiler yer almaktadır.

1.4.1. Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü

Ülkemizde sosyal yardımlara ilişkin kurumsal yapılar ile mevzuat düzenlemelerine kısaca değinilecek olursa, 1986 yılında 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu çıkarılmış, söz konusu Kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu oluşturulmuştur. SYDTF kurulmadan önce, ülkemizdeki sosyal yardım hizmetleri Türk Kızılay Derneği, Darülaceze Kurumu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülmüştür. Söz konusu SYDTF'nin kurulma amacı ise 3294 sayılı Kanunun 1 inci maddesinde yer alan;

“Fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.”

hükmü olarak açıklanmıştır. Sosyal yardımlara ilişkin yeni programlara ihtiyaç duyulması nedeniyle 5263 Sayılı Kanun ile Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur (Türkoğlu, 2013, s.286). 2011 yılında 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamesi ile (mülga) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuş ve söz konusu genel müdürlüğün adı “Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü” olarak değişmiştir. 2018 yılı 1 Numaralı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile birleştirilerek Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı adı altında hizmetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

3294 sayılı Kanun kapsamında ki SYDV’ler ülkemizin her il ve ilçesinde kurulmuş olup, özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir. Yani her bir SYDV'nin karar organı ayrı olup, 4857 sayılı İş Kanununa tabii olarak hizmetlerini yürütmektedir. Söz konusu Vakıfların gelirleri SYDTF’den aktarılan fon, işletme ve iştiraklerden elde edilecek gelir ve diğer gelirlerden oluşmaktadır. Vakıfların idari yapısı itibariyle AÇSHB’na bağlılığı bulunmamakla birlikte denetimlerine ilişkin hususlar Vakıflar Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve AÇSHB tarafından yerine getirilmektedir. Mülki İdare Amirleri, Vakıfların başkanı olarak belirlenmiştir. Yardımlara ilişkin kararlar Vakıfların Mütevelli Heyetleri tarafından alınmaktadır. Mütevelli heyetlerini ise illerde Belediye Başkanı, Defterdar, İl Millî Eğitim Müdürü, İl Sağlık Müdürü, İl Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürü, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü, İl Müftüsü; İlçelerde Belediye Başkanı, Mal Müdürü, İlçe Millî Eğitim Müdürü, Sağlık Grup Başkanı, İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürü ve İlçe Müftüsü oluşturmaktadır.

Vakıfların sunduğu sosyal yardımlardan yararlanacak kimseler, sosyal güvencesi bulunmayan, geçici ve az bir yardımla toplum içinde işlevselliğini sürdürebilecek, ayrıca SGK’ya bağlı geliri olsa bile hane içinde kişi başına düşen geliri (16 yaşından büyük bireyler için) aylık net asgari ücretin 1/3’ünden az olan kişiler ile her tür afetten zarar görenler ve şehit yakınları olarak belirlenmiştir.

SYDTF'nın gelirleri;

- “Kanun ve kararnamelerle kurulu bulunan ve kurulacak olan fonlardan Cumhurbaşkanı kararıyla % 10'a kadar aktarılacak miktardan,
- Bütçeye konulacak ödeneklerden,
- Trafik para cezası hasılatının yarısından,
- Radyo ve Televizyon Üst Kurulu reklam gelirleri hasılatından aktarılacak % 15'lik miktardan,
- Her nevi bağış ve yardımlardan ve diğer gelirlerden oluşmaktadır” (Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu).

SYDV'ler tarafından sunulan sosyal yardımlardan yararlanıcısının yalnızca kadın olduğu programlar da bulunmaktadır. **Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı, Şartlı Eğitim Yardımı ve Şartlı Sağlık Yardımı** bu programlardandır. SYDV'lerin sosyal yardım programlarına yönelik hizmetleri hane bazlı olarak sunulmaktadır.

Aşağıda SYDV'lerin yoksul bireylere sunduğu sosyal yardım programları açıklanmaktadır.

1.4.1.1. Aile Yardımları

“Aile yardımları; gıda, barınma, sosyal konut, yakacak, eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım, muhtaç asker ailelerine yönelik yardım, muhtaç asker çocuğu yardımı, öksüz ve yetim yardımı, doğum yardımı gibi yardımları içermektedir.”

Söz konusu yardımlardan;

Gıda Yardımları; dini bayramlar öncesinde ihtiyacı olduğu değerlendirilen ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için sunulan yardım türüdür.

Barınma Yardımı; oturulamayacak durumda evi olduğu değerlendirilen bireylerin tespit edilen gelirin altında gelire sahip olması halinde yapılan yardımdır.

Sosyal Konut Projesi; TOKİ aracılığıyla ve geri ödemek şartıyla 270 ayda tamamlanması beklenen yardımdır.

Yakacak Yardımları; kış dönemi öncesinde Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumundan sağlanan yardımdır.

Eşi Vefat Etmiş Kadınlara Yönelik Yardım Programı; ihtiyaç sahibi olduğu değerlendirilen, resmi nikâhlı eşi vefat etmiş kadınlara iki aylık periyotlar halinde ödenen yardımı kapsamaktadır.

Muhtaç Asker Ailelerine Yönelik Yardım Programı; ihtiyaç sahibi olup, askerlik görevini yerine getirirken desteklenmesi gerektiği düşünülenlere sunulan yardım programıdır.

Muhtaç Asker Çocuğu Yardımı; 18 yaşından küçük, babası asker olan muhtaç durumdaki çocuklara yapılan yardımdır.

Öksüz ve Yetim Yardımı; 18 yaşından küçük, annesi, babası ya da her ikisi de vefat etmiş ve muhtaç durumda olduğu değerlendirilen çocuklara yapılan yardımları kapsamaktadır (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/aile-yardimlari>).

1.4.1.2. Eğitim Yardımları

Eğitim yardımları; eğitim materyali yardımı, şartlı eğitim yardımı, öğle yemeği yardımı, engelli öğrencilerin okullarına ücretsiz taşınması yardımlarını kapsamaktadır.

Eğitim Materyali Yardımı; İhtiyaç sahibi olduğu değerlendirilen ailelerin ilköğretim ve ortaöğretime devam eden çocuklarına, temel okul ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla sunulan yardım hizmetidir. Söz konusu yardım, doğrudan annenin hesabına yatırılmaktadır.

Şartlı Eğitim Yardımı; İhtiyaç sahibi olduğu değerlendirilen ailelerin ilköğretim ve ortaöğretime devam eden çocuklarına, çocuklarını okula göndermesi şartıyla sunulan yardım hizmetidir. Söz konusu yardım doğrudan annenin hesabına yatırılmaktadır.

Çizelge 17.'de şartlı eğitim yardımlarından yararlanan kız ve erkek öğrenci sayıları gösterilmektedir.

Çizelge 17. 2018 Yılı Şartlı Eğitim Yardımları Okul Kademelerine ve Cinsiyete Göre Fayda Sahibi Sayısı Dağılımı

Okul Kademesi	Fayda Sahibi Sayısı	
İlkokul Şartlı Eğitim Yardımı	Erkek Öğrenci	556.440
	Kız Öğrenci	535.879
Ortaokul Şartlı Eğitim Yardımı	Erkek Öğrenci	553.035
	Kız Öğrenci	544.035
Lise Şartlı Eğitim Yardımı	Erkek Öğrenci	260.362
	Kız Öğrenci	266.460
	TOPLAM	2.517.680

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019.

Öğle Yemeği Yardımı; taşınmalı eğitime devam eden çocuklara her dönem ve gün olmak üzere MEB'e kaynak aktarımı yoluyla sunulan yardımdır.

Ücretsiz Ders Kitabı Yardımı; devlet okullarında öğrenim gören ilk ve ortaokul öğrencilerine MEB'e kaynak aktarma yoluyla sunulan ücretsiz ders kitabı sağlanmasına yönelik hizmettir.

Öğrenci Taşıma, Barınma ve İaşe Yardımı; devlet okullarında öğrenim gören ilk ve ortaokul öğrencilerine MEB'e kaynak aktarma yoluyla barınma ve iaşe sağlanmasına yönelik hizmettir.

Engelli Öğrencilerin Okullarına Ücretsiz Taşınması; özel eğitime ihtiyaç duyan engelli öğrencilerin taşınması kapsamında MEB'e kaynak aktarımı yoluyla sunulan yardım hizmetidir (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/egitim-yardimlari>).

1.4.1.3. Sağlık Yardımları

Şartlı Sağlık Yardımı; İhtiyaç durumunda bulunan ailelerin 0-6 yaş arasındaki çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrolüne götürmesi şartıyla sunulan sosyal yardım programıdır. İhtiyacı bulunduğu tespit edilen gebelere düzenli doktor kontrolü ile birlikte doğumlarını hastanede gerçekleştirmeleri halinde gebelik

yardımı sunulmaktadır. 2018 yılında şartlı sağlık yardımı hizmetinden 1.225,402 kişi, şartlı gebelik yardımı hizmetinden ise 100.570 kişi hizmet almıştır.

Kronik Hastalara Yönelik Yardım Programı; Tüberküloz ve SSPE (Subakut Sklerozan Panensefalit) hastalarından tıbbi öz bakımını gerçekleştirmeyen ya da ev koşullarının uygun hale getirilmesi gerekenlere yönelik yapılan yardımlardır. Buna göre; şubat-Aralık 2018 dönemlerinde 2.576 kişi için toplam 19.914.302 TL ödeme gerçekleştirilmiştir.

GSS Prim Ödemeleri; 2012 yılından itibaren 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun Genel Sağlık Sigortası kapsamında sosyal güvencesi bulunmayıp, gelir kriteri şartları uygun olan bireylerin sağlık sigorta primleri Bakanlık tarafından SGK'ya ödenmektedir.

Genel Sağlık Sigortası Katılım Payı Ödemesi; 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanununun 60/c-1 ve 60/c-3 maddeleri kapsamında olan sigortalıların ilaç, reçete, hastane vb. için ödedikleri katılım paylarına ilişkin iadedir (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/saglik-yardimlari>).

1.4.1.4. Yaşlı ve Engelli Yardımları

Yaşlı ve engellilere yönelik yardımlar 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında yaşlılık ve engelli yardımı ile 18 yaş altı engelli yakını yardımını kapsamaktadır.

Yaşlılık Yardımı (65 yaş ve üstü); 2022 sayılı Kanun kapsamında ihtiyacı olduğu tespit edilen yaşlılara üç aylık periyotlar halinde sunulan yardımdır. Bu hizmetten 2018 yılında 709.590 kişi yararlanmıştır.

Engelli Yardımı; 2022 sayılı Kanun kapsamında ihtiyacı olduğu tespit edilen, %40 ve üzeri engelli sağlık raporu bulunan kişilere üç aylık periyotlar halinde sunulan yardımdır. Bu hizmetten 2018 yılında 629,551 kişi yararlanmıştır.

18 Yaş Altı Engelli Yakını Yardımı; 2022 sayılı Kanun kapsamında 18 yaşından küçük %40 ve üzeri engelli sağlık raporu bulunan ve muhtaç olduğu değerlendirilen engelli yakınlarına üç aylık periyotlar halinde sunulan yardımdır. 2018 yılında bu hizmetten 93.003 kişi yararlanmıştır (<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/engellilere-yonelik-yardimlar>).

1.4.1.5. Özel Amaçlı Yardımlar

Aşevleri; muhtaç durumdaki vatandaşlara günlük sıcak yemek sunulması hizmetidir. 2018 yılında aşevlerinden 34.729 kişi yararlanmıştır.

Afet/ Acil Durum Yardımları; ülkede meydana gelen afet acil durumlarında, ilk ay için temel ihtiyaçların karşılanması amacıyla herhangi bir koşul aranmaksızın, tüm vatandaşlara sunulan yardım hizmetini kapsamaktadır.

Terör Zararı Yardımı; terör nedeniyle zarar gören muhtaç durumdaki vatandaşlara acil ve temel ihtiyaçları için ödenen yardımları kapsamaktadır.

Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı Programı; Bu program AB tarafından finanse edilmekte olup, BM WFP, Türk Kızılay'ı ve AÇSHB arasındaki ortaklık kapsamında uygulanmaktadır. Geçici barınma merkezi dışında olup, belirli kriterlerle birlikte uygun durumda bulunan tüm yabancılara sunulan hizmettir. 2018 yılında 1.519,591 kişi bu hizmetten yararlanmıştır.

Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımı Programı; Bu program AB tarafından finanse edilmekte olup, UNICEF, Türk Kızılay'ı, MEB ve AÇSHB arasındaki ortaklık kapsamında uygulanmaktadır. Geçici barınma merkezi dışında olan tüm yabancıların çocuklarının, eğitim-öğretim dönemlerinde, ayda dört günden fazla devamsızlık yapmaması şartıyla sunulan bir hizmettir. MEB'na bağlı okullar ile geçici eğitim merkezlerinde öğrenim gören tüm yabancıların çocukları bu programdan yararlanabilmektedir. Bu programdan 2018 yılında 323.418 kişi yararlanmıştır.

Şekil 9. BSYBS Kapsamında Bölgelere Göre En Fazla Yararlanılan Sosyal Yardım Programları

Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemleri

Şekil 9.'da ülke genelinde SYDV'ler tarafından sunulan sosyal yardım programlarının bölgelere göre dağılımı verilmektedir. Bu kapsamda, ülkemizin her bölgesinde, sunulan sosyal yardım programı türü değişmektedir. Buradan hareketle;

- Marmara bölgesinde en çok aile yardımları ve eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yardım,
- Karadeniz bölgesinde engelli yaşlı aylıkları, yabancılar yönelik şartlı eğitim yardımları,
- Ege bölgesinde şartlı eğitim ve sağlık yardımları, öksüz ve yetim yardımları,
- Akdeniz Bölgesinde muhtaç asker çocuğu yardımları, yabancılar yönelik sosyal uyum yardımları,
- Güneydoğu Anadolu bölgesinde barınma yardımları, sağlık ve düzenli yardımlar,

- İç Anadolu bölgesinde evde bakım aylığı, muhtaç asker ailesi yardımları ve kronik hastalık yardımları
- Doğu Anadolu bölgesinde engelli ve yaşlı yardımları ile proje destekleri programlarından daha çok yararlanılmaktadır.

Çizelge 18. 2017-2018 Yılı Toplam Sosyal Yardım Harcama ve Oranları

YIL	2017	2018
Toplam Sosyal Yardım Harcaması Tutarı	36 Milyar	43 Milyar
Sosyal Yardımların GSYİH İçindeki Payı		%1,15
Sosyal Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	3.201.253	3.494.932
Düzenli Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.374.924	2.588.969
Geçici (Süreli) Yardımlardan Faydalanan Hane Sayısı	2.128.657	2.383.492
SYDTF Kaynaklarıyla Yapılan Yardımlara Aktarılan Tutar	5.713.527.952 TL	5.957.458.367 TL
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Fayda Sahibi Sayısı	1.313.822	1.412.857
2022 Yaşlılık ve Engelli Maaşı Toplam Aktarılan Kaynak	5.282.568.301 TL	6.270.340.586 TL
GSS Primi Devlet Tarafından Ödenen Kişi Sayısı	6.732.639	6.945.909
GSS Prim Desteği (SGK'ya Ödenen)	7.743.979.807 TL	8.973.991.904 TL
SYDV Sayısı	1.000	1.002
SYDV Personel Sayısı	9.063	8.882
SYDV Sosyal Yardım ve İnceleme Görevlisi Sayısı	3.836	3.855
Nakdi Yardımların Tüm yardımlar içindeki yüzdesi	%88	%90
Düzenli Yardımlara Aktarılan Kaynağın Tüm Yardımlara Oranı	%86	%86
Kadın Sosyal Yardım Hak sahiplerinin Tüm Sosyal Yardım Hak sahiplerine Oranı	%62	%62

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019.

Çizelge 18.'de AÇSHB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün hazırlamış olduğu ülkemizdeki sosyal yardımlara ilişkin çeşitli sayısal veriler sunulmaktadır. Bu kapsamda 2017 yılında toplam sosyal yardım harcaması 36 milyar iken, 2018 yılında bu miktar yedi milyar artarak 43 milyara yükselmiştir. Bununla birlikte 2017 yılında, bir önceki yıla göre sosyal yardımlardan yararlanan hane sayısı da artmıştır. Ülkemizde sosyal yardımların çok büyük bir kısmı (%90) nakdi olarak verilmektedir. Yine sosyal yardımlardan yararlanan kadın oranı, tüm sosyal yardımlardan yararlananların yarısından fazlasını oluşturmakta (%62) olup, söz konusu durum 2018 yılında bir önceki yıla göre değişim göstermemiştir.

1.4.1.6. Projeler

SYDTF kaynakları ile Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü tarafından 3294 sayılı Kanun kapsamındaki vatandaşların işlevselliklerinin arttırılarak sosyal yaşama uyumunu sağlamaya yönelik proje destekleri sunulmaktadır. Aşağıda yer alan projeler, hali hazırda aktif olan projelere ilişkin bilgileri içermektedir.

Gelir Getirici Projeler; Yoksul birey ya da hanelere verilen iş kurma destekleridir. Bireysel bazlı projeler için 15.000 TL'ye kadar destek verilmektedir.

Sosyal Yardım-İstihdam Bağlantısı; Sosyal yardım ve istihdam bağlantısını güçlendirmek ve sosyal yardımlardan yararlananların istihdamını kolaylaştırmak amacıyla, işverenlere sigorta prim desteği sağlanması hedeflenmiştir. Bu kapsamda Sosyal Yardım Yararlanıcılarının İstihdamına İlişkin Yönetmelik hazırlanmıştır. Söz konusu Yönetmelik kapsamında, sosyal yardımlardan yararlanan 18-55 yaş arasında çalışabilir durumda olan kişilerin özel sektörde istihdam edilmesi halinde, işveren sigorta primi bir yıl süreyle Bakanlık tarafından karşılanmaktadır. Bu kapsamda 2018 yılı içerisinde 244.531 kişi SYDV tarafından BSYS üzerinden İŞKUR sistemine kaydedilmiştir. Söz konusu sisteme kaydedilen bu kişilerden 14.084 kişi işe yerleştirilmiştir.

Sosyal Hizmet Projeleri; Toplumdaki dezavantajlı gruplara ilişkin sosyal hizmetlerin yaygınlaştırılması amacıyla yaşlı ve engelli bakımı ile sosyal market kapsamında STK ve belediyelerce Vakıflara başvuruda bulunan projeler için destek olunmaktadır. 2018 yılında 704 projenin kabulü yapılmıştır.

Aile Destek Merkezi (ADEM); kadınlar ve çocukları için kurulan, kadınların mesleki ve kişisel gelişimleri yönünde faaliyet gösteren merkezlerdir. ADEM'lerin hizmete açılması için Bakanlık tarafından çeşitli miktarlarda mali destek sağlanmaktadır.

Sosyal Dayanışma Merkezi (SODAM); kadınlar ve çocukları için kurulan, kadınların mesleki ve kişisel gelişimleri yönünde faaliyet gösteren merkezlerdir.

SODAM'ların hizmete açılması için Bakanlık tarafından çeşitli miktarlarda mali destek sağlanmaktadır.

Yaşlı ve Engellilerin Bakımı; muhtaç durumdaki yaşlı ve engellilerin ev temizliği, kişisel bakım, temel ve zaruri ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik sunulan hizmetlerdir (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017).

1.4.2. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

KSGM tarafından kadın yoksullara yönelik **doğrudan** sunduğu hizmet ya da politika bulunmamaktadır. Kadınların ve kız çocuklarının çeşitli alanlarda güçlendirilmelerine yönelik, projeler, politika belgeleri ve protokoller kapsamında faaliyetler yürütülmüştür. Aşağıdaki başlıklarda yer alan faaliyetler KSGM'nin Bakanlık ile birleştirilmesinin ardından sunulanları kapsamaktadır.

1.4.2.1. Projeler

Kadınların Ekonomik Fırsatlara Erişiminin Artırılması Projesi (2012-2017); Bakanlık ve SIDA desteğinde, Dünya Bankası işbirliğinde yürütülmüş olup, projenin amacı kadınların istihdam ve girişimcilik alanlarında desteklenmeleridir. Bu proje ile "Türkiye'de Çocuk Bakım ve Erken Çocukluk Eğitim Hizmetlerinin Arz ve Talebi Araştırması" kapsamında bir model önerisi geliştirilmiş ve simülasyonu yapılarak ilgili kurumlarla paylaşılmıştır. Kadın girişimciliği, buna yönelik mevzuatta yer alan cinsiyet eşitsizlikleri, formel ve informel istihdamdaki kadınların geliri, kadınların bireysel ekonomik faaliyetlerine ilişkin bilgi düzeyleri ve yönetici pozisyonundaki kadın ve erkeklere ilişkin durum tespitini içeren araştırma faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.

Genç Fikirler, Güçlü Kadınlar Projesi (2012-2015); Bakanlık, Intel Teknoloji Hizmetleri Limited Şirketi ve Kadın Girişimciler Derneği işbirliğinde ülke genelinde 18-30 yaş arasındaki kadınların teknoloji bazında geliştirecekleri yenilikçi fikirler

ile sorunlarına çözüm üretmesi amaçlanmış olup, proje kapsamındaki illerde çalışma grupları oluşturulmuş ve kadınlara sosyal girişimcilik eğitimleri verilmiştir.

BM Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı: Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Bütçeleme Projesi (2012-2015); yerel yönetimlerin, kamu kurumları ile STK'ların toplumsal cinsiyete duyarlı bütçeleme konusundaki kapasitelerinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca, Mor Sertifika Programı ve Sabancı Vakfı Hibe Programı kapsamında proje illerinde 332 kişiye eğitim verilmiş olup, konu hakkında rehber, broşür ve video hazırlanmıştır.

Annemin İşi Benim Geleceğim Projesi (2013-2019); Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (mülga), Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı (mülga) ve Borusan Holding A.Ş. arasındaki işbirliğine dayalı olarak hazırlanan bir proje kapsamında Adıyaman, Afyonkarahisar, Balıkesir ve Malatya'da Organize Sanayi Bölgelerinde (OSB) kreş yapılmıştır.

Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Bakış Açısıyla Gözden Geçirilmesi Projesi (2014-2015); bu proje ile TÜİK "Hane Halkı İşgücü Anketi", "Zaman Kullanımı Anketi" ve "Kazanç Yapısı Anketi" sonuçlarının incelemesi yapılmıştır.

Kadın Boyacı Ustalar Projesi (2016- 2017); Bakanlık, İŞKUR ve özel sektör işbirliğinde kadınlara boyacılık konusunda mesleki beceri kazandırılması amacıyla gerçekleştirilen eğitimler kapsamında kadınlara belge verilmiştir.

Türkiye'nin Mühendis Kızları Projesi (2016-2020); AÇSHB, MEB, UNDP ve Limak Vakfı işbirliğinde yürütülen proje ile mühendis olmak isteyen kız öğrencilerin desteklenmesi öngörülmüştür. Proje kapsamında üniversite öğrencilerine burs, staj ve istihdam imkânı, İngilizce dil eğitimi, 'Sosyal Mühendislik', "Mühendislikte Liderlik" sertifika programı eğitimleri ve koçluk desteği sağlanmıştır.

Kadın İstihdamının Desteklenmesi İçin Büyükanne Projesi (Nisan 2017-Nisan 2018); Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (mülga) ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik

Bakanlığı (mülga) ile gerçekleştirilen işbirliği kapsamında, torunlarının bakımını sağlayan büyükannelere sağlanan ekonomik desteği kapsamaktadır. 10 pilot ilde uygulanan söz konusu proje ile 6.000 büyükanneye ulaşılmıştır.

1.4.2.2. Politika Belgeleri

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020); erken yaşta evliliklerin kurumlar arası koordinasyon ve işbirliği ile önlenmesine yönelik faaliyetler yer almaktadır.

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023); bu eylem planı temelde kadınların eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım ve medya alanlarındaki mevcut durumu ile söz konusu alanlara yönelik çeşitli kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliğine yönelik hedef ve faaliyetleri içermektedir.

Özellikle kadın istihdamına yönelik özetle aşağıdaki stratejiler belirlenmiştir.

- “Kadınların daha da güçlenmesi hedefi çerçevesinde işgücü piyasasına ilişkin mevzuatın yeniden değerlendirilmesi ve etkin uygulama için gerekli iyileştirmelerin yapılması,
- İşgücü piyasasında nitelikli kadın istihdamını artıracak biçimde mesleki eğitim ve beceri gelişimi fırsatlarının güçlendirilmesi,
- Kadınların ekonomik konumunun güçlenmesi ve başta ücretsiz aile işçiliği olmak üzere kayıt dışılıkla mücadeleye yönelik ekonomik ve sosyal politikaların geliştirilmesi,
- Şirketlerin kadın erkek fırsat eşitliği ile ilgili sertifikalandırma altyapısının hazırlanması ve kamu özel sektör işbirliğinin geliştirilmesi,
- Kadın girişimciliğinin geliştirilmesi ve özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanılmasını yaygınlaştırarak kadınların ekonomik konumlarının güçlenmesinin sağlanması,
- Özel politika gerektiren kadınların ekonomik hayata katılmaları konusunda çalışmaların artırılması” (KSGM, 2019).

1.4.2.3. Diğer Çalışmalar

İş'te Eşitlik Platformu (2012-2015); platform ile ülkemizde ekonomik anlamdaki cinsiyet eşitsizliğini 2012-2015 yılları arasında %10'a kadar azaltmak hedeflemiştir. Söz konusu amaç kapsamında, 2012 yılındaki 0,414 olan ülke skoru 2015 yılında 0,459'a yükseltilmiş, üç yılsonunda bu amaç gerçekleştirilmiş ve aradaki fark kapatılmıştır.

“Platform kapsamında İş Liderleri Toplantısı, İcra Kurulu toplantıları, İnsan Kaynakları Çalışma Grubu toplantıları, İletişim Grubu toplantıları ile STK ve akademisyenler ile bilgilendirme toplantıları yapılmış Rol Model Kadın Çalışan Videoları çekilmiştir” (KSGM, 2019).

Finansal Okuryazarlık ve Kadınların Ekonomik Güçlenmesi Seminerleri (2017); “Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planının da “*kadınların finansal okuryazarlık konusunda bilgi ve farkındalıkları artırılacaktır*” hedefi bulunmaktadır. Bu hedef doğrultusunda kadınların bireysel ekonomik faaliyetlere ilişkin farkındalıklarının artırılması amacıyla 65 ilde “Finansal Okuryazarlık ve Kadınların Ekonomik Güçlenmesi Seminerleri” gerçekleştirilmiştir.

Kadın Kooperatifçiliğinin Güçlendirilmesine Yönelik Çalışmalar (2018); Bakanlık, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı işbirliğinde “Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü” kapsamında çalıştaylar düzenlenmiş, illerde uygulanabilirliğini sağlamak ve rehberlik amacıyla AÇSH İl Müdürlükleri için "Kadın Kooperatiflerinin Güçlendirilmesi İşbirliği Protokolü Uygulama Esasları" oluşturulmuştur. 76 ilde yıllık iş planları hazırlanmıştır.

1.4.3. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ÇHGM, temelde çocuk refahını sağlamaya yönelik hizmetleri yürütmektedir. Ekonomik olarak çocuklarının bakımını sağlayamayacak durumda bulunan kadınların çocuklarının bakımını sağlayabilmesi kapsamında destek hizmetlerini yürütmektedir.

Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünün yoksul ailelerin çocuklarına yönelik Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti ile Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinden kontenjan hizmetleri bulunmaktadır.

Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti; sosyal ve ekonomik desteğin nihai hedefi çocuk refahının sağlanması olsa da temel amacı sosyo-ekonomik yoksunluk içerisinde bulunan ailelere, çocuklarını kurum bakımına vermeden, kendi yanında desteklemektir. Bu kapsamda sunulan sosyal yardım hizmeti ile aile

bütünlüğünün sağlanması ile ailenin ekonomik durumuna destek olunması amaçlanmaktadır.

Söz konusu sosyal yardım miktarları Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik çerçevesinde en yüksek devlet memuru maaşının belli oranı kapsamında yapılmaktadır.

Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüpleri Hizmeti; koruyucu ve önleyici bir hizmet modeli olarak geliştirilen “Ücretsiz Bakım Hizmeti” kapsamında dezavantajlı grupların çocuklarının Bakanlığa bağlı özel kreş ve gündüz bakımevi ile çocuk kulüplerinden ücretsiz yararlanmaları sağlanmaktadır.

Bu kapsamda ekonomik yetersizlik içinde bulunan ailelerin çocuklarının korunma altına alınmadan, ailelerinin yanında kalması ve çocukların bakım yükümlülüğüne destek olarak ailelerin meslek edindirme kursları ile çalışma hayatına katılımlarına katkı sağlanmış olmaktadır.

“Söz konusu hizmetten ekonomik gücü yetersiz olan ailelerin çocukları, ekonomik güçlük içindeki anne veya babası vefat etmiş çocuklar, tek ebeveyni ile yaşayan çocuklar, engelli ebeveyni olan çocuklar, şehit ve gazi çocukları, Bakanlığa bağlı kuruluşlarda korunma altında bulunan çocuklar, cezaevlerinde hükümlü ve tutuklu olan anneleri ile birlikte kalan çocuklar ile kadın konukevinde bulunan veya ayrılan kadınların çocukları yararlandırılmaktadır.”

Bu kapsamda Bakanlık'ın 2018 yılı verilerine göre özel kreş ve gündüz bakımevleri ile özel çocuk kulüplerinden yararlanan çocuklara ilişkin sayılar aşağıdaki gibidir:

- Ekonomik gücü yeterli olmayan tek ebeveyni ile yaşayan çocuk sayısı 1.292,
- Ekonomik gücü yeterli olmayan engelli ebeveyni olan çocuk sayısı 65 (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

1.4.4. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü

ATHGM, temelde aile refahını sağlamaya yönelik hizmetleri yürütmektedir. Bununla birlikte, genel olarak yoksulluğun tespiti ve arz odaklı hizmetlerin sunumuna yönelik çalışmalarda bulunmaktadır.

Sosyal Hizmet Merkezleri; 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanununun (mülga) Ek: 11/10/2011 - KHK - 662/10 maddesinde;

“Sosyal Hizmet Merkezi; İhtiyaç sahiplerinin tespit edilerek sosyal hizmet müdahalesinin ve takibinin gerçekleştirilmesi, çocuk, genç, kadın, erkek, engelli, yaşlı bireylere ve ailelerine koruyucu, önleyici, destekleyici, geliştirici hizmetler ile rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin bir arada ve en kolay ulaşılabilir biçimde, gerektiğinde kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, üniversiteler, sivil toplum kuruluşları ve gönüllüler ile işbirliği içinde sunulmasından ve bu hizmetlerin koordinasyonundan sorumlu gündüzlü sosyal hizmet kuruluşları” olarak tanımlanmıştır.

Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliğinin Merkezin Görevleri başlıklı 7(1)-c maddesinde;

“Kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere; kadınlara yönelik sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak” hükmü yer almaktadır.

2018 yılı verilerine göre ülkemizde 81 ilde 319 SHM bulunmaktadır (Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2019).

Aile ve Sosyal Destek Programı; ASDEP'ler arz odaklı sosyal hizmetler ve sosyal yardımlar kapsamında oluşturulan, birey ve ailelerin ihtiyaç ve sorunlarının yerinde tespit edilmesi amacındaki bir programdır. 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 2 inci maddesine dayanılarak hazırlanmıştır (Aile ve Sosyal Destek Programı Pilot Uygulama Yönergesi).

1.4.5. Çalışma Genel Müdürlüğü

Çalışma Genel Müdürlüğü'nün kadınlara yönelik faaliyetleri genel olarak kadın istihdamına yönelik proje ve eylem planı kapsamında gerçekleştirilmiştir. Kadınlar

dezavantajlı gruplar içerisinde anılmakla birlikte, istihdama yönelik eylem planlarında kadınlara daha çok yer verildiği görülmektedir.

1.4.5.1. Projeler

Dezavantajlı Kişilerin Sosyal Entegrasyonu ve İstihdam Edilebilirliğinin Artırılması Hibe Projesi (2016-2017); dezavantajlı gruplar içerisinde bulunan kadınların istihdamlarının artırılması kapsamında toplamda 137 STK, yerel yönetim ve diğer kurum ve kuruluşlara hibe desteği sağlanmasını içeren bir projedir. Bahse konu projelerin 30'u kadınlara yöneliktir.

1.4.5.2. Politika Belgeleri

Çalışma Genel Müdürlüğünün, Ulusal İstihdam Stratejisi kapsamında, dört temel politika ekseninde eylem planları hazırlanmıştır. Söz konusu eylem planlarında sosyal yardımlar, kadın ve kız çocuklarının eğitim ve istihdamı gibi alanlarda güçlendirilmesini içeren alt temalar bulunmaktadır. Bu kapsamda bahsedilen eylem planlarına ilişkin açıklamalar aşağıda yer almaktadır.

Özel Politika Gerektiren Grupların İstihdamının Artırılması Eylem Planı (2017-2019); kadınlar, işsiz gençler, engelliler, uzun süreli işsizler gibi özel politika gerektiren grupların istihdamı ve kayıt dışı sektörle mücadele kapsamında hazırlanmıştır. Söz konusu eylem planının 1. faaliyeti *“Kadınların işgücüne katılma oranı ve istihdamı artırılacak, kayıt dışı istihdam ile mücadele edilecektir.”* olup, doğrudan kadınları kapsamaktadır. Bu başlık altında dokuz tedbir kapsamındaki eylemlere yer verilmiştir.

Doğrudan sosyal yardım alan kadınlarla bağlantılı 1.2. tedbirinde ise *“Kırdan kente göç eden kadınların, işgücü piyasasına uyumlarını sağlayıcı programlar gerçekleştirilecektir.”* ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca söz konusu tedbirin açıklamasında ise *“Kentsel alanlarda belli kadın gruplarına yönelik istihdam garantili kurslar açılacaktır. Sosyal yardımlardan faydalanan kadınlar tespit*

edilerek bu kadınlar için iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinin meslek edindirme faaliyetleri üzerinde yoğunlaşması sağlanacaktır.” denilmektedir. Bu kapsamda işbirliği yapılacak kurum ve kuruluşlar ise AÇSHB, İçişleri Bakanlığı, Kalkınma Ajansları ve Belediyeler olarak belirlenmiştir.

İstihdam-Sosyal Koruma İlişkisinin Güçlendirilmesi Eylem Planı (2017-2019); özellikle sosyal yardımlardan yararlanan kimselere hak temelli yardımların sunulabilmesi, bu kişilerin istihdama yönlendirilmesi, meslek edindirme kurslarına katılmaları ve girişimcilik desteklerinden yararlandırılmaları, çocuk işçiliğinin önlenmesi konularındaki tedbirleri içermektedir. Eylem planı içerisinde söz konusu konuları içeren yedi tedbir başlığı ve bunlara ilişkin ilgili kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır.

Eğitim-İstihdam İlişkisinin Güçlendirilmesi Eylem Planı (2017-2019); tüm çocuklar için okul öncesi eğitimden başlamak üzere erişilebilir eğitim sistemi, genel ve mesleki eğitimin kalitesi ve etkinliği, hayat boyu öğrenme, eğitim-işgücü piyasası arasındaki uyum, aktif iş gücü piyasası politikaları, eğitim sistemi ve proje merkezli yenilikçilik ve girişimcilik gibi konularda, sorumlu kurum ve kuruluşları da içeren altı tedbir başlığı bulunmaktadır (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 2017).

1.4.6. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü'nün kadınlara yönelik hizmetleri genel olarak kadın istihdamına yönelik proje ve eylem planı kapsamında gerçekleştirilmiştir.

1.4.6.1. Projeler

Kadınlar İçin Daha Çok ve Daha İyi İşler: Türkiye'de Kadınların İnsana Yakışır İşlerle Güçlendirilmesi Projesi (2013-2018); SIDA, ILO ve İŞKUR işbirliğinde Ankara, Bursa, İstanbul, Konya olmak üzere altı pilot ili kapsamaktadır. Projenin hedef kitlesi İŞKUR'a kayıtlı işsiz kadınlardır. Proje kapsamında Kadın İstihdamı

Eylem Planı hazırlanmıştır. Ayrıca İl Müdürlükleri ve Genel Müdürlük çalışanlarına toplumsal cinsiyet eğitimleri verilmiştir. İş ve meslek danışmanlarına girişimcilik eğitim programı başvuru süreci değerlendirme eğitimi verilmiştir. Film Yarışması ve kamu spotları ile işgücü raporları hazırlanmıştır.

Proje kapsamında iş arama becerileri ve danışmanlık hizmeti verilen kadın sayısı 830, girişimcilik eğitimi alan sayısı 400, bunların içinden kendi işini kuran kadın sayısı 43, mikro hibe ve danışmanlık desteği alan kadın sayısı ise 28'dir (KSGM, 2019).

1.4.6.2. Politika Belgeleri

Kadın İstihdamı Eylem Planı (2016-2018); Kadınlar İçin Daha Çok ve Daha İyi İşler: Türkiye'de Kadınların İnsana Yakışır İşlerle Güçlendirilmesi Projesi kapsamında hazırlanan bir eylem planıdır.

"Kadın istihdamının artırılması için mesleki beceriler kazandırılması ve işe yönlendirilmesi" ile *"Kadınların işgücü piyasasına erişim olanaklarının artırılması"* temel başlıklarında kadınların işgücüne katılımının güçlendirilmesi kapsamında sorumlu kurum ve kuruluşları da içeren faaliyetlere yer verilmiştir (Kadın İstihdamı Eylem Planı).

1990'lı yıllardan başlayarak sosyal politikalarda piyasacı yaklaşımlar gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda hak temelli yaklaşımdan ziyade, bireylerin piyasadaki sorumlulukları kendilerine bırakılmıştır. Piyasa da var olmayan ya da düşük ücretlerle var olmaya çalışanlara sunulan sosyal yardım hizmetleri de "yardımı hak edenler" ve "hak etmeyenler" şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu yoksullar için kamu eliyle nitelik içeren sosyal politikalar oluşturulmamıştır. 2000'li yıllarda ise BM ve Dünya Bankasının yoksul ülkeler için daha çok mikro girişimciliğe dayalı istihdam yöntemleri gündeme gelmiştir (Sallan Gül, 2005, s.32). Nitekim günümüzde kadın istihdamında **girişimciliğe dayalı** programların gündemde olduğu görülmektedir. Girişimciliğe dayalı uygulamalar informel sektör tabanlı işler olduğundan, kadınları piyasada yalnız bıraktığı yönünde de eleştirilmektedir.

Ek olarak, girişimciliğin ve piyasada var olabilmenin beceri gerektirdiği, söz konusu beceriye sahip olamayan kadınlarınsa bu anlamda başarılı olmalarının zor olacağı düşünülmektedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Yoksulluk genel olarak güçsüzlük, geri kalmışlık, düşük yaşam kalitesi ve yaşamdaki temel ihtiyaçların karşılanmasında yaşanan zorluklarla birlikte anılmaktadır. Günümüzde, yoksulluğun ne olduğuna ilişkin pek çok tanım bulunmaktadır. Tanımların bu kadar fazla olmasının nedeni yoksulluğun boyutlarının geniş olmasıdır. Boyutu ne olursa olsun, yoksulluk, neden olduğu mahrumiyet ve yoksunluk nedeniyle bireylerin iyilik halini ve işlevselliğini etkilemektedir. Yoksulluğun **ne olduğunun** yanı sıra, neye odaklanması gerektiği, oluşum süreci, sürekliliği, derinliği, toplumdaki farklı grupların yoksul olma riski gibi değişkenlerinde ele alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun görünümü de değişmiş, bireyselliğin ön plana çıkmasıyla birlikte çeşitli gruplar, kendi sorunlarıyla birlikte ele alınır olmuştur. Bu doğrultuda çocuk yoksulluğu, göçmen yoksulluğu, yaşlı yoksulluğu, kadın yoksulluğu ayrı kapsamlarda değerlendirilmiştir.

Toplumda yoksulluk ve sonuçlarından en çok etkilenen grupların başında da kadınların geldiği bilinmektedir. Çocukluktan itibaren kadınlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliği temelinde pek çok yoksunluk ve mağduriyet yaşamaktadır. Kadın yoksulluğu, kentsel ve kırsal alanlarda görülmekle birlikte, gelişmemiş ya da az gelişmiş ülkelerin değil, gelişmiş ülkelerinde sorunudur.

Genel anlamda yoksulluğun adaletsiz gelir dağılımı, işsizlik, ekonomik krizler gibi makro düzeylerde nedenleri bulunsa da, kadınlar, yoksulluktan en çok etkilenen kesimi oluşturmaktadır. Bunun nedenleri arasında ise erken yaş evlilikleri, eğitimsizlik ve buna bağlı işsizlik, çeşitli bakım sorumluluklarının kadınlar tarafından yerine getirilmesi sayılabilir.

Ek olarak, yoksulluk, kadınlar için gelir yoksulluğunun ötesinde bir anlam taşımaktadır. Kadınlar çoğu zaman yeterli eğitim alamamakta, çalışmamakta ve bu nedenle de topluma aktif olarak katılamamaktadırlar. Bu durum, kadının erkeğe bağımlılığını daha da arttırmaktadır. Böylece, yalnızca yoksullukla birlikte gelen yoksunluk ve ihtiyaçlarını karşılayamama durumu, kadınların güçlenmeleri ve toplumda var olabilmelerinin de önünde engel oluşturmaktadır.

“Yoksulluğun kadınlaşması” kavramı ise 1970’li yıllarda literatüre girmiştir. Amerikan toplumunda değişen demografik yapı (tek ebeveynli, kadın reisli haneler) kadın yoksulluğunu görünür kılmıştır. Ülkemizde de kadınlar, toplumsal cinsiyet rolleri gereği erkeklere göre yoksulluğu farklı deneyimlemektedir. Söz konusu deneyimden yola çıkarak ise yoksullukla mücadele etmek için farklı stratejiler geliştirmektedirler. Hanenin beslenmesi için yiyecek hazırlama ve düzenleme, bazı gıdaları evde yapma, ucuz yiyecek ya da giyecek bulma, hane içinde parça başı iş yaparak gelir elde etme, kamusal yardımlara başvurma gibi stratejiler olabilmektedir. Tüm bu eyleme dayalı mekanizmalar özünde kadınlara atfedilen rollerdendir. Özellikle kamusal yardımlara kadınların başvuruyor olması da bir anlamda **yardımların kadınlaşması** kavramını öne çıkarmaktadır. Erkekler, çoğu zaman hanenin geçiminden sorumlu olmayı benimsediklerinden, dışarıdan yardım almayı kabul edememektedirler. Hali hazırda yoksul kadınlardan, erkeğe bağımlılığı bulunanlar, erkeğin hanenin geçimine uygun gördüğü bütçe ile idare etmek zorunda kalmakta, daha fazla çaba harcamakta ve güçsüzleşmektedir. Geri kalmış bölgelerde kadınların hala erkeklerle eşit görülmediği, erken yaşta evlendirildiği, eğitimine önem verilmediği, çocuk, yaşlı ya da engellinin bakımını sağlama, ev işlerini yapma gibi sorumluluklar yüklendiği bir gerçektir.

Kadın yoksulluğu ile mücadelede ise bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi önemlidir. Başka bir deyişle, önleyici faaliyetlerden başlamak üzere, müdahale sürecinde mikro, mezo ve makro düzeylere odaklanılmalıdır.

İlgili literatür incelendiğinde ise yoksul kadınların güçlendirilmesine yönelik ekonomik alandaki güçlendirilmelerin üzerinde sıkça durulduğu, bunun yanı sıra

psikolojik, sosyal ve diğer boyutlardaki güçlendirilmelere ise daha az yer verildiği görölmektedir. Yoksul kadınların yalnızca ekonomi ve istihdam alanlarındaki güçlendirilmelerine odaklanmak, söz konusu kadınları tam güçlendirmeyecektir.

Nitekim ölkemizde sunulan sosyal yardım hizmetleri, “yardım odaklı” bir bakış açısıyla yürütölmektedir. Ancak, bahsedilen yardım hizmetleri kapsamında yoksul kadınların güçlendirilmeleri mümkün olmamaktadır. Yoksul kadınların psikolojik, sosyal ve diğer alanlarda, bütöncöl bir bakış açısıyla güçlendirilmeleri için uygun hizmet modellerine ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmiştir.

Bu doğrultuda, kurumsal sosyal yardım hizmetlerinden yararlanan yoksul kadınların **güçlendirilmelerinin nasıl sağlanabileceği** merak edilmiştir. Dolayısıyla bu araştırmanın problemi, **kurumsal hizmet mekanizmalarının yoksul kadınları güçlendirme çalışmalarının eksikliği** olarak formöle edilmiştir. Söz konusu çalışma ile kadın yoksulluğunun görönlüğünün arttırılarak ana akımlaştırılması, ilgili kurum ve kuruluşların buna yönelik düzenlemelerine yol gösterici olunması ile mevcut program ve hizmetlerin geliştirilmesine de katkı sağlanmış olacaktır.

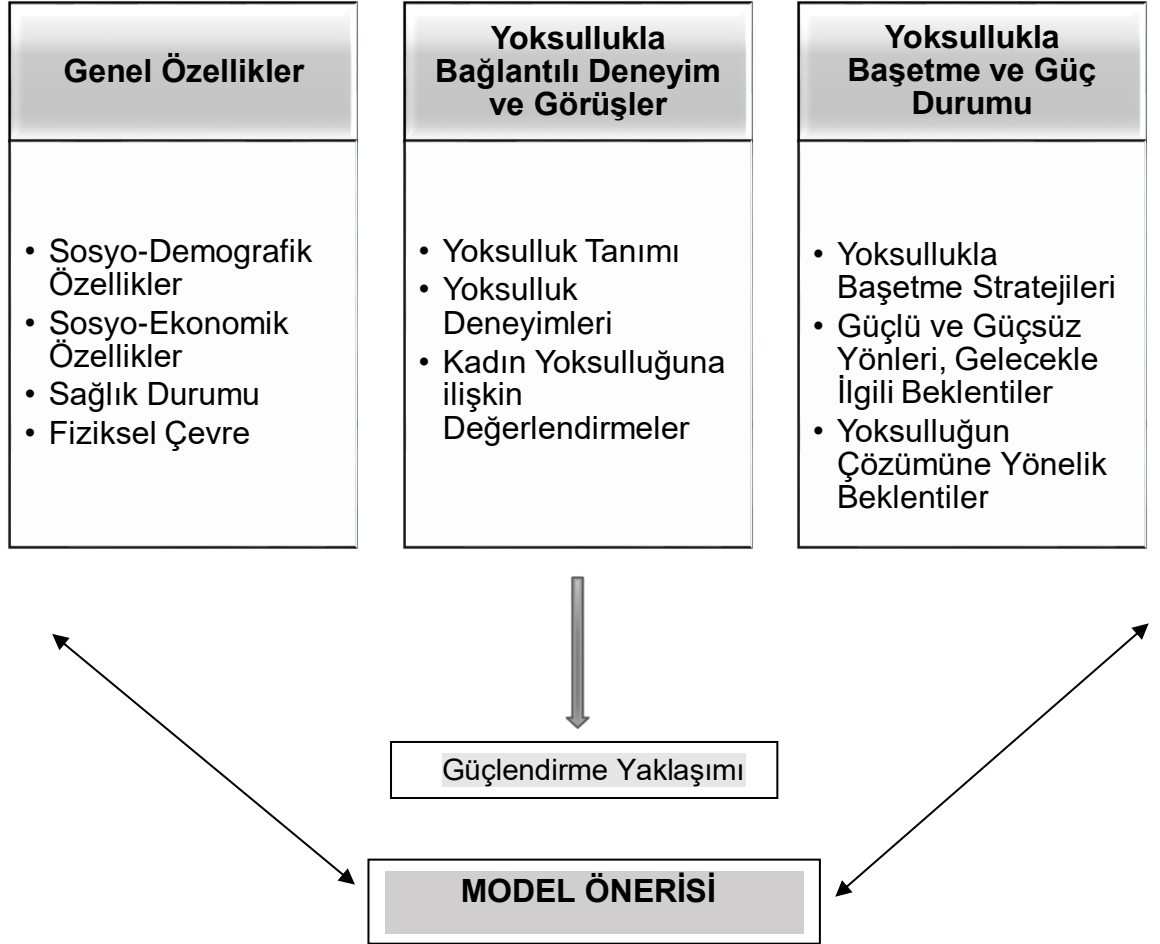
1.6. ARAşTIRMANIN AMACI

Bu araştırmanın temel amacı yoksul kadınların bazı genel özellikleri, yoksullukla bağlantılı deneyim ve görüşleri ile yoksullukla baş etme ve güç durumlarından yola çıkarak bir model önerisinin geliştirilmesidir.

Araştırmanın söz konusu amacı doğrultusunda, yoksulluk, kadın yoksulluğu ve sosyal hizmette güçlendirme yaklaşımı kapsamındaki kuramsal bilgiler ile araştırma sonuçları ışığında, sosyal yardımlara ilişkin ölkemizde sunulan kurumsal hizmet mekanizmalarının yapılandırılmasına ilişkin bir model önerisi geliştirilmiştir.

Şekil 10. Araştırmanın Genel Amacı ve Kavramsal Çerçeve

KADIN YOKSULLUĞU

Araştırmanın alt amaçları ise aşağıdaki gibidir:

- 1- Yoksul kadınların sosyo-demografik özellikleri nelerdir?
- 2- Yoksul kadınların sosyo-ekonomik durumları nasıldır?
- 3- Yoksul kadınların sağlık durumları nasıldır?
- 4- Yoksul kadınların fiziksel çevreleri nasıldır?
- 5- Yoksul kadınların yoksulluk ve kadın yoksulluğuyla bağlantılı görüş ve deneyimleri nelerdir?

6- Yoksul kadınların yoksullukla baş etme stratejileri ile güçlü ve güçsüz yanları nelerdir?

7- Yoksulluğun çözümüne yönelik beklentileri nelerdir?

1.7. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

1995 yılı Dünya Kadın Konferansı Yoksullukla Mücadele Stratejilerinden biri de *“yoksulluğun kadınlaşmasını ortaya çıkaracak toplumsal cinsiyet temelli metodolojiler geliştirmek ve araştırmalar yapmak”* olarak belirlenmiştir. Bu doğrultuda, özellikle son yıllarda gerek ulusal gerekse uluslararası literatürde kadın yoksulluğuna ilişkin çok sayıda araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Ancak, yoksul kadınları sosyal hizmet bakış açısıyla güçlendirme üzerinde duran araştırma sayısı azdır. Yoksulluğun kadınlaşması kavramı temelinde özellikle de politika düzeyinde yeterli sonuçlar alınamamakta, kadın yoksulluğu giderek artmaktadır. Politika oluşturmak içinse kadın yoksulluğunu tam olarak kavramak ve dinamiklerini ortaya çıkarmak gerekmektedir.

1960'lı yıllar itibariyle kadın yoksulluğuna artan ilgiyle birlikte kadınların yoksulluktan nasıl etkilendiği ve söz konusu duruma ilişkin mücadele mekanizmalarının ortaya çıkarılması gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, kadınların içinde bulunduğu toplum yapısı ve yaşadığı çevreye ilişkin pek çok ayrıntının incelenmesi ve değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu çerçevede yoksulluğun çözümüne ilişkin program, hizmet ve politikalar belirlenirken yoksulluğun sonuçlarını ağır bir biçimde deneyimleyen kadınların da söz konusu politikalar dâhilinde ele alınması önem taşımaktadır. Bu temelde, bu araştırmanın önemi toplumsal cinsiyet perspektifinden kadın yoksulluğu ile mücadelenin ana akımlaştırılması, yoksul kadınların güçlendirilmelerine ilişkin yapılacak çalışmaların belirlenmesi ile kadın yoksulluğuyla mücadele alanında literatüre katkı verilmesidir. Ayrıca kurumsal hizmet mekanizmalarının yapılandırılmasına ilişkin uygulayıcılara bir model önerisi sunulması açısından da önemlidir.

1.8. ARAŞTIRMANIN SAYILTI LARI

- 1- Araştırma kapsamında oluşturulan görüşme formunun, konuya ilişkin bilgileri elde etmede uygun olduğu varsayılmaktadır.
- 2- Araştırmada ulaŐılan yoksul kadın sayısının evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- 3- Görüşme formunda yer alan sorulara, yoksul kadınlar tarafından verilen cevapların doğru ve güvenilir olduğu kabul edilmektedir.

1.9. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

- 1- Bu araştırma, Vakıfların sosyal yardım hizmetlerinden yararlanan ve araştırmaya katılmayı kabul eden 150 kadın ile sınırlandırılmıştır.
- 2- Araştırmanın veri toplama süresi Mart 2019- Mayıs 2019 tarihleri ile sınırlandırılmıştır.

1.10. TANIMLAR

Bakanlık: Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı.

Kadın Başlı Hane: Kadın reisli hane, kadın yönetimindeki tek ebeveynli aile.

Merkez: Araştırma kapsamında oluşturulan Model nerisindeki Sosyal Yardım Merkezi.

Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması: Toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde plan, program ve politikaların geliştirilmesi.

Vakıf: Altındağ, Mamak ve Keçiören Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı.

Yoksul Kadın: Mart 2019-Mayıs 2019 tarihleri arasında Altındağ, Keçiören ve Mamak Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından sosyal yardım alan kadınlar.

2. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırmanın yöntemini oluşturan ikinci bölümde, araştırmanın modeli, evreni, örnekleme, veri toplama süreci, veri toplama aracı, verilerin çözümlenmesi ve analizine yer verilmiştir.

2.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Bu araştırmada nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modeli kullanılmıştır.

Söz konusu araştırmanın temel amacı yoksul kadınların bazı genel özellikleri, yoksullukla bağlantılı deneyim ve görüşleri ile yoksullukla baş etme ve güç durumlarından yola çıkarak bir **model önerisinin** geliştirilmesidir.

Bu doğrultuda belli bir grup ile ilgili çok boyutlu veri elde edebilmek amacıyla **genel tarama modellerinden tekil tarama modeli** kullanılmıştır.

“Tekil tarama modelleri değişkenlerin tek tek, tür ya da miktar olarak oluşumlarının belirlenmesi amacıyla yapılan araştırma türü olarak tanımlanmaktadır” (Karasar, 2005, s.79).

Tekil tarama modellerinde araştırmaya konu olan bireylere ilişkin değişkenlerin her biri ayrı ayrı tasvir edilir, tanıtılır.

Bu haliyle yoksul kadınlarla yüz-yüze görüşme yapılarak araştırmacı tarafından oluşturulan görüşme formundan elde edilen veriler, var olduğu biçimiyle ortaya konulmuştur.

2.2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Bu araştırmanın evrenini Ankara ilinde bulunan tüm SYDV'lerden sosyal yardım alan kadınlar oluşturmaktadır. Bununla birlikte, Ankara ilinin tüm ilçelerinde bulunan SYDV'lerden sosyal yardım alan kadın sayısına ulaşılacak istenmiş, ancak bilgi paylaşımı yönünde kurumlardan yanıt alınamadığından bu mümkün olmamıştır. Bu nedenle AÇSHB Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğünün resmi yazı ile paylaştığı 2018 yılı sosyal yardımlardan yararlanan kadın sayısı bilgisi kullanılmıştır (Bkz. Ek-7).

Çizelge 19.Türkiye Genelinde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından Sosyal Yardım Alan Kadın Sayısı

YIL	Fayda Sahibi Kadın Sayısı
2018	6.882,491

Araştırmada SYDV'lerin seçilmesinin nedeni, hem her ilçede bulunmaları nedeniyle ulaşım açısından kolay olması, hem de sosyal yardım alan yoksul kadın anlamında geniş yararlanıcı kitlesinin bulunmasıdır.

Ankara özelinde ilçe SYDV'lerinden sosyal yardım alan kadın sayısına ulaşılabilmesi nedeniyle Ankara'da yoksullukla ilgili gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları kullanılmıştır. Bahse konu araştırma Ankara'nın 16 ilçesinde 3.000 hanede 7.452 kişiyle gerçekleştirilmiştir (Mutlu ve diğerleri, 2012). Söz konusu araştırma, Ankara ilindeki nüfusu 20.000'den büyük ilçelerin yoksulluk oranını belirten tek araştırma olması nedeniyle seçilmiştir.

Bahsedilen araştırmaya dayanılarak bu ilçelerin yoksulluk oranları ise Çizelge 20.'de gösterilmiştir.

Çizelge 20. Ankara'nın Bazı İlçelerinin Yoksulluk Oranı

İlçeler	Yüzde
Akyurt	% 36,5
Altındağ	% 17,9
Beypazarı	% 17
Çankaya	% 2
Çubuk	% 6,5
Elmadağ	% 32,9
Etimesgut	% 0,4
Gölbaşı	% 17,1
Kazan	% 30
Keçiören	% 6,7
Mamak	% 10,3
Polatlı	% 9,6
Pursaklar	% 9,7
Sincan	% 5,9
Şereflikoçhisar	% 25,9
Yenimahalle	% 4

Mutlu ve diğerleri, 2012.

Yukarıda yer alan veriler ışığında araştırmaya Altındağ, Mamak ve Keçiören İlçe SYDV'leri dâhil edilmiştir. Söz konusu ilçelerin seçilme nedeni ise örnekleme *ortalama yoksulluk değerine* sahip ilçelerin dâhil edilmek istenmesidir. Bahsedilen ilçeler Ankara'nın merkez ilçelerinden olup, ortalama yoksulluk oranına sahiplerdir. Bununla birlikte araştırmacıya bu Vakıflara ulaşım yönünden de kolaylık sağlamıştır. Bu doğrultuda örneğin yoksulluk oranı en yüksek olan Akyurt (%36,5), Elmadağ (% 32,9) ve Kazan (%30) ilçeleri *merkeze uzak ilçeler olmaları* ve seçilme kriterlerinden olmadıklarından araştırma örnekleme dâhil edilmemiştir. Ayrıca yoksulluk oranının daha az olduğu Etimesgut (%0,4), Çankaya (%2) Yenimahalle (%4) gibi ilçelerde dâhil edilmemiştir. Hem kent merkezine ulaşımı kolay hem de *ortalama yoksulluk değerlerine* sahip olan Altındağ, Mamak ve Keçiören Vakıfları araştırmaya dâhil edilmiştir.

Araştırmanın örneklemini ise Ankara İli Altındağ, Keçiören ve Yenimahalle İlçe SYDV'lerden yardım alan ve **araştırmaya katılmayı kabul eden** 150 kadın oluşturmaktadır. Söz konusu kadınların seçiminde **olasılığa dayanmayan örnekleme türlerinden “uygun örnekleme (convenience sampling)”**

kullanılmıştır. Uygun örnekleme tekniği olasılığa dayalı hesaplamaların yapılmadığı örneklemdir. Aynı zamanda kazara (accidental) örnekleme de denilmektedir. Yakalanan kişiye anket uygulaması (captive audience) şeklinde de açıklanmaktadır (Aziz, 1990 aktaran Balcı, 2018 s.103).

Bu örnekleme yönteminin kullanılmasının amacı ilk olarak Vakıflar tarafından sosyal yardım alan kadınlara ilişkin *bilgilerin gizlilik nedeniyle paylaşılmak istenmemesidir*. Dolayısıyla evrene ilişkin net sayı ve durum bilinmediğinden olasılıksız örnekleme yöntemlerinden “uygun örnekleme yöntemi” seçilmiştir. Ayrıca söz konusu yöntem araştırmacıya zaman açısından da tasarruf sağlamıştır. Araştırmada etik komisyondan izin alma sürecinde yaşanan gecikmeler ve araştırmacının işyerinden kısıtlı izin süresinin bulunması gibi nedenlerle söz konusu örnekleme yönteminin kullanılması uygun görülmüştür.

Bu kapsamda, araştırmaya, Vakıfların sunduğu sosyal yardım hizmetlerinin herhangi birinden yararlanan, çocuklu ya da çocuksuz, 18 yaş üzerindeki kadınlar dâhil edilmiştir. Söz konusu kadınlarla görüşmelerin SYDV'lerin bulunduğu mekânlarda yapılması planlandığından, kadınlara İlçe SYDV'lerin bulunduğu mekânlarda ulaşılmıştır. Bu doğrultuda, Vakıf bankalarında görevli personele araştırma kapsamında görüşülmek istenen yoksul kadınların özelliklerine ilişkin bilgi verilmiştir. Daha sonra uygun özellikteki kadınlar araştırmacıya yönlendirmiş ve araştırmaya katılmayı kabul eden 150 kadına ulaşılmıştır.

2.3. VERİ TOPLAMA SÜRECİ

Bu araştırma nicel bir araştırma olarak planlanmıştır. Veriler yoksul kadınların bazı genel özellikleri, yoksullukla bağlantılı deneyim ve görüşleri ile yoksullukla baş etme ve güç durumlarından yola çıkarak bir model önerisinin oluşturulması amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan görüşme formu ile elde edilmiştir. Görüşme formuna ilişkin ayrıntılı bilgiler Veri Toplama Araçları bölümünde yer almaktadır.

Araştırmacı tarafından geliştirilen **görişme formunun** uygulama izni için öncelikle Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'ndan (Bkz. Ek-3) izin alınmak üzere başvuruda bulunulmuştur. Ancak, komisyonda, araştırmada kullanılması planlanan "**görişme formu**" sehven "**ölçek**" olarak değerlendirilmiş ve ölçek olarak değerlendirilen forma yönelik düzeltme istenmiştir. Rektörlük Yazı İşleri yetkilileri ve Komisyon Başkanı ile yapılan görüşmeler neticesinde söz konusu araştırmada "**ölçek**" **değil** araştırmacı tarafından oluşturulan "**görişme formunun**" **kullanılacağı** belirtilmiştir. Bu durumu bildiren dilekçenin ve yeni araştırma önerisinin Komisyona iletilmesi halinde değerlendirmenin tekrar yapılacağı belirtilmiştir. Daha sonra Etik Komisyonun onay süreci üniversitenin Rektörlük yazı işlerinden takip edilmiştir. Ancak, ikinci toplantıda Etik Komisyon "**uygun karar vermiş olmasına rağmen**", "**başka bir araştırmacıyla olan isim benzerliğinden dolayı**" **Komisyonun düzeltme verdiği belirtilmiştir**. Bu durum, sürecin tekrar uzamasına ve araştırmanın uygulanmasına ilişkin yaklaşık **üç ay kadar süre kaybına** neden olmuştur.

Etik Komisyon onayının alınması sonrasında Vakıflardan uygulama izin yazıları (Bkz. Ek-4-5-6) alınmiştir.

Uygulama izinlerinden sonra, Vakıf yetkilileri ile öncelikle telefon aracılığıyla iletişime geçilmiştir. Uygulama yapılması için gün ve zaman planlaması yapılmıştır. Vakıflarda öncelikle vakıf müdürleri ve sosyal yardım ve inceleme görevlileri ile görüşülmüştür. Her vakıf için bu görüşmeler iki kez yapılmıştır. Görüşmelerde araştırmanın içeriği, amacı ve uygulanması hakkında bilgi verilmiştir. Görüşme yapılmak istenen kadınların özellikleri vakıf müdürleri ve personele anlatılmış, ilgili bilgi bankolarda görevli olan personelle paylaşılmış ve araştırmaya katılmak isteyen kadınlar, bankodaki görevliler tarafından araştırmacının bulunduğu kısma yönlendirilmiştir.

Vakıflara gelen kadınlar, genellikle belli bir süre geçmesine rağmen hanelerine incelemeye gelinmemesi, sosyal yardım alması yönünde olumsuz karar verilmesi, ya da yardımlarının kesilmesinin nedenini öğrenmek için gelmektedirler. Bu kapsamda 18 yaş ve üzeri, belirtilen nedenlerle Vakıflara

gelen ve araştırmaya katılmaya gönüllü olan kadınlarla görüşme yapılacağı belirtilmiştir. Vakıflarda sıra numarası alınarak bankolarda işlemler yürütülmektedir. Bu nedenle görüşmeye uygun ayrı bir mekân bulunamamıştır. Yalnızca Mamak SYDV'de görüşmeler için ayrı bir yer sağlanabilmiştir. Bunun dışındaki görüşmeler kimi zaman Vakıf binasının dışında yapılmıştır.

Görüşme formunun anlaşılabilirliğinin belirlenmesi amacıyla Vakıflardan sosyal yardım alan on kadın ile **ön deneme** yapılmıştır. Ön denemede görüşme formundaki soru sayısının fazla olmasının görüşme süresini uzattığı tespit edilmiştir. Ek olarak, benzer anlama gelen sorularında bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durum kadınların görüşmeye devam etmek istememelerine neden olabildiğinden soru sayısı azaltılmıştır.

Görüşme formunun revizesinden sonra uygulanmasına geçilmiştir. Uygulama aşamasında Mamak ve Altındağ Vakıflarında staj yapan sosyal hizmet bölümü 4. Sınıf lisans öğrencilerinden de yardım alınmıştır. Söz konusu öğrencilere, öncelikle araştırmanın amacı, kuralları ve gerekli açıklamalar anlatılmış ve görüşme formu hakkında bilgi verilmiştir.

Uygulama sürecindeki görüşmelerde kimi zaman zorlu durumlarla da karşılaşmıştır. Altındağ bölgesinde Suriyeli nüfusunun fazla olmasından dolayı, Suriyeli olup yardım almak için başvuruda bulunan erkek ya da kadınlarda bulunmaktaydı. Vakıflarda, Suriyeliler için bankolarda ayrı danışma masaları oluşturulmuş olup, her bankoda tercüman bulunmaktadır. Yine Suriyelilerin yardım işlemleri kendileri için ayrı bulunan bankolarda Arapça bilen görevliler tarafından yerine getirilmektedir. Keçiören SYDV' de Suriyeli başvuran sayısı çok olmamakla birlikte, en çok başvuru Altındağ SYDV' de olmuştur. Bunun nedeni ülkemize göç eden Suriyelilerin Ankara'da özellikle Altındağ ilçesine daha çok yerleşmiş olmalarıdır. Dolayısıyla sosyal yardım almak için Altındağ SYDV' ye başvuran çok sayıda Suriyeli ile de karşılaşmıştır. Bu durum, yereldeki vatandaşların tepkisine yol açmış, kimi zaman bu tepkilerini yüksek sesle dile getirdikleri gözlenmiştir.

Örneğin; bazı kadınlar tarafından “*Suriyelilerin kendi ülkelerine gitmelerini, onlara yardımın daha çok yapıldığını, sıra beklemediklerini, kendi haklarının da onlara verildiği*” ifade edilmiştir. Bu durumda söz konusu kadınlara bu tür söylemlerin, aralarında Türkçe bilen Suriyelilerde olumsuz tepkilere ve incinmelere neden olabileceği kararlı bir ses tonu ile bildirilmiş ve görüşmelere devam edilmiştir.

Bunun dışında, görüşmeler boyunca kendi öyküsünü anlatmak isteyen kadınlarda olmuştur. Bu durum, görüşmelerin süresini biraz uzatsa da fazla müdahalede bulunulmamaya çalışılmıştır. Bu tür görüşmeler sonucu kendini iyi hissettiğini ifade eden kadınlar da olmuştur. Yoksul kadınların yardım almaya geldikleri yerde kendilerini dinleyen birinin bulunduğunu görmek, kendileri adına rahatlatıcı olmuştur. Ayrıca deneyimlerini, yaşadıkları zorlukları ve yaşam öykülerini paylaşmaya ihtiyaçlarının bulunduğunu da gösteren bir durum olarak değerlendirilmiştir.

Görüşmeye katılmak istemeyen kadınların görüşmek istememe nedenlerinden biri çocuklarını birbirine ya da komşuya emanet ederek Vakfa gelmiş olmaları ve görüşme nedeniyle vakit kaybı yaşamak istememeleridir. Bunun dışında bazı katılımcılar gönüllü katılım formunu imzalamak istememiştir. Her ne kadar araştırmacının kamu kurumunda devlet memuru olarak çalıştığı belirtilmiş ve kurum kimlik kartı gösterilmiş olsa da söz konusu kadınlar daha önce attıkları imzalar nedeniyle sıkıntı yaşadıklarını ve imzalamak istemediklerini ifade etmişler, ancak görüşmeyi kabul etmişlerdir. Bu durum gönüllü katılım formunda “katılımcı formu imzalamak istememiştir” notuyla belirtilmiştir.

2.3.1. Veri Toplama Araçları

Görüşme formu: Bu araştırma ile yoksul kadınların bazı genel özellikleri, yoksullukla bağlantılı deneyim ve görüşleri ile yoksullukla baş etme ve güç durumlarından yola çıkarak bir model önerisinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda araştırmacı tarafından oluşturulan “Görüşme Formu” kullanılmıştır. Söz konusu görüşme formu toplam 71 soruyu içermekte olup, bazı sorular açık uçlu olarak yer almaktadır (Bkz. Ek-2).

Görüşme formunda yer alan sorular temelde şu başlıklar altında ele alınmaktadır;

➤ Yoksul kadınların sosyo-demografik özellikleri (yaş, doğum yeri, eğitim durumu, medeni durum, evlenme şekli, ilk evlilik yaşı, şu an ki evliliğinin kaçınıcı evliliği olduğu, toplam evlilik süresi, eşiyile arasında akrabalık bulunma durumu, sahip olunan çocuk durumu ve sayısı, okula devam eden kız ve erkek çocuk sayısı, eşin hayatta olma durumu, eşin eğitim durumu).

➤ Yoksul kadınların ekonomik durumu (oturduğu evin mülkiyet durumu, gelir durumu, daha önce bir işte çalışma durumu, daha önce yapılan iş, şuan bir işte çalışma durumu ve yapılan iş, çalışılan işten yeterli kazancı sağlama durumu, çalışmıyorsa nedeni, çalışmıyorsa geçimini nereden sağladığı, çalışmıyorsa meslek edindirme kurslarına katılmayı isteme durumu, herhangi bir işte çalışmak için başvuruda bulunma durumu, Vakıftan hangi yardımı aldığı ve aldığı yardımı yeterli bulma durumu, eşinin iş durumu, hanenin aylık geliri, giderlere ilişkin ortalama harcama miktarı, borç durumu, ihtiyaç duyduğunda borç alabilme durumu, kendine ait birikim durumu).

➤ Yoksul kadınların sağlık durumu (tanısı konulmuş hastalığının bulunma durumu ve eğer hastalığı bulunuyorsa tedavi görme durumu, engel durumu)

➤ Yoksul kadınların fiziksel çevresine ilişkin bilgiler (şu an kiminle yaşadığı, kaç yıldır Ankara'da yaşadığı, Ankara'ya başka yerden göç edip etmeme durumu, evinde engelli ve yaşlı bulunma ile bunların bakımlarını sağlama durumu, evinde ihtiyacını karşılayacak kadar eşyanın bulunma durumu, evinde elektronik eşya bulunma durumu)

➤ Yoksul kadınların yoksulluk ve kadın yoksulluğuna ilişkin değerlendirmeleri (yoksulluğu nasıl tanımladıkları, insanların neden yoksul olduğuna ilişkin düşünceleri, ne zamandan beri yoksul oldukları, yoksulluk nedeniyle hissettikleri duygular, yoksullukla ilgili yaşadıkları en önemli sorun, bir kadının neden yoksul olduğuna ilişkin düşünceleri, kadınların yoksulluktan erkeklere göre etkilenme durumu hakkındaki görüşleri).

➤ Yoksul kadınların yoksullukla baş etme stratejileri ve güç durumları (yoksullukla baş etmek için neler yaptığı, sorunlarının üstesinden gelmek için kendini yeterince güçlü hissedip hissetmediği, güçlü ve güçsüz yanları, vatandaşlık haklarını kullanma durumu, yaşamını değiştirme yönünde bugüne kadar yaptıkları, diğer bireylerle ilişkilerini değerlendirmeleri, sorunlarını çözerken en çok kimden yardım aldıkları, geleceklerini nasıl gördükleri, yaşamda en çok neye sahip olmak istedikleri, yoksulluğun çözümüne yönelik düşünceleri ve devletten yoksulluğun çözümüne yönelik beklentileri).

Görüşme formunda olgusal sorular, davranış soruları ve tutum soruları bulunmaktadır. Olgusal sorular, yoksul kadınların yaş, eğitim, medeni durum, gelir gibi bilgilerine ilişkin verileri kapsamaktadır. Tüketim harcamaları gibi davranış soruları ve yoksulluğun ne olduğuna ilişkin görüşleri gibi tutum soruları da bulunmaktadır (Balcı, 2018).

Görüşme Formundan elde edilen sonuçlar SPSS 22 paket programı aracılığı ile çözümlenmiştir. Burada değişkenlere göre yüzdellik, sıklık, ortalama, khi-kare gibi betimsel istatistikler kullanılmıştır.

2.4. VERİLERİN ÇÖZÜMLENMESİ VE YORUMLANMASI

Bu araştırmanın verileri, SPSS Paket Programı 22 ile çözümlenmiştir. Söz konusu çözümlenmede basit ve çapraz tablolar kullanılmıştır. Ayrıca sıklık analizleri yüzdellik olarak yer almış, bazı değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığına bakmak için khi-kare testi uygulanmıştır.

Gözlem sayısı 50'den büyük olduğu için verilerin normal dağılıp dağılmadığına bakmak ve parametrik testlerin (Varyans analizi, t testi, Pearson Korelasyonu) uygunluğu için Kolmogorov-Smirnov testi uygulanmıştır. Ancak veriler normal dağılım göstermediği için ($p > 0.05$) parametrik testler uygulanamamıştır. Bu nedenle parametrik olmayan testlerden khi-kare analizine yer verilmiştir.

Bu kapsamda araştırmaya ilişkin genel anlamda değerlendirme, betimleme ve var olan durumun saptanması ile birlikte kadın yoksulluğu ile m¼cadelede bir model önerisi geliştirilmiştir.

3. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUM

Çalışmanın bu bölümü yedi ana başlık çerçevesinde ele alınmıştır. Bu başlıklar; **Yoksul Kadınların Sosyo-Demografik Özellikleri, Sosyo-Ekonomik Durumları, Sağlık Durumları, Fiziksel Çevresi, Yoksulluk ve Kadın Yoksulluğuyla Bağlantılı Görüş ve Deneyimleri, Yoksullukla Baş Etme ve Güç Durumları, Yoksul Kadınların Bazı Sosyo-Demografik ve Diğer Özelliklerinin Yoksullukla İlgili Bazı Değişkenler** açısından incelenmesidir. Her ana başlık kendi içinde gruplandırılarak verilerin analizi yapılmıştır.

Yoksul kadınların **SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE** ilişkin başlık kapsamında;

- Genel Özellikleri,
- Evlilik ve Çocuk Durumları,
- Göç Etme Durumları.

Yoksul kadınların **SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE** ilişkin başlık kapsamında;

- Genel Ekonomik Durumları,
- İçinde Buldukları Hanenin Ekonomik Özellikleri,
- Varlık Durumları,
- Sosyal Yardım Hizmetlerinden Yararlanma Durumları.

Yoksul kadınların **SAGLIK BİLGİLERİ** kapsamında;

- **Hastalık ve engel durumları.**

Yoksul kadınların **FİZİKSEL ÇEVRELERİNE** ilişkin bilgiler kapsamında;

- **İçinde Buldukları Çevrenin Özellikleri.**

Yoksul kadınların **YOKSULLUK ve KADIN YOKSULLUĞUYLA BAĞLANTILI DENEYİM VE GÖRÜŞLERİ** kapsamında;

- **Genel Olarak Yoksulluğa İlişkin Değerlendirmeleri,**
- **Yoksulluğu Deneyimleme Biçimleri,**
- **Genel Olarak Kadın Yoksulluğuna Bakış Açıları ve Kadın Yoksulluğunu Değerlendirmeleri.**

Yoksul kadınların **YOKSULLUKLA BAŞ ETME ve GÜÇ DURUMU** kapsamında;

- **Yoksulluk Sorunuyla Baş Etme Stratejileri,**
- **Güçlü ve Güçsüz Yönleri, Gelecekle İlgili Beklentileri,**
- **Vatandaşlık Haklarını Kullanma Durumu ile Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri.**

Ayrıca yoksul kadınların

- **BAZI SOSYO-DEMOGRAFİK VE DİĞER ÖZELLİKLERİ, BAZI DEĞİŞKENLER** kapsamında incelenmiştir.

Aşağıda, bahsedilen her bir başlığa ilişkin açıklama ve bulgular yer almaktadır.

3.1. YOKSUL KADINLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Yoksul kadınların sosyo-demografik özelliklerini belirlemek amacıyla; üç alt başlık altında ele alınan bilgiler; katılımcıların *genel özellikleri*, *evlilik*, *eş* ve *çocuk bilgileri* ile *göç* durumları kapsamında incelenmiştir. Bu çerçevede yoksul kadınların yaş, doğum yeri, eğitim durumu, medeni durum ve evlilik bilgileri, eş bilgileri, başka yerden göç etme durumları ve göç ettikleri il ile kaç yıldır Ankara'da yaşadıkları bilgileri yer almaktadır.

3.1.1. Yoksul Kadınların Genel Özellikleri

Yoksul kadınların genel özelliklerine ilişkin bulgular *yaş*, *doğum yeri* ve *eğitim durumu* çerçevesinde ele alınmıştır.

Çizelge 21. Yoksul Kadınların Yaş Durumu

Yaş ²	Sayı	Yüzde
28-37	52	34,7
38-47	44	29,3
18-27	28	18,7
48-57	18	12
57 ve üstü	8	5,3
Toplam	150	100

Araştırmaya katılan yoksul kadınların yaş dağılımı incelendiğinde, %34,7 oranı ile 28-37 yaş grubu kadınlardan oluştuğu görülmektedir. Bu kapsamda söz konusu kadınlar genç ve orta yaş grubunu temsil etmektedir. Benzer şekilde Çamur Duyan' ın (2006, s.75) yoksul kadınlarla gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmanın sonuçlarına göre de yoksul kadınların ortalama (%28,4) 26-36 yaş grubu genç yetişkin kadınlardan oluştuğu tespit edilmiştir. Sallan Gül' ün (2005, s.32) Ankara'da yaşayan yoksul kadınlarla gerçekleştirdiği bir başka çalışmada ise yoksul kadınların %66,5'i 26-41 yaş grubu arasındadır. TÜİK 2018 yılı

² Açık uçlu sorular sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri verilerine göre de ülkemizde orta yaş, kadınlarda, 32 olarak belirlenmiştir Bu kapsamda araştırmaya katılan yoksul kadınların yaşı Türkiye genelinde de orta yaş grubuna yakın olanı temsil etmektedir.

Çizelge 22. Yoksul Kadınların Doğum Yeri

Doğum Yeri	Sayı	Yüzde
<i>İl</i>	63	42
<i>Koy</i>	43	28,7
<i>İlce</i>	42	28
<i>Kasaba</i>	2	1,3
Toplam	150	100

Yoksul kadınların yarıya yakını (%42) bir ilde doğmuştur. Bunu %28,7 oranı ile köyde doğdukları bilgisi izlemektedir. Bir ilçede doğduğunu belirtenlerin oranı ise %28'dir. Sonuç olarak yoksul kadınların büyük bir kısmı ilde doğmuştur.

Çizelge 23. Yoksul Kadınların Eğitim Durumu

Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
<i>İlkokul</i>	73	48,7
<i>Ortaokul</i>	33	22
<i>Okuryazar değil</i>	23	15,3
<i>Lise</i>	15	10
<i>Üniversite</i>	6	4
Toplam	150	100

Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde yarıya yakınının (%48,7) ilkokul mezunu olduğu görülmektedir. Okur-yazar olmayanların oranı ise %15,3'tür. 2016 yılı TÜİK Aile Yapısı Araştırması sonuçlarına göre de ülkemizde okur-yazar olmayan kadınların oranı %13,8'dir. Bu kapsamda araştırmaya katılan ve okuryazar olmayan kadınların oranı, ülke geneli ile benzerlik göstermektedir. Araştırmaya katılan yoksul kadınların büyük kısmının ise düşükte olsa bir eğitimi bulunmaktadır. Genel olarak ülkemizde kadınların en az bir eğitim düzeyini tamamlama oranı giderek artmaktadır. Söz konusu oran 2008 yılında %72,6; 2009 yılında %74,8; 2010 yılında %78 ve en son 2017 yılında %83,6'ya kadar yükselmiştir. Benzer artış oranları erkekler içinde geçerlidir (TÜİK, Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, 2018). Dolayısıyla söz konusu veriler ülkemizde

eğitimli kişi sayısının giderek arttığını göstermektedir. Ek olarak yoksulluk ve eğitim durumuna ilişkin TÜİK Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2018 yılı verileri incelendiğinde ise okur-yazar olmayanların %27,5'i, bir okul bitirmeyenlerin %23,6'sı, lise altı eğitlimlilerin %12,1'i, lise ve dengi okul bitirenlerin %5,9'u ve yükseköğretim mezunlarının %2,2'si yoksul durumdadır Bu verilerden de anlaşılacağı üzere eğitim düzeyi yükseldikçe, yoksulluk oranı da azalmaktadır.

Eğitim, temel insan haklarından biridir. Kadınlar, eğitim sayesinde yaşamlarında bilgi ve beceri sahibi olurlar. Aynı zamanda eğitim, kadının zgven duygusunda artış sağlar. Eğitimli kadınlar iş bulma, bağımsız yaşam kurma gibi güçlenmelerine yönelik eylemleri daha rahat gerçekleştirebilmektedir. Yine kadınların kendilerine olan zgven duygusunun artmasıyla birlikte sorun çözme ve baş etme kapasiteleri de artış göstermektedir. Özellikle kentte yaşayan kadınlar için eğitimli olmak, kent olanaklarından daha rahat ve kolay yararlanabilmek, iş arayabilmek, kendi başına seyahat edebilmek gibi konularda zgr hareket etmesi açısından önemlidir (Otaran ve diğerleri, 2003).

Eğitimine bıraktığı yerden devam etmek isteyen kadınlar için eğitim süreçlerine odaklanmanın önemli olduğu düşünülmektedir. Gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre de yoksul bekr annelerin eğitim düzeyi arttığıca buna bağlı olarak gelir düzeyi de artmaktadır. Ayrıca, söz konusu kadınların, yoksulluğun getirmiş olduğu stres ile de daha kolay baş edebildikleri saptanmıştır (ukur, 2008, s.142). Buradan hareketle eğitim, kadınların istihdama katılmaları ve daha nitelikli işlerde çalışabilmeleri ve güçlenmeleri anlamında önemli bir değişkendir. Özellikle kız çocuklarının eğitime devam etmeleri, gelecekte yoksulluk riskine karşı önleyici bir faktör olacaktır. Eğitimi bulunmayan kadınların ise eğitime yönlendirilmesi, içinde buldukları durumu iyileştirmek adına önem taşımaktadır.

Eğitim düzeyi azaldıkça, kent ortamında kadınlar daha dezavantajlı bir konumda olmaktadır. Nitekim araştırmaya katılan eğitim seviyesi düşük kadınlarında kent yaşamında bulunmaları, onları istihdam konusunda dezavantajlı bir konuma

getirmektedir. Söz konusu kadınların eğitim düzeyine göre çalışma durumları ise açıklamalarıyla Çizelge 65'de incelenmiştir.

3.1.2. Yoksul Kadınların Evlilik, Eş ve Çocuk Durumu

Yoksul kadınların içinde bulunduğu evlilik durumunu ve aile yaşamını daha iyi anlayabilmek için, kadınların medeni durumu, genel olarak evlilik bilgileri ile eş ve çocuk bilgileri incelenmiştir.

Çizelge 24. Yoksul Kadınların Medeni Durum ve Evlilik Bilgisi

Medeni Durum	Sayı	Yüzde
<i>Evli</i>	108	72
<i>Dul</i>	31	20,7
<i>Bekâr</i>	8	5,3
<i>İmam Nikâhlı Birliktelik</i>	3	2
Toplam	150	100

Evlenme Şekli	Sayı	Yüzde
<i>Görücü Usulü</i>	88	62
<i>Anlaşarak</i>	48	33,8
<i>Diğer (Kaçarak)</i>	6	4,02
Toplam	142	100

İlk Evlilik Yaşı ³	Sayı	Yüzde
<i>16-20</i>	87	61,2
<i>21-35</i>	29	20,4
<i>15 ve altı</i>	24	16,9
<i>35 ve üstü</i>	2	1,4
Toplam	142	100

Evlilik Sayısı ⁴	Sayı	Yüzde
<i>1</i>	129	90,8
<i>2</i>	12	8,4
<i>3 ve yukarı</i>	1	2,1
Toplam	142	100

Toplam Evlilik Süresi ⁵	Sayı	Yüzde
<i>11-20</i>	54	38
<i>21 ve üstü</i>	39	27,4
<i>6-10</i>	28	19,7
<i>3-5</i>	13	9,1
<i>0-2</i>	8	5,6
Toplam	142	100

³ Açık uçlu sorulan sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

⁴ Açık uçlu sorulan sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

⁵ Açık uçlu sorulan sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

Araştırmaya katılan yoksul kadınların genel olarak medeni durum ve evlilik bilgileri birlikte değerlendirildiğinde %72'nin evli olduğu, %62'nin görücü usulü ile evlendiği, ilk evliliğini 16-20 yaş arasında geręekleřtirdięi (%61,2), çok büyük çoğunluğunun bir evlilik yaptığı (%90,8) ve yarıya yakınının (%38) 11-20 yıldır evli olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan yoksul kadınlardan biri, kadınların neden yoksul olduğuna ilişkin soruya "*Küçük yaşta evlendikleri için*" cevabını vermiştir. Erken yaşta evlilik "*on sekiz yaşın altındaki çocukların psikolojik, fizyolojik ve fiziksel anlamda evliliğe hazır olmadan, aile büyüklerinin kararıyla ve dini törenle yapılan evlilikleri*" kapsamaktadır (Boran ve diğerleri, 2013, s.58). Erken yaşta evlenmek, kız çocukları için eğitim hayatından mahrum kalmak, dolayısıyla büyük oranda istihdama katılamamak, eşinin gelirine bağımlı olmak ve yoksulluk döngüsünün devam etmesine neden olacaktır. Bu nedenle yoksulluk ve erken yaşta evlilik olgusu ile mücadele etmek, gelecekteki yoksulluğu önlemek adına önemlidir.

TÜİK İstatistiklerle Kadın 2019 yılı verilerine göre ülkemizde kadınlarda ilk evlenme yaşı 25 olup, Ankara ili özelinde kadınlarda ilk evlenme yaşı 25,7'dir. Araştırma sonuçlarına göre de yoksul kadınların yarıdan fazlasının ilk evlilik yaşı 16-20'dir. Bu kapsamda araştırmaya katılan yoksul kadınların ilk evlenme yaşı, ülke genelinde ve Ankara özelindeki ilk evlenme yaşından daha küçüktür. Bu noktadan hareketle araştırmaya katılan yoksul kadınların daha erken yaşlarda evlendikleri söylenebilir. Yine TÜİK Evlenme İstatistikleri 2010-2018 yılı verilerine göre ülkemizde 20-24 yaş grubunda olup, 18 yaşından önce evlenen kadın ve erkek oranlarına ilişkin dağılımda erkeklerin %0,2'si, kadınların ise %5,62'sinin 18 yaşından önce evlendiği görülmektedir.

Çizelge 25. Yoksul Kadınların Eş Bilgisi

Eşin Hayatta Olma Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	125	88
<i>Hayır</i>	17	12
Toplam	142	100

Akrabalık Bulunma Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Yok</i>	99	70
<i>Var</i>	43	30,2
Toplam	142	100

Eşin Eğitim Durumu	Sayı	Yüzde
<i>İlkokul</i>	75	52,8
<i>Ortaokul</i>	32	22,5
<i>Lise</i>	20	14
<i>Üniversite</i>	8	5,6
<i>Okur-Yazar Değil</i>	7	5
Toplam	142	100

Yoksul kadınların büyük bir çoğunluğunun (%88) eşi hayatta olup, %12'inin eşi hayatta değildir. Söz konusu kadınların eşleriyle arasındaki akrabalık durumu incelendiğinde ise yarıdan fazlası (%70) eşyle arasında akrabalık bağı bulunmadığını ifade etmiştir.

Araştırmaya katılan yoksul kadınların eşlerinin eğitim durumuna göre dağılım incelendiğinde ise, yarıya yakınının (%52,8) ilkokul mezunu olduğu, %22,5'inin ortaokul mezunu olduğu ve %14'nün ise lise mezunu olduğu görülmektedir. Üniversite mezunu eş oranı ise %5,6 olup, okur-yazar olmayan %5'tir. Buradan hareketle yoksul kadınların eşlerinin yarıdan fazlasının en az bir okuldan mezun olduğu söylenebilir. Yoksul kadınların eşlerinin eğitim durumu en çok ilkokul ve ortaokuldur. Söz konusu kadınların kendileri de daha önce Çizelge 23'te incelendiği üzere ilkokul ve ortaokuldan mezundur. Dolayısıyla yoksul kadınlar ve eşlerinin eğitim durumlarının benzer olduğu söylenebilir. Ancak, okur-yazarlık durumu incelendiğinde okur-yazar olmayan kadınların oranı (%15,3), eşlerine (%5) göre daha yüksektir. Bu kapsamda, araştırmaya katılan yoksul kadınların okur-yazarlık durumunun eşlerinin okur-yazarlık durumundan daha düşük olduğu belirtilebilir.

Çizelge 26. Yoksul Kadınların Çocuk Bilgisi

Çocuk Sahibi Olma Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Var</i>	133	92,3
<i>Yok</i>	11	7,7
Toplam	144	100

Sahip Olunan Çocuk Sayısı	Sayı	Yüzde
3	47	35
2	40	30
4 ve yukarısı	32	24
1	14	11
Toplam	133	100

Okula Devam Eden Kız Çocuk Sayısı ⁶	Sayı	Yüzde
<i>Bulunmayan</i>	60	45
1-3	53	40
4 ve yukarısı	20	15
Toplam	133	100

Okula Devam Eden Erkek Çocuk Sayısı ⁷	Sayı	Yüzde
<i>Bulunmayan</i>	75	56,3
1-3	34	25,5
4 ve yukarısı	24	18
Toplam	133	100

Araştırmaya katılan kadınların %92,3'ünün çocuğu bulunmaktadır. Söz konusu kadınların yarıya yakını (%35) üç çocuğa sahiptir. 1-3 arası sayıda okula devam eden kız çocuğu bulunan yoksul kadın oranı %40; 4 ve yukarı sayıda okula devam eden kız çocuğu bulunan yoksul kadın oranı ise %15'tir. Benzer şekilde 1-3 sayıda okula devam eden erkek çocuğa sahip yoksul kadın oranı %25,5; 4 ve yukarı sayıda okula devam eden yoksul kadın oranı ise %18'dir. Buradan hareketle yoksul kadınların benzer sayılarda kız ve erkek çocukları okula devam etmektedir. Katılımcıların çocuklarından okul çağında olup da okula devam etmeyen çocuğu bulunan yoktur. Okula devam eden çocuğu bulunmama durumu, *okul çağında çocuğu bulunmuyor* şeklindedir.

Yoksullukla yakından ilişkili bir başka durumda hane içindeki çocuk sayısıdır. Çocuk sayısı arttıkça her biri için harcanacak gider artmakta, haneye giren gelirin az olması

⁶ Açık uçlu sorular sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

⁷ Açık uçlu sorular sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

durumunda ise gelir gider dengesi kurulamamaktadır. Dolayısıyla, çocuk sayısı fazla olan haneler büyük oranda yoksulluk riskiyle karşı karşıyadır.

3.1.3. Yoksul Kadınların Göç Durumları

Yoksul kadınların göç durumları, Ankara'ya başka yerden göç edip etmedikleri, göç edenlerin hangi bölgeden göç ettiği ve kaç yıldır Ankara'da yaşadığına ilişkin bilgiler çerçevesinde incelenmiştir.

Çizelge 27. Yoksul Kadınların Ankara'ya Başka Yerden Göç Etme Durumu

Başka Yerden Göç Etme	Sayı	Yüzde
<i>Hayır</i>	80	53,3
<i>Evet</i>	70	46,7
Toplam	150	100

Araştırma sonuçlarına göre yoksul kadınların yarıya yakını (%46,7) Ankara'ya başka bir yerden göç ettiğini belirtmiştir. Çizelge 28.'de de görüleceği üzere söz konusu kadınlar en çok İç Anadolu bölgesi illerinden göç etmiştir. Sosyal yardım alanların genel olarak göçle bağlantılı ilk kuşak ya da göç sonrası ikinci kuşak bireyler olduğu, göç durumunun hâlihazırdaki kentli yoksul ve sosyal yardım yararlanıcısı profilini oluşturdukları vurgulanmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2018, a.87-88). TÜİK, ADNKS' ne göre Ankara'nın 2019 yılı nüfusu toplam 5 milyon 639 bin 076 kişidir. Aynı yıl için diğer şehirlerden almış olduğu göç sayısı toplam 184.382 olup, bunun 95.374'ünü erkek, 89.008'ini kadınlar oluşturmaktadır.

Ülkemizde kentleşme özellikle 1950'li yıllardan başlamak üzere kırdan kente göç sonucu gelişmeye başlamıştır. Bunun temel nedenlerinden biri kentlerde sanayileşmenin giderek artması ve bunun sonucu olarak da iş imkânlarının daha fazla olmasıdır. Yine bir başka neden de nüfustaki artış hızıdır. Ayrıca, kır yaşamının itici ve kent yaşamının çekici yönleri de etkili olmaktadır. Örneğin topraklardaki verimsizlik, afet durumları, terör, kan davası, tarımda makineleşmenin artmasıyla birlikte kullanılmayan iş gücü, kır yaşamının itici yönlerindedir. Kentin çekici yönleri ise daha iyi eğitim ve istihdam fırsatları, bunun sonucunda daha iyi yaşam standardına kavuşmadır. Kentlere göç

edenlerden kır ile olan bağlantılarına devam edenler, kırdaki durumu iyi olmayanların da kente göçlerini kolaylaştırmaktadır (Yalçın, 2004).

Göç ve yoksulluk ilişkisi ise küreselleşmeden bu yana artan oranda devam etmektedir. Göç edilen kentlere kırsal yoksulluk taşınmakta, var olan sistemin kendini devam ettirmesinde önemli rol oynayan ucuz işgücünün sağlanması da böylece daha kolay olmaktadır. Bu kapsamda kent yoksulluğu kavramından da bahsedilebilir. Göç yoluyla kente gelenler, en başta işsizlik, informel işlerde çalışmak zorunda kalma, sosyal dışlanma riskleriyle karşı karşıya gelmektedirler (Tümtaş ve Ergun, 2014, s.2). Göçler, kent yaşamında da bir takım değişikliklere neden olmuştur. Örneğin, gecekondulaşma ve alt yapı sorunları bu dönemde meydana gelmiştir. Ülkemizde yoksulluğun bir sorun olarak gündeme gelmesi ise 1980'li yıllardan sonra olmuştur. Bunun nedenleri arasında ise neo-liberal iktisat politikaları, kamu sektöründe ve özel sektörde güvenceli iş bulmanın zorlaşmasının yanı sıra, informel sektörün yaygınlaşması, özellikle 1990'lı yıllardan sonra kent olanaklarını kullanamayan yeni kent yoksullarının ortaya çıkması, emek gücünden makine gücüne geçilerek işsizliğin yaygınlaşması, özellikle kadın ve çocukların informel sektörde sıklıkla yer alması olarak sayılabilir (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012, s.82-83).

Göç eden aileler genellikle belli ilçelerin belli mahallelerinde bir araya gelmekte ve mahalle merkezli bir yaşam biçimi geliştirmektedir.⁸ Göç eden bu ailelerin hemşerilik ya da akrabalık temelli ilişkileri bulunmakla birlikte, kent yaşamı içerisindeki ihtiyaçlarını karşılayacak mekanizmaların başında ise sosyal yardımlar gelmektedir (Kutlu, 2018a, s.27). Nitekim araştırmaya katılanlar arasında Altındağ Bölgesinde Hatay'dan göç eden ve akrabalık temelli bir yerleşim düzeni kuran ve sosyal yardımlarla geçimini sağlayan katılımcılar bulunmaktaydı.

⁸ Konuyla ilgili geniş bilgilere Işık O. ve Pınarcıoğlu M.M. (2018) Nöbetleşe Yoksulluk kitabından ulaşılabilir.

Çizelge 28. Yoksul Kadınların Göç Ettikleri Bölge

İl	Sayı	Yüzde
<i>İç Anadolu</i>	25	36
<i>Karadeniz</i>	16	22,8
<i>Doğu Anadolu</i>	13	18,5
<i>Güneydoğu Anadolu</i>	6	8,5
<i>Akdeniz</i>	5	7,1
<i>Marmara</i>	5	7,1
Toplam	70	100

Yoksul kadınların Ankara'ya göç ettikleri bölge dağılımı incelendiğinde, ülkemizin her bölgesinden göç edildiği anlaşılmakla birlikte, katılımcılar en çok İç Anadolu (%36) ve Karadeniz (%22,8) bölgesindeki illerden göç etmişlerdir.

Daha önce de değinildiği gibi kırdan kentlere yapılan göçler, büyük oranda iş bulma amacıyla ve kentlerin daha iyi yaşam olanakları sunması beklentisiyle gerçekleştirilmektedir.

Çizelge 29. Yoksul Kadınların Kaç Yıldır Ankara'da Yaşadığı

Ankara'da Yaşadığı Yıl⁹	Sayı	Yüzde
<i>Doğduğundan beri</i>	80	53,3
<i>11 ve üzeri yıl</i>	40	26,6
<i>1-5 yıl</i>	20	13,3
<i>6-10 yıl</i>	10	6,6
Toplam	150	100

Araştırmaya katılanlar en çok (%53,3) doğduğundan beri Ankara'da yaşamakta olduklarını ifade etmişlerdir. Söz konusu katılımcıların %26,6'sı 11 ve üzeri yıl, %13,3'ü 1-5 yıl ve %6,6'sı 6-10 yıl arasında Ankara'da yaşadığını belirtmiştir. Verilerden de anlaşılacağı üzere, doğduğundan bu yana Ankara'da yaşadığını belirtenlerden sonra, 11 ve üzeri yıldır yaşadığını belirtenler gelmektedir. Sallan

⁹ Açık uçlu sorular sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

Gül'ün de Ankara'da yaşayan yoksul kadınlarla gerçekleştirdiği bir başka çalışmada katılımcıların büyük bir çoğunluğunun 16 ve üzeri yıldır Ankara'da yaşadığı belirtilmiştir (2005, s.35). Buradan hareketle, Ankara'ya göç yoluyla gelen ve sosyal yardım alan kadınların oranının yüksek olduğu ifade edilebilir.

Yoksul kadınların sosyo-demografik özelliklerine ilişkin bulguların incelenmesinden büyük bir kısmının;

- 28-37 yaş grubu arasında (%34,7),
- Doğum yeri il olan (%42),
- İlkokul mezunu (%48,7),
- Evli (%72),
- Görücü usulü ile evlenmiş (%62),
- İlk evlilik yaşı 16-20 yaş arası olan (%61,2),
- Evlilik sayısı en çok bir olan (%90,8),
- Toplam evlilik süresi 11-20 yıl arası (%38),
- Eşi hayatta (%88),
- Eşiyle arasında akrabalık bulunmayan (%70),
- Eşi ilkokul mezunu (%52,8),
- Çocuk sahibi (%92,3),
- Sahip olduğu çocuk sayısı en fazla üç (%35),
- Ankara'ya başka bir ilden göç etmemiş (%53,3),
- Göç edenlerin göç ettiği bölge en çok İç Anadolu Bölgesi (%36),

- Doğduğundan bu yana Ankara'da yaşadıkları (%53,3) sonuçlarına ulaşılmıştır.

3.2. YOKSUL KADINLARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Yoksul kadınların sosyo-ekonomik özellikleri, genel ekonomik durum, içinde bulunulan hanenin ekonomik özellikleri, varlık durumu ve sosyal yardım hizmetlerinden yararlanma durumu kapsamında incelenmiştir.

Bu doğrultuda yoksul kadınların çalışma durumu, gelir durumu ve geçim kaynakları, meslek edindirme kurslarına katılım durumları, hanelerinin ortalama aylık gelir ve gideri ile bazı kalemlere ilişkin harcamaları, eşinin çalışma durumu ve yaptığı iş, yaşadığı evin mülkiyet durumu, borç durumu, kendine ait birikim durumu, aldığı sosyal yardım türü ve yardıma ilişkin değerlendirmeleri çerçevesinde incelenmiştir.

3.2.1. Yoksul Kadınların Genel Ekonomik Durumu

Yoksul kadınların genel ekonomik durumu; çalışma durumu, gelir durumu ve geçim kaynakları, meslek edindirme kursuna katılmayı isteme durumu kapsamında incelenmiştir.

Çizelge 30. Yoksul Kadınların Çalışma Durumu

Daha Önce Çalışma Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Çalışmayan</i>	83	55,3
<i>Çalışan</i>	66	44
<i>Yanitsız</i>	1	0,7
Toplam	150	100

Daha Önce Yaptığı İş	Sayı	Yüzde
<i>Temizlik/Bulaşık vb. işler</i>	31	47
<i>Diğer (garsonluk, sekreterlik, kasiyerlik)</i>	17	25,7
<i>Çocuk/engelli/yaşlı Bakımı</i>	10	15,1
<i>Parçabaşı İş</i>	8	12,1
Toplam	66	100

Hali Hazırda Çalışma Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Çalışmayan</i>	119	79,3
<i>Çalışan</i>	28	19,3
<i>Yanitsız</i>	2	1,3
Toplam	149	100

Hali Hazırda Yaptığı İş	Sayı	Yüzde
<i>Temizlik/Bulaşık vb. işler</i>	12	42,8
<i>Çocuk/engelli/yaşlı Bakımı</i>	9	32,1
<i>Parça başı İş</i>	4	14,2
<i>Diğer (muhasabe, satış temsilciliği, kasiyerlik, kuaförlük, sekreterlik, şarkıcılık)</i>	3	10,7
Toplam	28	100

Şu An Yaptığı İşten Yeterli Kazanç Sağlama	Sayı	Yüzde
<i>Hayır</i>	25	89,2
<i>Kısmen</i>	2	7,1
<i>Evet</i>	1	3,5
Toplam	28	100

Hali Hazırda Çalışmama Nedeni	Sayı	Yüzde
<i>Çocuğumun Bakımı Nedeniyle</i>	37	31
<i>Diğer</i>	34	28,5
<i>Eşim İzin Vermiyor</i>	20	16,8
<i>Yeterli Eğitimim Yok</i>	14	11,7
<i>Yaşım Çalışmaya Uygun Değil</i>	8	6,7
<i>Yaşlı/Engelli Bireyin Bakımı Nedeniyle</i>	6	5
Toplam	119	100

Çalışmak İçin Başvuru Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Hayır</i>	103	86,5
<i>Evet</i>	16	13,5
Toplam	119	100

Katılımcıların yarısı (%55,3) daha önce herhangi bir işte çalışmamıştır. Daha önce çalıştığını ifade edenlerin yaptıkları iş ise %47 oranıyla temizlik ya da bulaşık vb. işlerdendir. Araştırmaya katılan yoksul kadınların yalnızca %19,3'ü hâlihazırda çalıştığını belirtmiştir. Hâlihazırda çalışmayanların oranı ise %79,3 ile yarıdan fazladır. Yoksul kadınların hâlihazırda yaptığı işler ise (%42,8) yine en

çok temizlik, bulaşık yıkama vb. işlerdir. Bunu %32,1 ile çocuk/engelli bakıcılığı izlemektedir. Parça başı iş yapanların oranı ise %14,2'dir. Söz konusu kadınların yaptıkları diğer işler ise (%10,7) *muhasabe, satış temsilciliği, kasiyerlik, kuaförlük, sekreterlik, şarkıcılık* gibi işlerdir.

Hali hazırda çalışan yoksul kadınların %89,2'i çalıştığı bu işten yeterli kazanç sağlamadığını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak katılımcıların büyük bir kısmının informal sektördeki işlerde, az bir ücret karşılığında çalışmalarını olarak değerlendirilmektedir. Ülkemizde özellikle kente göç eden, yoksul, düşük eğitilmiş, formel işlerde yer alamayan kadınlar, gelir ve konum açısından daha düşük, sosyal güvencesi bulunmayan, ev işçiliği olarak da adlandırılan temizlik, bakıcılık, yaşlı, engelli, çocuk bakımı ya da parça başı iş gibi vasıf gerektirmeyen kayıt dışı, iş kazası vb. anlamında risk taşıyan, korunmasız işlerde çalışmaktadır. Bahse konu işler kayıtlı sistemin dışında gerçekleştiğinden, bu gibi işlerde çalışan kadınların sayısına ulaşmak pek de mümkün olmamaktadır (Üstek, 2015, s.215). Güvenceli iş bulamamak, yoksul kadınların sosyal yardımlara bağlılığını ve bağımlılığını arttıran bir etken olmaktadır. Söz konusu kadınlar, hanenin geçimi için aldıkları sosyal yardımların yanı sıra, genellikle el işleri yapıp satmakta ya da temizlik işlerine gitmektedir. Başka bir deyişle yoksul kadınlar, toplumsal cinsiyete dayalı işbölümü kapsamında hane temelli, düzensiz, güvencesiz, gelir miktarı düşük, informal işlerde yer almaktadır (Hacısalıhoğlu, 2018, s.93).

Hâlihazırda çalışmadığını belirten kadınların çalışmama nedenlerine ilişkin dağılım incelendiğinde ise %31'i en çok çocuğunun bakımı nedeniyle çalışmadığını belirtmiştir.

Evlilikle birlikte kadınların hane içi sorumluluğu artmakta, çocukları da olduktan sonra bu sorumlulukların boyutu genişlemektedir. Söz konusu sorumluluklar nedeniyle pek çok kadın çalışmamakta, çalışsa da yarı zamanlı ve informal işlerde yer almaktadır. Ülkemizde kadın çalışanın erkek çalışana göre daha az olduğu artık bilinen bir gerçektir. Bunun temel nedenlerinden birini kadının hane içindeki ücretsiz emeğine ilişkin sorumlulukları olarak gösterebilir. Nitekim TÜİK'in Zaman Kullanım Araştırması 2015 yılı verilerine göre ülkemizde kadınların aile

bakımı için ayırdıkları vakit günde ortalama 3 saat 31 dakika olurken, erkeklerin bu iş için ayırdıkları vakit 46 dakikadır. Ülkemizin de dâhil olduğu geleneksel yapıya sahip ülkelerde kadınlar genellikle temizlik, bulaşık, yemek vb. hane içi sorumlulukları yerine getirirken, ailenin reisi olarak görülen erkekler ise çalışarak haneye gelir getiren ve ailenin geçimini sağlayan kimse konumundadır. Erkeğin çeşitli nedenlerle hanenin geçimini sağlayamadığı durumlarda ise kadınlar evde ya da dışarıda gelir getirici işlerde çalışabilmektedir (Körükmez, 2008, s.218). Söz konusu işler kadınların aynı zamanda hane içinde yerine getirdiği işlerdendir.

Çocuk bakımı nedeniyle çalışamadığını belirten kadınlar, geleneksel “annelik” rolünü sürdürmekte ve bu nedenle iş yaşamından uzak kalmaktadır. Nitekim erkekler genellikle erken yaşlardan itibaren süreklilik arz eden işlerde çalışabilirken, kadınlar çalışma yaşamına erkekler kadar önce başlayamamakta ya da evlenip çocuk sahibi olmanın ardından var olan işlerinden ayrılmak ya da ara vermek zorunda kalmaktadırlar (Özar ve Yakut Çakar, 2015, s.10). Ülkemizde genellikle gündüzlü çocuk bakım hizmetleri yüksek ücretlerle sağlanmaktadır. Özellikle çalışmayan, erkeğe bağımlı kadınlar için çocuklarını gündüzlü çocuk bakım hizmetlerinden yararlandırmak oldukça zordur. TÜİK Aile Yapısı Araştırması 2016 verilerine göre de ülkemizde 0-5 yaş arası çocukların gündüz bakımları, %86 oranı ile anneleri tarafından sağlanırken, söz konusu çocukların kreş ya da anaokulu hizmetine verilme oranı yalnızca %2,8’dir. Dolayısıyla ülkemizde çocukların bakım sorumluluğunun çok büyük bir kısmı anneleri tarafından sağlanmaktadır. Bu durum ise kadınların istihdama katılamamaları ve bunun sonucu olarak da yoksullaşmaları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bora’nın yoksul kadınlarla gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada da söz konusu kadınların büyük çoğunluğu küçük yaştaki çocuklarının bakımını sağlayacak kimse bulamadıklarını, bu nedenle çocuklarına bakmak zorunda olduklarını ve çalışamadıklarını ifade etmiştir (2016, s.112). Nitekim görüşmeler sırasında da bazı yoksul kadınlar Vakfa gelirken çocuklarını evde yalnız bıraktığını belirtmiştir. Ülkemizde AÇSHB’nin ekonomik durumu yeterli olmayan ailelerin çocukları için ücretsiz kreş ve gündüz bakımevlerinden yararlanması yönünde mevzuatla düzenlenmiş uygulamaları bulunmaktadır. Ancak araştırma sonuçlarının da

gösterdiği gibi söz konusu hizmetten yararlandığını belirten hiçbir katılımcı olmamıştır. Sosyal yardım için hane incelemelerinde bulunan personelin, belirtilen hizmetler konusunda yoksul kadınlara rehberlikte bulunması bu anlamda önem taşımaktadır. Araştırmaya katılanlardan çalışmama nedenini eşinin izin vermemesi olarak belirtenlerin oranı %16,8'dir. Bu veriler kapsamında yoksul kadınların çalışmak istemesine rağmen hane içindeki konumları nedeniyle çalışamadıkları görülmektedir. Bu doğrultuda yoksul kadınlar için, her ne kadar kent yaşamı içerisinde yer alsalar dahi, geleneksel değerlerin devam ettiği söylenebilir. Söz konusu geleneksel değerler hane içerisinde erkeğin, kadının yaşamına ilişkin kararlar üzerinde hüküm sahibi olduğuna inanması, kadınların özgürce ve istediği şekilde yaşamlarında söz sahibi olmasını engellemesidir.

Yeterli eğitimi olmadığı için çalışmadığını belirten katılımcıların oranı %11,7'dir. Kent yaşamında eğitimi yüksek olan kişilerin bile düzenli ve yüksek ücretli işler bulması zor iken, hali hazırda eğitim seviyesi düşük, büyük çoğunluğu kente göç ile gelen, kent yaşamına uyum sağlamaya çalışan kadınların düzenli ve yüksek ücretli işler bulması zor olacaktır. Dolayısıyla işsizlik sorunu konusunda da ayrı politika ve uygulamalara ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Araştırmada hali hazırda çalışmadığını belirten yoksul kadınların diğer (%28,5) kategorisindeki çalışmama nedenleri ise; *eğitime devam etme, kendine güveninin olmaması, hastalık, hasta eşine bakma zorunluluğu, iş arama, ücret tatminsizliği, iş bulamama, engel ya da hastalık durumu* olarak açıklanmıştır. Bazı katılımcılarsa iş aradığını, ancak iş bulsa bile bu işlerin geçici olduğunu belirtmişlerdir. Dolayısıyla katılımcılar, düzenli işe sahip olmak istemektedirler. Katılımcıların %86,5'i hali hazırda çalışmak için başvuruda bulunmadığını aktarmıştır.

Çizelge 31. Yoksul Kadınların Gelir Durumu ve Geçim Kaynakları

Düzenli Gelir Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Yok</i>	105	70
<i>Var</i>	45	30
Geçim Kaynakları¹⁰	Sayı	Yüzde
Devletten Aldığı Yardımlar	51	34
Diğer	45	30
Çalışarak Edinme	28	18,7
Çevreden Yardım Alma	17	11,3

Katılımcılara geçim kaynaklarına ilişkin sorulan soruya seçenekler arasında birden fazlasını seçebilecekleri belirtilmiştir. Bu nedenle, soruda yer alan her bir seçenek verilen cevaba göre değerlendirilmiştir. Örneğin bir kadın hem devletten yardım alıp, hem de çevresinden aldığı destekle geçimini sağlıyor olabilir.

Bu kapsamda katılımcıların %70'i herhangi bir yerden gelirinin bulunmadığını ifade etmiştir. Çalışarak gelir elde ettiğini belirtenlerin oranı ise yalnızca %18,7'dir. Çizelge 30'da yoksul kadınların çalışma durumu ayrıntılarıyla incelenmiş olup, konuya burada kapsamlı yer verilmemiştir.

Yoksul kadınların geçim kaynakları incelendiğinde geçimini devletten aldığı yardımlarla sağladığını belirtenlerin oranı %34'tür. Bunu %30 ile diğer geçim sağlama seçeneği izlemektedir. Diğer olarak belirtilen geçim kaynakları ise *eşe bağımlılık, nafaka, çocuğunun maaşı, kâğıt ya da plastik toplayıcılığıdır*. Özellikle Altındağ ilçesinde kâğıt ya da plastik toplayanların sayısı diğer ilçelere göre daha fazladır. Çevresinden yardım alarak geçimini sağlayanların oranı ise %11,3'tür. Bu sonuçlardan hareketle yoksul kadınlar, almış oldukları sosyal yardımları bir geçim kaynağı olarak düşünmektedir. Ancak Çizelge 38'de de açıklanacağı gibi katılımcıların çok büyük bir kısmı Vakıflardan aldığı yardımın geçimini sağlamaya yetmediğini belirtmiş olmasına rağmen, geçim kaynağı olarak da sosyal yardımları ifade etmiştir.

¹⁰ Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmişlerdir.

Çizelge 32. Yoksul Kadınların Meslek Edindirme Kursuna Katılmayı İsteme Durumu

Meslek Edindirme Kursuna Katılmayı İsteme	Sayı	Yüzde
<i>İstemem</i>	79	62,2
<i>İsterim</i>	48	37,7

Meslek Edindirme Kursuna Katılmayı İstememe Nedeni	Sayı	Yüzde
<i>Çocuğuma Bakmak Zorunda Olmak</i>	30	38
<i>Hastalık/Engelinden Dolayı</i>	16	20,2
<i>Eş/Ailenin İzin Vermemesi</i>	13	16,4
<i>Diğer</i>	12	15,1
<i>Evde Engelli/Yaşlı Bakımını Sağladığı Kişiler Olduğu İçin</i>	5	6,3
<i>Kendine Güveni Yok</i>	3	3,7

Yoksul kadınların meslek edindirme kursuna katılmak isteme oranı %37,7, istememe oranı ise %62,2'dir. Araştırma sonuçlarından da görüleceği üzere yoksul kadınların büyük bir çoğunluğu meslek edindirme kursuna katılmak istememektedir. İstememe nedeni olarak ise en çok çocuklarına bakmak zorunda olduklarını (%38) belirtmişlerdir. Bunu hastalık/engel durumu (%20,2), eş ya da ailesinin izin vermemesi (%16,4), diğer- *kursun işe yarayacağını düşünmeme, daha önce kursa katılmış olma* (%15,1), evde engelli/yaşlı bakımını sağladığı kişilerin olması (%6,3) ve en son kendine güveninin olmaması (%3,7) olarak açıklamışlardır.

Ülkemizde belediyelerin ve İŞKUR'un pek çok meslek edindirme kursu bulunmaktadır. İŞKUR bünyesinde sunulan meslek edindirme kurslarına katılmak için bazı şartlar aranmaktadır. Bunlar;

"Kuruma kayıtlı işsiz olmak, 15 yaşını tamamlamış olmak, mesleğe uygun özelliklere sahip olmak, işverenin aradığı özel şartları taşımak, iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerinden faydalanmış olmak, emekli olmamak" tır.

Kurslara katılanlara 30 ile 50 TL arasında günlük zaruri giderlerine yönelik ödeme yapılmakta, *"sanayi sektöründeki mesleklerde düzenlenecek mesleki eğitim kurslarına katılan kadınların bakmakla yükümlü oldukları 2-5 yaş arası çocukları için aylık 400 TL bakım desteği kurs süresince karşılanmaktadır"* (Mesleki Eğitim Kursları). İŞKUR'un sunduğu bu hizmetler yoksul kadınların meslek edinebilmeleri ve istihdama katılabilmeleri anlamında önemlidir. Yine verilen kurs

boyunca kadınların çocuklarına bakım desteğinin sağlanması da kurslara katılmalarındaki engellerden biri olan çocuk bakım sorunu için iyi bir çözüm olmaktadır. Ancak, pek çok yoksul kadın İŞKUR'un bu hizmetinden habersiz olup, yönlendirme ve rehberliğe ihtiyaç duyduğu değerlendirilmektedir.

Belediyelerde sunulan meslek edindirme kurslarının büyük çoğunluğu ise sertifikalı olup, kadınların istihdama katılımlarında destekleyici olabilmektedir. Keçiören, Altındağ ve Mamak Belediyelerinin meslek edindirme kursları bulunmaktadır.

Sonuçlardan da görüleceği üzere katılımcıların meslek edindirme kursuna katılmama nedeni olan çocuklarının bakımı sorunu, şu an çalışmamalarına ilişkin neden ile aynıdır. İŞKUR'un meslek edindirme kursları incelendiğinde hem yoksul kadınların günlük giderleri için ücret verildiği, hem de 2-5 yaş arası çocuklarının bakımı için destek sağlandığı görülmektedir. Ancak yoksul kadınların pek çoğu bu bilgiden haberdar olmayıp, yapılan görüşmelerde de bu sonuca ulaşılmıştır. Dolayısıyla söz konusu kadınların iş ve meslek anlamında yönlendirme ve danışmanlığa ihtiyaçları olduğu tespit edilmiştir.

3.2.2. Yoksul Kadınların İçinde Buldukları Hanenin Ekonomik Özellikleri

Bu başlık altındaki bilgiler yoksul kadınların içinde buldukları hanenin ortalama aylık gelir ve gider miktarı, bazı kalemlere ilişkin aylık ortalama harcama miktarı, eşlerinin çalışma durumu ve eşlerinin yaptığı iş ile yaşadıkları evin mülkiyet durumu temelinde incelenmiştir.

Çizelge 33. Yoksul Kadınların Buldukları Hanenin Ortalama Aylık Gelir, Gider ve Bazı Kalemlerine İlişkin Harcamaları

Ortalama Aylık Gelir	Kalem	Ortalama Harcama Miktarı
1.441,26 TL	Kira	494,2 TL
	Yakacak	249,4 TL
	Gıda	299 TL
	Fatura (Elektrik, su vb.)	217,66 TL
	Eğitim	120,16 TL
	Sağlık	121,68 TL
	Giyim	87,43 TL
	Toplam	1.589,53 TL

*N=150

Araştırmaya katılan yoksul kadınların aylık ortalama giderleri ve kira, yakacak, gıda, fatura, eğitim, sağlık ve giyim gibi bazı kalemlere ilişkin harcamaları incelendiğinde; söz konusu kadınların ortalama aylık gelirinin 1.441,26 TL olduğu görülmektedir.

“Açlık sınırı olarak adlandırılan ve ülkemizde dört kişilik bir ailenin sağlıklı, dengeli ve yeterli beslenebilmesi için aylık gıda harcaması tutarı 2.075,24 TL’dir. Gıda harcaması ile birlikte giyim, konut (kira, elektrik, su, yakıt), ulaşım, eğitim, sağlık ve benzeri ihtiyaçlar için yapılması zorunlu diğer aylık harcamalarının toplam tutarı ise yoksulluk sınırı olarak adlandırılmakta olup, bu tutar 6.759,73 TL’dir” (TÜRK-İŞ, 2019).

Görüldüğü gibi, yoksul kadınların aylık gelirleri ülkemizdeki dört kişilik bir ailenin açlık sınırının altında kalmaktadır.

Araştırmaya katılan yoksul kadınların aylık gideri, toplamda ortalama 1.589,53 TL olup, bunun 494,2 TL’si kira, 249,4 TL’si yakacak, 299 TL’si gıda, 217,66 TL’si fatura, 120,16 TL’si eğitim, 121,68 TL’si sağlık, 87,43 TL’si ise giyime ilişkin harcamalardır. Burada da görüldüğü üzere yoksul kadınların giderlerine ilişkin en büyük harcama kiraya aittir.

Nitekim TÜİK Hane Halkı İşgücü Araştırması verilerine göre de ülkemizde hane halkı tüketim harcamaları içinde en çok payı (%23,7) kira ve konut giderleri oluştururken, bunu %20,3 oranı ile gıda harcamaları izlemektedir. En az harcama eğitim (%2,3) ve sağlık (%2,2) harcamaları olmuştur.

Kabaca yoksul kadınların hanelerine ait giderler, gelirlerinden %10,28 daha fazladır. Fazla olan bu açığı ise kadınların sosyal yardımlar ve çevrelerinden aldığı destekler ile tamamladıkları düşünülmektedir. Görüşülen pek çok yoksul kadın Büyükşehir Belediyesinden gıda ve temizlik yardımı aldığını, bu yardımların az da olsa harcamalarının az bir kısmına katkı sağladığını belirtmiştir.

Buradan hareketle ve daha önce de değinildiği gibi yoksul kadınlar en çok kira ve gıdaya harcama yapmaktadır. Bunu yakacak ve fatura harcamaları izlemektedir. Eğitim ve sağlık gideri ise neredeyse birbirine eşit olup, yoksul kadınlar en az harcamayı giyime yapmaktadır. Çünkü bu tür harcamaları ertelemek ya da bunlardan daha az harcamak mümkünken, zorunlu giderleri ertelemek ya da bunlardan azaltmak her zaman mümkün olmamaktadır.

Görüşmeler sırasında bazı kadınlar fatura giderini azaltmak için elektrik, su vb. kullanımlarını azalttığını belirtmiş olup, katılımcılardan biri bu durumu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Fatura yüksek gelmesin diye ışığı, elektriğimi kullanmam.”

Başka bir katılımcı ise genel olarak harcamalarına ilişkin *“En iyisini istememeye özen gösteririm”* yorumunu yapmıştır. Bir başkası ise *“Az harcama yaparım”* şeklinde harcamalarını kısıtığını belirtmiştir.

Görüldüğü üzere katılımcılar harcamalarını kısarak aslında yoksullukla baş etme stratejisi geliştirmektedirler.

Çizelge 34. Yoksul Kadınların Eşinin Çalışma Durumu ve Yaptığı İş

Eşin Çalışma Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Çalışıyor</i>	75	52,8
<i>Çalışmıyor</i>	67	47,1
Toplam	142	100

Eşin Yaptığı İş	Sayı	Yüzde
<i>Günelik İşler</i>	47	62,6
<i>İşçi</i>	26	34,6
<i>Diğer (kendi işi)</i>	2	2,6
Toplam	75	100

Araştırmaya katılan yoksul kadınların yarısının eşi çalışmakta (%52,8) olup, yarıya yakını (%47,1) çalışmamaktadır. Dolayısıyla söz konusu kadınların eşlerinden çalışan ve çalışmayanların oranı birbirine yakındır.

Yoksul kadınların eşinin yaptığı işe göre dağılım incelendiğinde ise %62,6'sı eşinin gündelik işlerde çalıştığını, %34,6'sı işçi olduğunu, %2,6'sı ise eşinin diğer (kendi işi) işlerde çalıştığını aktarmıştır.

Ülkemizde gündelik ve geçici işlerde çalışanlar arasındaki yoksulluk oranının, düzenli ve kalıcı işlerde çalışanlardan dört kat daha fazla olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte tarımda ve kentlerde informal sektörlerde çalışanlar arasındaki yoksulluk, engelli, hasta, yaşlı gibi dezavantajlı gruplar arasındaki yoksulluktan daha fazladır (Gül ve Sallan Gül, 2008a, s.365).

Çizelge 35. Yoksul Kadınların Yaşadıkları Evin Mülkiyet Durumu

Evin Mülkiyet Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Kira</i>	77	51,3
<i>Diğer</i>	32	21,3
<i>Kendine Ait</i>	7	4,7
Toplam	150	100

Yoksul kadınların yaklaşık yarısı (%51,3) kira ödediği bir evde yaşamaktadır. Mülkiyet durumunu diğer olarak belirten katılımcıların oranı %21,3 olup, söz konusu katılımcılar mülkiyeti *eşinin ailesi ya da kendi ailesine ait bir evde ya da tapusuz bir evde yaşadığını* belirtmiştir. Bir eve sahip olmak hem hane içindeki harcamaların büyük bir kısmını oluşturan kiradan kurtulmak, hem de ileride bir gün dışarıda kalmaktan koruyan bir işleve sahiptir (Körükmez, 2008, s.226).

Yoksul kişilerle gerçekleştirilen bir başka araştırmanın sonuçlarına göre de söz konusu kişiler en çok (%39,7) kirada oturduğunu belirtmiştir (Kavruk ve diğerleri, 2011, s. 138).

Görüşme sürecinde yoksul kadınların çok büyük bir bölümü ev sahibi olmak istediğini, hatta yaşamında sahip olmak istediği şeylerin başında bir ev olduğunu aktarmıştır. Söz konusu durumu ise aşağıdaki şekillerde ifade etmişlerdir:

“Evimin olması, kira derdim olmasın, düzenli bir gelirim olsun, muhtaç olmayayım.”

“Bir evim olsun isterim. Kimseye borcum olmasın isterim. Evim olursa huzurum olur.”

“Evimin olması, çocuklarımın iyi bir eğitim alması.”

“Kirada olmamak.”

“Evimin olmasını isterdim, para olmayınca kira ödeyemiyorum.”

“Bir evim olsa sanırım daha huzurlu ve rahat olurum.”

“Bir evim olsun, emekli maaşım olsun isterdim.”

“Evimin olması, kira ödemededen yaşamak, evsizlik çok zor, ev sahipleri yüksek ücret talep ediyor.”

“Kendi evim ve ailem olsun isterdim.”

“Evim olsa koşullarım daha iyi olur.”

“Evim, gelirim olsun, çocuklarım yanımda olsun.”

Bu ifadelerden de anlaşıldığı üzere bazı katılımcılar **bir ev sahibi olmayı huzurlu ve rahat** olmanın garantisi olarak görmektedir. Kirada olmak yoksul kadınlara kendini güvensiz hissettirmektedir. Çünkü çeşitli nedenlerle evden çıkarılma ya da kirayı ödeyememe gibi geleceğe yönelik belirsizlikler bulunmaktadır. Ayrıca, bir ev sahibi olmak ve kira masrafının bulunmaması, söz konusu masrafın başka ihtiyaçlar için de kullanılacağı anlamına gelmektedir.

3.2.3. Yoksul Kadınların Varlık Durumu

Yoksul kadınların varlık durumuna ilişkin bilgiler borç ve birikim durumları kapsamında incelenmiştir.

Çizelge 36. Yoksul Kadınların Borç Durumu

Borç	Sayı	Yüzde
Var	87	58
Yok	63	42
Toplam	150	100

İhtiyaç Duyduğunda Borç Alabileceği Kimse	Sayı	Yüzde
Yok	99	66
Var	51	34
Toplam	150	100

Borç para alma, yoksul ailelerin günlük yaşamını sürdürmede önemli stratejilerden biridir. En tipik, bilinen ve güvenli borç ise diğer aile üyeleri ve akrabalarından alınan borçlardır (Tarkowska, 2002, s.424). Katılımcıların borç durumu incelendiğinde ise yarıdan fazlası (%58) borcunun bulunduğunu, yarıya yakını ise (%42) borcunun bulunmadığını ifade etmiştir. Her ne kadar borcu olduğunu belirten yoksul kadın oranı daha fazla olsa da, ihtiyaç duyduğunda borç alabileceği kimse bulunduğunu belirtenlerin oranı (%66) daha azdır.

Hane gelirinin günü kurtarmaya yetecek düzeyde olması yoksul kadınların geleceğe yönelik birikim yapmalarını önleyici bir durum olarak öne çıkmaktadır. Dolayısıyla söz konusu kadınların pek çoğunun borcu bulunmakta bu ise birikim sağlamaya yönelik girişimlerden uzakta kalmalarına yol açmaktadır (Hacısalıhoğlu, 2018, s.95).

Özar ve Yakut Çakarın 1200 yoksul kadınla gerçekleştirdiği bir araştırmada söz konusu kadınların %63,3'ü de borcu bulunduğunu aktarmıştır (2015, s.316). Yine benzer şekilde Soytemel'in gerçekleştirdiği başka bir araştırmada ise yoksul kişilerin %77'inin taksit borcu, kredi kartı borcu ya da yakın çevresindeki kişilere borcu bulunmaktadır (2015, s.274). Bu çalışmaların sonuçları ile araştırma sonuçları benzerdir.

Çizelge 37. Yoksul Kadınların Kendine Ait Birikim Durumu

Birikim	Sayı	Yüzde
<i>Yok</i>	146	97,3
<i>Var</i>	4	2,7
Toplam	150	100

Kendine ait birikimi olduğunu belirten katılımcı oranı %2,7 olup, diğer katılımcıların çok büyük bir kısmının (%97,3) kendine ait birikimi bulunmamaktadır.

Maddi olarak birikime sahip olmak, kadınların gelecekteki ihtiyaçlarını karşılama adına erkeğe bağımlılığını azaltan bir unsurdur. Bu anlamda söz konusu kadınların güçlendirilmeleri temelinde az miktarlarda da olsa birikim yapmalarını teşvik etmek ve onları bilinçlendirmek önemlidir.

3.2.4. Yoksul Kadınların Sosyal Yardım Hizmetlerinden Yararlanma Durumu

Bu başlık altında yoksul kadınların Vakıflardan aldığı sosyal yardım türü ve buna ilişkin değerlendirmeleri incelenmiştir.

Çizelge 38. Yoksul Kadınların Aldıkları Sosyal Yardım Türü ve Yardıma İlişkin Değerlendirmeleri

Aile Yardımı	Sayı	Yüzde
	84	56
Eğitim Yardımı	Sayı	Yüzde
	59	39,3
Özel Amaçlı Yardım	Sayı	Yüzde
	22	14,7
Yaşlı ve Engelli Yardımı	Sayı	Yüzde
	18	12
Sağlık Yardımı	Sayı	Yüzde
	14	9,3
Vakfın Geçimi Sağlama Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Hayır</i>	91	60,7
<i>Evet</i>	11	7,3
<i>Kısmen</i>	48	32

Sosyal yardımlar;

"Muhtaçlık tespitine göre yoksullara karşılıksız olarak verilen ve onları kendilerine yeterli duruma getirmek amacı ile yapılan ayni ve nakdi yardımlar"

olarak tanımlanmaktadır (Seçkiner Bingöl, 2017 s.142). Yoksul kadınlara sunulan sosyal yardım hizmetleri, kadınları hane içinde desteklemek anlamında önem taşımaktadır. Kadınların ekonomik olarak güç kazanması, yoksulluğu azaltma ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması süreçlerinde de etkili olmaktadır (Scott, 2012, s.1).

Sosyal yardımlara ilişkin ilk uygulamalar "hayırseverlik" temelli yaklaşımlarla başlamış, yardıma ihtiyaç duyan kimselere gönüllüler tarafından sunulan yardımlarla şekillenmiştir. Ancak, söz konusu hayırseverlik yaklaşımı, günü kurtarmaya odaklı olduğundan, yapısal sorunlar karşısında yetersiz kalmıştır. Özünde maneviyata dayalı bu yaklaşım süreç içerisinde yerini "*hak temelli yaklaşıma*" bırakmıştır. Hak temelli yaklaşımda yardıma ihtiyaç duyan kimseler "hak sahibi", yardımı sunanlar ise "görev sahibi" konumundadır. Söz konusu haklar, temel insan hakları bağlamında herkes için kapsayıcı bir bakış temelinde ele alınır (Zengin ve Altındağ, 2016). Sosyal politikaların önemli araçlarından biri olan sosyal yardımların ülkemizde 1980'li yıllardan itibaren ise arttığı görülmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2008a, s. 363).

Araştırmaya katılan yoksul kadınların %56'sı sosyal yardım programlarından aile yardımı aldığını belirtmiştir. Bunu %39,3 ile eğitim yardımı izlemektedir. Özel amaçlı yardım aldığını belirtenlerin oranı %14,7, sağlık yardımı aldığını belirtenlerin oranı ise %9,3'tür.

Sonuçlardan da görüleceği üzere yoksul kadınlar **en çok aile yardımı, en az sağlık yardımı** almaktadır. Bunun nedeninin Vakıflar tarafından sunulan aile yardımlarının kapsamının geniş olması olarak açıklanabilir. Kapsamı geniş olan diğer yardım ise eğitim yardımıdır. Sallan Gül'ün (2005) Ankara'da bulunan ve SYDV'lerden yardım alan yoksul kadınlarla gerçekleştirdiği benzer başka bir çalışmanın sonuçlarında da katılımcılar, yardım türlerinden en çok aile yardımı kategorisindeki gıda yardımı aldığını belirtmiştir. Yine Gül ve Sallan Gül'ün,

Kocaeli, Denizli ve Mersin İllerinde bulunan bazı SYDV'lerden yardım alan yoksul kişilerle yaptıkları odak grup çalışmasına dayalı araştırma sonucunda da, söz konusu kişilerin en çok gıda ve eğitim yardımı aldıkları ortaya çıkmıştır (2008a, s.376). Dolayısıyla araştırma sonuçları ile söz konusu çalışmaların bulguları benzerdir.

Yoksul kadınların hiç biri Vakıfların sosyal yardım programlarından olan işe yerleştirme ve işe başlama yardımı almamaktadır. Dolayısıyla, yoksul kadınların güçlenmeleri yönünde söz konusu yardımlara yönelik bilgilendirme ve rehberlik konusunda eksiklik olduğu düşünülmektedir.

Yoksul kadınlar Vakıflardan aldıkları yardımın geçimlerini sağlamada yeterli olmadığını (%60,7) ifade etmektedir. Kısmen yeterli olduğunu belirtenlerin oranı ise %32'dir.

Yardımların geçimini sağlamaya yetmediğini belirtenlerin bunun nedenlerine yönelik ifadeleri ise aşağıda almaktadır:

"Para az yeterli gelmiyor",

"Sadece oğlumun geliri var. 5 kişiyiz, yeterli olmuyor",

"Hastam olduğu için daha büyük yardım isterdim. En azından market alışverişi, kira yardımı gibi",

"Tek başıma geçimi sağladığım için aldığım para yeterli değil",

"Devletin kapısı iş için bizlere kapalı. Alınan miktar şu an ki şartlarda kiraya yetmiyor. Çalınan kapılar yaş şartı koyuyor ve tanıdık olmadıkça iş imkânı yok",

"Çok az veriyorlar 4 ayda bir onu da kestiler. Oğlum asker, asker maaşı bile alamıyorum",

"Aile sayımız çok olduğu için geçimimiz biraz zor oluyor o parayla",

"Ayda bir olsun kiramızı karşılarsın istiyoruz",

"Az veriliyor sadece aylık ekme paramı karşılıyor",

"Çok az veriliyor. Devletin benden aldığı vergilerle zaten o para gidiyor",

"Yeterince yardım alamıyorum, 3 çocuğuma yetişemiyorum maddi olarak."

Bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, yoksul kadınlar en çok Vakıftan aldığı yardımın miktarını yetersiz bulmakta, yardım miktarının artırılmasını talep etmektedirler. Özellikle kira ya da gıda harcamalarına yetecek miktarda yardım talep ettikleri görülmektedir. Çizelge 61'de de görüleceği üzere yoksul kadınlar, yoksulluğun çözümünü sosyal yardımların miktar olarak artırılmasında görmektedirler. İkizoğlu'nun Ankara'da sosyal yardım alan bireylerle gerçekleştirdiği bir başka araştırmanın sonuçlarına göre de, katılımcıların büyük bir kısmı (%90,4) aldığı yardımın ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini ifade etmiştir (2002, s.104).

Amerika'da sosyal yardım alan 214 yoksul bekâr anne ile gerçekleştirilen başka bir çalışmanın sonuçları da aslında kurumsal olarak sunulan sosyal yardımların yetersiz olduğunu göstermektedir. Söz konusu araştırmanın bulgularına göre, sosyal yardım alan kadınların yalnızca 1'i aldığı yardımın geçimini sağlamaya yettiğini belirtmiştir. Bu kadının yalnızca sosyal yardım olarak geçimini nasıl sağladığı incelendiğinde ise, eğlence, çocuk bakımı, eğitim gideri, eşya, ulaşım ya da özel gün kutlamalarına harcama yapmadığı tespit edilmiştir. Söz konusu kadın, ekonomik yetersizlikler nedeniyle çocuğunun bakımını yeterince sağlayamamakta, çocuğunun okula devamsızlığı da bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında kısıtlı sosyal yardımlara rağmen, bekâr annelerin geçimlerini nasıl sağladığı incelendiğinde ise farklı kaynaklardan gelir ve desteklere sahip oldukları görülmüştür. Araştırmaya katılan kadınların bir kısmı farklı toplum örgütlerinden, aile ya da arkadaşlarından yardım almakta, diğer kısmı ise kendilerine verilen gıda çeklerini satarak nakit paraya dönüştürmektedir (Solomon, 1998, s.184).

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen bazı görüşmelerde de sunulan sosyal yardımları satarak nakit paraya dönüştürme konusundan bahsedenler olmuştur. Katılımcılardan bazıları, yardım alanların bir kısmının kömür yardımlarını satarak para elde ettiğini ifade etmiştir. Kömür, gıda gibi aynı yardımların, yardım alanlar tarafından satılması, *yardımların ticarileşmesi* kavramını ortaya çıkarmaktadır. Özellikle kömür yardımlarının satılarak nakit paraya dönüştürülmesi, yoksullukla baş etme stratejisi olarak düşünülmektedir (Hacısalıhoğlu, 2018, s.98).

Sosyal yardım alanların ortak bazı özellikleri bulunmaktadır. Bunlar Bahçe ve Köse (2018, s.43) tarafından aşağıdaki şekillerde ifade edilmektedir.

- 1) Güvencesiz çalışma,
- 2) Ücret ilişkisi içinde uzun süre kalmama,
- 3) Düşük ücretler,
- 4) Ücretli çalışmaya hazır ve nazır olma,
- 5) Yardımlarla ayakta kalma,
- 6) Borçlanarak yaşama,
- 7) Yetersiz barınma olanakları,
- 8) Yardımların düzensizliği ve yetersizliği,
- 9) Yardım paketindeki tüketim metalarının niteliğiyle ilgili memnuniyetsizlik,
- 10) Yardımların dağıtım sürecinde yaşanan hakkaniyetsizliklere karşı isyan,
- 11) Yardımların hak edildiğine yönelik ortak inanç,
- 12) Yardım alırken destek mahiyetinde kendi hesabına çalışma,
- 13) Yardımlara başvuru sürecinde yaşanan hor görüyle karşılaşma eğilimi,
- 14) Yalnızlık duygusu.”

Nitekim burada yer alan pek çok özellik araştırmaya katılan yoksul kadınların özellikleriyle de benzerdir. Örneğin yoksul kadınların pek çoğu geçmişte ya da hâlihazırda geçici, düşük ücretlerle, sosyal güvenceden yoksun, informel işlerde çalışmış ya da çalışan, sosyal yardımları bir geçim kaynağı olarak gören, borcu bulunan, kirada yaşayan, aldıkları sosyal yardımların miktarının yetersiz olduğunu vurgulayan, özellikle gıda yardımlarında sunulan tüketim malzemelerinin kalitesizliğini belirten, hak etmeyen kimselere de yardım yapıldığını ifade eden kimselerdi.

Kurumsal yardım hizmetlerine başvurmak ve bu yardımlardan yararlanmak, kadının görevi olarak görülmektedir. Maddi yardım talep etmenin utanma, küçük düşme gibi duygulara neden olması, genellikle erkeklerin bu tür yardımlara başvurmaktan çekinmesine neden olmaktadır. Çünkü yoksulluk nedeniyle yardım talep etmek zayıflığın bir simgesi olarak görülmektedir (Tarkowska, 2002, s.425). Bu durum bizi yardımların kadınlaşması kavramına götürmektedir. Toplumumuzda “evin geçimini erkek sağlar” görüşü yaygındır. Bu argüman üzerinden okunduğunda, kadınların sosyal yardımlara başvurarak yoksulluğunu bir anlamda “itiraf etmeleri” daha kolay olmaktadır (Bora, 2016, s.108). Ek olarak, “yardımı hak eden kadın olgusu” yardımı sunanlar tarafından daha makul karşılanırken, özellikle çalışabilecek durumda olan genç erkekler bu sistemin dışında bırakılmaktadır. Dolayısıyla yoksulluğunu kanıtlama yönünde koşturan,

aşğılanma ve damgalanmayı derinden yaşıyan kadınların, sosyal yardımların birincil öznesi konumuna yerleştikleri söylenebilir (Buğra ve Keyder, s.21-22).

Araştırma sürecinde yapılan gözlemlerde de yardım almak için Vakıflara başvuranların neredeyse tamamını kadınların oluşturduğu tespit edilmiştir. Kadınların yanındaki erkekler ise genellikle onlara eşlik etmek üzere gelen erkek kardeş, baba, kayınpeder gibi yakınlardı. Yine araştırmada dikkat çeken diğere bir husus, kadınların yanına eş olarak gelen erkeklerin dışarıda beklemeleri, ara sıra kadınların yanına gelmeleri ve işlemlerin bitip bitmediğini takip etmeleri olmuştur.

Yoksul kadınların sosyo-ekonomik özelliklerine ilişkin bulgular sonunda yoksul kadınların büyük bir kısmının;

- Daha önce çalışmamış (%55,3),
- Daha önce çalışanların yaptığı iş temizlik/bulaşık vb. işler olan (%47),
- Hâlihazırda çalışmayan (%79,3),
- Hâlihazırda çalışanların yaptığı iş temizlik/bulaşık vb. işler olan (%42,8),
- Hâlihazırda yaptığı işten yeterli kazanç sağladığını düşünmeyen (%89,2),
- Çocuğunun bakımı nedeniyle çalışamayan (%31),
- Çalışmak için başvuruda bulunmamış (%86,5),
- Geliri bulunmayan (%70),
- Geçimini devletten aldığı yardımlarla sağlayan (%34),
- Meslek edindirme kurslarına katılmayı düşünmeyen (%62,2),
- Çocuğunun bakımı dolayısıyla meslek edindirme kurslarına katılmayı düşünmeyen (%38),
- Hanesinin aylık ortalama geliri 1.441,26 TL olan

- Hanesinin aylık ortalama gideri 1.589,53 TL olan
- Bazı kalemlere ilişkin ortalama harcama miktarı
 - Kira harcaması: 494,2 TL,
 - Yakacak harcaması: 249,4 TL,
 - Gıda harcaması: 299 TL,
 - Fatura (elektrik, su vb.): 217,66 TL,
 - Eğitim harcaması: 120,16 TL,
 - Sağlık harcaması: 121,68 TL,
 - Giyim harcaması: 87,43 TL olan
- Eşi bir işte çalışan (%52,8),
- Eşinin yaptığı iş gündelik işler olan (%62,6),
- Oturduğu evin mülkiyet durumu kira olan (%51,3),
- Borcu bulunan (%58),
- İhtiyaç duyduğunda borç alabilecek kimsesi bulunmayan (%66),
- Kendine ait birikimi olmayan (%97,3),
- Vakıftan aldığı sosyal yardım türü en çok aile yardımı olan (%56),
- Vakıftan aldığı sosyal yardımın geçimini sağlamaya yetmediğini düşünen (%60,7) olduğu tespit edilmiştir.

3.3. YOKSUL KADINLARIN SAĞLIK DURUMLARINA İLİŞKİN BULGULAR

Araştırmaya katılan yoksul kadınların sağlık durumları; tanısı konulmuş hastalığının bulunup bulunmadığı, buna ilişkin tedavi durumu, engelinin bulunup bulunmadığı ve varsa engel türü kapsamında incelenmiştir.

3.3.1. Yoksul Kadınların Hastalık ve Engel Durumu

Yoksul kadınların hastalık ve engel durumu, tanısı konulmuş hastalıkları ve tedavileri ile engeli ve varsa engelinin türü kapsamında incelenmiştir.

Çizelge 39. Yoksul Kadınların Tanısı Konulmuş Hastalığı Bulunma ve Tedavi Görme Durumu

Hastalık	Sayı	Yüzde
Yok	90	60
Var	60	40
Tedavi Görme Durumu	Sayı	Yüzde
Evet	54	36
Hayır	6	4
<i>Toplam</i>	60	100

Araştırmaya katılan yoksul kadınlardan tanısı konulmuş bir hastalığı bulunanların oranı %60'dır. Hastalığı bulunan katılımcılardan tedavi görenlerin oranı ise %36'dır. Bu kapsamda katılımcıların yarıdan fazlasının hastalığının bulunduğu ve hastalığı bulunanların büyük birçoğunun ise tedavi gördüğü anlaşılmaktadır.

Çizelge 40. Yoksul Kadınların Tanısı Konulmuş Hastalığı

Hastalık	Sayı	Yüzde
Tansiyon	11	18,3
Şeker	9	15
Astım	7	11,7
Psikolojik	6	10
Bel-Boyun Fıtığı	6	10
Kalp	5	8,3
Tiroid	3	5
Akdeniz Anemisi	3	5
Beyin Tümörü	2	3,3
Kanser	2	3,3
Reflü	1	1,6
Hepatit B	1	1,6
Dikkat Eksikliği Hip.Akt.Boz.	1	1,6
Romatoid Artrit	1	1,6
Hipotiroid	1	1,6
Kemik Erimesi	1	1,6
Toplam	60	100

Yoksul kadınların tanısı konulan hastalıkları en çok tansiyon (%18,3) ve şekerdir (%15). Bu hastalıkları astım, psikolojik rahatsızlık, fıtık, kalp, tiroid, akdeniz anemisi, beyin tümörü, kanser, reflü, hepatit B, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, romatoid artrit, hipo tiroid ve kemik erimesi rahatsızlıkları izlemektedir.

Çizelge 41. Yoksul Kadınların Engel Durumu

Engel	Sayı	Yüzde
Yok	142	94,7
Var	8	5,3
Toplam	150	100

Engel Durumu	Sayı	Yüzde
Ortopedik	4	2,7
İşitme	3	2
Görme	1	0,7
Toplam	8	100

Yoksul kadınların büyük bir kısmının (%94,7) engeli bulunmamaktadır. Engeli bulunanların (%5,3) engel durumuna göre dağılım incelendiğinde ise, en çok ortopedik (%2,7), işitme (%2) ve görme (0,7) engellerine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Yoksul kadınların sağlık durumlarına ilişkin bulgular sonunda büyük bir kısmının;

- Hastalığının bulunmadığı (%60),
- Hastalığı bulunanların tedavi gördüğü (%36),
- En çok tansiyon (%18,3) rahatsızlıklarının olduğu,
- Büyük çoğunluğunun engelinin bulunmadığı (%94,7),
- Engeli bulunanlarının engel türünün ortopedik (%2,7) olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

3.4. YOKSUL KADINLARIN FİZİKSEL ÇEVRELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Yoksul kadınların fiziksel çevrelerine ilişkin bulgular; içinde buldukları çevre durumu, hanesinde engelli veya yaşlı bulunma ve bunların bakımını sağlama durumu ile evinde bulunan eşya durumu kapsamında incelenmiştir.

3.4.1. Yoksul Kadınların İçinde Buldukları Çevre Durumu

Yoksul kadınların içinde buldukları çevre; söz konusu kadınların birlikte yaşadığı kişi, hanesinde engelli ve/veya yaşlı bulunma ve bunların bakımını sağlama durumu, hanesinde bulunan eşya durumları kapsamında incelenmiştir.

Çizelge 42. Yoksul Kadınların Birlikte Yaşadığı Kişi

Birlikte Yaşadığı Kişi ¹¹	Sayı	Yüzde
<i>Eş ve Çocuklar ile</i>	110	73,3
<i>Yalnız Çocukları ile</i>	17	11,3
<i>Diğer (arkadaş, elti, torun, kardeş)</i>	13	8,7
<i>Yalnız Eş ile</i>	5	3,3
<i>Tek başına</i>	5	3,3
Toplam	150	100

¹¹ Açık uçlu sorulan sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre yoksul kadınlar en çok (%73,3) eş ve çocukları ile birlikte çekirdek aile yapısı içerisinde yaşamaktadırlar. Yalnız çocuklarıyla yaşayan %11,3; arkadaş, elti, torun gibi diğer kişilerle yaşayan %8,7; yalnız eşiyile ya da tek başına yaşayan %3,3'tür.

TÜİK Yoksulluk istatistikleri 2009 sonuçlarına göre ise ülkemizde hane türüne göre yoksulluk oranları incelendiğinde; geniş ailelerin %21,43'ü; tek yetişkinli ailelerin %16,62'si; çocuklu çekirdek ailelerin %12,98'si; çocuksuz çekirdek ailelerin %9,81'nin yoksul olduğu tespit edilmiştir. Her ne kadar TÜİK sonuçlarında ülke genelinde, geniş aile yapısındaki hanelerin daha yoksul olduğu tespit edilmiş olsa da, araştırma sonuçlarında yoksul kadınların aile yapısının çekirdek aile yapısında olduğu görülmektedir.

Çizelge 43. Yoksul Kadınların Hanesinde Engelli veya Yaşlı Bulunma ve Bunların Bakımını Sağlama Durumu

Hanede Engelli Bulunma	Sayı	Yüzde
<i>Yok</i>	121	80,7
<i>Var</i>	29	19,3
Toplam	150	100

Engellinin Bakımını Sağlama	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	28	96,5
<i>Hayır</i>	1	3,45
Toplam	29	100

Hanede Yaşlı Bulunma	Sayı	Yüzde
<i>Yok</i>	133	88,7
<i>Var</i>	17	11,3
Toplam	150	100

Yaşlının Bakımını Sağlama	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	14	82,3
<i>Hayır</i>	3	17,7
Toplam	17	100

Hanesinde engelli bulunan yoksul kadın oranı %19,3 olup, bunların %96,5'i söz konusu engellinin bakımını sağlamaktadır. Katılımcıların %11,3'ünün hanesinde yaşlı bulunmakta olup, %82,3'ü söz konusu yaşlının bakımını kendisi sağlamaktadır.

Ülkemizde aile merkezli sosyal politikalar yaygın olmakla birlikte, yaşlı ve engelli bireylere sunulan bakım hizmetleri de çoğunlukla bu görüş doğrultusunda yapılandırılmıştır. Örneğin Bakanlık tarafından engelli ve yaşlı bakımlarının aile içerisinde sunulması amacıyla evde bakım yardımı sunulmaktadır.

Toplumumuzdaki geleneksel değerler çerçevesinde de aile üyelerinden daha genç olanlar-genellikle kadınlar- özellikle yaşlı bakımı konusunda ahlaki bir sorumluluğa sahip olarak görülmektedir (Rittersberger Tılıç ve Kalaycıoğlu, 2012, s.307).

Çizelge 44. Yoksul Kadınların Evinde Bulunan Eşya Durumu

İhtiyacını Karşılacak Kadar Eşya Bulunma	Sayı	Yüzde
<i>Var</i>	65	43,3
<i>Kısmen</i>	53	35,3
<i>Yok</i>	32	21,3
Toplam	150	100

Elektronik Eşya Bulunma	Sayı	Yüzde
<i>Var</i>	134	89,3
<i>Yok</i>	16	10,7
Toplam	150	100

Yoksul kadınların yarıya yakını (%43,3) evinde ihtiyacını karşılayacak kadar eşya bulunduğunu ifade etmiştir. Evinde kısmen yeterli eşya bulunduğunu ifade edenlerin oranı ise %35,3'tür. Katılımcıların neredeyse tamamına yakınının (%89,3) evinde elektronik eşya bulunmaktadır. Ancak görüşmelerde yoksul kadınlar, bazı elektronik eşyalarının bozuk ya da çok eski olduğunu belirtmiştir. Katılımcılar, elektronik eşyalarını daha çok çevresindeki insanlardan aldığını, bazı elektronik eşyaların ise örneğin buzdolabının, çalışmadığını, çalışsa bile çoğu zaman yiyeceklerle dolu olmadığını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bazı yoksul kadınların sahip oldukları söz konusu eşyaları işlevsel olarak kullanamadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Yoksul kadınların fiziksel çevrelerine ilişkin bulgular sonunda büyük bir kısmının;

- Eş ve çocuklarıyla birlikte yaşadığı (%73,3),

- Evinde engelli bulunmadığı (%80,7),
- Evinde engelli bulunanların, bu engellinin bakımını sağladığı (%96,5),
- Evinde yaşlı bulunmadığı (%88,7),
- Evinde yaşlı bulunanların, bu yaşlının bakımını sağladığı (%82,3),
- Evinde ihtiyacını karşılayacak kadar eşya bulunduğu (%43,3),
- Evinde elektronik eşya bulunduğu (%89,3) sonucuna ulaşılmıştır.

3.5. YOKSUL KADINLARIN YOKSULLUK VE KADIN YOKSULLUĞUYLA BAĞLANTILI DENEYİM VE GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Yoksulluğun, yoksulluğu deneyimleyenler tarafından öznel olarak tanımlanması söz konusu kavramı daha iyi anlamak açısından önemli bir yerdedir. Bu nedenle yoksulluğa ilişkin “katılımcı yaklaşım” çerçevesinde, araştırmaya katılan yoksul kadınların içinde buldukları yoksulluk durumunu nasıl anlamlandırdıkları ve deneyimledikleri, hangi başa çıkma mekanizmalarını kullandıkları ya da geliştirdikleri, yoksulluğun çözümüne ilişkin değerlendirmelerinin neler olduğu merak edildiğinden, bunlara ilişkin elde edilen veriler bu başlık altında tartışılmıştır.

Söz konusu veriler, yoksul kadınların genel olarak yoksulluğa ilişkin değerlendirmeleri, yoksulluğu deneyimleme biçimleri, genel olarak kadın yoksulluğuna bakış açıları ve değerlendirmeleri kapsamında incelenmiştir.

3.5.1. Yoksul Kadınların Genel Olarak Yoksulluğa İlişkin Değerlendirmeleri

Araştırmaya katılan yoksul kadınların genel olarak yoksulluğa ilişkin değerlendirmeleri; yoksulluğu tanımlama biçimleri, yoksulluğun nedenlerine ilişkin görüşleri, ne zamandan beri yoksul oldukları, yoksulluk nedeniyle

hissettikleri duygular, yoksulluk nedeniyle yaşadıkları en önemli sorun kapsamında incelenmiştir.

Çizelge 45. Yoksul Kadınların Yoksulluğu Tanımlama Biçimi 12

	Sayı	Yüzde
İhtiyacını Karşılayamama	95	63,3
Başkasına Muhtaç Olma	25	16,8
Geçinememek	14	9,3
Diğer	10	6,6
Çocuğunun İsteklerini Yerine Getirememek	6	4

Yoksul kadınların yoksulluğu tanımlamaları istendiğinde böyle bir “itirafta bulunmak” çoğu için zor olmuştur. Katılımcıların büyük bir bölümü yoksulluğu ihtiyacını karşılayamamak (%63,3) olarak tanımlarken, diğerleri başkasına muhtaç olmak (%16,8), geçinememek (%9,3), diğer (%6,6) ve çocuğunun isteklerini yerine getirememek (%4) olarak tanımlamıştır.

Katılımcılardan birinin yoksulluğun ne olduğu sorusuna olan cevabı, çaresizlik, kabullenme ve muhtaçlığın dışavurumu şeklinde olmuştur:

“Yoksulluk nedir sana söyleyim mi? Ben otobüs parası bulamadım evimden (ilçenin uzak bir mahallesini kastediyor) buraya yürüyerek geldim. Buradaki işim bittikten sonra da yürüyerek tekrar eve döncem. Bak üstümdekileri... Bunları çöpten topladım da giydim...”

Yine başka katılımcılar ise yoksulluğu;

“Bir şey alamamak, giyiniyor başka kadınlar ben giyinemiyorum, çöpten topluyorum.”

“Ateşten gömlek, gün görmemek, başkasına muhtaç olmak.”

“Yoksulluk, çocuğun anne bana şunu alsana dediğinde başını öne eğerek evde var çocuğum demektir.”

“Eve gittiğimde ne pişirsem değil de bugün yemek yiyebilecek miyim diye düşünmektir.”

¹² Açık uçlu sorulan sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

“Herkesin gözünde küçük düşmek.”

“Çok kötü bir şey, düşmandan eklemek isteyecek kadar kötü bir şey.”

şeklinde tanımlamıştır.

Yoksulluğun ne olduğuna ilişkin tanımlarda kullanılan “küçük düşme, çöpten toplama, gün görmeme, yemek yiyebilecek miyim diye düşünme, düşmandan eklemek isteme” gibi metaforlar aslında yoksul kadınların içinde bulunduğu yoksulluk durumunu ne kadar derinden yaşadıklarını göstermektedir.

Pek çok çalışmada yoksulluk, daha çok gelir gidere dayalı ölçülebilmeye esas tanımlanmıştır (Çukur, 2008, s.101). Ancak, yoksulluğu daha iyi anlayabilmek ve çözümüne katkıda bulunabilmek için yoksulların kendi deneyimleri kapsamındaki çalışmalara da ihtiyaç bulunduğu düşünülmektedir. Bu nedenle bu araştırma özelinde yoksul kadınların yoksulluğu nasıl tanımladıkları üzerinde durulmuştur.

Çizelge 46. Yoksul Kadınların Genel Olarak Yoksulluğun Nedenlerine İlişkin Görüşleri¹³

	Sayı	Yüzde
İşsizlik	117	78
Toplumdaki Eşitsizlik	82	54,7
Eğitimsizlik	59	39,3
Kader/Şanssızlık	35	23,3
Kadın Olmak	18	12
Kendi Başarısızlıkları	16	10,7
Diğer	13	8,7
Engelli Olmak	12	8
Hastalık	6	4
Azınlık Olmak	4	2,7

¹³ Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmişlerdir.

Yoksulların, yoksulluğun ne olduğuna ilişkin yapmış olduğu atıflar yoksulluğun çözümüne yönelik politika ve programlar için yararlı olabilmektedir (Çukur, 2008, s.118-121). Bu doğrultuda araştırmada yoksul kadınların yoksulluğu öznel olarak nasıl tanımladıklarına yer verilmiştir.

Araştırmanın kuramsal kısmında da açıklandığı gibi, Feagin yoksulluğun nedenlerine ilişkin üç temel açıklama getirmiştir. Bireysel nedenler-kişilerin karakteristik özellikleri temelinde yoksulluğu açıklar, yapısal nedenler-daha geniş sosyo-ekonomik sistemler yoksulluğun nedeni olarak görülür ve kaderci yaklaşım- birey dışında, yapısal olmayan nedenler- şans, talih gibi. Yapılan bazı araştırmaların sonuçlarına göre yüksek statüye sahip (beyaz, yüksek gelirli ve daha yaşlı) insanlar yoksulluğun nedenlerine ilişkin bireysel açıklamalar getirirken, daha düşük statüye sahip kimseler yoksulluğun nedenlerine ilişkin yapısal düzeyde açıklamalar getirmektedir (1975, aktaran Hunt, 1996, s.294). Dolayısıyla yoksulluktan doğrudan etkilenen kimselerin yoksulluğa ilişkin atıfları ile yoksul olmayan kimselerin atıfları arasında farklılıklar olduğundan söz edilebilir.

Katılımcılar, bireylerin genel olarak neden yoksul olduğu sorusunu en çok işsizlik (%78), toplumdaki eşitsizlik, (%54,7), eğitimsizlik (%39,3), kader/şanssızlık (%23,3), kadın olmak (%12), kendi başarısızlıkları (%10,7), diğer (%8,7) “*hayat şartlarının ağır olması, diğer insanların yardım etmemesi, israf, devlet politikası, aile desteğinin olmaması, cehalet, ekonomik kriz gibi nedenler*”, engelli olmak (%8), hastalık (%4) ve azınlık olmak (%2,7) olarak belirtmişlerdir. Başka bir araştırmada ise yoksullar, yoksulluğun nedenlerini işsizlik (%35), düşük gelir (%13,8), hastalık (%12,9), eğitimsizlik (%11,1), kimsesizlik (%10,7), boşanmak (%2,7), hükümet politikaları (%0,9), kişisel yeteneksizlik (%0,4), Allah’ın takdiri (%0,4) ve diğer (%12) olarak açıklamıştır (Erdem, 2003, s.143). Yoksullar, içinde buldukları yoksulluk durumunu genellikle yapısal nedenler ve kader ile açıklamaktadır. Nitekim Gül ve Sallan Gül’ün yapmış olduğu bir başka araştırmada da benzer sonuçlara ulaşıldığı gibi; yoksulluk, genellikle işsizlik, güvencesiz ve resmi olmayan işlerde çalışma, düşük eğitim düzeyi, çeşitli nedenlerle göç etmiş olma, özellikle de kadınlar için evde bakımının sağlanması

gereken hasta, çocuk, engelli ya da yaşlının bulunması veya eşinin vefat etmesi, eşinin cezaevinde olması gibi nedenlerle bağlantılı görünmektedir (2008a, s.388).

Yoksulluğun nedenini toplumdaki eşitsizlik olarak belirten bir katılımcı bunu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

"Toplumda çok büyük eşitsizlik var. Kendimi bu durumdan dolayı çok kötü hissediyorum. Çalışabilecek durumdayım fakat iş yok. Kızım üniversiteyi bitirdi ancak iş yok."

Başka bir katılımcı ise çeşitli meslek edindirme kurslarına katıldığını ancak işe yaramadığını ifade etmektedir.

"Çok kurslardan belgelerim var ama işe yaramıyor."

Kadınların çalışabilecek durumda olması, yukarıdaki katılımcının ifadesinde de görüldüğü üzere yoksullukla mücadelede kimi zaman yeterli olmamaktadır. İstihdam piyasasında yer alabilecek, eğitim ya da mesleki beceriye sahip pek çok kadın maalesef çalışmamakta, bu nedenle eşi ya da ailesine ekonomik olarak bağımlı olmakta ya da sosyal yardım kuruluşlarına başvurmaktadır. Nitekim Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğündeki bir yetkili ile yapılan görüşmede de sosyal yardımlardan yararlanan kadınların pek çoğunun meslek edindirme kurslarından belge aldığı ancak iş bulamadıkları ifade edilmiştir.

Yoksulluğa bireyin kendi başarısızlığı temelinde yaklaşan diğer katılımcılar ise söz konusu durumu aşağıdaki şekillerde aktarmıştır:

"Bence yoksul insan çok az, tembel insan çok. Tembelliğe yoksulluk demişler. Eşim hasta olduğu halde çalışıyor. Ben 49 yaşındayım stantlarda el emeği ürünlerimi satıyorum."

"İnsanlar evde yaşadığı sıkıntılar nedeniyle, savurgan olmaları nedeniyle yoksuldur."

"Ben 53 yaşındayım ve hiçbir zaman kimseden para almak istemedim. Kendim çalışıyorum. Bence yoksulluk eğer birine avuç açarsam işte odur..."

"Tutumlu değiller, diğer insanlarda zaten yardım etmiyor."

Bu anlatımlardan da görüldüğü üzere yoksulluk içerisinde bulunmasına rağmen, yoksul olma nedenini kişinin tembelliği, savurganlığı ve tutumlu olmayışı üzerinden açıklayan katılımcılarda bulunmaktadır.

3.5.2. Yoksul Kadınların Yoksulluğu Deneyimleme Biçimleri

Bu başlık altında yoksul kadınların ne zamandan beri yoksul olduklarına ilişkin düşünceleri, yoksulluk nedeniyle hissettikleri duygular ve yoksulluk nedeniyle yaşadıkları en önemli soruna ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Çizelge 47. Yoksul Kadınların Ne Zamandan Beri Yoksul Olduklarına Yönelik Düşünceleri¹⁴

	Sayı	Yüzde
Evlendikten Sonra	54	36
Doğduğundan Beri	50	33,3
Diğer	21	14
Çocuğu Olduktan Sonra	17	11,3
İşsiz Kaldıktan Sonra	14	9,3

Katılımcıların pek çoğu evlendikten sonra (%36) yoksulluklarının başladığını belirtmiştir. Bunu, doğduğundan beri yoksul olan (%33,3), diğer (%14), çocuğu olduktan sonra (%11,3) ve işsiz kaldıktan sonra (%9,3) seçeneklerine verilen cevaplar izlemektedir.

Bazı katılımcılarsa yoksulluk içerisinde bulunduğunu kabul etmemiş ve bunu aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

“Ben yoksul değilim. Karnım doyuyorsa, evim sıcak ise bir çeşit yemek pişirebiliyorsam benden zengini yok. “

Buradaki katılımcı yemek, barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği sürece yoksul olmadığını düşünmektedir. Söz konusu katılımcı aslında kendini yoksul olarak adlandırmak istememekte, temel ihtiyaçlarını karşılayabildiği ölçüde yoksulluktan uzak kaldığını ifade etmektedir.

¹⁴ Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmişlerdir.

Başka bir katılımcı ise “*Kategorisine göre değişir. Daha kötü olanlar var.*” şeklinde içinde bulunduğu durumu normalleştirmeye çalışmıştır.

Yoksulluğunun ne zaman başladığına ilişkin soruya diğer (%14) yanıtını veren yoksul kadınlar ise, “*eşim hastalandıktan sonra, eşim vefat ettikten sonra, eşim işsiz kaldıktan sonra, eşim cezaevine girdikten sonra, Ankara’ya geldikten sonra ve boşandıktan sonra*” gibi yanıtlar vermiştir. Bu doğrultuda araştırmadan çarpıcı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Katılımcılar yoksulluklarının başlama zamanını genellikle evlilik ve eşleriyle bağlantılı görmektedirler.

Özateş Gelmez ’in sosyal yardım alan kadınlarla gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmada, benzer şekilde kadınlar evlenip çocuk sahibi olduktan sonra yaşamlarının değiştiğini, eskiden çalıştıklarını ama şimdi evde akşama kadar çocuklarıyla zaman geçirdiklerini, eşlerinin ise çalıştığını ve parasını harcayabildiğini, kendilerinin ise eşin vereceği paraya ve sosyal yardımlara muhtaç olduklarını ifade etmiştir (2018, s.203).

Çizelge 48. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Hissettikleri Duygular¹⁵

	Sayı	Yüzde
Yetersizlik	89	59,3
Utanma	44	29,3
Dışlanma	34	22,7
Aşağılanma	28	18,7
Kızgınlık	23	15,3
Suçluluk	14	9,3
Diğer	14	9,3
Reddedilmişlik	11	7,3

Yoksul bireyler diğerlerine göre özünde pek çok farklı sorunla mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Bu mücadeleler nedeniyle yoğun strese maruz kalmakta duygusal anlamda da zorlanabilmektedirler. Araştırmaya katılan yoksul kadınlar yoksulluk nedeniyle en çok yetersizlik, (%59,3), utanma (%29,3), dışlanma

¹⁵ Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmişlerdir.

(%22,7), aşığılanma (%18,7), kızgınlık (%15,3), suçluluk (%9,3) diğler (%9,3) - bıkkınlık, yalnızlık, üzüntü, güvensizlik, muhtaçlık, çaresizlik, pişmanlık- ve reddedilmişlik (%7,3) duygularını hissetmektedirler. Polonya'da sosyal yardım alan kadınlarla yapılan bir araştırmada da kadınlar, yardımların kendilerine ekonomik anlamda destek sağladığını, ancak, yoksulluğun kendilerinde stres, utanç, küçük düşme ve kendini aşağı hissetme gibi duygulara neden olduğunu belirtmiştir (Tarkowska, 2002, s.424).

Yoksulluk, özellikle kadınlar için depresyon açısından majör risk faktörlerindedir. Toplumdaki ekonomik eşitsizlikler strese neden olmakta, özellikle kadınların sağlık durumunu etkilemektedir (Belle ve Doucet, 2003, s.101).

Dünya Bankasına göre yoksulluk nedeniyle bireyler üç farklı türde acı yaşamaktadır. İlki fiziksel acıdır. Bu, uzun süre çalışmak ancak az yiyecek elde etmekle ilgilidir. İkincisi duygusal acıdır. Bu, güçsüz hissetmekten, bağımlı hissetmekten gelen acıdır. Üçüncüsü ise hastası bulunan bir ailenin, hastasını kurtarmak için para ödeyip ödememek veya parasını çocuklarını beslemek için kullanmak gibi seçimler yapmak zorunda kalması örneğindeki gibi ahlaki acıdır (2002, aktaran Solymos, 2015).

Uzun süreli ekonomik zorluklar kişilerin yeterlilik hissini azalmasıyla bağlantılıdır. Hane de kaynağına bakılmaksızın gelir arttıkça, zaman içinde bireysel yeterlilik hissini de arttırdığı, hanenin geçimini sağlayan kadın başlı aileler tarafından ifade edilmiştir (Belle ve Doucet, 2003, s.101). Kronik yoksulluk bireyler üzerinde doğrudan etkileri bakımından yetersizlik hissini ortaya çıkarmaktadır (Çukur, 2008, s.107).

Çizelge 49. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Yaşadıkları En Önemli Sorun/Sorunlar¹⁶

	Sayı	Yüzde
İhtiyaçlarını Karşılayamama	109	72,7
Çocuklarının İhtiyacını Karşılayamama	58	38,7
Ev Sahibi Olamama	27	18
Dikkate Alınmama	24	16
Toplumdan Dışlanma	21	14
Diğer	15	10

Araştırma sonuçlarına göre yoksul kadınların yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorun, ihtiyaçlarını karşılayamama (%72,7), çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamama (%38,7), ev sahibi olamama (%18), dikkate alınmama (%16), toplumdan dışlanma (%14) ve diğer (%10) -yalnızlık ve aile içi sorunlarıdır.

Buradan hareketle yoksul kadınların yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorun hem kendilerinin hem de çocuklarının ihtiyacını karşılayamamak olmuştur. İhtiyaçlar ile anlatılmak istenen en başta temel ihtiyaçlardır. Gıda, barınma, çocuklarının eğitim ve beslenmesi, ulaşım vb.dir. Hâli hazırda da katılımcılar yoksulluğu tanım olarak en çok ihtiyacını karşılayamamak olarak ifade etmiştir. Daha önce de aktarıldığı gibi, yoksul kadınlar çocuklarının istediklerini alamama, çöpten kıyafet toplama, ulaşımını taşıt ile değil yürüyerek sağlama gibi günlük ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını belirtmiştir. Toplumdan dışlanma, dikkate alınmama gibi birey olarak kabul edilme ve toplumda varlığının kabul edilmesine ilişkin ihtiyaçlarını ise yoksullukla bağlantılı sorun olarak daha az ifade etmişlerdir. Dolayısıyla yoksul kadınların toplumda birey olarak var olabilmeleri onların temel ihtiyaçlarının yeterince karşılanmasına da bağlıdır. Ancak, söz konusu temel ihtiyaçları karşılamamanın, günü kurtarmaya yönelik değil, gelecek kaygısı yaşatmayacak şekilde sunulmasının önem taşıdığı düşünülmektedir.

¹⁶ Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmişlerdir.

3.5.3. Yoksul Kadınların Genel Olarak Kadın Yoksulluğuna Bakış Açıkları ve Kadın Yoksulluğunu Değerlendirmeleri

Bu başlık altında yoksul kadınların, genel olarak kadınların neden yoksul olduğuna ilişkin düşünceleri ile kadınların yoksulluktan erkeklere göre etkilenme durumunu değerlendirmeleri incelenmiştir.

Çizelge 50. Yoksul Kadınların, Kadınların Neden Yoksul Olduğuna Yönelik Düşünceleri

	Sayı	Yüzde
Çocuklarının Bakımı Nedeniyle Çalışamamak	46	30,7
Evde Yapmak Zorunda Olduğu İşler	33	22
Eş/Ailesi Çalışmasını İstemediği İçin	27	18
Ayrımcılık Nedeniyle	24	16
Diğer	11	7,3
Çalıştığı Yerlerde Tacize Uğradığı İçin	8	5,3

Araştırmaya katılan yoksul kadınların büyük bir çoğunluğu çocuk bakımını sağlamak zorunda olduğu için çalışamamak (%30,7), evde yapmak zorunda olduğu işler nedeniyle çalışamamak (%22), eş/ailesinin çalışmasını istememesi (%18), ayrımcılık (%16) çalıştığı yerlerde tacize uğramasını (%5,3) belirtmişlerdir. Katılımcılar diğer (%7,3) nedenler olarak ise, *eşinin eline bakması, kendine güveninin olmaması, eğitimi ve mesleğinin bulunmaması, kendi ayakları üzerinde duramaması, anne babasının sahip çıkmaması, çaresizliği, erken yaşta evlenmesi* olarak aktarmıştır.

Araştırmaya katılan kadınların, kendi yoksulluk deneyimlerinden yola çıkarak bu soruya yanıt verdikleri düşünülmektedir. Dolayısıyla kimisi hane içindeki sorumluluklarını, kimisi çocuğunun bakımını, kimisi hane içinde kendi kararını veremediğini ve toplum içinde yaşadığı ayrımcılığı kadınların yoksul olma nedenleri olarak tanımlamıştır.

Bu noktadan hareketle söz konusu katılımcıların verdiği yanıtlar aşağıda yer almaktadır.

Ayrıca, kadınların yoksul olma nedenini kendi sorumluluğuna bağlayan katılımcılar da olmuştur.

“Canı istediği için, çalışmadığı mücadeleye etmediği için yoksuldur.”

“Kendi ayakları üzerinde duramadığı için.”

“İleriyi düşünmediği için.”

“Yanlış evlilik yapmak.”

Başka katılımcılar ise kadın yoksulluğunun nedenlerini erkeklere bağlamıştır.

“Erkeklerle güvenip okumadığı için, erkeklere bağımlı olduğu için.”

“Toplumda erkekler üstün görülür.”

Bu yanıtları veren katılımcıların toplumsal cinsiyete dair içselleştirdiklerini okuyabilmek mümkündür. Onlara göre kadınlar yoksuldur, çünkü eşinin kendisine bakacağını düşünmektedir. “Erkek eş” hanede çalışan, para kazanan ve ailesine bakan kişi konumundadır. Dolayısıyla onlar açısından erkek “geçim yönünden güvenilirliği gereken” kimsedir. Ancak, eşlerine dair bu tutum ve düşüncelerinin kendilerinde bağımlılık geliştirdiğinin sonradan farkına varmaktadırlar.

Kadınların iş yaşamında uğradığı ayrımcılık nedeniyle yoksul olduğunu ise bir katılımcı şöyle dile getirmiştir.

“İş olanağı az, işe girerken çocuk doğuracak mısın? diye soruyorlar.”

Gelecekte çocuk sahibi olma ihtimali bile kadınların iş bulmasında sorun oluşturmakta ve ayrımcılığın görünürlüğünü arttırmaktadır.

Genel olarak kadın yoksulluğunun en büyük nedenleri arasında kadınların iş gücü piyasasındaki eşitsiz konumları, hane içinde ve eğitim alanındaki eşitsizliklerdir (Topgöl, 2013, s.290). Kadın tarafından yönetilen tek ebeveynli aile yapısı ve kadınların evlilik dışı çocuk sahibi olmaları da yoksul olmalarıyla bağlantılıdır. Bu durum, yoksulluk kısır döngüsünde önemli bir yere sahiptir (Gül ve Sallan Gül, 2008b, s. 64).

Genel anlamda bir kimsenin neden yoksul olduğu ile bir kadının neden yoksul olduğu arasında anlamlı bir fark olduğu düşünülmektedir. Çünkü kadın olmak, toplumda var olan bir takım eşitsizlikler nedeniyle yoksulluğu daha derinden yaşamak anlamına gelmektedir. Bu nedenle araştırmada bu iki duruma ilişkin farklı sorulara yer verilmiştir.

Çizelge 51. Yoksul Kadınların, Kadınların Yoksulluktan Erkeklerle Göre Etkilenme Durumunu Değerlendirmeleri ve Bunun Nedenlerine İlişkin Görüşleri

Kadınların Erkeklerle Göre Yoksulluktan Etkilenme Durumunu Değerlendirme	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	112	74,7
<i>Kısmen</i>	24	16
<i>Hayır</i>	14	9,3
Toplam	150	100

Kadınların Yoksulluktan Erkeklerle Göre Etkilenmesine İlişkin Nedenler ¹⁷	Sayı	Yüzde
<i>Kadın Erkeğe Bağımlıdır</i>	55	40,4
<i>Çocuk ve Evin Sorumluluğu Kadındadır</i>	38	28
<i>Erkekler Sorunları Kadınlar Kadar Önemsemez</i>	24	18
<i>Kadınlar Erkekler Kadar Rahat Çalışamaz</i>	12	9
<i>Diğer</i>	7	5
Toplam	136	100

Araştırmaya katılanlar genel olarak kadınların, yoksulluktan erkeklerle göre daha çok etkilendiğini (%74,7) düşünmektedir. Bunun nedenini ise en çok kadının erkeğe bağımlı olması (%40,4), çocuk ve evin sorumluluğunun kadında olması (%28), erkeklerin, sorunları kadın kadar önemsemediği (%18) ve kadınların erkekler kadar rahat çalışmadığı (%9) şeklinde açıklamışlardır. Diğer (%5) seçeneğine ise kadının hayata tutunmasının zor olması, ayrımcılık, kadının erkeklerden daha güçsüz olması, erkeklerin kadını kısıtlaması yanıtları verilmiştir.

Bir katılımcı ise bu soruyu şöyle cevaplandırmıştır:

“Erkekler daha özgürdür, ülkemizde kadınlar özgür değildir. Çalıştığı yerlerde tacize uğrarlar.”

¹⁷ Açık uçlu sorular sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

Yoksul kadınların genel olarak yoksullukla ilgili değerlendirmelerine ilişkin bulgular sonunda büyük bir kısmı;

- Yoksulluğu “ihtiyacını karşılayamama” olarak tanımlamakta (%63,3),
- Yoksulluğun nedenini “işsizlik” olarak belirtmekte (%78),
- Evlendikten sonra yoksulluğunun başladığını düşünmekte (%36),
- Yoksulluk nedeniyle en çok “yetersizlik” duygusu hissetmekte (%59,3),
- Yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorunu “ihtiyaçlarını karşılayamamak” olarak ifade etmekte (%72,7),
- Kadınların yoksul olma nedenini “çocuklarına bakmak zorunda olduğu için çalışamamak” olarak açıklamakta (%30,7),
- Kadınların yoksulluktan erkeklere göre daha çok etkilendiğini düşünmekte (%74,7) ve
- Kadınların yoksulluktan erkeklere göre daha çok etkilenme nedenini kadınların erkeğe bağımlı olması olarak açıklamaktadırlar (%40,4).

3.6. YOKSUL KADINLARIN YOKSULLUKLA BAŞ ETME VE GÜÇ DURUMUNU DEĞERLENDİRMELERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Yoksullukla baş etme ve güç durumunu değerlendirmeye ilişkin veriler; yoksul kadınların yoksulluk sorunuyla baş etme stratejileri, güçlü ve güçsüz yönleri, gelecekle ilgili beklentileri, vatandaşlık hakkını kullanma durumları ile yoksulluğun çözümüne yönelik devletten beklentileri kapsamında incelenmiştir.

3.6.1. Yoksul Kadınların Yoksulluk Sorunuyla Baş Etme Stratejileri

Yoksullukla baş etme ve güç durumu; yoksul kadınların yoksullukla baş etmek için yaptıkları, yaşamlarını değiştirme yönünde bugüne kadar yaptıkları,

insanlarla ilişkileri ve sorunlarını çözerken en çok kimden yardım aldıkları kapsamında incelenmiştir.

Çizelge 52. Yoksul Kadınların Yoksullukla Baş Etmek İçin Yaptıkları¹⁸

	Sayı	Yüzde
Sosyal yardım kuruluşlarına başvurmak	94	62,7
Ucuz giyecek, yiyecek temin etmek	70	46,7
Bazı gıdaları evde yapmak	41	27,3
Aile/çevreden destek almak	41	27,3
Diğer	26	17,3
Öğün sayısını azaltmak	19	12,7

Katılımcılar yoksullukla baş etmek için en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurduklarını (%62,7) belirtmiştir. Bora'nın da ifadesiyle, sosyal dayanışma ağlarından uzak kalan kadınların kurumlardan almış olduğu sosyal yardımlar hayati öneme sahip olabilmektedir (2016, s.97). Araştırmaya katılan yoksul kadınların yoksullukla baş etmek için %46,7'si ucuz yiyecek-giyecek temin ettiğini, %27,3'ü bazı gıdaları evde yaptığını ve aile ya da çevresinden destek aldığını, diğer (%17,3) ise "*elektrik, su gibi bazı tüketimleri azaltma, en iyisini istememeye özen gösterme, evde parça başı iş yapma, yaşlı, engelliye bakıp para kazanma, dua etme, az harcama yapma*" ve %12,7'si öğün sayısını azalttığını belirtmiştir.

Baş etme stratejileri bireylerin büyük ya da küçük stresörlere karşı kullandığı farklı davranış ya da tutumları kapsar. Söz konusu stratejiler bilinçli olduğu gibi, bilinçli olmadan da yapılabilir. Bazı baş etme stratejileri oldukça yararlı iken, bazıları zarar verici de olabilmektedir. Örneğin yoksul bir annenin, çocuğunu okula göndermeyip, dışarda çalıştırması gibi (Iyela ve Ikwuakam, 2015, s.299).

Yoksullukla baş etmede genel olarak yoksul bireylerin kullandığı bazı stratejiler ise aşağıda yer almaktadır. Bunlar;

¹⁸ Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmiştir.

- 1- Hanenin geçimini kolaylaştırmak adına yiyecek üretimi, ısınmak için yakacak toplama ve bu anlamda hane üyeleri ve çevre ile dayanışmayı artırmak,
- 2- Mal ve hizmetlerde daha ucuz olana yönelmek, öğün sayısını azaltarak daha azla yetinmeye çalışmak, elektrik, su gibi ihtiyaçların kullanımını azaltmak, masraf azaltmak ya da dışarda çalıştırmak üzere çocukları okula göndermemek, eğitim, sağlık, gıda gibi harcamaları aza indirmek,
- 3- Birden fazla aileyle oturarak hanenin büyüklüğünü ve birleşimini değiştirmek,
- 4- Ailede bulunan diğer üyelerin de çalışmasını sağlamak olarak ifade edilmektedir (Şenses, 2017, s. 247-248).

Yoksullukla mücadelede yoksul insanların geliştirdiği baş etme mekanizmaları (surviving strategies) hane içi etkinlikler ve hane dışı etkinlikler olarak da ayrılmaktadır. Söz konusu ayırım kendi içinde parasal olan ve parasal olmayan olarak da ayrılmaktadır. Bu kapsamda bir işte çalışarak elde edilen gelir ya da çeşitli kurum ve kuruluşlardan alınan yardımlar parasal bileşeni oluşturmaktadır. Parasal olmayan kısım ise hane içinde gerçekleştirilen etkinliklerden oluşmaktadır (Körükmez, 2008, s.213). Bazı baş etme stratejileri de tasarruf etme (yakıt, yiyecek, enerjiden kısma), aile ve arkadaşlar gibi informel destekler, varlıklarını satma ya da değiştirme, kredi çekme ya da borçlanma, hatta bazen yasal olmayan yolları kullanma şeklinde olabilmektedir (Tarkowska, 2002, s.424). Yapılan bir araştırmada da yoksul kadınlar, yoksullukla baş etmek için bazı gıdaları evde yapmak ve bunları satarak haneye gelir sağlamak gibi hane içi üretimi kullanmaktadır. Bu gibi hane temelli üretim uygulamaları kentlerdeki yoksul kadınların hane içi üretim ve yeniden üretim ortamında yoksullukla baş etmeye çalıştıklarını göstermektedir (Hossain, 2005, s.4).

Yoksullukla baş etme stratejilerinden biri olan hanelerin birleştirilerek birlikte oturulması düzeni ülkemizde yaygın bir uygulamadır. Örneğin araştırmaya katılan yoksul kadınlardan biri eşinin cezaevinde olduğunu, bu nedenle çocuğu ile birlikte eşinin ailesinin yanında kalmaya başladıklarını, eşinin ailesinin kendisine sahip çıkmaması durumunda çaresiz kalacağını belirtmiştir. Söz konusu kadın okur-

yazar olmayıp, Ankara'ya geldikten bu zamana kadar hiç yalnız dışarı çıkmadığını, yalnız başına dolmuş ya da otobüse binmediğini ifade etmiştir. Sosyal yardım almaya da görüncesi ile birlikte geldiğini, her konuda görüncesinin desteğini aldığını belirtmiştir.

Araştırmalar da göstermektedir ki sosyal destek sistemleri, stresli yaşam olaylarıyla mücadelede duygusal ve fiziksel iyilik halinin sağlanmasında önemli bir koruyucu mekanizma olmaktadır. Yine araştırmalara göre yoksul kadınların akraba olan ya da olmayan kişilerden aldığı informel destek sistemleri, söz konusu kadınların yoksullukla başa çıkmalarında önemli bir etken olmaktadır (Groh, 2007, s.268).

Çizelge 53. Yoksul Kadınların Yaşamını Değiştirme Yönünde Bugüne Kadar Yaptıkları

Yaşamını Değiştirme Yönünde Yaptıkları¹⁹	Sayı	Yüzde
<i>Çalışmak</i>	67	44,7
<i>Hiçbir şey</i>	36	24
<i>Diğer</i>	24	16
<i>Eğitimine Devam Etmek</i>	13	8,7
<i>Ankara'ya Taşınmak</i>	10	6,7
Toplam	150	100

Yoksul kadınların geçmişte yaşamlarını değiştirme yönünde yaptıklarına ilişkin dağılım incelendiğinde %44,7 oranı ile en çok çalıştıkları görülmektedir. Söz konusu kadınların %8,7'si eğitimine devam ettiğini, %6,7'si Ankara'ya taşındığını ifade etmiştir. Diğer (%16) seçeneğine yanıt verenler ise, birikim yapma, iş başvurusunda bulunma, kendi kararını verme, umudunu kaybetmemeyi belirtmiştir. Yaşamını değiştirme yönünde bugüne kadar hiçbir şey yapmadığını belirtenlerin oranı ise %24 olmuştur. Aslında, yoksul kadınların çoğunluğu yoksullukla bir şekilde mücadele etmekte, ancak mücadelelerinin farkına varamamaktadırlar. Çizelge 55'de de ifade edildiği gibi, söz konusu kadınların yarısından fazlası aslında sorunlarının üstesinden gelmek için kendini güçlü hissetmektedir. Dolayısıyla yoksul kadınlar aslında yaşamlarını değiştirme

¹⁹ Açık uçlu soruların sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

yönünde muhakkak çaba sarf etmişler, ancak bu çabalarının belki farkında olmamışlar, belki de yeterli görmemişlerdir.

Çizelge 54. Yoksul Kadınların Diğer İnsanlarla İlişki Durumu ve Sorunlarını Çözerken En Çok Kimden Yardım Aldıkları

Diğer İnsanlarla İlişkileri	Sayı	Yüzde
<i>İyi</i>	98	65,3
<i>Çok İyi</i>	47	31,3
<i>Kötü</i>	4	2,7
<i>Çok Kötü</i>	1	0,7

En Çok Kimden Yardım Aldığı²⁰	Sayı	Yüzde
<i>Yakın çevreden (eş, aile, arkadaş vb.)</i>	98	65,3
<i>Kendisi</i>	50	33,3
<i>Allahtan</i>	39	26
<i>Hiç kimseden</i>	9	6
<i>Diğer</i>	3	2

Katılımcıların diğer insanlarla ilişki durumu incelendiğinde %65,3'ü iyi, %31,3'ü çok iyi, %2,7'si kötü ve %0,7'si çok kötü olarak değerlendirmiştir. Dolayısıyla katılımcıların diğer insanlarla olumlu ilişkiler içerisinde oldukları söylenebilir. Yoksul kadınların sorunlarını çözerken en çok kimden yardım aldığına ilişkin dağılım incelendiğinde ise söz konusu kadınların %65,3'ü en çok yakın çevresinden (eş, aile, arkadaş vb.), %33,3'ü kendinden, %26'sı Allahtan yardım aldığını belirtmiş olup, %6'sı ise hiç kimseden yardım almadığını ifade etmiştir. Körükmez'in (2008, s.239) yoksul bireylerle gerçekleştirdiği bir başka çalışmada da katılımcıların yarıya yakını (%49) zor zamanlarında en çok, aile ve akrabalarından destek aldığını belirtmiştir. Whelan'ın (1993, s.92-93) gerçekleştirmiş olduğu bir araştırma sonucuna göre de akrabalık ve arkadaşlık ilişkisine sahip, bu kişilerden yardım gören yoksul kimselerin, ekonomik zorluklarla daha iyi baş edebildikleri, psikolojik iyilik halinin de bu türden ilişkiye sahip olmayanlara göre daha iyi olduğu saptanmıştır. Kuzey Amerika'da gerçekleştirilen başka bir çalışmada da yoksul bireylerin sosyal destek sistemlerinin yoksulluğun getirdiği stresle baş etmede etkili olduğu saptanmıştır. Söz konusu destekler yoksulluktan kurtulma ya da iş bulup çalışma düzeyinde

²⁰ Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmişlerdir.

etkili olmasa da stres ya da depresyonun olumsuz sonuçlarıyla baş etmede etkili olmuştur. Bu destekler daha çok maddi yardım, duygusal destek, bilgilendirme, ev işlerinde yardım vb. şeklindedir (Henly, Danziger ve Offer, 2005, aktaran Çukur, 2008, s.145).

Sosyal destek, aile ilişkileri, komşu ilişkileri ve sosyal ağlarla ilgili bir kavramdır. Söz konusu destek, insanların zor durumlarının üstesinden gelmelerinde önem teşkil etmektedir (Rimnacova ve diğerleri, 2019, s.1). Sosyal destek sistemi kapsamındaki başkalarıyla olan ilişkiler, insanların hem psikolojik hem de genel sağlık durumları kapsamında pozitif güce sahiptir. Genel olarak insanların diğerleriyle iletişim sıklığı onların doyurucu ilişkiler geliştirmesini sağlar (Whelan, 1993, s.87). Sosyal desteğin kişi tarafından bilinip kullanılması, pek çok anlamda ona yarar sağlar. Kişinin özgüven geliştirmesinde, maddi ve manevi kaynaklarını kullanmasında, psikolojik yönden dayanıklılığının artırılmasında, çevresindeki stresörlerle daha iyi baş edebilmesinde ona yardımcıdır (Yıldırım, 1997, s. 82).

Kadınlar terk, boşanma, eşinin cezaevine girmesi gibi nedenlerle yalnız kaldığında ve bu nedenle yoksullukla karşılaştığında, genellikle yakın çevrelerinden destek aramakta ya da sosyal yardım alabilecekleri kuruluşlara başvurmaktadır (Özar ve Yakut Çakar, 2015, s.304).

Kırsal kesimden göç eden ailelerde ki sosyal dayanışma ağlarının da kent yaşamında iyi işlediği söylenebilir. Kır ile bağlantı ya da ikamet ettikleri mahallenin kendileri gibi aynı yerden göç edenlerden oluşması, yoksul kadınların destek mekanizmalarından birini oluşturmaktadır. Söz konusu durum, yoksul kadınlar için koruyucu bir işlevi de yerine getirmektedir.

3.6.2. Yoksul Kadınların Güçlü ve Gücsüz Yönleri, Gelecekle İlgili Beklentileri

Bu başlık altında yoksul kadınların sorunlarının üstesinden gelmek için güç durumlarını değerlendirme, güçlü yanları, gücsüz yanları, geleceklerini nasıl

değerlendirdikleri ile yaşamda en çok neye sahip olmak istediklerine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Çizelge 55. Yoksul Kadınların Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendilerini Yeterli Hissetme Durumu

Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendi Güçlü Hissetme Durumu	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	93	62
<i>Hayır</i>	57	38
Toplam	150	100

Araştırmaya katılan yoksul kadınların yarısından fazlası (%62) sorunlarının üstünden gelmek için kendini güçlü hissetmektedir. Güçlü hissetmeyen yoksul kadın oranı ise %38'dir. Bu kapsamda yoksul kadınların büyük bir çoğunluğunun zorluklarla mücadelede kendini güçlü hissettikleri söylenebilir. Bir katılımcı bunu "*Çaresizlik insanı güçlendiriyor*" şeklinde ifade etmiştir.

Miller (1982) gücü; "*değişim oluşturma kapasitesi*", bireylerin daha geniş sosyal ve politik alanlardaki güçsüzlüklerini azaltmak için değişim yönünde ilerlemeleri olarak tanımlamaktadır (aktaran East ve Roll, 2015, s. 282). Bazı yazarlara göre yoksul bireylerin güçlü yönlerini tanımlamak, güçsüz yönlerini tanımlamaktan daha zordur (Frankenhuis ve Nettle, 2019).

Yoksul kadınlar, başta maddi sorunlar olmak üzere pek çok sorunla mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla yoksul kadınların sorunlarının çözümü noktasında kendilerini güçlü hissetmeleri, yaşamlarını kolaylaştırmak adına önem taşımaktadır.

Çizelge 56. Yoksul Kadınların Güçlü Yanları²¹

	Sayı	Yüzde
İyi bir eş/anne olmak	69	46
Zorlukların üstesinden gelmek için kendine inanmak	54	36
Sağlıklı Olmak	42	28
Kendini iyi ifade edebilmek	34	22,7
Hayatı üzerinde denetim sahibi olmak	33	22
Diğer	30	20
Geleceğe dair umudu olmak	29	19,3

Yoksul kadınların güçlü yanlarına ilişkin dağılım incelendiğinde söz konusu kadınlar en çok iyi bir eş/anne olduğunu (%46), %36'sı zorlukların üstesinden gelmek için kendine inandığını, %28'i sağlıklı olduğunu, %22,7'si kendini iyi ifade ettiğini, %22'si hayatı üzerinde denetim sahibi olduğunu, %19,3'ü ise geleceğe dair umudu olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte %20 oranıyla diğer seçeneğine verilen yanıtlardan bazıları ise aşağıdaki gibidir:

“İdare etmeyi biliyorum, verici bir insanım”,

“Evladlarım oldukça güçlüyüm”,

“Sabırlı olmam”,

“Şükrederim”,

“İnancım var, sabırlıyım”,

“Yaşamı, insanları seviyorum”,

“Kendimle barışığım”,

“Kendi kararlarımı kendim veririm”,

“Cesaretliyim, akıllıyım”.

Araştırma sonuçlarından da anlaşılacağı üzere yoksul kadınlar güçlü yanlarını daha çok *“iyi bir anne ve eş olma”* rolü üzerinden tanımlamıştır. Dolayısıyla *“birey”*

²¹ Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmişlerdir.

olarak güçlü yanlarını oluşturan “kontrol, seçim yapabilme” gibi değişkenleri fazla belirtmemişlerdir. Bu anlamda söz konusu kadınların hane içindeki annelik ve eş rolleri üzerinden kendilerini güçlü hissettiği görülmektedir. Toplumumuzda kadınların “iyi bir anne ve eş” olmaları onlardan beklenen rollerdendir. Kadınların, hane içerisinde toplum tarafından uygun görülen ve çoğu kadın tarafından da benimsenen bazı rolleri vardır. Söz konusu rollerden bazıları kadın olarak evi çekip çevirmek, hane içi üretimi sağlamak, çocuklarının eğitim, sağlık, bakım gibi sorumluluklarını üstlenmek vb.dir.

Nitekim araştırmaya katılan yoksul kadınlarda toplumsal olarak kendilerinden beklenen bu rollerini yerine getirmekte ve var olan güçlü yanlarını bireysel olmaktan öte, toplumsal olarak da makbul görülen roller üzerinden tanımlamaktadır.

Kendini geliştirme yönünde yaptıklarını güçlü yanı olarak tanımlayan katılımcılardan biri ise bu durumu aşağıdaki gibi ifade etmiştir:

“Sosyal faaliyetlere gücümün yettiğince katılım sağladım. Eğitim durumumu yükseltmek için çaba harcadım. Birçok eğitim kurslarına katılarak bilgimi arttırdım.”

Yoksul kadınların güç durumlarının nasıl ölçüleceği konusunda farklı bakış açıları da mevcuttur. Bazılarına göre sağlıklı olmak, düzenli beslenebilmek, hareket kısıtlılığının olmaması, para ve eşyaya sahip olmak birer güç göstergesidir. Kadınların güçlü yönlerine ilişkin bir başka açıklama ise onların hane içindeki gelir ve varlıklar üzerinde kontrol sahibi olması gibi hane içindeki pozisyonlarıdır (Scott, 2012). Güç, kavram olarak kısaca seçim yapabilme becerisi olarak da tanımlanmaktadır. Güçsüzlük ise kişinin seçim yapabilme becerisinden uzak kalmasıdır. Dolayısıyla güç, özünde bir değişim sürecidir. Yoksulluk ve güçsüzlük arasında bir bağlantı bulunduğundan söz edilebilir. Çünkü bir kimsenin temel ihtiyaçlarını karşılama araçlarının yetersiz kalması, onun anlamlı seçimler yapma becerisini azaltabilir (Kabeer, 1999, s.437).

Çizelge 57. Yoksul Kadınların Güçsüz Yanları²²

	Sayı	Yüzde
Kendine güvensizlik	102	68
İşsizlik	41	27,3
Yeterli eğitiminin olmaması	33	22
Yalnızlık	17	11,3
Sağlığının iyi olmaması	13	8,7
Diğer	12	8
Geleceğe dair umutsuzluk	11	7,3

Yoksul kadınların güçsüz yanlarına ilişkin dağılım incelendiğinde ise %68 oranıyla en çok kendine güvenlerinin olmadığı sonucu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla yoksulluğun kadınların kendini yeterli hissetme durumunu etkilediği söylenebilir.

Güçlendirme yaklaşımının hedeflerinden birisi de bireylerin öz-yeterliliğinin artırılmasıdır. Bandura'nın tanımına göre öz-yeterlilik bireyin yaşamındaki olayları düzenlemesine ilişkin inançlarını kapsar (1982, aktaran Gutierrez, 1990, s.150). Başka bir tanıma göre ise öz-yeterlilik bireylerin değişim kapasitesine vurgu yapar. Değişimi oluşturabildiğinin farkında olan bireyler, kendilerini daha iyi hissederler ve yaşamları üzerinde denetim sahibi olduklarını düşünürler. Bununla birlikte umutsuzluk hissi içerisinde olan bireyler mutsuzdur ve harekete geçmek için motivasyonları yoktur (Flammer, 2001, s.138).

Katılımcılardan diğer (%8) cevabını verenler güçsüz yanlarını "*vicdanım, duygusallık, insanlardan soyutlanma, olaylardan çabuk etkilenme, güçsüz yanım yok, duygusal olmak, gelecekle ilgili kaygılar, öfkeli olmak, ani olarak umutsuzluğa düşmek, mücadeleci ve girişken olmamak, kinci ve fevri olmak, eşine inanmak, eşine destek olamamak, çocuklarının isteklerini yapamamak, insanlara aşırı güvenmek, kimseyi kırmamak, hayır diyememek, acıma duygusu,*

²² Katılımcılar birden fazla seçenek seçebilmişlerdir.

karamsar olmak, eşine karşı koyamamak, stresle baş edememek ve yetersizlik” olarak aktarmıştır.

Katılımcılar arasından güçsüz yanını eşine destek olamamak ya da eşinin sözünden çıkamamak olarak tanımlayanlar olduğu gibi, huzursuzluk, yetersizlik olarak aktaranlarda olmuştur.

“Eşime destek olamadığım zamanlarla, çocuklarımla isteklerini yapamadığım zaman”,

“Huzursuzluk, parasızlık, stresle baş edememe”,

“Eşimin sözünden çıkamama”,

“Yetersiz olduğumu düşünüyorum.”

Dolayısıyla yoksul kadınların ifade ettiği her bir güçsüz yanı, aslında güçlendirilmesini istediği yanıdır. Örneğin burada eşine destek olamadığını belirten kadın, aslında eşine destek olmak istiyor, fakat çeşitli nedenlerden dolayı bu desteği sağlayamıyor olabilir. Ya da huzursuzluk, stresle baş edememe olarak aktarılanlardan da aslında stresle baş edebilme ve huzur istendiği anlaşılmaktadır.

Çizelge 58. Yoksul Kadınların Geleceğine Yönelik Değerlendirmeleri

Geleceğini Değerlendirme	Sayı	Yüzde
<i>Aynı</i>	58	38,7
<i>İyi</i>	49	32,7
<i>Kötü</i>	30	20
<i>Çok Daha İyi</i>	9	6
<i>Çok Daha Kötü</i>	4	2,7

Yoksul kadınların büyük bir bölümü geleceğini aynı görmektedir (%38,7). Geleceğini iyi olarak görenlerin oranı %32,7, kötü olarak görenlerin oranı %20, çok daha iyi görenlerin oranı %6, çok daha kötü görenlerin oranı ise %2,7'dir. Buradan hareketle araştırmaya katılan yoksul kadınların geleceklerine yönelik bakışları büyük oranda aynı ya da iyi yöndedir. Bu kapsamda yoksul kadınların yaşamlarında zorluklar olsa dahi geleceğe yönelik iyimser bakış açılarının bulunması, söz konusu kadınların güçlendirilmeleri yönünde iyi bir başlangıç noktasını oluşturabilir.

Geleceğin belirsiz ve tehlikeli olduğunu düşünen yoksullar, bu anlamda bir karamsarlık içerisine girmekte, geleceği kötü olarak görme eğilimi içerisinde olabilmektedirler (Yılmaz, 2008, s.166).

Dolayısıyla yoksul kadınların güçlendirilmeleri kapsamında geleceklerine yönelik iyimser bir bakış açısı ve farkındalık kazanmaları önemlidir.

Çizelge 59. Yoksul Kadınların Yaşamda En Çok Sahip Olmak İstedikleri

Yaşamda En Çok Sahip Olmak İstedikleri Şey²³	Sayı	Yüzde
<i>Ev</i>	64	42,7
<i>Sağlık, Huzur, Mutluluk</i>	33	22
<i>İş ve Maaş</i>	26	17,3
<i>Çocukları İçin İyi Bir Gelecek</i>	20	13,3
<i>Diğer</i>	7	4,7

Yoksul kadınların yaşamda en çok sahip olmak istediklerine ilişkin dağılım incelendiğinde, %42,7 oranıyla en çok bir eve sahip olmak istedikleri görülmektedir. Söz konusu kadınların büyük bir çoğunluğu kirada oturmakta, her ay gelirlerinin büyük bir bölümünü ise kiraya ayırmak durumunda kalmaktadır. Dolayısıyla bir eve sahip olmak, aynı zamanda gelecekle ilgili kendilerini garanti altında hissetmelerini de sağlamış olmaktadır. Çünkü kirayı ödeyemediklerinde ev sahipleri tarafından dışarı çıkarılma korkuları vardır.

Yoksul kadınların bir eve sahip olmayla ilgili ifadelerinden bazıları ise aşağıdaki gibidir.

“Güzel geniş bir ev, araba, güzel giyinmek”,

“Kendime ait evim arabam işim olsun isterdim. Tabi birazda olsa kimseye muhtaç olmayacağım bana yeter diyebileceğim param olsun isterim”,

“Evimin olması”,

“Evimiz olsun, çocuklarım sözümü dinlesin, oğlum cezaevinden çıkıp madde kullanmayı bıraksın”,

²³ Açık uçlu sorulan sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

“Çocuğumun sağılığı, evimin olması”,

“Geniş ev, doğalgaz, maddi durumum iyi olsun”,

“Evim, gelirim olsun, çocuklarım yanımda olsun.”

Yoksul kadınların yine gelecekle ilgili beklentilerinden bir diğeri ise sağılık, huzur ve mutluluktur (%22). Buradan hareketle söz konusu kadınların bazılarının yaşamlarında sağılık, huzur ya da mutluluğun eksik olduğundan bahsedilebilir. Dolayısıyla yoksul kadınların geleceğini planlamada bu eksikliklerinin giderilmesi yönündeki çalışmalara da ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir.

Bir diğeri geleceğe yönelik sahip olunmak istenen şey ise iş ve düzenli maaştır (%17,3). Bu kapsamda yoksul kadınların daha iyi şartlarda yaşamlarına katkı sağılayacak düzenli bir iş ve maaşa hali hazırda sahip olamamaları da, geleceğe yönelik ilk tercihleri arasında iş ve maaş bulunmamaktadır. Bu belki de, görüşme yapılan kadınların eğitim düzeylerinin düşük olması ve katılımcıların orta yaş grubu kadınlardan oluşması nedeniyle, düzenli bir işe sahip olamayacakları düşüncesi olabilir.

Çocukları, yoksul kadınların üzerinde önemle durdukları bir diğeri konu olmuştur. Çocuklarının sağılığı, geleceğı, evlenmesi, iş-güç sahibi olması görüşmeler boyunca sıklıkla tekrarlanmıştır (%13,3). Katılımcılar bu durumu aşağıdaki şekillerde de ifade etmiştir:

“Çocuklarıma iyi bir gelecek sağılamak...”

“Çocuklarımı okutmak”,

“Çocuklarımdan iyi bir yere gelmesi”,

“Çocuklarımdan iyi bir eğitim alması”,

“Çocuklarımdan mutlu oldukları işte çalışmaları kızımın yurtdışı eğitim isteğı var ama bunu gerçekleştiremiyoruz”,

“Çocuklarımdan iyi bir eğitim alması ve iyi yerlere gelmesi”,

“Çocuklarımdan iş sahibi olmasını isterim, kimseye muhtaç olmasınlar”,

“Oğlum evlendirmek, mürüvvetini görmek”,

“Kızımın meslek sahibi olması, kendisini kurtarması”,

“Çocuklarımla güzel bir gelecek”,

“Çocuklarımla sağlıklı olması, yanında olma”,

“Çocuklarımla sefalet görmemesi”,

“Çocuklarımla ihtiyaçlarını karşılamak.”

Bora'nın gerçekleştirmiş olduğu bir araştırmada da yoksul kadınların büyük bir kısmı çocuklarının okuması ve kendini kurtarmasını ve ev sahibi olmayı en çok istedikleri şey olarak belirtmiştir (2016, s. 98).

Katılımcılardan diğerleri ise (%4,7) geleceğe yönelik okumak, alışveriş yapmak, özgür olmak, kimseye muhtaç olmamak şeklinde düşüncelerini belirtmiştir. Bu tür ifadelerin daha çok genç yoksul kadınlar tarafından ifade edildiği gözlenmiştir.

3.6.3. Yoksul Kadınların Vatandaşlık Haklarını Kullanma Durumu ile Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri

Bu başlıkta yoksul kadınların vatandaşlık haklarını kullanma durumu ve yoksulluğun çözümüne yönelik devletten beklentilerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çizelge 60. Yoksul Kadınların Vatandaşlık Haklarını Kullanma Durumu

Vatandaşlık Haklarını Kullanma	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	74	49,3
<i>Hayır</i>	44	29,3
<i>Kısmen</i>	32	21,3
Toplam	150	100

Yoksul kadınların vatandaşlık haklarını kullanma durumuna göre olan dağılım incelendiğinde yarıya yakını %49,3 vatandaşlık haklarını kullandığını, %29,3'ü ise vatandaşlık haklarını kullanmadığını ifade etmiştir. Kısmen kullandığını belirtenlerin oranı ise %21,3'tür. Dolayısıyla araştırmaya katılanların yarıya yakını vatandaşlık haklarını kullanabildiğini aktarmıştır. Temel vatandaşlık hakları

Anayasamızda da belirlenmiştir. Bu haklar, çalışma hakkı, adil ücret hakkı, sosyal güvenlik hakkı, konut hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi haklardan oluşmaktadır. Vatandaşlık haklarının bilincinde olmanın, toplumsal dışlanmaya karşı bireylerin korunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Vatandaşlık hakkını kullanmadığını belirtenlerin, aslında temel haklarından olan çalışma, adil ücret vb. haklarını, çeşitli nedenlerle kullanamamaları olarak değerlendirilmektedir. Örneğin çalışmak istemesi, eğitiminin bulunması ya da çeşitli meslek edindirme kurslarından aldığı belgeleri bulunmasına rağmen iş bulamadığını ifade eden çok sayıda katılımcı olmuştur. Dolayısıyla, söz konusu katılımcılar, temel vatandaşlık haklarının bir kısmını kullanamamaktadırlar.

Anayasamızın 2 inci maddesine göre devletimiz sosyal bir devlettir. Bu kapsamda sosyal devlet anlayışını benimseyen ülkelerin, vatandaşlarına insan onuruna yaraşır, hak temelli, asgari düzeyde geçim sağlama sorumluluğu bulunmaktadır. Hak temelli yaklaşım doğrultusunda ihtiyacı olan bireyler için sosyal yardım almakta temel vatandaşlık haklarından birisidir.

Her ne kadar ülkemizde ihtiyacı bulunan vatandaşlara sosyal yardımlar gibi sosyal güvenlik yöntemlerine dayalı, asgari düzeyde geçim sağlamaya yönelik düzenlemeler bulunsada, yeterli olmadığı, yardımı alanlar tarafından da değerlendirilmiştir. Nitekim araştırma sonuçları da bu tespitle paralel durumdadır.

Çizelge 61. Yoksul Kadınların Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri²⁴

	Sayı	Yüzde
Yardım Miktarı Arttırılmalı	66	44
İşsizlik Ortadan Kaldırılıp, İş İmkânı Sağlanmalı	24	16
Gerçek İhtiyaç Sahiplerine Yardım Yapılmalı	14	9,3
Diğer	11	7,3
Suriyeliler Yerine Türk Vatandaşlarına Yardım Yapılmalı	10	6,7
Ekonomik Kriz Çözülmeli	8	5,3

²⁴ Açık uçlu sorular sorulardan alınan cevaplar gruplandırılmıştır.

Yoksul kadınların yoksulluğun çözümüne yönelik devletten beklentilerine ilişkin dağılım incelendiğinde neredeyse yarıya yakınının (%44) verilen sosyal yardım miktarının arttırılmasını belirttiği görülmektedir. İşsizliğin ortadan kaldırılarak iş imkânı sağlanmalı diyenlerin oranı ise %16'dır. Katılımcıların %9,3'ü gerçek ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmalı derken, diğer seçeneğini belirten %7,3'lük kesim ise bunu yardımlara bağımlılık azaltılsın, asgari ücret yükseltilsin, ev hanımlarına asgari ücret ve emeklilik verilsin" olarak ifade etmiştir. Katılımcıların %5,3'ü ise ekonomik krizin çözülmesini talep etmektedir.

Yoksullukla ilgili politika süreçlerinde genellikle iki yaklaşım öngörülmektedir. Bunlardan ilki sosyal yardım programlarından yararlandırmak, ikincisi iş imkânlarının arttırılmasıdır (Soytemel, 2015, s.270). Nitekim araştırma sonuçlarından da görüleceği üzere yoksul kadınlarda mevcut politikalar temelinde ya sosyal yardım miktarlarının arttırılmasını talep etmekte, ya da iş imkânı sağlanmasını istemektedirler. Ancak, söz konusu durum yoksul kadınların birey ve çevre özelliklerini göz önüne alan ve buna yönelik pratiklerin geliştirilmesini göz ardı eden bir yaklaşım olmaktadır.

Ülkemizde sosyal yardımlar, yardımı hak edenler ya da hak etmeyenler temelinde sunulmaktadır. Bireylerin yoksulluğunu kanıtlamaları istenmekte, bu ise aynı zamanda onların damgalanmalarına yol açmaktadır. Araştırmaya katılan yoksul kadınlarla yapılan görüşmelerde kadınlar yardımı kendilerinin "hak ettiğini", kendilerince "hak etmediğini düşündükleri" evi, arabası olanların ise "yüksek yerlerden tanıdıkları olması sebebiyle" yardım aldığını, bu durumun kendilerinde haksızlığa uğramışlık hissi uyandırdığını ifade etmiştir. Benzer şekilde Soytemel' inde gerçekleştirmiş olduğu bir çalışmada yoksullar yardımların kime verilip verilmeyeceğine yönelik kararlardaki adaletsizliğe vurgu yapmıştır (2015, s.286).

Araştırma kapsamında devletin gerçek ihtiyaç sahiplerine yardım yapmasına yönelik değerlendirmede bulunanlar bu durumu aşağıdaki şekillerde ifade etmiştir.

"Verdikleri yardımda eşitliği gözetinler, gerçek ihtiyaç sahiplerine yardım etsinler",

“İhtiyacı olmayanlara yardım verilmesin”,

“Gerçek yoksullara yardım yapsın, ihtiyacı olmayanlara da yardım ediyor, verdiği sözü tutsun”,

“Tüm yoksullara yardım yapılsın, ayırım yapılmamasın”,

“Devlet her şeyi veriyor. Devlet yardımı ihtiyacı olana da olmayana da veriyor. Yardım verdiği herkesi araştırsın. Devlet her yardımı yapıyor ama istismar eden vatandaşlar var. Çalışabilecek durumda olanlara da yardım veriyor”,

“İhtiyacı olmayanlara değil asıl ihtiyacı olanlara yardım etmeli.”

Tüm bunlardan yola çıkarak SYDV'lerin denetimi Vakıflar Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve AÇSHB tarafından yerine getiriliyor olsa da, söz konusu denetimlere işlerlik kazandırılması gerektiği düşünülmektedir.

Amartya Sen'in kapasite yaklaşımına göre refah kavramı, yaşamda işlevselliği sağlayabilecek kapasiteye göre belirlenir. Şayet bireyler söz konusu kapasiteden mahrum kalırlarsa yoksulluk riskiyle karşılaşabilirler. Dolayısıyla yoksulluk, gelir yetersizliği, eğitimsizlik, sağlıksızlık, güvencesizlik, düşük özgüven, güçsüzlük hissi, kendini ifade edememe olarak somut bir hale gelmiş olur. Bu çerçevede yoksulluğun çok boyutlu olarak ele alınmasının gerekliliği ortaya çıkar (Yüksel Arabacı, 2017 s.147). Dolayısıyla yoksulluğun çözümüne yönelik kamu politikaları geliştirilirken bireylerin güçlendirilmeleri temelindeki uygulamalara yer verilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Yoksul kadınların yoksullukla baş etme ve güç durumlarını değerlendirmelerine ilişkin bulgular sonunda büyük bir kısmının;

- Yoksullukla baş etmek için en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurdukları (%62,7),
- Yaşamlarını değiştirme yönünde bugüne kadar yaptıkları arasında en çok “çalıştıkları” (%44,7),
- Diğer insanlarla ilişkilerini “iyi” olarak değerlendirdikleri (%65,3),

- Sorunlarını çözerken en çok yakın çevrelerinden-eş, aile, arkadaş vb.- yardım aldıkları (%65,3),
- Sorunlarının üstesinden gelmek için kendilerini güçlü hissettikleri (%62),
- Güçlü yanları olarak en çok iyi bir anne/eş olmayı belirttikleri (%46),
- Güçsüz yanları olarak en çok kendine güvenlerinin olmadığını belirttikleri (%68),
- Geleceklerini aynı olarak değerlendirdikleri (%38,7),
- Yaşamda en çok bir eve sahip olmak istedikleri (42,7),
- Vatandaşlık haklarını kullandıklarını düşündükleri (%49,3),
- Yoksulluğun çözümüne yönelik devletten en çok yardım miktarlarının artırılmasını bekledikleri (%44) tespit edilmiştir.

3.7. YOKSUL KADINLARIN BAZI ÖZELLİKLERİNİN YOKSULLUKLA İLGİLİ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİNE İLİŞKİN BULGULAR

Bu bölümde yoksul kadınların **yaş, eğitim durumu, göç, diğer insanlarla ilişki durumu, yoksulluk nedeniyle yaşadıkları en önemli sorun ile zorlukların üstesinden gelme** durumları **bazı değişkenler** açısından birlikte incelenmiştir. Burada araştırmacının araştırma kapsamında merak ettiği değişkenler arasındaki ilişkiye bakılmıştır.

Bu kapsamda yoksul kadınların;

- **Yaşı ile**
 - Sorunlarının Üstesinden Gelmek İçin Kendini Yeterli Hissetme Durumu,
 - Yoksulluk Nedeniyle En Çok Yaşadığı Sorun,

- Güçlü Yanları;
- **Eğitimi ile**
 - Şu An Çalışma Durumu,
 - Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendini Yeterli Hissetme Durumu,
 - Genel Olarak Kadınların Neden Yoksul Olduğuna İlişkin Düşünceleri;
- **Göç durumu ile**
 - Güçsüz Yanları,
 - Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri;
- **Diğer insanlarla ilişki durumu ile**
 - Geleceklerini Nasıl Gördükleri,
 - Sorunlarını Çözerken En Çok Kimden Yardım Aldıkları
- **Yoksulluk nedeniyle yaşadıkları en önemli sorun ile**
 - Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri,
 - Yoksullukla Baş Etme Stratejileri;
- **Zorlukların üstesinden gelme durumları ile**
 - Sorunlarını Çözerken En Çok Kimden Yardım Aldıkları İncelenmiştir.

3.7.1. Yoksul Kadınların Yaş Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Bu başlık altında yoksul kadınların yaş durumu ile sorunlarının üstesinden gelme ve yoksulluk nedeniyle yaşadıkları en önemli sorun arasındaki ilişki incelenmiş

olup Khi-kare testi uygulaması yapılanlar arasında değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Yoksul kadınlar, yaşları ilerledikçe sorunlarını çözmeye kendilerini daha yeterli hissetmektedirler. Hangi yaş grubunda olursa olsun, söz konusu kadınlar yoksulluk nedeniyle en çok ihtiyaçlarını karşılayamadığını aktarmıştır. Yaşla birlikte, kadınların güçlü yanlarını iyi bir eş ve anne olma üzerinden tanımladıkları görülmektedir.

Çizelge 62. Yoksul Kadınların Yaşı ile Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendilerini Yeterli Hissetme Durumu

Yaş	Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendini Yeterli Hissetme					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
18-27	21	14	7	4,7	28	18,7
28-37	27	18	25	16,7	52	34,7
38-47	32	21,3	12	8	44	29,3
48-57	10	6,7	8	5,3	18	12
57 ve yukarı	3	2	5	3,3	8	5,3
Toplam	93	62	57	38	150	100

(χ^2 : 8,754 sd:4 p:0,068 (p>0.05))

Yoksul kadınların yaş durumu ile sorunlarının üstesinden gelmek için kendilerini yeterli hissetme durumları birlikte incelenmiştir. Söz konusu inceleme sonucunda yaşı 18-27 arasında olan katılımcıların %14'ü, 28-37 yaş arasında olanların %18'i, 38-47 yaş arasında olanların %21,3'ü, 48-57 yaş arasında olanların %6,7'si ve 57 ve yukarısında yaşı olanlarınsa %2'si sorunlarının üstesinden gelmede kendini yeterli hissetmektedir.

Burada 18'den 47'e kadar yaşı olan kadınlar arasında, **yaşın artmasıyla birlikte sorunların üstesinden gelmede kendini yeterli hissetme** durumlarında da artış olduğu görülmektedir. Bu kapsamda yoksul kadınların yaşı ile sorunlarının üstesinden gelmede kendini yeterli hissetmeleri arasında doğru bir orantı olduğundan bahsedilebilir. Bunun nedeni olarak söz konusu kadınların yaşla birlikte deneyimlerinin de arttığı, zorluklarla mücadele edebildikçe de kendilerini daha yeterli hissedebildikleri düşünülmektedir.

Yaşla birlikte sorunlarının üstesinden gelmek bireylerin yaşam içerisinde karşılaştığı diğer sorunlarla da mücadele etmesinde kendini daha güçlü ve yeterli hissetmesine olanak sağlayacaktır. Nihayetinde güç kavramının temelinde de bireylerin yaşamı üzerinde kontrol sağlamaları bulunmaktadır. Nitekim burada yaş önemli bir değişkendir. Bireyler yaşla birlikte gelişir, olgunlaşır ve pek çok deneyim kazanır.

Araştırma sonuçlarında 48 yaşından sonra sorunlar karşısında mücadele etme kapasitesinin düşmesi ise yaşın ilerlemesiyle birlikte, yaşam deneyimlerinde, sorunlarını çözerken kendini yeterli hissedememiş olma olasılığı olarak değerlendirilmektedir.

Çizelge 63. Yoksul Kadınların Yaşı ile Yoksulluk Nedeniyle En Çok Yaşadıkları Sorun

Yaş	Sorun							
	Toplumdan Dışlanmak		Dikkate Alınmamak		İhtiyaçlarını Karşıluyamamak		Ev Sahibi Olamama	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
18-27	6	4	7	4,7	25	16,7	6	4
28-37	8	5,3	8	5,3	31	20,7	10	6,7
38-47	1	0,7	3	2	31	20,7	5	3,3
48-57	5	3,3	4	2,7	15	10	5	3,3
57 ve üstü	1	0,7	2	1,3	7	4,7	1	0,7
Toplam	21	14	24	16	109	72,7	27	18

Yoksul kadınların yaşı ile yoksulluk nedeniyle yaşadıkları en önemli sorun arasındaki ilişki birlikte incelendiğinde, her yaş grubundaki kadının yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorunun **ihtiyaçlarını karşılayamamak** olduğu görülmektedir. Özellikle 28-47 yaş arasındaki kadınlar sorun olarak daha çok ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını ifade etmiştir. Her yaş grubundaki kadın ev sahibi olamama, toplumdan dışlanma ve dikkate alınmama seçeneklerini en çok yaşadığı sorun olarak belirtmiştir. Yoksul kadınların yaşı arttıkça temel ihtiyaçlarından daha çok toplumsal açıdan yaşadıkları sorunları belirttikleri görülmektedir. Buradan hareketle daha genç yaş grubundaki yoksul kadınlar için

ihtiyaçlarının karşılanması ve ev sahibi olmak; toplumdan dışlanmak ve dikkate alınmamak gibi daha çok sosyal alandaki sorunlardan önceliklidir.

Bireyler, ihtiyaçlar hiyerarşisinde öncelikle beslenme ve barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını, sonrasında ise güvenlik, ait olma, saygı, kendini gerçekleştirme gibi diğer toplumsal ihtiyaçlarının karşılanmasını ister. Yoksul olmak, bireylerde hem maddi hem de bireysel ve sosyal açılardan pek çok karşılanmamış ihtiyacı ortaya çıkarmaktadır. Karşılanmayan her bir ihtiyaç ise temelde bir sorunu teşkil etmektedir.

Yoksul kadınların yoksullukla ilintili yaşadıkları sorunlar elbette burada belirtilenlerden daha fazlasıdır. Her ne kadar bu konuyla ilgili sorulan soruda diğer seçeneği yer almış olsa da, genel olarak yoksul kadınlar görüşmede seçeneklerden bir ya da birkaçını belirtmişlerdir. Diğer olarak belirtilen seçenekte ise katılımcılar sorun olarak “yalnızlık ve parasızlık nedeniyle eşleriyle tartıştıkları” türünde aile içi ilişkilerine yansıyan ifadeleri aktarmışlardır. Daha önce de değinildiği gibi toplum tarafından erkeklere hanenin geçimini sağlama rolü verilmiştir. Bu kapsamda erkeğin hanenin geçimini bir şekilde sağlayamadığı durumlarda aile içi sorunlar gündeme gelebilmekte hatta şiddet olayları da yaşanabilmektedir. Görüldüğü gibi yoksulluk nedeniyle yaşanan sorunlar çeşitlidir.

Çizelge 64. Yoksul Kadınların Yaşı ile Güçlü Yanları

Yaş	Güçlü Yan											
	Zorlukların Üstesinden Gelmek İçin Kendine İnanma		Hayat Üzerinde Denetim Sahibi Olma		Kendini İyi İfade Etme		Geleceğe Dair Umudun Olması		İyi Bir Eş/Anne Olma		Sağlıklı Olma	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
18-27	12	8	12	8	9	6	7	4,7	11	7,3	7	4,7
28-37	13	8,7	6	4	5	3,3	9	6	22	14,7	16	10,7
38-47	19	12,7	10	6,7	12	8	6	4	22	14,7	13	8,7
48-57	7	4,7	3	2	7	4,7	5	3,3	13	8,7	4	2,7
57 ve üstü	3	2	2	1,3	1	0,7	2	1,3	1	0,7	2	1,3
Toplam	54	36	33	22	34	22,7	29	19,3	69	46	42	28

Yoksul kadınların yaşı ile güçlü yanları birlikte değerlendirildiğinde;

18-27 yaş arasındaki kadınların %8'si güçlü yanı olarak en çok zorlukların üstesinden gelmek için kendine inandığını ve hayatı üzerinde denetim sahibi olduğunu, %7,3'ü iyi bir eş anne/olduğunu, %6'sı kendini iyi ifade ettiğini, %4,7'si ise geleceğe dair umudu olduğunu ve sağlıklı olduğunu ifade etmiştir.

28-37 yaş arasındaki kadınların %14,7'si güçlü yanı olarak iyi bir eş/anne olduğunu, %10,7'si, sağlıklı olduğunu %8,7'si, zorlukların üstesinden gelmek için kendine inandığını, %6'sı geleceğe dair umudunun olduğunu, %4'ü hayatı üzerinde denetim sahibi olduğunu %3,3'ü kendini iyi ifade ettiğini belirtmiştir.

38-47 yaş arasındaki kadınların %14,7'si güçlü yanı olarak iyi bir eş/anne olduğunu, %12,7'si zorlukların üstesinden gelmek için kendine inandığını, %8'i kendine inandığını ve %4'ü geleceğe dair umudunun olduğunu belirtmiştir.

48-57 yaş arasındaki kadınların %8,7'si güçlü yanı olarak iyi bir eş/anne olduğunu, %4,7'si aynı oranda zorlukların üstesinden gelmek için kendine inandığını ve kendini iyi ifade ettiğini, %3,3'ü geleceğe dair umudunun olduğunu ve %2'si hayatı üzerinde denetim sahibi olduğunu ifade etmiştir.

Genel olarak katılımcıların yaşları ilerledikçe daha çok "iyi bir eş veya anne olmayı" güçlü yanı olarak belirttiği görülmektedir. Daha genç yaştaki yoksul kadınlarınsa güçlü yanı olarak "zorlukların üstesinden gelmede kendini daha yeterli hissettiği" anlaşılmaktadır. Kadınlar henüz genç yaşta ve çocuk sahibi olmadan önce, yaşam içerisindeki zorluklarla mücadelede kendilerini daha yeterli hissedebilmektedirler. Yaşı ilerleyip çocuk sahibi olduktan sonra, toplumsal olarak kendilerine "iyi bir eş ve anne olma" rolü verilmektedir. Bu doğrultuda toplumsal olarak verilen bu rolü yerine getirdiklerinde, kendilerini "başarılı ve güçlü" olarak değerlendirebilmektedirler.

3.7.2. Yoksul Kadınların Eğitim Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Bu başlık altında yoksul kadınların eğitim durumunun; hali hazırda çalışma durumları, sorunlarının üstesinden gelmede kendilerini yeterli hissetme durumları ve genel olarak kadınların neden yoksul olduğuna ilişkin düşünceleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ki-kare testi yapılan değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

Bu çerçevede; en çok ilkokul mezunu kadınların hali hazırda çalıştığı anlaşılmaktadır. İlkokul ve ortaokul mezunu kadınların sorunlarını çözmeye kendilerini daha yeterli hissettiği görülmektedir.

Eğitim durumu ile katılımcıların neden yoksul olduğuna ilişkin düşünceleri birlikte değerlendirildiğinde ise, okur-yazarlığı bulunmayan kadınlar ile ilkokul ve ortaokul mezunu kadınların, genel olarak kadın yoksulluğunun nedenini çocuk bakımı nedeniyle çalışmamak ile açıkladıkları görülmektedir. Lise ve üniversite mezunu kadınların ise yoksulluğunun nedenini toplumdaki ayrımcılık ile açıkladıkları görülmektedir.

Çizelge 65. Yoksul Kadınların Eğitimi ile Hâlihazırda Çalışma Durumu

Eğitim Durumu	Hâlihazırda Çalışma Durumu					
	Çalışıyor		Çalışmıyor		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>Okur-Yazar Değil</i>	3	2	20	13,5	23	15,5
<i>İlkokul</i>	10	7,4	62	41,9	73	49,3
<i>Ortaokul</i>	7	4,7	25	16,9	32	21,6
<i>Lise</i>	7	4,7	8	5,4	15	10,1
<i>Üniversite</i>	1	0,7	4	2,7	5	3,4
Toplam	28	19,6	119	80,4	148	100

(χ^2 : 8,660 sd:4 p:0,070 (p>0.05))

Sosyo-ekonomik düzeyi düşük hanelerde yaşayan kadınların eğitim düzeyleri düşük olup, büyük çoğunluğu kayıt dışı sektörlerde çalışmaktadırlar (Toksöz ve diğerleri, 2014, s.19).

Araştırma sonuçlarına göre ise en çok ilkokul mezunu katılımcıların (%7,4) bir işte çalıştığı, ortaokul ve lise mezunlarının ise (%4,7) eşit oranda bir işte çalıştıkları tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan yoksul kadınlardan üniversite mezunu olan ve çalışan yalnızca bir kişi bulunmaktadır. Çalışmayanların ise büyük çoğunluğunu yine ilkokul mezunu kadınlar oluşturmaktadır (%41,9).

TÜİK İstatistiklerle Kadın 2018 verilerine göre ülkemizde okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %15,9; lise ve altı eğitilmişlerin %27,7; lise eğitilmişlerin %34,3 ve yükseköğretim mezunlarının ise %42,6'dır. Ülke genelinde kadınlarda eğitim seviyesi arttıkça istihdama katılım oranı artmaktadır. Söz konusu durum kadınların işgücüne katılımlarının artması anlamında oldukça iyi bir gelişmedir. Ancak, burada bahsedilen, kayıtlı istihdama katılan kadınlara ilişkin verilerdir. Söz konusu Türkiye geneli verileri araştırmaya katılan yoksul kadınların verileri ile örtüşmemektedir. Araştırmada eğitim seviyesi arttıkça çalışma durumu azalmaktadır. Bunun nedeni araştırmaya katılan yoksul kadınların büyük bir kısmının temizlik, bulaşık, çocuk veya yaşlı bakımı gibi kayıt altına alınmayan, informel işlerde çalışmalarıdır. Aynı zamanda eğitim düzeyinin artmasıyla birlikte kadınların temizlik, bakım gibi işlerden ziyade, nitelikli işlerde çalışmak istemeleri şeklinde de yorumlanabilir. Buradan hareketle eğitim seviyesi arttıkça yoksul kadınların -işsiz kalmayı da göze alarak- çalışmadıkları sonucuna ulaşılabileceği değerlendirilmektedir.

Çizelge 66. Yoksul Kadınların Eğitimi ile Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendilerini Yeterli Hissetme Durumu

Eğitim Durumu	Sorunlarının Üstesinden Gelmede Kendini Yeterli Hissetme					
	Evet		Hayır		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>Okur-yazar Değil</i>	14	9,3	9	6	23	15,3
<i>İlkokul</i>	42	28	31	20,7	73	48,7
<i>Ortaokul</i>	20	13,3	13	8,7	33	22
<i>Lise</i>	13	8,7	2	1,3	15	10
<i>Üniversite</i>	4	2,7	2	1,3	6	4
Toplam	93	62	57	38	150	100

χ^2 : 4,587 sd:4 p:0.332 (p>0.05)

Yoksul kadınların eğitim durumu ile sorunlarının üstesinden gelmede kendilerini yeterli hissetme durumları birlikte incelenmiştir. Bu kapsamda katılımcılardan en çok ilkokul mezunları (%28) sorunlarının üstesinden gelmede kendini yeterli hissetmekte iken bunu, ortaokul mezunları (%13,3) izlemektedir. Okur-yazar olmayanların %9,3'ü, lise mezunlarının %8,7'si ve üniversite mezunlarının %2,7'si sorunlarını çözerken kendini yeterli hissetmektedir. Bu araştırma kapsamında yoksul kadınların eğitim durumu arttıkça sorunlarını çözmede kendini yeterli hissetme durumu azalmaktadır.

Çizelge 67. Yoksul Kadınların Eğitimi ile Genel Olarak Kadınların Neden Yoksul Olduğuna İlişkin Düşünceleri

	Kadınların Yoksulluk Nedeni							
	Çocuğuna Bakmak Zorunda Olması Nedeniyle Çalışamama		Toplumdaki Ayrımcılık		Evdeki Sorumlulukları Nedeniyle Çalışamama		Eş/Aile Çalışmasını İstemediği İçin	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>Okur-yazar Değil</i>	13	8,7	4	2,7	7	4,7	5	3,3
<i>İlkokul</i>	18	12	7	4,7	16	10,7	10	6,7
<i>Ortaokul</i>	12	8	7	4,7	7	4,7	8	5,3
<i>Lise</i>	3	2	5	3,3	2	1,3	4	2,7
<i>Üniversite</i>	0	0	1	0,7	1	0,7	0	0
Toplam	46	30,7	24	16	33	22	27	18

Genel olarak bakıldığında kadın yoksulluğunun nedenlerine ilişkin soruya katılımcıların %30,7'si kadınların çocuklarına bakmak zorunda olması nedeniyle çalışamamasını, %22'si evde sorumlulukları olması nedeniyle çalışamamasını, %18'i eş/ailesinin çalışmasını istememesini ve %16'sı toplumdaki ayrımcılığı göstermiştir. Katılımcıların eğitim durumu ile genel olarak kadın yoksulluğunun nedenlerine ilişkin düşüncesi birlikte değerlendirildiğinde ise aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Okur-yazar olmayan, ilkokul ve ortaokul mezunu katılımcılar ise kadın yoksulluğunun nedenini, kadınların çocuk bakımı nedeniyle çalışamaması (%8,7) ve evdeki sorumlulukları nedeniyle çalışamaması (%4,7) gibi daha çok kadının "bakım rolüyle ilgili" nedenler kapsamında açıklamışlardır.

Lise (%3,3) ve üniversite mezunlarının (%0,7) ise kadın yoksulluğunun nedenini toplumdaki ayrımcılık kapsamında "yapısal nedenler" üzerinden açıkladıkları

görülmektedir. Bunun nedeni olarak katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça toplumdaki eşitsizliklere ilişkin farkındalıklarının da artmış olabileceği düşünülmektedir.

3.7.3. Yoksul Kadınların Göç Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Yoksul kadınların Ankara'ya başka yerden göç etme durumu ile güçsüz yanları ve yoksulluğun çözümüne yönelik devletten beklentileri arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu kapsamda; göç eden ya da etmeyen kadınlar güçsüz yanı olarak en çok kendine güveni olmamasını ifade etmiştir. Bunu ise yeterli eğitime sahip olmama seçeneği izlemiştir.

Göç edenler ve etmeyenler ise benzer oranlarda yoksulluğun çözümü için devletten beklentilerini yardımların artırılması olarak açıklamışlardır.

Çizelge 68. Yoksul Kadınların Göç Etme Durumu ile Güçsüz Yanları

Göç	Güçsüz Yan											
	Yalnızım		Geleceğe Dair Umudum Yok		İşim Yok		Yeterli Eğitimim Yok		Sağlığım İyi Değil		Kendime Güvenim Yok	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	14	9,3	8	5,3	32	21,3	24	16	10	6,7	71	47,3
<i>Hayır</i>	3	2	3	2	9	6	9	6	3	2	31	20,7
Toplam	17	11,3	11	7,3	41	27,3	33	22	13	8,7	102	68

Yoksul kadınların göç etme durumu ile güçsüz yanları birlikte değerlendirildiğinde, göç eden kadınların büyük bir bölümü güçsüz yanı olarak kendine güveninin olmadığını (%47,3) belirtmiştir. Bunu, göç edenlerden güçsüz yanı olarak işinin bulunmaması (%21,3), yeterli eğitiminin olmaması (%16), yalnız olması (%9,3) ve geleceğe dair umudunun olmaması (%5,3) seçenekleri izlemektedir.

Büyük kentlere göç eden pek çok kadın kent yaşamına uyum sağlamakta kimi zaman zorlanmaktadır. Araştırma sonuçlarında da yoksul kadınların büyük bir

kısının Ankara'ya göç ettiği bilinmektedir. Büyük kentlerde iyi bir eğitime sahip ve iş için çeşitli becerilere sahip kimseler için geçim daha kolay olmaktadır. Ancak kırdan kente göç edenlerin büyük bir çoğunluğunun eğitimi ve formel işler için becerileri bulunmamakta ya da düşük seviyede olmaktadır. Bu nedenle göç yoluyla Ankara'ya gelen yoksul kadınların yarıya yakınının kendine güveninin olmaması, iş bulamaması, yalnız olması gibi durumları anlamlı bulunmaktadır.

Çizelge 69. Yoksul Kadınların Göç Etme Durumu ile Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri

Göç	Devletten Beklentiler									
	Yardımların Arttırılması		İşsizliğin Çözümü		Suriyeliler Yerine Kendi Vatandaşlarına Yardım Yapılması		Ekonomik Krizin Çözülmesi		Gerçek İhtiyaç Sahiplerine Yardım Yapılması	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	42	28	19	12,7	9	6	7	4,7	12	8
<i>Hayır</i>	24	16	5	3,3	1	0,7	1	0,7	2	1,3
Toplam	66	44	24	16	10	6,7	8	5,4	14	9,3

Yoksul kadınların Ankara'ya başka yerden göç etme durumu ile yoksulluğun çözümüne yönelik devletten beklentileri birlikte incelenmiştir.

Bu doğrultuda göç eden (%28) ve göç etmeyen (%16) katılımcılar yoksulluğun çözümü olarak devletten beklentisini en çok sosyal yardım hizmetlerinin arttırılması olarak açıklamıştır. Kente göç eden ve kent yaşamında düzenli bir gelire sahip olamayan yoksul kadınlar, yoksulluklarıyla baş edebilmek için kurumsal sosyal yardım mekanizmalarına başvurmaktadır. Nitekim araştırma sonuçlarında da görüldüğü gibi, sosyal yardımlardan yararlanmak, yoksullukla baş etme stratejisi olarak kullanılmaktadır. Dolayısıyla kent yaşamında var olabilmek ve ihtiyaçlarını karşılayabilmek için sosyal yardım hizmetleri yoksul kadınlar için önem taşımaktadır.

Yine göç eden kadınların büyük çoğunluğu yoksulluğun çözümüne ilgili devletten en çok işsizlik sorununa çözüm (%12,7) beklemektedir. Daha öncede tartışıldığı gibi söz konusu kadınlar kent yaşamında düzenli gelir sağlayacak iş bulamamaktadır. İş bulamamaları ise yoksullukla karşılaşmalarını ve var olan yoksulluklarını arttırmaktadır.

3.7.4. Yoksul Kadınların Diğer İnsanlarla İlişki Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Yoksul kadınların diğer insanlarla ilişki durumu ile geleceklerini nasıl gördükleri ve sorunlarını çözerken en çok kimden yardım aldıkları birlikte incelenmiştir. Söz konusu ilişkiyi belirlemek amacıyla yapılan khi-kare testi sonucunda değişkenler arasındaki bağımlılık istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

İnsanlarla ilişki durumunu iyi olarak değerlendiren yoksul kadınlar, geleceklerini iyi ya da aynı olarak değerlendirmektedir. İnsanlarla ilişki durumu kötü olanlarsa geleceğini kötü olarak değerlendirmektedir.

İnsanlarla ilişki durumu iyi olan katılımcılar sorunlarını çözerken en çok yakın çevresinden yardım aldığını, insanlarla ilişki durumu kötü olanlarsa sorunlarını çözerken en çok Allah'tan yardım aldığını ifade etmiştir.

Çizelge 70. Yoksul Kadınların Diğer İnsanlarla İlişki Durumu ile Geleceğini Nasıl Gördüğü

Diğer İnsanlarla İlişki Durumu	Geleceğini Nasıl Gördüğü									
	Çok Kötü		Kötü		Aynı		İyi		Çok Daha İyi	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>İyi</i>	3	2	13	8,7	42	28	37	24,7	3	2
<i>Çok İyi</i>	1	0,7	15	10	14	9,3	11	7,3	6	4
<i>Kötü</i>	0	0	2	1,3	1	0,7	1	0,7	0	0
<i>Çok Kötü</i>	0	0	0	0	1	0,7	0	0	0	0
Toplam	4	20	30	20	58	38,7	49	32,7	9	6

χ^2 : 18,07 sd:12 p:0.113 (p>0.05)

Araştırma kapsamında diğer insanlarla ilişki durumu iyi olan yoksul kadınların %28'i geleceğini aynı görmekte iken, %24,7'si geleceğini iyi gördüğünü belirtmiştir. İnsanlarla ilişki durumunu iyi olarak belirtip geleceğini kötü görenlerin oranı ise %8,7'dir. İnsanlarla ilişki durumu iyi olup, geleceğini çok daha iyi görenlerin oranı ise %2'dir.

İnsanlarla ilişki durumunu kötü olarak belirtenler, geleceklelerini de kötü (%1,3) olarak görmektedir. İnsanlarla ilişkisi kötü olanlardan, geleceğini çok kötü ya da çok daha iyi olarak belirten bulunmamaktadır.

Sosyal destek sistemlerinin bireyler üzerinde olumlu etkileri bulunmaktadır. Özellikle aile, arkadaş ya da çevre desteğinin sağlanması, yoksul kadınların yoksullukla baş etme kapasitelerini artırıcı faktörlerdendir. Sosyal destek sistemleri, söz konusu kadınların psiko-sosyal iyilik hallerinin artırılması ve yoksullukla bağlantılı sorunlarının giderilmesinde kolaylaştırıcı olabilir. Sosyal destek sistemlerinin temeli, diğer insanlarla iyi ilişkilerin kurulmasına dayanmaktadır. Bu anlamda yoksul kadınların diğer insanlarla kurduğu iyi ve olumlu ilişkiler, onların geleceğe yönelik tutumlarını da olumlu yönde etkilemektedir. Araştırmaya katılan yoksul kadınların da büyük bir kısmının genel olarak geleceğe yönelik iyimser bir tutumu bulunmaktadır. Söz konusu kadınlar genellikle geleceklelerini iyi ya da aynı olarak değerlendirmektedir.

Çizelge 71. Yoksul Kadınların Diğer İnsanlarla İlişki Durumu ile Sorunlarını Çözerken En Çok Kimden Yardım Aldığı

Diğer İnsanlarla İlişki Durumu	Sorunlarını Çözerken En Çok Yardım Kimden Yardım Aldığı					
	Kendi		Yakın Çevre		Allah	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İyi	35	23,3	70	46,7	26	17,3
Çok İyi	15	10	27	18	11	7,3
Kötü	0	0	1	0,7	2	1,3
Çok Kötü	0	0	0	0	0	0
Toplam	50	33,3	98	65,3	39	26

Yoksul kadınların diğer insanlarla ilişki durumu ile sorunlarını çözerken en çok kimden yardım aldığına ilişkin dağılım birlikte incelenmiş olup, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Diğer insanlarla ilişki durumu iyi olup, sorunlarını çözerken en çok yakın çevresinden yardım alanların oranı % 46,7, kendinden yardım alanların oranı %23,3 ve Allaha yardım aldığını belirtenlerin oranı ise %17,3'tür.

İnsanlarla ilişkisini çok iyi olarak değerlendirenlerin %18'i yakın çevresinden, %10'u kendinden, %7,3'ü ise Allahtan yardım aldığını belirtmiştir.

İnsanlarla ilişkisini kötü olarak belirtenlerin %1,3'ü Allahtan, %0,7'si yakın çevresinden destek aldığını belirtmiştir.

İnsanlarla ilişkisini çok kötü olarak belirten yoksul kadınlar kendileri, yakın çevreleri ya da Allah'tan yardım alma seçeneklerinden hiçbirini seçmemiştir.

Tüm bu sonuçlar kapsamında diğer insanlarla iyi ilişkiler içerisinde olan katılımcıların sorunlarını çözerken de bu doğrultuda en çok yakın çevresinden yardım aldığı, insanlarla ilişkisi kötü olanlarınsa daha çok manevi anlamda yardım arayışı içerisinde oldukları değerlendirilmektedir.

3.7.5. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Yaşadığı En Önemli Sorunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Bu başlık kapsamında yoksul kadınların yaşadıkları en önemli sorun ile yoksulluğun çözümü için devletten beklentileri ve yoksullukla baş etme stratejileri birlikte incelenmiştir.

Yoksul kadınların yaşadığı sorun ne olursa olsun yoksulluğun çözümü için devletten beklentileri en çok yardımların arttırılması olup, yoksullukla baş etmek içinde en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurdukları sonucuna ulaşılmıştır.

Çizelge 72. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Yaşadığı En Önemli Sorun ile Yoksulluğun Çözümüne Yönelik Devletten Beklentileri

En Önemli Sorun	Devletten Beklentiler									
	Yardımların Arttırılması		İşsizliğin Çözümü		Suriyeliler Yerine Kendi Vatandaşlarına Yardım Yapılması		Ekonomik Krizin Çözülmesi		Gerçek İhtiyaç Sahiplerine Yardım Yapılması	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>Toplumdan Dışlanmak</i>	12	8	4	2,7	0	0	0	0	2	1,3
<i>Dikkate Alınmamak</i>	11	7,3	4	2,7	0	0	0	0	2	1,3
<i>İhtiyaçlarını Karşılایamamak</i>	49	32,7	20	13,3	8	5,3	7	4,7	11	7,3
<i>Ev Sahibi Olamamak</i>	15	10	5	3,3	0	0	1	0,7	7	4,7
<i>Çocukların İhtiyacını Karşılایamamak</i>	25	16,7	11	7,3	2	1,3	3	2	6	4
Toplam	112	74,7	44	29,3	10	6,6	11	7,4	28	18,6

Yoksul kadınların yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorun ile yoksulluğun çözümüne yönelik devletten beklentileri birlikte incelenmiş olup, aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorun **toplumdan dışlanma** olan kadınların %8'i yoksulluğun çözümü olarak **devletin yardımları arttırmasını**, %2,7'si işsizliğin çözümünü, %1,3'ü gerçek ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmasını belirtmiştir. Yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorunu toplumdan dışlanma olan katılımcılardan devletten Suriyeliler yerine kendi vatandaşlarına yardım yapmasını veya ekonomik krizin çözülmesini talep eden olmamıştır.

Yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorunu dikkate alınmamak olan kadınların devletten beklentisi en çok (%7,3) yardımların arttırılması, (%2,7) işsizliğin çözümü ve (%1,3) gerçek ihtiyaç sahiplerine yardım yapılması olmuştur. Yine bu grupta da devletten Suriyeliler yerine kendi vatandaşlarına yardım yapılmasını veya ekonomik krizin çözülmesini talep eden katılımcı bulunmamaktadır.

En önemli sorun olarak ihtiyaçlarını karşılayamayan kadınların %32,7'si devletten yardımların arttırılmasını, %13,3'ü işsizliğin çözümünü, %7,3'ü gerçek ihtiyaç

sahiplerine yardım yapılmasını, %5,3'ü Suriyeliler yerine kendi vatandaşlarına yardım yapılmasını, %4,7'si ise ekonomik krizin çözülmesini talep etmiştir.

Katılımcılardan en önemli sorun olarak ev sahibi olamamayı ifade edenlerin %10'u yardımların arttırılmasını, %4,7'si gerçek ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmasını, %3,3'ü işsizliğin çözümünü, %0,7'si ise ekonomik krizin çözülmesini devletten beklenti olarak ifade etmiştir. Söz konusu gruptaki katılımcıların hiçbiri devletin Suriyeliler yerine kendi vatandaşlarına yardım yapmasını talep ettiğini ifade etmemiştir.

En önemli sorunu çocuklarının ihtiyacını karşılayamamak olan katılımcıların %16,7'si yoksulluğun çözümü olarak devletten yardımların arttırılmasını, %7,3'ü işsizliğin çözümünü, %4'ü gerçek ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmasını, %2'si ekonomik krizin çözülmesini ve %1,3'ü Suriyeliler yerine kendi vatandaşlarına yardım yapılmasını beklenti olarak ifade etmiştir.

Sonuç olarak, yoksulluk nedeniyle yaşadığı sorun ne olursa olsun, katılımcılar yoksulluğun çözümüne yönelik devletten yardımların arttırılmasını talep etmektedirler. Nitekim daha öncede tartışıldığı gibi, yoksul kadınlar, yoksulluk nedeniyle en çok ihtiyaçlarını karşılayamadıklarını belirtmektedirler. Yoksulluk sorununa çözüm olarak gördükleri yardımların arttırılmasıyla ihtiyaçlarının da karşılanacağı düşüncesinde olabilecekleri değerlendirilmektedir.

Çizelge 73. Yoksul Kadınların Yoksulluk Nedeniyle Yaşadığı En Önemli Sorun ile Yoksullukla Baş Etme Stratejileri

En Önemli Sorun	Yoksullukla Baş Etme İçin Yapılanlar									
	Ucuz Yiyecek-Giyecek Temin Etme		Bazı Gıdaları Evde Yapma		Öğün Sayısını Azaltma		Sosyal Yardım Kuruluşlarına Başvurma		Aile/Çevreden Destek Alma	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>Toplumdan Dışlanmak</i>	14	9,3	11	7,3	6	4	13	8,7	9	6
<i>Dikkate Alınmamak</i>	18	12	14	9,3	5	3,3	3	0,7	8	5,3
<i>İhtiyaçlarını Karşılayamamak</i>	61	40,7	32	21,3	17	11,3	72	48	31	20,7
<i>Ev Sahibi Olamamak</i>	21	14	14	9,3	8	5,3	22	14,7	9	6
<i>Çocukların İhtiyacını Karşılayamamak</i>	33	22	18	12	12	8	20	10,3	22	14,7
Toplam	147	98	89	59,2	48	31,9	130	82,4	79	52,7

Yoksul kadınların yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorun ile yoksullukla baş etmek için yaptıkları birlikte değerlendirildiğinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Yoksulluk nedeniyle toplumdaki dışlanma sorunu yaşayan katılımcıların %9,3'ü yoksullukla baş etmek için ucuz yiyecek-giyecek temin ettiğini, %8,7'si sosyal yardım kuruluşlarına başvurduğunu, %7,3'ü bazı gıdaları evde yaptığını, %6'sı ailesi ya da çevresinden destek aldığını, %4'ü ise öğün sayısını azalttığını ifade etmiştir.

Yoksulluk nedeniyle dikkate alınmadığını belirten katılımcılar ise yoksullukla baş etmek için en çok (%12) ucuz yiyecek-giyecek temin etmekte, (%9,3) bazı gıdaları evde yapmakta, (%5,3) ailesi ya da çevresinden destek almakta, (%3,3) öğün sayısını azaltmakta ve (%0,7) sosyal yardım kuruluşlarına başvurmaktadır.

İhtiyaçlarını karşılayamadığını belirten katılımcılardan %48'i yoksullukla baş etmek için en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurduğunu, %40,7'si ucuz yiyecek-giyecek temin ettiğini, %21,3'ü bazı gıdaları evde yaptığını, %20,7'si ailesi ya da çevresinden destek aldığını, %11,3'ü ise öğün sayısını azalttığını ifade etmiştir.

Ev sahibi olamadığını belirtenlerin %14,7'si en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurduğunu, %14'ü ucuz yiyecek-giyecek temin ettiğini, %9,3'ü bazı gıdaları evde yaptığını, %6'sı aile ya da çevresinden destek aldığını, %5,3'ü öğün sayısını azalttığını yoksullukla baş etmek için ne yaptığı olarak açıklamıştır.

Çocuklarının ihtiyacını karşılayamadığını belirten gruptaki katılımcıların yoksullukla baş etmek için yaptıkları incelendiğinde ise, %22'si en çok ucuz yiyecek-giyecek temin ettiğini, %14,7'si aile ya da çevresinden destek aldığını, %12'si bazı gıdaları evde yaptığını, %10,3'ü sosyal yardım kuruluşlarına başvurduğunu, %8'i ise öğün sayısını azalttığını ifade etmiştir.

Bu doğrultuda yoksul kadınların yoksulluk nedeniyle yaşamış oldukları sorun her ne olursa olsun, söz konusu kadınlar bu sorunlarla mücadele edebilmekte en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurmakta ya da ucuz yiyecek-giyecek temin etmeye çalışmaktadırlar.

3.7.6. Yoksul Kadınların Zorlukların Üstesinden Gelme Durumunun Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi

Yoksul kadınların zorluklarla mücadele etme kapasitesi, yoksulluğa bağlı yaşadıkları sorunların çözümünde önemli etkenlerin başında gelmektedir. Araştırma sonuçlarında yoksul kadınların zorluklarla mücadele etme durumları yeterli olmasa da sorunlarını çözerken en çok yakın çevrelerinden destek almakta oldukları görülmüştür.

Çizelge 74. Yoksul Kadınların Zorlukların Üstesinden Gelme Durumu ile Sorunlarını Çözerken En Çok Kimden Yardım Aldıkları

Zorlukların Üstesinden Gelme Durumu	En Çok Yardım Alma					
	Kendi		Yakın Çevre		Allah	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
<i>Evet</i>	24	16	35	23,3	17	11,3
<i>Hayır</i>	26	17,3	63	42	22	14,7
Toplam	50	33,3	98	65,3	39	26

Araştırmaya katılan yoksul kadınların zorlukların üstesinden gelme durumları incelendiğinde benzer oranlarda hem kendine inandıkları (%24) hem de inanmadıklarına (%26) ilişkin bir sonuç görülmektedir. Zorluklarla mücadele durumunda kendini yeterli görmeyen yoksul kadın sayısı, yeterli görenlere göre biraz daha fazladır. Zorluklarla baş etme ile sorunlarını çözerken en çok kimden yardım aldığına ilişkin bir karşılaştırmada ise aşağıdaki sonuçlar öne çıkmaktadır.

Zorlukların üstesinden gelmede kendini yeterli hissetme ya da hissetmeme durumu ile sorunlarını çözerken yardım aldığı kişinin kim olduğu arasında az bir fark bulunmakla birlikte benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Yani yoksul kadınlar, zorlukların üstesinden gelme durumundan bağımsız olarak sorunlarını çözerken en çok yakın çevresinden, daha sonra kendinden ve en son Allaha yardım aldığını ifade etmiştir.

4. BÖLÜM

SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Yoksulluk hem sosyolojik hem ekonomik boyutları olan, bu temelde farklı tanımlara sahip bir kavramdır. Yoksulluk, gelişmiş ülkelerde dâhil olmak üzere küresel düzeyde varlığını hala korumakta ve sürdürmektedir. Her ne kadar yoksulluk sorununun giderilmesine yönelik çalışmalar yapılsa da istenilen sonuçlara ulaşılamamaktadır. Bunun temel dinamiklerinden birkaçı her ülkenin kendi ekonomik ve sosyo-demografik yapısının bulunması, içinde bulunduğu gelişmişlik ve refah düzeyi ve sosyal refaha ayırdığı pay, uyguladığı sosyal politikalar, programlar ve dahasıdır.

Her ülkenin kendi toplumsal yapısına göre yoksulluğu deneyimleme biçimi de farklı olmaktadır. Örneğin gelişmiş Avrupa ülkelerinde yaşanan yoksullukla, az gelişmiş Sahra Altı Afrika ülkelerinde yaşanan yoksulluk elbette bir olmamaktadır. Birinde göreceli yoksulluk, ikincil yoksulluk, çalışan yoksulluğu gibi kavramlar öne çıkarken diğesinde mutlak yoksulluk, ultra yoksulluk, kronik yoksulluk öne çıkmaktadır. Dolayısıyla içinde bulunulan toplumun yapısına göre yoksulluğu tartışmak, önlem ve çözüm yollarını aramak gerekmektedir.

Zaman içerisinde de yoksulluğun görünüşleri farklılaşmıştır. Toplumda dezavantajlı gruplardan çocukların, yaşlıların, göçmenlerin yoksulluğunun yanı sıra cinsiyet temelli yoksulluktan da bahsedilir olmuştur. Bu kapsamdaki literatür incelendiğinde ise yoksulluğun kadınlaşması kavramının 1970'li yıllardan itibaren kullanıldığı görülmektedir. Bunun temel nedeni ise toplumsal cinsiyet eşitsizliği kapsamında kadın sorunlarının tartışılmaya başlanması ve bu bağlamda kadın çalışmalarına verilen önemdir.

Kadın yoksulluğuna ayrı vurgu yapılmasının en önemli nedeni ise dünyadaki yoksulların büyük çoğunluğunu kadınların oluşturması, kadınların yoksulluğu daha derinden deneyimlemesi, toplumdaki pek çok hak ve hizmetten

yararlanamamasıdır. Erken yaşta evlendirilmek, eğitim, sağlık gibi hizmetlerden yararlanmada erkeklerin gerisinde kalmak, ev işleri, bakım gibi hane içi sorumlulukları üstlenmek, eşin izin vermemesi gibi nedenlerle çalışmamak ve erkeğe bağımlı hale gelmek, ya da informel sektörlerde güvencesiz ve düşük ücretlerle çalışmak, kadınların yoksulluğu deneyimleme biçimlerini şekillendirmekte ve kadın yoksulluğunun nedenlerini oluşturmaktadır.

Ülkemizde kadın yoksulluğu temelde benzerlikler içerse de kent ve kır ortamlarında farklı deneyimlenmektedir. Örneğin kır ortamındaki bir kadının yoksulluğu deneyimlemesi ile modernite, hız ve kaosun hâkim olduğu kent ortamındaki bir kadının yoksulluğu deneyimleme biçimi farklı olmaktadır. Ek olarak, ülkenin daha gelişmiş bölgeleri ile geri kalmış bölgeleri arasında da deneyim yönünden farklılar bulunmaktadır.

Araştırmanın örneklemini oluşturulurken ülkenin başkenti olan ve gelişmiş bir kent olan Ankara'da yaşayan yoksul kadınların yoksulluğu nasıl deneyimledikleri merak edilmiş, bu doğrultuda kent ortamında bulunan yoksul kadınlar ile görüşme yapılmış ve onların mevcut durumları, deneyimleri ve görüşleri çerçevesinde konu incelenmiştir.

Nicel olarak planlanan araştırmada genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın verileri Mart 2019-Mayıs 2019 tarihleri arasında elde edilmiştir. Araştırmada toplam 71 sorudan oluşan ve araştırmacı tarafından hazırlanan "Görüşme Formu" kullanılmış ve yoksul kadınlarla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır.

Araştırma kapsamında çalışmaya katılmayı kabul eden 150 kadın ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler, SPSS 22 paket programı aracılığıyla çözümlenmiş, veriler yüzde, sıklık, ortalama ve bazı khi-kare analizleri ile ifade edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar ve kuramsal bilgiler ışığında güçlendirme yaklaşımı temelinde kadın yoksulluğuna ilişkin bir **Model Önerisi** geliştirilmiştir. Söz konusu

Model Önerisi kısa, orta ve uzun vadede, yoksul kadınların mikro, mezo ve makro düzeylerde güçlendirilmesini hedefleyen ve kurumsal hizmet mekanizmalarının yeniden yapılandırılmasını içerecek şekilde tasarlanmıştır. Yoksul kadınların yapabilirliklerini hem bireysel hem de kolektif düzeyde keşfetmeleri (mikro ve mezo düzey) Model Önerisinin kısa ve orta vadeli amaçlarını oluştururken, uzun vadeli amaçlar ise sunulan sosyal yardımlara ilişkin mevzuat ve kurumsal yapıların yeniden düzenlenmesini (makro düzey) içermektedir.

Araştırmanın sonuçlarına ilişkin kısım, yedi konu çerçevesinde ele alınmıştır.

İlk konu, araştırmaya katılan yoksul kadınların genel bazı sosyo-demografik bilgilerine ilişkin sonuçlardır. Söz konusu sonuçlar yoksul kadınların genel bazı özellikleri, evlilik ve çocuk durumları, göç durumlarına ilişkin bilgileri kapsamaktadır.

İkinci konu yoksul kadınların bazı sosyo-ekonomik bilgileriyle ilişkili sonuçlardır. Söz konusu sonuçlar ise yoksul kadınların genel ekonomik durumu, içinde yaşadığı hanenin ekonomik bazı özellikleri, kadının varlık durumu, sosyal yardım hizmetlerinden yararlanma durumu kapsamındaki bilgileri içermektedir.

Üçüncü konu yoksul kadınların genel sağlık durumları bilgisidir. Burada kadınların hastalık ve/veya engel durumuna ilişkin sonuçlara yer verilmiştir.

Dördüncü konu yoksul kadınların fiziksel çevrelerine ilişkin sonuçları içermektedir. Burada ise yoksul kadınların içinde bulunduğu çevreye ilişkin bazı sonuçlar yer almaktadır.

Beşinci konu yoksul kadınların yoksullukla bağlantılı deneyim ve görüşleri çerçevesinde ki sonuçlardır. Burada söz konusu kadınların genel olarak yoksulluğa ve kadın yoksulluğuna ilişkin değerlendirmeleri yer almaktadır.

Altıncı konu ise yoksul kadınların yoksullukla baş etme ve güç durumunu değerlendirmeye yönelik sonuçlar kapsamında incelenmiştir.

Yedinci konu yoksul kadınların bazı özelliklerinin yoksullukla ilgili bazı değişkenler açısından incelenmesine ilişkin bulgulardır.

4.1. YOKSUL KADINLARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR

Araştırmaya katılan yoksul kadınların bazı sosyo-demografik bilgileri incelendiğinde 28-37 yaş dönemindeki orta yaş grubu kadınlar olduğu görülmektedir. Söz konusu kadınlar bir İilde doğmuştur. Eğitim durumları en çok ilkokul seviyesindedir. Yoksul kadınların eğitim düzeyinin günümüz şartları da göz önünde bulundurulduğunda düşük olduğu görülmektedir. Düşük eğitim düzeyi ile kadın yoksulluğu arasındaki ilişki konuyla ilgili yapılan araştırmalar ve literatürde de ifade edilmektedir. Bununla birlikte görüşme yapılan katılımcılar arasında üniversite mezunu olup, yoksulluk nedeniyle sosyal yardım alan kadınlarda bulunmaktaydı. Söz konusu katılımcılardan biri öğretmen olduğunu ancak iş bulamadığını ve geçimini sağlayabilmek için sosyal yardım almak zorunda kaldığını belirtmiştir.

Katılımcıların yarısından fazlası evli olup, büyük çoğunluğu görücü usulüyle 16-20 yaş arasında evlenmiştir. Bununla birlikte erken yaşta evlilik yapan kadın sayısının belirgin düzeyde olduğu görülmektedir. Ülkemizde her ne kadar kadınların evlenme yaşı giderek yükselse de bölge bazında evlenme yaşları değişebilmektedir. Büyük ve gelişmiş kentlerde evlenme yaşı yüksek olsa da daha küçük kentlerde ve kırsal bölgelerde evlenme yaşı düşmektedir. Erken yaşta yapılan söz konusu evlilikler, genellikle dini törenle yapılmakta, bu durum kız çocuğunun evlilikten doğan yasal haklarından mahrumiyetiyle sonuçlanabilmektedir. Kız çocuğunun eğitim hakkının ihlal edilmesi, gelecekte yoksulluk riskini de beraberinde getirmektedir. Araştırmaya katılan kadınlar ise genellikle evlendikten sonra yoksulluklarının başladığını ifade etmişlerdir.

Dolayısıyla erken yaşta evlilik olgusuyla mücadelenin kadın yoksulluğu ile ilgili önleyici politikalar açısından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Katılımcıların evlilik yaşantılarına ilişkin sonuçlar incelendiğinde, büyük bir kısmının bir evlilik gerçekleştirdiği ve toplam evlilik süresinin 11-20 yıl arasında olduğu görülmektedir. Katılımcıların eşlerinin eğitim durumu ise kendilerinin eğitim durumu ile benzer olup, en çok ilkokul düzeyindedir.

Yoksul kadınlar en fazla üç çocuğa sahiptir. Kadınlardan okula devam etmeyen kız ve erkek çocuk sayılarının birbirine yakın olduğu görülmektedir. Burada okula devam etmeyen çocuklar, okul çağında olmadıkları için devam etmemektedirler.

Yoksul kadınların Ankara'ya göç etme durumları incelendiğinde, her ne kadar **göç etmediğini** belirtenlerin sayısı yüksek olsa da **göç edenlerin** de bu sayıya yakın olduğu görülmüştür. Katılımcıların göç ettiği bölgelere göre dağılım incelendiğinde ise en çok İç Anadolu Bölgesinde bulunan illerden göç ettikleri görülmektedir. Konuya ilişkin literatürde de bahsedildiği gibi yoksul bireylerin küçük kentlerden daha büyük kentlere göçlerinin nedeni daha çok iş bulma ümidiyle geçimlerini daha rahat sağlamak ya da çocuklarının daha iyi eğitim alması olasılığıdır. Nitekim görüşmelerde de yoksul kadınlar Ankara'ya göç nedenlerini benzer şekillerde açıklamışlardır.

4.2. YOKSUL KADINLARIN SOSYO-EKONOMİK ÖZELLİKLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR

Katılımcıların yarısından fazlası daha önce herhangi bir işte çalışmamıştır. Daha önce çalışanların büyük bir çoğunluğu ise temizlik, bulaşık vb. işlerde çalıştığını ifade etmiştir. Hali hazırda çalışmadığını belirten katılımcı sayısı ise yarısından fazladır. Çalışan kadınlar, yeterli kazancı sağlayamadıklarını düşünmektedirler. Bununla birlikte, çalışmayan kadınların çalışmama nedeni ise en çok çocuklarının bakım sorumluluğudur. Yoksul kadınların çalışmak için başvuruda bulunma durumları incelendiğinde ise yarısından fazlasının çalışmak için başvuruda bulunmadığı tespit edilmiştir. Tüm bu sonuçlardan hareketle, yoksul kadınların

hem daha önceki hem de hâlihazırda yapmış oldukları işlerin informel sektöre dayalı, düşük ücretli, sosyal güvenceden yoksun işler olduğu görülmektedir. Söz konusu kadınlar, aslında toplumsal olarak da kadınlar için makbul görülen ve hane içinde de sürdürdükleri rollere uygun işlerde çalışmışlar ve çalışmaktadırlar. Başka bir deyişle, hane içinde yerine getirdikleri ve emek gerektiren pek çok işi piyasa içinde ücretli hale getirmektedirler. Katılımcıların çocuklarının bakım sorununun ise çalışamamalarının önündeki en büyük engeli oluşturduğu görülmektedir. Yine, toplumsal olarak da kendilerinden beklenen "bakım sorumluluğunun" istihdama katılmaları ve güçlenmelerini engelleyici bir değişken olduğu değerlendirilmektedir.

Katılımcıların gelir durumu ve geçim kaynakları incelendiğinde ise büyük bir kısmının gelirin bulunmadığı, devletten aldıkları yardımları birer geçim stratejisi olarak gördükleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte geçimini sağlamada eşinin gelirene bağımlı olan, plastik ya da kâğıt toplayıcılığı yaptığını ifade eden katılımcılar da olmuştur. Büyük kentlerin kimi bölgelerinde kâğıt ya da plastik toplayıcılığı informel iş sektöründe görünür olmuştur. Ankara'nın bazı semtlerinde pek çok kadın, erkek ve çocuğun çöplerden atık topladığı dikkati çekmektedir. Görüşmelerde en çok Altındağ ve Mamak ilçelerindeki yoksul kadınların kâğıt ve plastik toplayıcılığı yaptığını dikkat çekmiştir. Kâğıt toplayıcılığı yaparak geçimini sağladığını ifade eden bu kadınlar ise daha çok bekâr annelerdir. Daha önce de değinildiği gibi, bekâr anne olarak yaşamak, kadın yoksulların en yoksulları arasında bulunan gruptur. Bekâr annelerin bazılarının eşi evi terk etmiş, bazılarının ise eşi cezaevinde bulunmaktadır. Dolayısıyla söz konusu kadınların sosyal destek sistemlerinin de zayıf olmasıyla birlikte, çocuklarıyla yalnız kaldıkları ve yaşam içerisinde var olmaya çalıştıkları görülmektedir.

İstihdama yönelik herhangi bir becerisi bulunmayan kadınların istihdamlarına katkı sağlayabilecek olan meslek edindirme kurslarına katılım durumları incelendiğinde ise büyük bir kısmının söz konusu kurslara katılmak istemediği görülmektedir. Katılmama nedenini ise çocuğuna bakmak zorunluluğu olarak açıklamışlardır. En açık ifade ile yoksul kadınlar "**çocuğunun bakım sorunu**" nedeniyle **çalışmamakta** ya da **meslek edindirme kurslarına**

katılamamaktadır. Dolayısıyla daha önce de tartışıldığı gibi kadınların çalışmaları ve gelir elde etmelerindeki engellerin başında “bakım sorumluluğu” gelmektedir. Ülkemizde aile ve iş yaşamının uyumlu hale getirilmesine dair politikalar gündeme gelse de bundan yararlanma şartı formel iş piyasasındaki kadınları kapsamaktadır. İŞKUR, mesleki eğitim ve istihdam kurslarına katılan kadınların çocuklarının bakımı için ekonomik destek sağlasa da, araştırma kapsamındaki görüşmelerde yoksul kadınların hiçbiri bu hizmetten yararlandığını belirtmemiştir. Dolayısıyla bu konuda yönlendirme ve rehberliğe ihtiyaç duydukları değerlendirilmektedir. Bakanlık tarafından gerçekleştirilen Büyükanne Projesinde olduğu gibi çocukların hane içerisindeki bakımlarının akraba desteği ile sağlanmasına ilişkin çalışmaların yaygınlaştırılması, pilot çalışmalardan ziyade tüm ülkeyi kapsayacak ve sürdürülebilir şekilde yapılandırılması önemli görülmektedir.

Katılımcıların hanelerinin ortalama aylık geliri ülkemizdeki 4 kişilik bir ailenin ortalama açlık sınırının da altındadır. Bununla birlikte katılımcılar gelirleri giderlerinden daha azdır, en çok kira için, en az ise giyim için harcama yapmaktadırlar. Barınma, gıda, yakacak gibi temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik giderlerden kesinti yapmak her zaman için mümkün olmamaktadır.

Yoksul kadınların eşlerinin çalışma durumu da yine kendilerinin çalışma durumu ile benzerdir. Söz konusu eşler de, informel sektörlerde, yevmiye usulü ve gündelik olarak çalışmaktadırlar.

Katılımcıların büyük çoğunluğu kira ödedikleri evlerde oturmaktadırlar. Kendine ait bir evde oturan katılımcı sayısının ise daha az olduğu görülmektedir. Görüşmelerde, yoksul kadınlar, yaşamlarında en çok “bir eve” sahip olmak istediklerini ifade etmiştir. Çünkü bir eve sahip olmak onlar için aslında hem bugünlerini hem de yarınlarını garanti altına almakla eşdeğer görülmektedir. Yoksul kadınlar için hâlihazırda bir eve sahip olmak, kira ödememek ve gelecekte oturduğu evden çıkarılma ihtimalinin bulunmaması anlamına da geldiğinden önem taşımaktadır. Ayrıca, söz konusu kadınlar, hane giderlerinden büyük

bölümünü kira için ayırmaktadırlar. Bir eve sahip olduklarında ise kiraya yönelik harcama yapmamış olacaklardır.

Acil ihtiyaçlarını karşılamak için başkasından borç alma yoksul kadınlar için kimi zaman kurtarıcı olmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlasının borcu bulunmaktadır. Kadınların borç aldığı kişi çoğunlukla kendi ailesinden kimseler ya da komşuları olmaktadır. Görüşmelerde bazı yoksul kadınlar borç alabileceği kimse olmasına rağmen, borç almayı tercih etmediklerini, çünkü bu borcu ödeyememe kaygıları olduğunu, dolayısıyla acil ihtiyaçları için bazı harcamalarından kesinti yaptıklarını ifade etmişlerdir. Ya da borç almayı son çare olarak düşünmektedirler.

Katılımcıların neredeyse tamamının birikimi bulunmamaktadır. Birikimi bulunduğunu belirtenler ise daha önce çalışmış ya da hali hazırda çalışmakta olan kadınlardır.

Yoksul kadınlar, Vakıfların sunduğu yardım türlerinden en çok aile yardımı programından yararlanmaktadır. En az aldıkları sosyal yardım türü ise sağlık yardımları olmuştur. Aile yardımının kapsamı, diğer yardım türlerine göre daha geniştir. Örneğin gıda, yakacak, doğum yardımı gibi yardımlar aile yardımı kapsamında sunulmaktadır. Eğitim yardımı, sağlık yardımı, yaşlı ve engelli yardımı gibi diğer yardım türleri ise daha spesifik yardımları içermektedir. SYDV'ler tarafından sunulan işe yönlendirme ve işe başlama yardımlarından yararlandığını belirten katılımcı bulunmamaktadır. Buradan hareketle araştırma kapsamında yapılan gözlemler kadarıyla SYDV'lerde sunulan sosyal yardımlar belli yardım programları ile sınırlı kalmaktadır. Bunun nedenlerinden birinin söz konusu kadınları iş başvurusuna yönlendirme ve rehberlik hizmetlerinin yeterli sunulmaması olduğu düşünülmektedir.

Katılımcılar, sosyal yardımların geçimlerini sağlamaya yetmediğini ifade etmektedirler. Söz konusu katılımcılar Vakıflar tarafından sunulan sosyal yardımların en azından aylık mutfak ya da kira masraflarını karşılayacak miktarda

olmasını talep etmektedir. Katılımcılardan biri verilen sosyal yardımın “*aylık ekme parasını*” ancak karşıladığını belirtmiştir.

4.3. YOKSUL KADINLARIN SAĞLIK DURUMLARINA İLİŞKİN SONUÇLAR

Araştırmaya katılan ve hastalığı bulunan kadınlar en çok tansiyon, şeker, astım, anemi gibi toplumda yaygın olan rahatsızlıklara sahiptir. Psikolojik rahatsızlığa sahip olanlar bu hastalıklardan sonra gelmektedir. Diğer hastalıkların yoksullukla ilişkisi bilinmemekle birlikte, yoksulluğun psikolojik rahatsızlıklar üzerinde etkisi olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle yoksulluktan kaynaklı “yetersizlik” duygusuna sahip olmak, bireylerde umutsuzluk ve geleceğe yönelik karamsarlık gibi duygulara neden olmakta, bu duyguların yoğun yaşanması ise özellikle depresyon gibi rahatsızlıkları arttırabilmektedir. Görüşme yapılan kadınlardan edinilen gözleme göre, birçoğu üzgün, tükenmiş, geleceğe yönelik karamsar bir tutum içerisinde. Kimisi sorulan sorulara cevap vermede isteksiz, özellikle güçlü yanları, sorunlarını çözerken yardım alma arayışı, geleceğini nasıl gördüğü, beklentileri gibi sorulara yanıt vermekte zorlanmıştır.

Yoksul kadınların büyük bir kısmının engeli bulunmamaktadır. Engeli bulunanlardan, dördünün ortopedik engeli, üçünün işitme engeli ve birinin görme engeli bulunmaktadır.

4.4. YOKSUL KADINLARIN FİZİKSEL ÇEVRELERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR

Yoksul kadınlar daha çok eş ya da çocukları ile birlikte yaşamaktadırlar. Yani söz konusu kadınlar geleneksel çekirdek aile yapısı içerisinde bulunmaktadır. Kadının hane reisi olduğu ailelerin, yoksulluk riskiyle daha fazla karşılaştığı bilinmektedir. Özellikle eşinden ayrılmış veya terk edilmiş ya da eşinin cezaevinde olması gibi sebeplerle kadınların özellikle çocuklarıyla yalnız kaldığı durumlarda yoksulluğu daha derinden deneyimledikleri literatürde de vurgulanmaktadır. Ülkemiz açısından duruma bakıldığında ise ailelerin genellikle eşinden bir şekilde ayrı kalan ya da ayrılan kızlarını, çocuklarıyla –torunları-

birlikte istemediği, yalnızca kendi kızına destek olmak istediği gündelik hayatta da karşılaşılan ve gözlemlenen bir durumdur. Nitekim bu araştırmada da yalnız çocuklarıyla yaşayan yoksul kadınlar, eş ve çocuklarıyla yaşayanlardan sonra gelmektedir. Dolayısıyla, çocuklarıyla birlikte ya da yalnız yaşayan yoksul kadın sayısının belirgin olduğu düşünölmektedir.

Araştırmaya katılan yoksul kadınların hanesinde engelli ya da yaşlı bulunmakla birlikte, var olan engelli ya da yaşlının bakımı da bu kadınlar tarafından sağlanmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi hanedeki çocuk, yaşlı, engellinin bakım sorumluluğu çoğunlukla kadınlara bırakılmıştır. Söz konusu bakım sorumluluğu nedeniyle kadınların çalışamadığı da daha önceki bölümlerde vurgulanmıştır.

Katılımcıların, hanesinde ihtiyacını karşılayacak kadar eşya ya da elektronik eşya bulunsa da, görüşmelerde söz konusu eşyaların bazılarının bozuk ya da eski olduğu ifade edilmiştir. Dolayısıyla bahsedilen eşyaların aslında kadınlar tarafından işlevsel olarak kullanılmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

4.5. YOKSUL KADINLARIN YOKSULLUK VE KADIN YOKSULLUĞUYLA BAĞLANTILI GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR

Yoksul kadınlar yoksulluğu en çok ihtiyacını karşılayamamak olarak tanımlamaktadır. Ek olarak söz konusu kadınlar yoksulluğun nedenini en çok yapısal nedenler bağlamında işsizlik, toplumdaki eşişsizlik ve eğitimsizlik olarak açıklamıştır. Aslında bu durum katılımcıların içinde buldukları ihtiyaç halini ortaya koymaları olarak da değerlendirilebilir. Nitekim yoksul kadınların büyük bir kısmı hali hazırda bir işte çalışmamakta, dolayısıyla yeterli geliri bulunmadığından ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Aynı zamanda katılımcılar düşük eğitim düzeyine sahiplerdir. Ayrıca söz konusu kadınlar toplumda var olan eşişsizliklerden de bahsetmişlerdir. İş bulamamalarından, iş bulsalar bile kadın oldukları için ayrımcılığa uğradıklarından ve eşlerine bağımlılıklarından söz etmişlerdir. Katılımcıların yoksulluğun çözümlüne yönelik görüşlerinden biri de işsizliğin ortadan kaldırılması olmuştur.

Katılımcılardan doğduğundan bu yana yoksul olduğunu ifade edenlerin yanında, büyük bir bölümü evlendikten sonra yoksulluğunun başladığını düşünmektedir. Özellikle erken yaşta evlilik olgusunun kadınların yoksulluk riskini artırdığı bilinmektedir. Araştırmanın literatür kısmında da tartışıldığı gibi kadınlar için erken yaşta evlenmiş olmak, çoğu zaman eğitime devam edememek, buna bağlı olarak istihdama katılamamak ve hane içi sorumlulukları üstlenmek anlamına gelmekte, bu ise söz konusu kadınların yoksullukla bağlantılı sorunlarını arttırmaktadır.

Bununla birlikte katılımcılar yoksulluk nedeniyle en çok yetersizlik duygusu hissetmekte olup, yoksulluk nedeniyle yaşadıkları en önemli sorun ihtiyaçlarını karşılayamamaktır. Genel olarak kadınların yoksul olma nedenini ise en çok çocuklarının bakımını sağlamak zorunda olmaları nedeniyle çalışamamaları olarak ifade etmişlerdir. Bu noktada yoksul kadınların bazı sorulara benzer cevabı vermeleri dikkat çekicidir. Örneğin söz konusu kadınlar "**çalışmama nedenini**"; "**meslek edindirme kursuna katılmama nedenini**" ve "**kadınların yoksul olma nedenini**" hep "**çocuklarına bakmak zorunda olduğu için çalışamamak**" olarak açıklamıştır. Buradan hareketle, çocuklarının bakımı nedeniyle çalışamayan ya da meslek edindirme kursuna katılamayan, başka bir deyişle güçlenemeyen kadınların çocuklarının bakım sorununun büyük bir engel teşkil ettiği düşünülmektedir.

Katılımcılar genel olarak kadınların erkeklere göre yoksulluktan daha fazla etkilendiğini düşünmekle birlikte, bunun nedenini kadınların erkeklere bağımlılığı olarak açıklamaktadırlar. Yoksul kadınların, yeterli gelire sahip olmaması, onları en çok ekonomik anlamda eşlerine bağımlı hale getirmektedir.

4.6. YOKSUL KADINLARIN YOKSULLUKLA BAŞ ETME VE GÜÇ DURUMUNU DEĞERLENDİRMEYE İLİŞKİN SONUÇLAR

Araştırma sonuçlarına göre katılımcılar, yoksullukla baş etme stratejisi olarak en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurumaktadırlar. Her ne kadar sosyal yardımlar, katılımcılar tarafından ihtiyaçlarını karşılamak anlamında yeterli olarak

değerlendirilmese de yoksullukla başa çıkma yöntemi olarak kullanıldığı görülmektedir.

Bununla birlikte, yoksulluğu diğerlerinden daha ağır deneyimlediği gözlemlenen kadınların, bekâr anneler olduğu görülmüştür. Kent ortamında yoksulluğu deneyimleyen diğer kadınlar yoksullukla baş etmede çevreden yardım alma, sosyal yardım kuruluşlarına başvurma, informel işlerde çalışma gibi stratejiler geliştirse de, özellikle çocuğu bulunan bekâr annelerin yoksullukla baş etme stratejisi olarak en çok kâğıt ve plastik toplama işini yaptığı görülmektedir. Söz konusu atık toplama işi bu araştırmanın konusu olmamakla birlikte, yine de özellikle kent yaşamında yoksul kadınların yoksullukla baş etme stratejisi olarak dikkate değer bulunmaktadır.

Bireylerin yaşamlarını değiştirmede daha önceki başarıları, bugün ve gelecekte de benzer başarıları elde etmelerinde yol göstericidir. Dolayısıyla yoksul kadınların geçmişteki başarıları, gelecekte de benzer başarıları elde etmelerinde onlara güç ve motivasyon sağlar. Bu kapsamda yoksul kadınlar, yaşamlarını değiştirmede en çok çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Dolayısıyla, bir işte çalışmak yoksul kadınların yaşamında önemli bir yerde durmaktadır. Her ne kadar informel sektörlerde, düşük ücretlerle çalışmış ya da hali hazırda çalışıyor olsalar da çalışmanın önemi, yoksul kadınlar için belirgindir. Söz konusu kadınları güçlendirme temelli çalışmalarda, istihdamlarını sağlamaya yönelik politika ve programların geliştirilmesine önem verilmesi gerektiği sonuçlardan da anlaşılmaktadır. Ancak, kadınların istihdamını sağlamaya yönelik oluşturulacak politikalarda, kadınların emeklerini piyasaya sundukları, informel sektör tabanlı, düşük ücretli politikalardan kaçınılmalıdır. Daha önce de tartışıldığı gibi yoksul kadınlar güvenceli ve yeterli gelir elde ettikleri işlerde çalışmadıklarında sosyal yardımlara olan bağımlılıkları giderek artmaktadır. Ancak, sosyal yardımlarında geçimlerini sağlamaya yetmediği durumlarda el işi, temizlik gibi düzensiz, güvencesiz, gelir miktarı düşük işlerde çalışmaktadırlar. Bu ise aslında kadın yoksulların ekonomik temelli baş etme yöntemlerinde bir kısırdöngünün varlığını ortaya koymaktadır. Söz konusu kadınlar geçimlerini informel sektörde sağlayamadıklarında sosyal yardımlara bağımlı hale gelmektedirler.

Katılımcıların diğer insanlarla ilişki durumuna ilişkin sonuçlar incelendiğinde bu ilişkilerini iyi ve çok iyi olarak ifade ettikleri görülmektedir. Aynı zamanda sorunlarını çözerken de en çok eş, aile, arkadaş gibi yakın çevrelerinden yardım almaktadırlar. Buradan hareketle yoksul kadınların diğer insanlarla iyi ilişkiler içerisinde olmaları ve yakın çevrelerinden destek alabilmeleri, onların sosyal destek mekanizmalarının varlığını ortaya koymaktadır. Yoksul kadınlar için sosyal destek mekanizmalarının varlığı, yoksullukla bağlantılı sorunlarını çözmede destekleyici unsurlardandır. Ek olarak, katılımcıların büyük birçoğunun sorunlarının üstesinden gelmede kendini güçlü hissettiği görülmektedir. Güçlü yanlarının neler olduğu ile ilgili sonuçlara bakıldığında en çok iyi bir eş/anne olma cevabı verilmiştir. Başka bir deyişle katılımcılar, güçlü yanlarını, en çok kadınlar için toplumsal olarak da yerine getirilmesi beklenen iyi bir eş ya da anne olma rolü bağlamında tanımladıkları saptanmıştır. Dolayısıyla katılımcılar, toplumsal olarak da kendilerinden beklenen iyi anne ve eş olmak rollerini yerine getirdiklerinde bireysel anlamda güçlü hissetmektedirler. Bununla birlikte, kadınların kişisel, kişilerarası ve sosyal alanlarda da pek çok gücü bulunmaktadır. Söz konusu güçlü alanların keşfedilerek ortaya çıkarılması, kadınların yalnızca toplum tarafından beklenen ve makbul görülen rollerinin ötesine geçmelerini sağlayacaktır.

Katılımcılar güçsüz yanlarını ise en çok kendine güvenlerinin olmaması olarak ifade etmişlerdir. Daha öncede değinildiği gibi yoksul kadınlar yoksulluk nedeniyle en çok yetersizlik duygusu hissetmektedirler. Dolayısıyla yoksul kadınların hissettikleri yetersizlik duygusu, düşük özgüvene neden olabilmektedir. Katılımcılardan biri diğer kadınların güzel elbiseler giyebildiğini, bu kıyafetlerden kendisinin de giymek istediğini fakat kıyafetlerini çöpten topladığını ifade etmişti. Bu anlamda kent yaşamı içerisinde yoksul olmak kadınlar için daha farklı anlamlar taşıyabilmektedir.

Yoksul kadınlar geleceklerini en çok aynı ya da iyi olarak değerlendirmiştir. Bu durum, yoksul kadınların *genel olarak* geleceğe dair olumsuz bir tutum içerisinde olmadıklarını yani kendilerini tamamen güçsüz hissetmediklerini göstermesi açısından önemli görülmektedir.

Yoksul kadınlar yaşamda en çok **bir eve sahip olmak** istemektedirler. Çünkü daha önce de değinildiği gibi bir eve sahip olmak söz konusu kadınlar için **gelecek açısından kendilerini güvencede hissetmelerini sağlamaktadır**. Katılımcıların büyük bir bölümü kirada oturmakta ve hane gelirinin büyük bir bölümünü kiraya harcamaktadır. Bununla birlikte, yapılan görüşmelerde pek çoğu bir eve sahip olmanın yanında düzenli bir iş ve gelire de sahip olmak istemektedir. Bu durumu bazı katılımcılar; *“Kendime ait evim, arabam, işim olsun isterdim. Tabi birazda olsa kimseye muhtaç olmayacağım, bana yeter diyebileceğim param olsun isterdim”*, *“Evim, gelirim olsun, çocuklarım yanımda olsun”* şeklinde ifade etmiştir. Yoksul kadınlar çocukları içinde iyi bir gelecek istemektedir. Bunu ise *“Çocuklarıma iyi bir gelecek sağlamak”*, *“Çocuklarımla iyi bir yere gelmesi”*, *“Evimin olması, çocuklarımla iyi bir eğitim alması”* ifadeleri izlemektedir.

Vatandaşlık haklarını kullanabilmek, yoksul kadınları sosyal dışlanmaya karşı korumak adına önemlidir. Katılımcıların yaklaşık yarısı da vatandaşlık haklarını kullanabildiğini ifade etmiştir.

Söz konusu katılımcılar yoksulluğun çözümüne yönelik devletten beklentilerini ise en çok, sunulan sosyal yardımların artırılması olarak aktarmıştır. Yoksul kadınlardan bazısı devleti koruyucu, kollayıcı, destekleyici olarak görmektedir. Bir katılımcı bunu şu şekilde ifade etmiştir: *“Allah devletimizden razı olsun, yardım veriyor”*. Fakat söz konusu yardım ve desteğin artırılmasını da istemektedirler. Çünkü sunulan yardım hizmetlerinin geçimlerini sağlamaya yetmediğini düşünmektedirler. Yoksul kadınların yoksulluğun çözümüne yönelik devletten diğer bir beklentisi ise işsizliğin ortadan kaldırılması olmuştur. Bazı katılımcılarsa gerçek ihtiyaç sahiplerine yardım yapılmasını istediğini aktarmıştır.

4.7. YOKSUL KADINLARIN BAZI ÖZELLİKLERİNİN YOKSULLUKLA İLGİLİ BAZI DEĞİŞKENLERLE İLİŞKİSİNE GÖRE SONUÇLAR

Yoksul kadınların yaş durumu ile sorunlarının üstesinden gelmek için kendini yeterli hissetme durumu birlikte incelendiğinde en çok 38-47 yaş arasında olanların sorunlarının üstesinden gelmede kendini yeterli hissettiği görülmüştür.

Katılımcıların yaşı ile yoksulluk nedeniyle yaşadığı en önemli sorun arasındaki ilişki ise 28-47 yaş grubu arasındakiler, sorun olarak en çok ihtiyacını karşılayamadıklarını ifade etmişlerdir. Her yaş grubundaki kadın ev sahibi olamama, toplumdan dışlanma ve dikkate alınmama seçeneklerini en çok yaşadığı sorun olarak belirtmiştir. Daha önceki sonuçlarda da görüleceği üzere katılımcılar yoksullukla bağlantılı benzer tanımlar yapmakta olup, aslında yaşamlarında neye gereksinimleri olduğunu ve talep ettiğini aktarmaktadır. Örneğin, yoksulluğu en çok “ihtiyacını karşılayamamak” olarak tanımlarken, yoksulluğun çözümünü “bir eve sahip olmak” ya da “işsizliğin çözümü” olarak ifade etmektedir. Burada görüleceği üzere yoksullukla bağlantılı daha çok somut ihtiyaçlardan bahsedilmiştir. Her yaş grubundaki katılımcı toplum içinde dikkate alınmamayı ve dışlanmayı yoksullukla bağlantılı diğer sorunlar olarak görmektedir. Yoksulluk nedeniyle dikkate alınmama sorunu ise yaşla birlikte azalmaktadır. Yani daha genç yaştaki yoksul kadınlar toplumdan dışlanma, dikkate alınmama gibi sorunları daha çok yaşadığını ifade ederken, yaşı daha büyük kadınlar yoksullukla bağlantılı **somut ihtiyaçlarıyla** ilgili sorun yaşadığını aktarmıştır.

Yine yaş grubu değişmeksizin hangi yaşta olursa olsun katılımcılar en çok iyi bir eş ya da anne olmayı güçlü yanı olarak belirtmiştir.

Katılımcıların eğitim durumu ile çalışma durumu birlikte değerlendirildiğinde ise en çok ilkokul ile ortaokul ve lise mezunlarının hali hazırda bir işte çalıştığı görülmektedir. Araştırmaya katılan kadınlarda eğitim seviyesi arttıkça bir işte çalışma oranı azalmaktadır. Bu durum kadınların eğitim seviyesinin arttıkça temizlik, bakım gibi informel sektördeki işlerde çalışmak yerine daha nitelikli işlerde çalışmayı tercih etmeleri olarak yorumlanmıştır. Her ne kadar görüşmelerde bu durum açık olarak katılımcılar tarafından direk söylenmese de, çalıştığında kazandığı ücretin ancak yol, yemek gibi masrafları karşıladığı, geriye çok para artmadığı, bu nedenle çalışmak istemediğini ifade edenler de olmuştur.

Katılımcıların eğitim durumuna göre sorunlarının üstesinden gelmede kendini yeterli hissetme durumu incelendiğinde ise en çok ilkökul ve ortaokul mezunlarının kendilerini bu konuda yeterli hissettiği görülmektedir.

Hangi eğitim düzeyinde olursa olsun katılımcılar genel olarak kadınların yoksul olma nedenini en çok çocuklarının bakımı nedeniyle çalışamaması şeklinde açıklamıştır. Bunu, evdeki sorumlulukları nedeniyle çalışamama, eş ya da ailesinin çalışmasını istememesi ve toplumdaki ayrımcılık gibi nedenler izlemektedir.

Yoksul kadınların göç etme durumu ile güçsüz yanları birlikte değerlendirildiğinde, göç eden kadınların büyük bir bölümü güçsüz yanı olarak kendine güveninin olmadığını aktarmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğunun göç hikâyesi bulunmasından yola çıkarak kent yaşamına uyum sağlamakta zorlandıkları düşünülmektedir. Hâlihazırda katılımcıların büyük çoğunluğu evlendikten sonra Ankara'ya geldiğini ifade etmiş olup, yaşamlarında evlilik ve göç gibi iki farklı döngüyü bir arada yaşamıştır. Sonuç olarak çoğunluğu küçük çevre illerden göç eden katılımcılar, geldikleri yerlere göre daha gelişmiş bir ortamla karşılaşmakta, yeterli eğitim ve becerileri de bulunmadığından kent yaşamına alışmakta zorlanmaktadırlar. Dolayısıyla, yoksullukla birlikte gelen ihtiyaçlarını karşılayamama ve yetersizlik duygusunun, söz konusu kadınlarda kendine güvensizlik sonucunu doğurabileceği düşünülmektedir.

Yine katılımcıların göç etme durumu ile yoksulluğun çözümüne yönelik devletten beklentileri birlikte değerlendirildiğinde ise göç durumlarından bağımsız olarak büyük çoğunluğu devletten yardımların arttırılmasını beklemektedir.

Diğer insanlarla ilişki durumu iyi olan katılımcılar geleceğini aynı veya iyi olarak değerlendirmektedir. İnsanlarla ilişkisini kötü olarak belirtenler geleceğini de kötü görmektedir.

Katılımcıların diğer insanlarla ilişki durumu nasıl olursa olsun, sorunlarını çözerken en çok yakın çevresinden destek almaktadırlar.

Yoksulluk nedeniyle en çok ihtiyaçlarını karşılayamama sorununu yaşadığını belirtenler devletten en çok yardımların arttırılmasını talep edenlerdir. Yine yoksulluk nedeniyle yaşadığı sorunu ihtiyaçlarını karşılayamamak olarak ifade edenlerin yarıya yakını yoksullukla baş etmek için en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurmuştur. Sonuçlardan da görüldüğü üzere yoksul kadınlar sosyal yardım almayı hem yoksullukla baş etme aracı olarak kullanmakta hem de söz konusu yardımların arttırılmasını yoksulluğun çözümü olarak görmektedir. Başka bir değişle, sunulan sosyal yardım hizmetleri yoksullukla mücadelede kadınların en büyük destekleyicisidir.

5. BÖLÜM

KADIN YOKSULLUĞU KAPSAMINDA KURUMSAL HİZMET MEKANİZMALARININ YAPILANDIRILMASINA İLİŞKİN BİR MODEL ÖNERİSİ

Ülkemizde yoksul bireylere yönelik sosyal yardım hizmetleri yaygın olarak SYDV'ler tarafından sunulmaktadır. Ancak bu hizmetlerin, yoksul bireylerin ihtiyaçlarının karşılanmasında, güçlenmelerinde ve yoksulluk nedeniyle yaşadıkları sorunların çözülmesinde henüz yeterli seviyede bulunmadığı değerlendirilmektedir. Nitekim araştırma sonuçlarından da görüleceği üzere yoksul kadınlar SYDV'lerden aldıkları yardımların ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kaldığını belirtmektedir. Dolayısıyla sunulan sosyal yardım miktarlarına ilişkin de düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu değerlendirilmektedir.

Ek olarak, kurumsal hizmet mekanizmalarına başvuruda bulunan yoksul kadınlar ile "yardım odaklı" bakış açısı kapsamında "*sosyal yardım yapma ya da yapmama*" üzerinden bir değerlendirmede bulunmaktadır. Oysaki yoksul kadınların yoksullukla bağlantılı sorunlarının çözümü ile güçlendirilmeleri temelindeki hizmetlere de ihtiyacı bulunmaktadır. Dolayısıyla, söz konusu kadınların sosyal işlevselliklerinin artırılması, ekonomik temelli sorunlarının çözümü ile birlikte bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Kadın yoksulluğu ile mücadelede *koruyucu faaliyetlerin yanı sıra önleyici faaliyetlere* de yer vermek, yoksul kadınların güçlendirilmeleri, gelecek nesillerin de yoksulluk döngüsünden kurtulmaları adına önem taşımaktadır.

Güçlendirme yaklaşımı kapsamında incelenecek olursa, sosyal yardım alan yoksul kadınlar "güçsüz" ve "yeterlilikten yoksun" bir şekilde algılanmaktadır. Oysa güçlendirme yaklaşımında her bireyin hem bireysel hem de çevresel bir takım güçlerinin bulunduğu, bu güçlerin keşfedilmesi ve kullanılması halinde

bireylerin sosyal işlevselliğini gerçekleştirecekleri bilinmektedir. Güçlendirmede *“kişinin kendi gücü ve kontrolü, kendine inancı, tercihleri, değerleri, hakları için mücadele edebilmesi, bağımsızlığı, kendi kararını vermesi, özgürlüğü, harekete geçebilmesi, yerel değer ve inançları”* gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Bu kapsamda öncelikle yoksul kadınlara güçlendirme temelli sosyal hizmetlerin sunulması için, kurumsal hizmet mekanizmalarının işlevsel olarak düzenlenmesinin önem taşıdığı düşünülmektedir.

Bu noktalardan ve araştırma bulgularından da hareketle, kadın yoksulluğu ile mücadelede bir model önerisinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Aşağıdaki başlıklarda, araştırma kapsamında geliştirilen modelin amacı, temel ilkeleri, modelin geliştirilmesinde araştırmanın öne çıkan bulguları ile kadın yoksulluğuna ilişkin koruyucu ve önleyici perspektif temelli öneriler yer almaktadır.

Araştırma kapsamında önerilen model ile sosyal yardım almak üzere başvuruda bulunan yoksul kadınlara “ayni ve nakdi” yardımların sunulmasıyla birlikte, güçlendirme yaklaşımı temelinde, ihtiyaç duydukları pek çok konulardaki hizmetlere erişimlerinin kolaylaştırılması öngörülmektedir.

5.1. MODELİN AMACI

Bu araştırmanın nihai hedefi ülkemizde bulunan yoksul kadınların sorun ve ihtiyaçlarını tespit etmek ve bu kapsamda sunulan kurumsal hizmetlerin geliştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik bir model önerisi geliştirmektir.

Literatürde yoksullukla mücadele anlamında farklı bakış açılarının bulunduğu dikkat çekilmiştir. Bazılarına göre yoksullukla mücadele yalnızca sosyal yardım hizmeti sunmak ya da bir işte çalışmak girişimi kadar basit görülmemelidir. Diğer bakış açılarına göre ise ücretin yüksek olacağı işlerin geliştirilerek kişilerin herhangi bir bağımlılık unsuru olmadan gelirleri dâhilinde geçimlerini sağlayabilecekleridir (Soytemel, 2015, s. 270).

Ülkemizde geniş anlamda sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin sunulduğu kurumsal hizmet mekanizmalarının başında AÇSHB'nin geldiği bilinmektedir. Dolayısıyla, araştırma kapsamındaki model oluşturulurken, AÇSHB yapısı içerisinde sunulan sosyal yardım hizmetlerinin düzenlenmesi temel alınmıştır.

Ülkemizde genel anlamda yoksulluğa yönelik “*yardım odaklı*” bir bakış açısı vardır. Bu bakış açısı ile yoksul kadınlar, **içinde buldukları durumun bir adım ötesine geçememekte ancak günü kurtarabilmektedirler**. Araştırma sonuçlarından da görüldüğü gibi sunulan sosyal yardım hizmetleri yoksul kadınların ihtiyaçlarını karşılamada yeterli olmamaktadır. Bazı yoksul kadınlar almış oldukları sosyal yardımların yanında, apartman yıkama, ev temizliğine gitme, kâğıt ya da plastik toplama gibi informel işlerden de gelir elde etmeye çalışmaktadır. Ayrıca söz konusu kadınlar ihtiyaçlarını karşılayabilmek için farklı sosyal yardım kuruluşlarından da yardım aramaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu Büyükşehir Belediyesinden gıda ve kömür yardımı aldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek düzeyde geliri bulunmayan söz konusu kadınlar, çevrelerinde bulunan çeşitli yardım mekanizmalarını kullanmaktadırlar. Her bir kurumun yardım hizmetlerinden yararlanabilmek için *yoksulluğunu ispatlamaya çalışmakta ve güçsüzlüğünü* göstermek zorunda hissetmektedir.

Daha öncede değinildiği gibi yoksul kadınlara ülkemizde en yaygın sosyal yardım hizmetleri SYDV'lerce sunulmaktadır. Bakanlık verilerine göre ülkemizde toplam 1.002 SYDV bulunmaktadır. Söz konusu SYDV'lerin hizmetlerinden 2018 yılı içerisinde toplam 6.882,491 kadın yararlanmıştır. Daha öncede değinildiği gibi SYDV'ler özel hukuk tüzel kişiliğine sahiptir. Bu anlamda 4857 sayılı İş Kanunu çerçevesinde her bir SYDV ayrı bir iş yeri statüsünde olup, her birinin karar organı ayrıdır. AÇSHB, söz konusu SYDV'lerin idari yapılanması içerisinde yer almamaktadır.

Araştırma kapsamında düşünülen kurumsal hizmet mekanizmalarının yapılandırılmasına ilişkin model önerisi ile ülkemizde bulunan tüm SYDV'lerin, AÇSHB bünyesinde bir araya getirilerek, AÇSHB'nin idari yapısına dâhil edilmesi

düşünülmektedir. Bu kapsamda oluşturulacak yeni bir Kanun veya Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile SYDV'lere ilişkin önceki mevzuatların yürürlükten kaldırılması ve SYDV'lerin AÇSH İl Müdürlükleri çatısı altında ayrı birer *Merkez* olarak yapılandırılması uygun değerlendirilmiştir. Söz konusu Merkez isminin **Sosyal Yardım Merkezi** olarak AÇSHB bünyesinde Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne bağlı olarak hizmet vermesi öngörülmektedir.

Model önerisi ile amaçlanan, AÇSHB'nin kurumsal yapısı içinde, yoksul kadınlar öncelikli olmak üzere, sosyal yardım hizmetlerinin koruyucu ve önleyici hizmetler bütününde olmasının sağlanmasıdır.

Daha önce de değinildiği gibi SYDV'lerin yoksul bireylere yalnızca sosyal yardım odaklı yaklaşması –yardımın yapılıp yapılmayacağına karar verme- farklı idari ve karar alma yapısının bulunması gibi nedenlerin, yoksul bireylerin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin yerine getirilmesinde eksik yönleri olarak düşünülmektedir. Bu nedenle özellikle yoksul kadınların güçlendirilmeleri temelinde yoksul bireylere yönelik ayrı bir ihtisas kuruluşu olarak da düşünülebilecek **Sosyal Yardım Merkezi Modeli** öngörülmüştür. Bu Merkezler, hem Toplum Merkezi faaliyetlerinin bir kısmını hem de sosyal yardım hizmetlerini birlikte sunacak bir kurumsal mekanizmayı içerecek şekilde planlanmıştır.

Bu kapsamda Sosyal Yardım Merkezi Modeli yapısına ilişkin aşağıda biraz daha detaylı açıklamalara yer verilmektedir.

Sosyal Yardım Merkezinin sunduğu sosyal yardım programlarının bütçesinin Bakanlık bütçesi tarafından karşılanması öngörülmüştür. Ancak AB tarafından finanse edilen sosyal yardım programlarından olan Yabancılara Yönelik Sosyal Uyum Yardımı ile Yabancılara Yönelik Şartlı Eğitim Yardımları bunun dışında tutulmalıdır. Ek olarak, SYDTF'na aktarılan tüm kaynak ve gelirler sosyal yardım programlarında kullanılmak üzere Bakanlık'ın bütçesine aktarılır. Merkezde bir müdür, müdür yardımcısı, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, psikolojik danışma ve rehberlik uzmanı gibi meslek elemanlarının yanı sıra, çocuk gelişimcisi, sosyolog, öğretmen, hemşire, iş ve meslek danışmanı gibi personeller de görev yapar.

Sosyal Yardım Merkezi Modeli başta kadınlar ve varsa çocukları olmak üzere tüm yoksul bireylerin güçlendirilmesi ilkesi temelinde hizmet sunmak üzere planlanmıştır. Ayrıca bulunulan bölgenin sosyo-kültürel yapısına uygun, hak temelli yaklaşım kapsamında ve ihtiyaç doğrultusunda hizmetlerin planlanması önemli görülmektedir. Özellikle geri kalmış bölgelerdeki hizmetler, bölgenin ve nüfusun ihtiyaçları göz önüne alınarak sunulmalıdır. Bu noktada SHM'ler bünyesinde oluşturulan ve alan taraması faaliyetleri yürütmesi öngörülen ASDEP'den elde edilecek geribildirim ve değerlendirmeler doğrultusunda arz odaklı çalışmalarda uygulanabilir.

Sosyal Yardım Merkezi ihtisaslaşmış bir hizmet modeli olarak tasarlandığından burada görev yapan personele düzenli olarak hizmet içi eğitimler düzenlenmelidir. Bununla birlikte Sosyal Yardım Merkezinin **Kadın Destek Biriminde** çalışacak personellerin kadın bakış açısına sahip olması önemlidir.

Sosyal Yardım Merkezinde görev yapacak sosyal hizmet uzmanları yoksul kadınlar ile gerçekleştirecekleri çalışmalarında "vaka yönetimi" anlayışını temel almalıdır. Vaka yönetimi; bireyin ihtiyaç duyduğu hizmetlerin belirlenmesi, koordine edilmesi, izlenmesi ve takibini içermektedir. Yoksul kadınlara bütüncül sosyal hizmetlerin sunulmasında vaka yönetimi anlayışı önemlidir. Örneğin, yoksul kadınların hanelerinde çocuk, engelli ya da yaşlı bulunmakta olup, bunların bakımı çoğu zaman söz konusu kadınlar tarafından sağlanmaktadır. Bu nedenle yoksul kadınların çoğu istese de çalışmamakta ya da meslek edindirme kurslarına katılamamaktadır. Hali hazırdaki bakım sorumluluğunun kadınlar yerine kurumsal hizmetlere devredilmesi ile kurum bakımı ihtiyacı olduğu değerlendirilen engelli ya da yaşlının uygun hizmetlerden yararlandırılmaları sağlanmalıdır.

Sosyal Yardım Merkezinde **dört birimin** bulunması düşünülmüştür. Bunlar;

- Başvuru ve Uygulama Birimi,
- Kadın Destek Birimi

- İstihdama Yönlendirme Birimi ve
- Proje Birimidir.

Bahsedilen birimlerin içerik ve kapsamlarına ilişkin açıklamalar ise aşağıda yer almaktadır.

Başvuru ve Uygulama Birimi;

- Sosyal yardım almak üzere Sosyal Yardım Merkezine gelen tüm bireylerin başvuruları alınarak dosyaları oluşturulur ve veri sistemine kayıtları yapılır.
- AÇSH İl Müdürlüğüne bağlı kuruluşlar ile çeşitli kurum ve kuruluşlardan sosyal yardım alması için yönlendirilen her başvuru bu birimde değerlendirilir.
- Gerekli sosyal inceleme sosyal hizmet uzmanları tarafından gerçekleştirilerek bireyin durumuna uygun müdahale planı hazırlanır. Bu aşamada her ne kadar sosyal yardım almak için başvuruda bulunulsa da yalnızca sosyal yardım yapılmasına karar verilmez. Bütüncül perspektif temelinde bireyin ihtiyaç duyduğu tüm hizmetler vaka yönetimi anlayışı çerçevesinde koordine edilir. Uygulanacak müdahale planı müracaatçı ile birlikte oluşturulur.
- Bu birime başvuranların kadın olması halinde “Kadın Destek Birimine” yönlendirilir ve bu birim ile koordineli çalışılır.

Kadın Destek Birimi;

- Bu birim, Sosyal Yardım Merkezinden sosyal yardım alan ya da yardım almak üzere başvuruda bulunan **tüm kadınlara** güçlendirme odaklı sosyal hizmetlerin sunulduğu bir birim olarak tasarlanmıştır. Birime yönlendirilen kadınların söz konusu merkezden yardım alması şartı aranmaz.
- Birimde yoksul kadınlar ile birey ve grup düzeyinde bilgi, bilinçlendirme ve farkındalık temelli çalışmalar yürütülür.

- İhtiyaç duyulduğunda resmi nikâh işlemleri, nüfus kayıt işlemleri, temel eğitimden yararlandırma gibi konularda yönlendirme ve takip işlemleri yerine getirilir.
- Yoksul kadın ve beraberindeki çocukları için gezi programları, sinema, tiyatro, sergi gibi çeşitli kültürel etkinliklere katılım faaliyetleri ile haftalık sinema gösterimleri düzenlenir.
- Yoksul kadınlara iletişim, problem çözme, bütçeleme, iş arama, iş mülakatlarına hazırlık gibi yaşam becerileri eğitimi verilir.
- Özellikle okuma yazma, anne-çocuk ilişkileri, toplumsal cinsiyet, aile planlaması, yasal haklar, hijyen, beslenme, genel sağlık, beceri geliştirme ve kadınların ihtiyaç duyacağı diğer konularda, ilgili kurum, kuruluş ve STK'lar ile işbirliğinde eğitimler düzenlenir.
- Şiddete maruz kaldığı tespit edilen kadınlar, İlde bulunan Şiddet Önleme ve İzleme Merkezine yönlendirilir, takibi yapılır.
- Bakanlık'a bağlı özel kreş ve gündüz bakımevi ile çocuk kulüplerinden yoksul kadınların ücretsiz yararlanmasını sağlamak için gerekli rehberlik ve yönlendirme ile takip çalışmaları yapılır.
- Merkez hizmetlerinden yararlanan çocuklar için ihtiyaç duyulması halinde okulunda bulunan rehberlik birimi ile iletişime geçilir.
- Yoksul kadınların çocukları için etüt odası, oyun odası ile ayrıca merkez içinde kütüphane bulunur.
- Yoksul kadınların çocukları için çeşitli kaynaklardan burs sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılır.
- Birimde sosyal hizmet uzmanı, psikolog, çocuk gelişimcisi birlikte görev yapar. İhtiyaç duyulduğunda sosyolog, öğretmen, çocuk eğiticisi, hemşire gibi diğer meslek mensupları da görevlendirilir.

Kadın destek biriminde yoksul kadınlarla güçlendirme yaklaşımı temelinde mikro, mezo ve makro düzeylerde aşağıda yer alan sosyal hizmet müdahaleleri gerçekleştirilir.

Mikro Düzey Müdahaleler

Yoksul kadınlarla güçlendirme yaklaşımı temelli **mikro düzey** çalışmalarda kadınların **yeterliliklerinin farkına varması** ve **harekete geçmesinde kolaylaştırıcılık** sağlamak en temel hedeftir. Daha önce de değinildiği gibi güçlendirme yaklaşımının özünü, bireyin yaşamının kontrolünü ele alması oluşturmaktadır.

Kadın destek birimine yönlendirilen kadınlara sunulacak hizmetlerde “Vaka Yönetimi” anlayışı temel alınır. Bu doğrultuda, yoksul kadının ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bir müdahale planı hazırlanır. Müdahale planı kapsamında hizmetler önceliklendirilir. Kadının ihtiyaç duyduğu hizmetler farklı olabilir. Örneğin söz konusu kadının şiddet gördüğü tespit edilmişse Şiddet Önleme ve İzleme Merkezine yönlendirilir, resmi nikâhı bulunmuyorsa resmi nikâh işlemlerine yönelik ilgili kurumlara yönlendirilir, çocuğuna bakmak için çalışmıyorsa çocuğu için ücretsiz kreş kontenjanlarından yararlandırılması sağlanır.

Araştırma sonuçlarından da görüldüğü gibi yoksul kadınlar yoksulluk nedeniyle en çok yetersizlik duygusu hissetmektedirler. Dolayısıyla söz konusu kadınların yetersizlik duygusuyla baş etmelerinde sosyal hizmet uzmanları ve psikologların yardımına ihtiyaç duyulmaktadır.

Yoksullukla baş etmede psiko-sosyal kaynakların harekete geçirilmesi önem taşımaktadır. Bu kaynaklar aynı zamanda koruyucu faktörler olarak da adlandırılabilir. Bireysel özellikler (kontrol algısı, yetkinlik ve yeterlilik algısı, kişilik özellikleri vb.), dini inançlar, sosyal destek sistemleri, devlet ya da sivil toplum örgütleri tarafından sağlanan yardımlar, bir iş sahibi olmak, bütçenin düzenlenmesi sayılabilir. Diğer bir baş etme mekanizması olarak yoksulların

yoksulluğu nasıl tanımladıkları ve anlamlandırdıklarıyla ilişkilidir. Kişi içinde bulunduğu yoksulluk durumunu olumsuz, ancak baş edilebilir şekilde tanımlamanın yanında baş edilemeyecek bir durum olarak da görebilir (Çukur, 2008, s.137).

Sosyal Yardım Merkezinin Kadın Destek Biriminde gerçekleştirilecek mikro düzey güçlendirme çalışmalarında yoksul kadınların;

- ✚ Kendine yardım etme ve değişim aktörünün kendisi olduğu konusunda desteklemek,
- ✚ Yeterlilikleri ve var olan güçlerinin farkında olmasını sağlamak,
- ✚ Kendini ifade edebilme becerisi kazandırmak,
- ✚ Yoksulluk nedeniyle hissettiği duygular hakkında farkındalık kazanmasını sağlamak,
- ✚ Günlük hayatta var olan güçlerini birlikte keşfetmek gibi çalışmalar yürütülür.

Kadının ihtiyacına göre mikro düzeyde bireysel çalışmalar yeterli olabileceği gibi, müracaatçı sisteminin etkilendiği diğer sistemlerle bağlantılı çalışmalarda yapmak gerekebilir. Bu doğrultuda müracaatçının durumu değerlendirilerek aile, okul, çevre de müdahaleye dâhil edilebilir.

Kadınlar, bilinçlendirme ve farkındalık kazanmaları ya da ihtiyaç duydukları konularda eğitim almalarına yönelik grup çalışmalarına da yönlendirilebilir.

Mezzo Düzey Çalışmalar

Sosyal Yardım Merkezinin Kadın Destek Biriminde yapılacak **mezzo düzey** güçlendirme çalışmalarında yoksul kadınların **birlikte güçlenmeleri, deneyim ve farkındalık kazanmaları** hedeflenmiştir. Nitekim yoksul kadınları bilinçlendirme çalışmalarında kolektif faaliyetlere yer vermek, toplum içerisinde kadınları önemsiz gören yapılarla mücadelede başlangıç noktasını

oluşturmaktadır. Ek olarak, kolektif faaliyetlere dayanmayan kadınları güçlendirme çalışmalarının kapsam yönünden sınırlı kalacağı ifade edilmektedir (Scott, 2012, s.2). Sosyal yapılar, bireylerin yeterliliklerini ve güçlerini geliştirebilecekleri ortamlar olarak görülmektedir. Özellikle gelişmiş ülkelerde bireyler yeterlilik ve kapasitelerini kolektif ortamlarda geliştirmektedirler. Örneğin yoksul bireyler arasındaki kendine yardım (self-help) girişimleri, ekonomik ve sosyal fırsatlara ulaşmalarında önemli rol oynamaktadır (Ibrahim, 2006, s. 398). Dolayısıyla Model önerisinde özellikle mezzo düzey çalışmalarda kolektif aktivitelere yer verilmesi göz önünde bulundurulmuştur.

Bu kapsamda yoksul kadınlarla gerçekleştirilecek grup çalışmaları önem taşımaktadır. Grup çalışmalarıyla birlikte aşağıdaki faaliyetlerde yürütülebilir:

- ✚ Yoksul kadınların birbirine yardım etmesine yardım edecek çalışmalara ağırlık vermek,
- ✚ Kadınları toplumdaki her tür hak ve kaynaklar konusunda bilgilendirme çalışmaları yapmak,
- ✚ Kadınlara ihtiyaç duydukları tüm konularda (hijyen, çocuk bakımı, anne-çocuk ilişkisi, beslenme vb.) eğitimler vermek,
- ✚ Okuma yazma kursları, bilgisayar kullanımı ve diğer beceri öğrenmeye yönelik kurs faaliyetleri düzenlemek,
- ✚ Gezi, tiyatro, sinema gibi kültürel etkinlikler düzenlemek,
- ✚ İhtiyaç duyan kadınların aile danışmanlığı almasını sağlamak.

Makro Düzey Çalışmalar

Makro düzey çalışmalar daha geniş ölçekli topluluk ve toplum temelli çalışmaları kapsamaktadır. Kadın Destek Biriminde geniş kapsamlı olan bu çalışmalara destek düzeyinde katkı sağlanabilir. Bu anlamda yoksul kadınlarla makro düzeyde gerçekleştirilecek çalışmalarda;

✚ Toplumun erken yaşta evlilikle mücadele, kız çocuklarının eğitime katılımı, toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri, kadına yönelik şiddet gibi alanlarda bilgi ve bilinçlendirmeye dayalı faaliyetlerde bulunmak. -Söz konusu faaliyetler eğitim verme, broşür ve afiş basımı, yerel medya ya da basın aracılığıyla yürütülen çalışmaları içerebilir-

✚ Kadın Yoksulluğu ile Mücadele İl Komisyonu tarafından oluşturulacak "İl Eylem Planlarının" hazırlık ve takip aşamalarında yer almak,

✚ Kadın yoksulluğuna ilişkin İl düzeyinde gerçekleştirilecek araştırmalara destek olmak,

✚ Müracaatçıların ihtiyaçları ve bölgesel yapı da dikkate alınarak sunulacak sosyal yardım miktarlarının belirlenmesi çalışmalarına katılmak,

✚ Konuyla ilgili gerçekleştirilecek projelere destek olmak,

✚ Kadın yoksulluğu, erken yaşta evlilik, eğitimine devam etmeyen kız çocukları hakkındaki veri toplama çalışmalarına katılmak.

İstihdama Yönlendirme Birimi

- İlde bulunan İŞKUR bünyesinde görev yapan iş ve meslek danışmanlarından temsilci ya da temsilcilerin görev yaptığı birimdir.
- Bu birimde, yine kadınlar öncelikli olmak üzere, hâlihazırda bir işte çalışmayan yoksulların İŞKUR kayıtları gerçekleştirilir.
- Yoksul bireylerin ihtiyacı doğrultusunda mesleki eğitime yönlendirme, İŞKUR bünyesindeki kurslardan yararlandırma konularındaki işlemler bu birimden takip edilir.

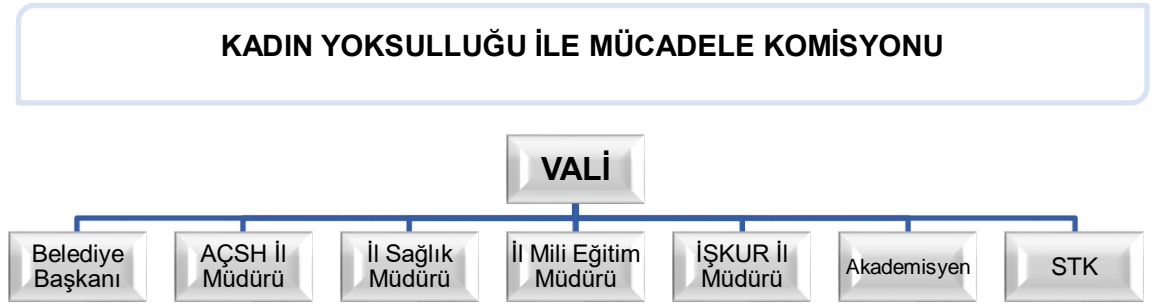
Proje Birimi

- Özellikle İlde bulunan Kalkınma Ajansları ile işbirliği doğrultusunda bölgenin ihtiyacına göre projelerin hazırlanmasına destek verilir.

- İl düzeyinde yoksullukla bağlantılı proje, araştırma ve raporlama faaliyetlerine destek çalışmaları yürütülür.
- İlgili kurum, kuruluş ve STK'lar ile işbirliği yapılır.
- Yoksulluk ve kadın yoksulluğu ile ilgili düzenlenen proje, program ve faaliyetlerin etki analizleri yapılarak, sürdürülebilirliğini kolaylaştırmak üzere çalışmalar gerçekleştirilir.

Kadın yoksulluğuna ilişkin kurumsal hizmet mekanizmalarının düzenlenmesine yönelik diğer bir öneri ise tüm illerde “**Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Komisyonlarının**” kurulmasıdır.

Şekil 11. Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Komisyonunun Yapısı

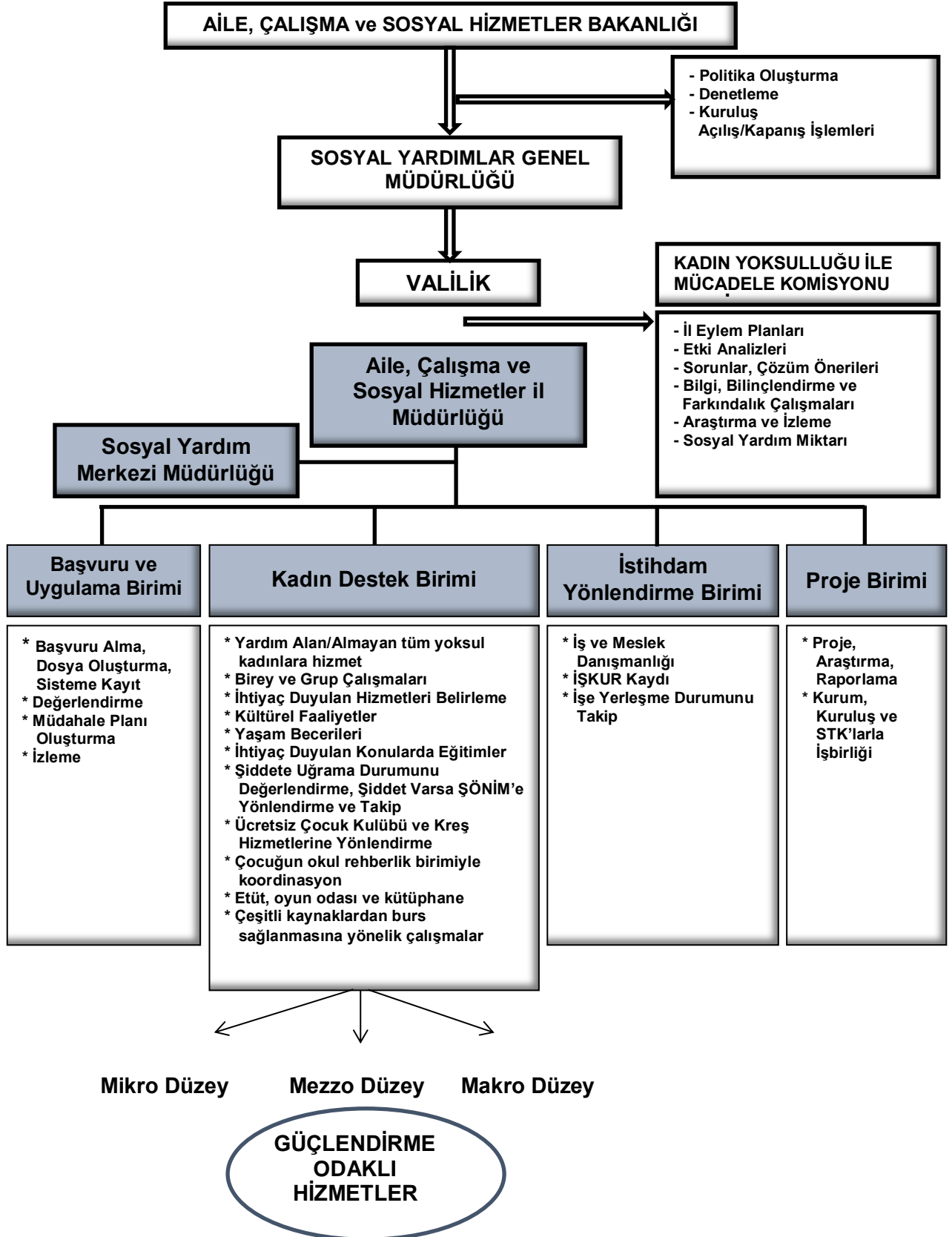

Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Komisyonunun Başkanı Vali ya da görevlendireceği Vali Yardımcısıdır. Komisyon üyelerinin ise Büyükşehirlerde Büyükşehir Belediye Başkanı veya görevlendireceği Başkan Yardımcısı, diğer illerde İl Belediye Başkanı veya görevlendireceği Başkan Yardımcısı, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürü, İl Sağlık Müdürü, İl Milli Eğitim Müdürü, İŞKUR İl Müdürü, Üniversitelerin görevlendireceği öğretim üyeleri ile konuyla ilgili faaliyet gösteren STK temsilcilerinden oluşması öngörülmektedir. Komisyona, Valilik tarafından gerekli görülmesi halinde diğer kamu kurum ve kuruluşlarının da görüşleri alınmak üzere temsilciler çağrılabilir.

Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Komisyonunun kurulma amacını il düzeyinde yoksul kadınlara yönelik koruyucu ve önleyici hizmetlerin geliştirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda söz konusu komisyonun görevlerinin aşağıdaki gibi olması uygun değerlendirilmektedir:

- İlin koşullarını dikkate alarak sunulacak sosyal yardım programlarındaki yardımların miktarlarını belirlemek,
- Sunulan tüm sosyal yardım programlarının etki analizlerinin gerçekleştirilmesini sağlamak,
- İlde yoksullukla ilgili görev yapan kurumlardan alınan verileri değerlendirmek ve kadın yoksulluğuna ilişkin alınacak önlemleri belirlemek,
- Kadın yoksulluğu ile ilgili İlde yaşanan sorunları tespit etmek, uygulamadaki eksik ve sorunlu yönleri belirleyerek öneriler geliştirmek,
- Bakanlığa bağlı özel kreş ve gündüz bakımevi ile çocuk kulüplerinin ücretsiz kontenjanlarından sosyal yardım alan kadınların çocuklarının öncelikli olarak yararlandırılmasını sağlamak,
- Kadın yoksulluğunu önlemeye ilişkin İl düzeyinde “*eylem planları*” hazırlamak. Söz konusu İl Eylem Planlarında kız çocuklarının eğitimi, erken yaşta evliliklerle mücadele gibi önleyici faaliyetlerde bulunulmasını sağlamak,
- Genel olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve ayrımcılık konularında bilgi, bilinçlendirme ve farkındalık faaliyetleri oluşturmak,
- Üniversiteler ve ilgili STK’larla işbirliği yaparak kadın yoksulluğu, cinsiyet eşitsizliği, kadın hakları gibi konularda araştırmalar yapılmasını sağlamak,
- Komisyon tarafından alınan tüm kararları izlemek.

Şekil 12. Kadın Yoksulluğu Kapsamında Kurumsal Hizmet Mekanizmalarının Yapılandırılmasına İlişkin Model Önerisi

5.2. MODELİN DAYANDIĞI TEMEL İLKELER

- Hak temelli yaklaşım doğrultusunda kapsayıcı ve bütüncül hizmetlerin sunulması,
- Yoksul kadınların güçlendirilmesi ile yapabilirliklerini keşfetmesinin göz önünde bulundurulması,
- Toplumsal adaletin sağlanması ile toplumsal cinsiyet eşitliğinin göz önünde bulundurulması,
- Damgalayıcı ve ötekileştirici bir söylemden uzak, sosyal içermeye dayalı uygulamalara yer verilmesi.
- Çocuk haklarını da gözetilen hizmetlerin sunulması.

5.3. MODELİN GELİŞTİRİLMESİNDE ARAŞTIRMANIN ÖNE ÇIKAN BULGULARI

Araştırma sonuçlarına göre Vakıflardan yararlanan yoksul kadınların büyük çoğunluğu 28-37 yaş arasında çalışabilecek durumdaki kadınlardır. Eğitim düzeyi düşük olmakla birlikte, eğitimi bulunmayan kadın sayısı daha azdır. Dolayısıyla istihdam programlarına yönlendirilebilecek kapasitede oldukları düşünülmektedir.

Vakıflardan hizmet alan yoksul kadınların büyük çoğunluğu evlenerek Ankara'ya çevre illerden göç etmiştir. Daha küçük illerden büyük şehre gelen bu kadınların şehir yaşamına uyum sağlamaları, şehrin imkânlarından yararlanmaları, rahatça seyahat edebilmeleri ve günlük ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri ihtiyacı içinde oldukları düşünülmektedir. Yoksul kadınların çok büyük bir kısmı Vakıfların bulunduğu yerlere toplu taşıma araçlarıyla gelmek durumundadır. Örnek olarak Altındağ SYDV'nin ilçe merkezine daha uzak bir mekânda bulunduğu görülmüştür. Dolayısıyla yoksul kadınların kent içinde seyahat edebilmeleri, diğer insanlarla iletişimleri gibi temel yaşam becerilerine ihtiyaç duydukları açıktır. Örneğin araştırmaya katılan yoksul kadınlar içerisinde eşinin cezaevinde

olmasından dolayı çocuğu ile birlikte eşinin ailesinin yanında kalan, okur-yazarlığı bulunmayan, Ankara'da yalnız hiç dışarı çıkmamış, her konuda başka bir yakının desteğini aldığını belirten katılımcılar olmuştur. Bu doğrultuda oluşturulması ngrlen Modelde yoksul kadınların hem kent yaşamına uyum sağlamaları, hem de toplum içerisinde ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için yaşam becerileri eğitimi, okuma-yazma kursları gibi faaliyetlere yer verilmesi önerilmektedir.

Katılımcılar en çok 16-20 yaş arasında evlenmiştir. Yani büyük çoğunluğu erken yaşta evlilik yapmıştır. 15 yaş ve altı erken yaşta evlilik yapan kadın sayısı da azımsanmayacak düzeydedir. Erken yaşta evlilikle mücadele ile kadınların gelecekte yoksulluk risklerinin önlenebileceği düşünülmektedir. Bu kapsamda kadın yoksulluğunu önleyici politikalar çerçevesinde konu hakkında toplumun bilgi, bilinçlendirme ve farkındalığının arttırılmasına yönelik makro düzeydeki alışmalar Modelde nerilmektedir.

Katılımcıların büyük bir çoğunluğu birden fazla ocuk sahibi olup, çocuklarının sorumluluğunun kendisinde olduğunu ifade etmiştir. Görüşmeler kapsamında çoğunluğu çocuklarının her tür ihtiyacıyla kendisinin ilgilendiğini, çocuğunun bakımı, eğitimi, sorunlarıyla yalnız uğraştığını ve eşinden yeterli desteği alamadığını ifade etmiştir. Katılımcıların neredeyse tamamı için **ocukları** yaşamlarında büyük öneme sahiptir. Bu anlamda, yoksulluk deneyimlerinde yalnızca kendilerini değil, çocuklarını da pek çok şeye dhil ettikleri görülmüştür. Dolayısıyla yoksul kadınların yoksullukla bağlantılı sorunlarının -çocuklarıyla birlikte düşünüldüğünde- artmakta olduğu görülmektedir. Yoksul kadınlar için gerçekleştirilecek çalışmalara söz konusu kadınların çocuklarını da dhil etmenin önemli olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda, Sosyal Yardım Merkezi Modeli içerisinde sunulacak hizmetlerde, yoksul kadınların çocukları içinde çeşitli hizmetlerin yer alması uygun görülmüştür. Bu kapsamda ihtiyaç duyan çocuklar için ücretsiz kreş hizmetlerinden öncelikli yararlanmalarının sağlanması, çeşitli kaynaklardan burs sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması, etüt, oyun odası, kütüphane gibi fiziksel meknların oluşturulması, okul rehberlik birimiyle iletişim halinde

olunması, çeşitli kültürel etkinliklere katılması için faaliyetler düzenlenmesi öngörülmektedir.

Katılımcıların büyük bir kısmının çalışma deneyimi bulunmamakta olup, hâlihazırda da çalışmayan sayısı fazladır. Yoksul kadınların geçmişte ve hali hazırda yaptıkları işler ise daha çok temizlik, çocuk ya da yaşlı bakımı gibi informel işlerdir. Katılımcılar hâlihazırda çalışmama nedeni olarak ise en çok çocuğunun bakım sorumluluğunu belirtmiştir. Büyük çoğunluğu çalışmak için başvuruda bulunmamıştır. Araştırma boyunca yapılan gözlemlerde yoksul kadınlardan hiçbiri İŞKUR'un istihdam ve meslek kurslarından bahsetmemiş, bu programlara katıldığını belirtmemiştir. Bu kapsamda araştırmada önerilen Modelde bulunması düşünülen İstihdam Biriminin faaliyetleri ile yoksul kadınların İŞKUR'un istihdama yönelik kurslardan yararlanmaları ve iş bulmalarını kolaylaştırmaları hedeflenmektedir.

Yoksul bireylerin yoksulluğa yönelik atıfları politika oluşturma anlamında önemlidir (Çukur, 2008). Bu kapsamda araştırmaya katılan kadınların büyük bir kısmı yoksulluğu "*ihtiyacını karşılayamamak*" ve "*başkasına muhtaç olmak*" olarak tanımlamıştır. Bunu "*yetmemek, yetememek*" olarak ifade edenlerde olmuştur. Dolayısıyla yoksul bireyler için oluşturulacak yeni program ve politikalarda onların kendi deneyimlerinden yola çıkarak yoksulluğu nasıl anlamlandırdığının önemli olduğu ve kendileri için oluşturulacak politikalara yön verebileceği düşünülmektedir. Araştırma sonuçları kapsamında incelenecek olursa, yoksul kadınlar en temelde ihtiyaçlarının karşılanmasını istemektedirler. Buradan, söz konusu kadınların ihtiyaçlarının yeterince karşılanmadığı ve ihtiyaçlarını yeterince karşılayacak politikalara ihtiyaç duyulduğu ortaya çıkmaktadır. Yoksul kadınlar genellikle gıda, barınma, ısınma gibi en temel insani ihtiyaçlarından bahsetmektedir. Dolayısıyla hâlihazırda kendilerine sunulan sosyal yardımlar ile ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve bu yardımların artırılmasını talep etmektedirler. Literatürde yoksul kadınlar için oluşturulan çeşitli destek programlarının söz konusu kadınların temel ihtiyacını karşılamasının ötesinde, güçlendirilmeleri adına da önem taşıdığı ifade edilmektedir (Scott, 2012, s.1).

Tüm bu sonuçlardan hareketle, araştırma kapsamında oluşturulan Model içerisinde kısa ve orta vadede yoksul kadınların yoksullukla bağlantılı sorunlarının giderilmesine yönelik önerilerde bulunulmuştur. Bunlardan biri İl düzeyinde oluşturulacak “Kadın Yoksulluğu ile Mücadele Komisyonunda yoksul kadınların “ihtiyaçlarını karşılayabilecek” düzeyde, **bulduğu bölgenin sosyo-ekonomik özellikleri çerçevesinde belirlenecek miktar kadar sosyal yardım** sunulması önerisidir. Hâlihazırda, Vakıflar tarafından sunulan sosyal yardım miktarları araştırmaya katılan yoksul kadınlarında belirttiği üzere ihtiyaçlarını karşılamaya yetmemektedir. Bu doğrultuda sunulan sosyal yardım miktarlarının artırılması, araştırma sonuçları kapsamında değerlendirildiğinde önemli görülmektedir. Aşağıda bazı kadınların Vakıflar tarafından sunulan sosyal yardım hizmetlerine ilişkin değerlendirmeleri yer almaktadır:

“Hastam olduğu için daha büyük yardım isterdim. En azından market alışverişi, kira yardımı gibi”,

“Tek başıma geçimimi sağladığım için aldığım para yeterli değil”,

“Çok az veriyorlar 4 ayda bir onu da kestiler. Oğlum asker, asker maaşı bile alamıyorum”,

“Ayda bir olsun kiramızı karşılasın istiyoruz”,

“Az veriliyor sadece aylık ekmek paramı karşılıyor”,

“Çok az veriliyor. Devletin benden aldığı vergilerle zaten o para gidiyor”,

“Yeterince yardım alamıyorum, 3 çocuğuma yetişemiyorum maddi olarak.”

Araştırma sonuçlarında yoksul kadınların yoksullukla ilgili tanımlamaları, yoksulluğu değerlendirmeleri ve kendi yoksulluklarına ilişkin tecrübelerine yönelik sonuçlar incelendiğinde ise, söz konusu kadınların yoksulluğu en çok “*ihtiyacını karşılayamamak*” olarak tanımladığı görülmektedir. Kadınlar yoksulluğun nedenini “*işsizlik*” olarak görmekte, “*evlendikten sonra yoksulluğunun başladığını*” düşünmekte ve yoksulluk nedeniyle en çok “*yetersizlik duygusu*” hissetmektedir. Yoksulluk nedeniyle yaşadıkları en önemli sorunu da yine “*ihtiyaçlarını karşılayamamak*” olarak ifade etmişlerdir. Yoksul olma nedenlerini “*çocuklarına bakmak zorunda olduğu için çalışamamak*” olarak açıklarken, “*kadınların yoksulluktan erkeklere göre daha çok etkilendiğini*” düşünmekte ve

bunun nedenini de en çok “kadınların erkeklere bağımlı olması” olarak açıklamaktadırlar.

Söz konusu kadınlar aslında yoksulluklarının ve yoksullukla bağlantılı deneyimlerinin toplumsal cinsiyetle ilişkisini de vurgulamaktadırlar. Örneğin araştırmaya katılanların büyük çoğunluğu evlendikten sonra yoksul olduğunu, çocuklarının bakım sorumluluğu nedeniyle çalışmadığını, erkeklere göre daha çok yoksulluktan etkilendiğini ve bunun nedeninin erkeklere bağımlılıkları olduğunu ifade etmiştir. Burada değinilmesi gereken en önemli nokta aslında yoksul kadınların erkeklere pek çok yönden bağımlılıklarının bulunmasıdır. Katılımcıların eşleri hâlihazırda düzensiz de olsa geçici işlerde daha kolay iş bulmakta ve çalışabilmektedir. Ancak, çeşitli nedenlerle çalışamayan söz konusu katılımcılar bu nedenle hem ekonomik hem de sosyal anlamda pek çok sorunla karşılaşmaktadırlar.

Araştırmaya katılan yoksul kadınlar yoksulluğun nedenini işsizlik olarak ifade etmiştir. İşsizlikle mücadele bu araştırmanın konusu olmadığından, bu alana değinilmemiştir.

Araştırma sonuçlarına göre yoksul kadınların yoksullukla baş etme ve güç durumları değerlendirildiğinde, söz konusu kadınların yoksullukla baş etme yönteminin en çok sosyal yardım kuruluşlarına başvurma şeklinde olduğu görülmektedir. Kadınların büyük bir kısmı sorunlarının üstesinden gelmede kendini yeterli hissetmekte, iyi bir eş/anne olmayı güçlü yanı, kendine güvensiz olmayı ise güçsüz yanı olarak ifade etmektedir. Vatandaşlık haklarını kullandıklarını düşünmektedirler. Bu noktalardan hareketle, yoksul kadınların yoksullukla baş etmede çevrelerindeki kaynakların farkında oldukları, bu doğrultuda sosyal yardım mekanizmalarını kullanabildikleri ve başvuruda buldukları görülmektedir. Dolayısıyla, yoksul kadınların farkında oldukları ve kullanabildikleri sosyal yardım mekanizmalarının geliştirilmesi, onların yoksullukla baş etmelerini kolaylaştıracaktır. Bu nedenle araştırma kapsamında yoksul kadınların hâlihazırda yararlanmakta oldukları sosyal yardım mekanizmalarının işlerliğinin arttırılması düşünülmüştür.

Bununla birlikte, bugüne kadar yaşamını değiştirme yönünde hep ödün verdiğini, yaşamda pasif kaldığını belirten katılımcılarda olmuştur. Bir katılımcı bunu aşağıdaki şekilde ifade etmiştir.

“Kendimden ödün vererek hayatımı sürdürmeye çalışıyorum, herkese boyun eğdiğimi düşünüyorum.”

Bu söylemle katılımcı, çevresindeki insanlar için pek çok fedakârlıkta bulunduğunu, kendini ihmal ederek başkalarının ihtiyaçlarını karşıladığını, bu durumunsa tükenmişliğe neden olduğunu bildirmektedir. Bu tükenmişlik durumu, yaşamında gerçekleştirmiş olduğu değişimleri görememesine neden olmaktadır. Bu katılımcı ile bireysel görüşme yapabilme imkânı bulunsaydı eğer, geçmişte pek çok alanda sorunlarını çözmeye yönelik girişimlerinin olduğu ortaya çıkarılabilirdi. Dolayısıyla, güçlendirme yaklaşımının yoksul kadınlar ile gerçekleştirilecek sosyal hizmet müdahalelerinde önemi buradan da anlaşılabilir. Yalnızca bu katılımcı özelinde değil, görüşme yapılan pek çok yoksul kadının yoksulluk nedeniyle kendini “güçsüz” hissettiği, pek çoğunun temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktan, eş ve çocuklarının sorumluluğunu almaktan, çalışmamaktan ve gelir elde edememekten, sosyal yardımlardan yararlanmak için yoksulluğunu ispat etme çabalarından dolayı tükenmişlik yaşadığı, kendini “yeterli” hissedemediği görülmektedir. Ancak, söz konusu kadınların yarıdan fazlası sorunlarının üstesinden gelmede kendini yeterli hissetmekte, diğer insanlarla iyi ilişkiler kurmakta ve sorunlarını çözerken en çok yakın çevresinden destek almakta olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla bahsedilenler, yoksul kadınların “tamamen güçsüz” durumda bulunmadığını göstermesi açısından önemli değişkenlerdendir. Yine, katılımcıların yaşamını değiştirme yönünde verdikleri yanıt en çok “çalışmak” olmuştur. Çalışabildiklerinde yoksul kadınlar yaşamlarını değiştirme gücüne sahip olduğunu düşünenecektir. Dolayısıyla, yoksul kadınların çalışma yaşamında yer alması, onların yaşamlarını değiştirmesinde dönüm noktası olacak düzeydedir. Eğitimine devam ettiğini, birikim yaptığını, iş başvurusunda bulunduğunu ve kendi kararını verdiğini belirten kadınlarda olmuştur. Bunu kendi ifadelerinde aşağıdaki gibi aktarmışlardır:

“Farklı işler bulup çalışmak gibi kimseye muhtaç olmayıp kendimle mücadele edip alternatifler bulmak...”,

“Eğitim hayatıma devam ettim, girebildiğim tüm sınavlara girmeye çalışıyorum”,

“Stant açtım satış yapıyorum”,

“Eğitimime dışardan devam ettim, meslek edinme kurslarına katıldım”,

“Birikim yaptım, para arttırdım.”

Bu kapsamda araştırma da önerilen Model içerisinde, yoksul kadınların var olan güçlerinin kendisiyle birlikte keşfedilmesi, çevresinde bulunan kaynakları etkin kullanabilmesi ve yeni kaynakların birlikte keşfedilmesine yönelik müdahale planlarının mikro ve mezzo düzeydeki çalışmalar ile gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir.

5.4. KADIN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELEDE ÖNERİLER

Sosyal hizmette koruyucu perspektif temelli uygulamalar, sorun oluşuktan sonra gerçekleştirilen çalışmaları, önleyici perspektif temelli uygulamalar ise sorun oluşmadan gerçekleştirilen çalışmaları kapsamaktadır. Günümüz sosyal politikalarında genel olarak sosyal sorunlar meydana geldikten sonra bunların çözümüne yönelik “koruyucu” hizmetlere yer verildiği değerlendirilmektedir. Ancak, bu anlayış, sosyal sorunların kalıcılaşmasını önleyememektedir. Dolayısıyla önleyici sosyal politikalara da ihtiyaç duyulduğu açıktır. Bu temelde aşağıdaki öneriler oluşturulurken kadın yoksulluğuyla mücadeleye ilişkin koruyucu ve önleyici politikalar birlikte değerlendirilmiştir. Sunulan öneriler araştırma kapsamında önerilen model ile benzer ya da modelin dışında, hâlihazırda yoksul kadınlara ilişkin uygulanan politikalar kapsamında düşünülmüştür.

5.4.1. Koruyucu Perspektif Temelli Öneriler

- Yoksulluk, kadınları yalnızca bireysel olarak etkilemekle kalmamakta, kadının tüm yaşamına etki eden bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla kadın yoksulluğuyla mücadelede yalnızca tek bir çözüm yolu düşünülemez. Örneğin

yoksul kadının ekonomik anlamda desteğe ihtiyaç duyması halinde yalnızca sosyal yardım sağlayarak güçlendirilmesini sağlamak kadının yaşadığı yoksulluk sorununa çözüm olmayacaktır. Söz konusu kadının psikolojik iyilik hali, içinde bulunduğu çevresel yapı, çocuklarının iyilik hali, şiddete uğrama durumu, sosyal destek mekanizmaları vb. birçok etmen birlikte ele alınmak durumundadır. Dolayısıyla kadınların pek çok düzeyde güçlendirilmeleri, kadın yoksulluğu ile mücadele de önem teşkil etmektedir. Başka bir deyişle yoksulluğun bütüncül olarak ele alınarak, etkilediği her sistem düzeyinde müdahalelerde bulunmak önemlidir. Bu anlamda yoksul kadınlarla sosyal hizmet çalışmalarında değerlendirme boyutu önem kazanmaktadır. Kadınlara ilişkin bilgiler elde edildikten sonra planlama aşamasına geçmeden önce değerlendirmenin mikro, mezo ve makro düzeylerde iyi yapılması önemlidir. Özellikle kadınları farklı biçimlerde etkileyen yoksulluğun çok boyutluluğundan hareketle, söz konusu sistemlere müdahalede bulunmak gerekmektedir. Örneğin yoksul kadınların hanelerinde kurum bakımı hizmetine ihtiyaç duyan çocuk, yaşlı ya da engelli bulunabilmektedir. Sosyal hizmet disiplininde her bireyin biricik (unique) olduğu ve buna ilişkin farklı özelliklerinin bulunduğu bakışı göz önüne alındığında, yoksul kadınların yoksullukla bağlantılı sorunlarının çözümünde yalnızca sosyal yardımlara odaklanmak yetersiz kalacaktır. Bu kapsamda sosyal yardımlara ilişkin **her başvuru ayrı olarak değerlendirilmeli** ve müdahaleler bu doğrultuda şekillenmelidir. Bu, aynı zamanda hem önleyici faaliyet kapsamında değerlendirilebilir hem de yoksul kadınların sorunlarının çözümüne yönelik gerçekçi çözümler bulma konusunda da önem teşkil eder. Örneğin sosyal yardım almak üzere Vakıflara başvuruda bulunan yoksul kadınların hane incelemelerinde söz konusu kadınların tüm çevresinin incelenmesi, bu anlamda etkileşimde bulunduğu tüm sistemlere odaklanması, bu sistemlere göre güçlü alanlarının ortaya çıkarılması düşünülmelidir. Daha öncede bahsedildiği gibi her bireyin pek çok alanda güçlü yanı bulunmaktadır. Önemli olan söz konusu gücü keşfetmesi ve harekete geçirmesinde aktif rol almasını sağlamaktır. Dolayısıyla Vakıflara yapılan her bir başvuru ayrı bir vaka olarak ele alınmalıdır.

- Yaşlı, engelli ya da çocuk bakımı daha önceden de değinildiği gibi hanelerde çoğunlukla kadınlar tarafından yerine getirilmektedir. Evde yaşlı ya da engelli

bireyin bakımını sağladığı için evde bakım yardımı alan kadınların devlet tarafından sigortalanması, söz konusu kadınların hane içindeki “görünmez emeklerini” görünür kılacak, ileride oluşabilecek risklere karşı kendilerine koruma sağlayacaktır. Aynı zamanda bakım sağlayan bu kadınların sürekli hane içinde engelli ya da yaşlısıyla ilgilenmesi, beraberinde tükenmişliği de getirecektir. Dolayısıyla, söz konusu kadınların tükenmişliklerinin de önüne geçebilmek için hem psikolojik hem de sosyal açıdan desteklenmeleri önemlidir. Bakım sağlayan kadınların çalışmak istemesi durumunda engelli ya da yaşlısına profesyonel ve sigortalı bakıcılar istihdam edilmelidir. Böylece evde bakım hizmetlerinin de profesyonelleşmesi ve bakım hizmetinde çalışacak yoksul kadınlara da istihdam garantisi kamu eliyle sunulmuş olacaktır.

- Sosyal yardımlar yoksullukla mücadelede önem teşkil etmekle birlikte yapılan araştırmalarda söz konusu yardımların geçici olması, insanları bağımlılığa ve tembelliğe yöneltmesi konularında eleştirilmektedir. Süreklilik arz etmeyen, bağımlılık riski oluşturabilen bu yardımlar yerine hak temelli, düzenli, sürekli yapıdaki sosyal yardım mekanizmalarının hayata geçirilmesi gündeme alınmalıdır. Yine araştırma sonuçlarında da değinildiği gibi, *sosyal yardımlar* yoksul kadınlar için içinde buldukları *yoksullukla mücadelede önem teşkil eden* bir mekanizmadır. Söz konusu yardımlar, yardımı alan kadınlar üzerinde de bağımlılık oluşturma riski taşımaktadır. Dolayısıyla sosyal yardım alan yoksul kadınların bazıları yardımlarının kesilmemesi için sigortalı bir işte çalışmak istememektedir. Bu anlamda sosyal yardım alan, sonrasında istihdama katılan yoksul kadınların yardımlarının kademeli olarak kesilmesi gündeme alınabilir.

- Yoksul kadınlara sunulacak her **sosyal yardım hizmetinin standardının belirlenmesi** sağlanmalıdır. Sunulan sosyal yardımların daha çok aile yardımı programı kapsamındaki gıda, giyim, alışveriş çeki gibi yardımlar olduğu saptanmıştır. Araştırmaya katılan yoksul kadınlardan hiçbiri SYDV'nin işe yönlendirme ve işe başlama yardımından yararlandığını belirtmemiştir. Bu gibi yardım programları kadının güçlendirilmesi adına önemli görülmektedir. Dolayısıyla SYDV'lerde sunulan sosyal yardım programlarının günü kurtarmaya

yönelik değil, işlevsel anlamda yoksul kadınları da üretkenliğe yönlerecek faaliyetler kapsamında sunulması önemli olarak değerlendirilmektedir.

- Araştırma sonuçlarında da görüldüğü üzere yoksul kadınların en büyük taleplerinden biri de bir ev sahibi olmaktır. Bu kapsamda özellikle yalnız ya da çocuklarıyla birlikte yaşayan yoksul kadınlara yönelik sosyal konut projelerinin hayata geçirilmesi önemlidir. Söz konusu sosyal konut projeleri başta ülkemizin az gelişmiş bölgelerinden başlamak üzere tüm illeri kapsayacak şekilde yaygınlaştırılmalıdır.

5.4.2. Önleyici Perspektif Temelli Öneriler

- Öncelikle “kadın” olmakla ilgili toplumdaki cinsiyetçi yaklaşım dinamiklerini sorgulamak ve buradan başlamak gerektiği düşünülmektedir. Toplumda hala yaygın olarak kimilerince kadın olmanın bir ötekileştirme pratiği olmasının kaldırılması, kadına yönelik bakış açılarının değiştirilmesi, farkındalık ve zihniyet dönüşümüne gidilmesi önem taşımaktadır. Bu, aynı zamanda, kadının yalnızca yoksulluk değil, yoksulluk dışındaki pek çok sorununun da çözülmesine yardımcı olacaktır. Bu kapsamda başta okullarda sunulan eğitim programları olmak üzere, kadın-erkek eşitliğinin çok küçük yaşlardan itibaren çocuklara öğretilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

- SYDV’lerde daha çok sosyal hizmet uzmanı istihdam edilmelidir. Yoksulluk olgusunu profesyonel bir şekilde ele alıp, uygun sosyal hizmet müdahalesini gerçekleştirecek meslek grubunun sosyal hizmet uzmanları olduğu değerlendirilmektedir. Yine daha önce de değinildiği gibi genelde yoksulluk, özelde ise kadın yoksulluğu çok boyutlu bir sorundur. Bu nedenle yalnızca sosyal yardım sunularak yoksulluğun etkilerini gidermek ve kadın yoksulluğunu önlemek mümkün görünmemektedir. Kadın yoksulluğu ile ilgili çalışmaların “yardımın yapılması” ya da “yardımın yapılmaması” kararından öte bir anlam taşımasının gerektiği düşünülmektedir.

Vakıflarda sosyal yardım incelemelerini gerçekleştirmek üzere farklı alan gruplarından mezun personel çalışmaktadır. Bu kişiler iktisat, maliye, işletme, ekonometri, siyaset bilimi, ya da eğitim fakültelerinden mezun kişiler olabilmektedir. Dolayısıyla yoksul kadınların sorunlarını bütüncül perspektif temelli değerlendirecek, birey, aile, grup ve toplum temelli çalışmalarda bulunacak yeterli bilgi ve donanıma sahip meslek elemanlarına ihtiyaç vardır. Hâlihazırda Vakıflar tarafından uygulanan personel politikalarının yeniden gözden geçirilmesi, yoksul kadınlara etkin ve kaliteli hizmet sunumu açısından önemli görülmektedir. Bu anlamda Vakıflarda çalışan personelin büyük bir kısmının **örgün eğitimden** mezun sosyal hizmet uzmanları olması gerektiği düşünülmektedir.

- Hâlihazırda hizmet sunan Vakıfların personel politikasına ilişkin kısa ve orta vadeli faaliyetlere yer vermesi uygun değerlendirilmektedir. Vakıflarda görev yapan sosyal yardım ve inceleme görevlilerinin sık olarak hizmet içi eğitim almalarının sağlanması gündeme alınmalıdır. Bu kapsamda başta toplumsal cinsiyet olmak üzere, genel kavram olarak sosyal sorunlar ve dinamikleri, yoksulluk, yoksulluğun dinamikleri, müracaatçı ile profesyonel iletişim gibi konularda eğitim almaları sağlanmalıdır.

- İl düzeyinde kadın yoksulluğuna ilişkin İl Eylem Planlarının oluşturulması önemli görülmektedir. Yerel dinamikler ışığında kadın yoksulluğunu önleyici çalışmaların neler olabileceği değerlendirilmeli ve hayata geçirilmelidir.

- Kız çocuklarının eğitim hayatına katılımını destekleyecek daha çok program, politika, zihniyet dönüşümü ve uygulamaya ihtiyaç vardır. Bu kapsamda daha çok politika üretilmeli, üretilen politikaların etki analizleri ve izlemeleri yapılarak sürdürülebilirlikleri sağlanmalıdır.

- Erken yaşta evliliklerle mücadele etmekte kadın yoksulluğunu önleyici çalışmaların özünü oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan yoksul kadınlardan bir kısmı yoksul olma nedenini erken yaşta evlenmek olarak açıklamaktadır.

- Sunulan sosyal yardım programlarının etki analizlerinin yapılması önemli görülmektedir. Sunulan sosyal yardım programlarından hangisinin güncellenmesine ihtiyaç duyulduğu bu analizler doğrultusunda belirlenmeli ve gerekli revizyon çalışmaları gerçekleştirilmelidir. Temelde kadın özelde kadın yoksulluğuna ilişkin ilgili kurumlar tarafından yürütülen plan, program ve projelerin de etki analizleri ve izleme çalışmalarının yapılarak sürdürülebilirlikleri sağlanmalıdır. Sürdürülebilirliği olmayan projelerin etki alanı kısıtlı olmakta ve daha az yararlanıcıya ulaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Aarti, R. (2006). Strengths perspective in mental health (evidence based case study). The Brisbane Institute of Strengths Based Practice. <http://www.strengthbasedstrategies.com/PAPERS/16RanganFormatted.pdf>. Erişim Tarihi: 29.08.2018.
- Açıkgöz, R. (2010). *Kadın yoksulluğu üzerine bir inceleme. Mamuret'ül-Aziz Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı. 2 (1): 45-60.*
- Açıkgöz, R. ve Yusufoglu, Ö.Ş. (2012). Türkiye'de yoksulluk olgusu ve toplumsal yansımaları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. 1 (1): 76-117.*
- Adams, R. (2003). *Social work and empowerment. (Third Edition). New York: Palgrave Macmillan.*
- Aile ve Sosyal Destek Programı Pilot Uygulama Yönergesi. <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/55670>. Erişim Tarihi: 14.12.2019.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2019). 2018 Yılı Faaliyet Raporu.
- Aksan, G. (2012). Yoksulluk ve yoksulluk kültürünün toplumsal görünümleri. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. (27): 9-19.*
- Andersen, J. ve Larsen, J.E. (1998). *Gender, poverty and empowerment. Critical Social Policy. 8 (2): 241-258.*
- Ashman, K. ve Hull, G. (1999). *Understanding generalist practice. Second Edition, Chicago: Nelson-Hall Publisher.*
- Atalay, T., Çengelci, E., Kara, N., Dinçel, Okhan A., Poyraz, E., Yıldız, N., Çekiç, S. ve Toker, Ş. (1995). Yoksulluk ve sosyal hizmetler. *2000'li Yıllara Doğru Sosyal Devletin Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını. No:1.*
- Baden, S. ve Milward, K. (1997). Gender inequality and poverty: trends, linkages, analysis and policy implications. *Bridge Development-Gender Report No:30.*
- Bahçe, S. ve Köse, A.H. (2018). Kapitalizmin yoksulluğu: Vatandaş ya da toplumsal sınıf olarak yoksullar?. *Sosyal Yardım Alanlar Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet. (41-57). İstanbul: İletişim Yayınları.*
- Balcı, A. (2018). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler. 13. Baskı. Pegem Akademi. Ankara.*

- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2010). *Sosyal yardım algısı ve yoksulluk kültürü Türkiye’de kamusal sosyal yardım alanların yardım algısı ve yoksulluk kültürü araştırması*. Yayın No:144. Ankara.
- Belle, D. ve Doucet, J. (2003). Poverty, inequality and discrimination as sources of depression among u.s. women. *Psychology of Women Quarterly*. 27:101-113.
- Bond, L.A., Belenky, M.F. ve Weinstock, S.J. (2000). The listening partners program: An initiative toward feminist community psychology in action. *American Journal of Community Psychology*. 28 (5):697-730.
- Bora, A. (2016). Kadınlar ve hane: “olmayanın nesini idare edeceksin?”. ERDOĞAN N. (Ed.) *Yoksulluk Halleri Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri*. (s. 97-132). Ankara: İletişim Yayınları.
- Boran, P., Gökçay, G., Devocioğlu, E., ve Eren, T. (2013). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal*. 26:58-62.
- Bridge. (2001). *Briefing paper on the feminization of poverty*. <http://www.bridge.ids.ac.uk/sites/bridge.ids.ac.uk/files/reports/femofpov.pdf> . Erişim Tarihi:01.06.2017.
- Buğra, A. ve Keyder, Ç. *Sosyal yardım uygulamaları ve topluma yararlı faaliyet karşılığında asgari gelir desteği uygulaması. Birleşmiş milletler kalkınma programı için hazırlanan rapor*. [https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/PovRed/social assista ncereports. pdf](https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/Publications/PovRed/social%20assistance%20reports.pdf). Erişim Tarihi: 02.09.2019.
- Buğra, A. (2007). Yoksulluk ve sosyal haklar. *TES-İŞ Dergisi*. Haziran. 68-109.
- Buz, S. (2015). Toplumsal cinsiyet ve yoksulluk odağında yaşlılık olgusu. *Hacettepe Üniversitesi Sosyolojik Araştırmalar E-Dergisi*. http://www.sdergi.hacettepe.edu.tr/makaleler/TOPLUMSAL_CINSIYET_V_E_YOKSULLUK_Aralik_2015.pdf. Erişim Tarihi: 29.02.2020.
- Buz, S. ve Ayyıldız, A. A. (2019). Sosyal hizmette toplum merkezleri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 30 (1): 187-212.
- Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemleri.
<https://bilgem.tubitak.gov.tr/tr/urunler/butunlesik-sosyal-yardim-hizmetleri-bilgi-sistemi>. Erişim Tarihi: 11.12.2019.
- Chapin, R. ve Cox, E. (2001). Changing the paradigm: Strengths based practice and empowerment-oriented social work with frail elders. *The Haworth Social Work Practice Press*. 36 (3/4): 165-179.
- Chinman, J.M. ve Linney, A.J. (1998). Toward a model of adolescent empowerment: Theoretical and empirical evidence. *The Journal of Primary Prevention*. (18) 4: 393-413.

- Compton, B., Galaway, B. ve Cournoyer, B. (2002). *Social work process*. (7th Press). Belmont: Thomson Brooks/Cole.
- Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. (2017). Ulusal istihdam stratejisi 5. izleme ve değerlendirme kurulu toplantı raporu. Aralık. <http://www.uis.gov.tr/media/1484/sosyalkoruma.pdf>. Erişim Tarihi: 09.08.2019.
- Çamur Duyan, G. (2006). *Sosyal hizmet bakış açısından yoksul kadınlar: Altındağ örneği*. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı. Ankara.
- Çamur Duyan, G. (2010). Yoksulluğun kadınlaşması: Altındağ örneği. *Aile ve Toplum Dergisi*. 11 (6): 19-29.
- Çukur, C.Ş. (2008). Yoksulluğun psikolojisi: Yoksulluğun sosyal bilişsel olarak yapılandırılması ve sosyal-duygusal sorunlar ile ilişkisi. A. DURU SALICI. (Ed.) *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. (s. 97-154). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Davis, V.L. (2001). Building on women’s strengths a social work agenda for the twenty-first century. (Ed.). Peterson K.J. ve Lieberman A.A. *Why We Need A Women’s Agenda for Social Work Second Edition*. (s. 1-18). The Haworth Social Work Practice Press An Imprint of The Haworth Press. Inc. New York. London. Oxford.
- Demirgöz Bal, M. (2014). Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine genel bakış. *Kadın Sağlığı Hemşireliği Dergisi*. 1 (1): 15-28.
- Dördüncü Kadın Dünya Konferansı Sonuçları: Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı. <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/pekin.pdf>. Erişim Tarihi:24.03.2020.
- DuBois, B. ve Miley, K.K. (2014). *Social work an empowering profession*. Pearson. Eight Edition.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet Temelleri, Yaklaşımları, Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, Yayın No:6.
- Duyan, V., Yolcuoğlu, İ.G. ve Artan, T. (2014). *Dünü, Bugünü, Yarınıyla İnsanı Anlamak (İnsan Davranışının Temelleri ve Sosyal Çevrenin Etkileri)*. İstanbul: Nar Yayınevi.
- East, F. J. ve Roll, J.S. (2015). Women, poverty and trauma: An empowerment practice approach. *Social Work*. October 60 (4): 279-286.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal cinsiyetle yoksulluk ilişkisi nasıl kurulabilir? Bu ilişki nasıl çalışılabilir?. *C.Ü. Tıp Fakültesi Dergisi*. 25 (4): 83-88.

- Emin, E. (2018). Küresel adaletsizlik: Dünya yoksulluk ve eşitsizlik raporu 2018. Araştırma 83, *İNSAMER*, Ekim.
- Erdem, T. (2003). Yoksulluk kimin sorunudur? *Ekonomik Yaklaşım*. 14 (49): 130-149.
- Eurostat. International poverty alleviation day. 2017. <https://ec.europa.eu/eurostat/news/themes-in-the-spotlight/poverty-day-2017>. Erişim Tarihi: 24.03.2020.
- Eurostat. People at risk of poverty or social exclusion. 2019. https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/People_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion#Number_of_people_at_risk_of_poverty_or_social_exclusion. Erişim Tarihi: 24.03.2020.
- Eurostat. Income and Living Conditions. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>. Erişim Tarihi: 28.03.2020.
- Eurostat. Material and social withdrawal rate by age, gender and educational background. <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/setupDownloads.do>. Erişim Tarihi: 28.03.2020.
- Flammer, A. (2001). Self-efficacy. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*. December. 13812-13815.
- Frankenhuis, E.W. ve Nettle, D. (2019). The strengths of people in poverty. *Current Directions in Psychological Science*. <https://doi.org/10.1177/0963721419881154>. Erişim Tarihi: 04.09.2019.
- Freire, P. (2008). Ezilenlerin pedagojisi. (Çev. D. Hattatoğlu ve E. Özbek). İstanbul: Ayrıntı Yayınları 6. Basım. (Orijinal yayın tarihi, 1969).
- Furnham, A. (2003). Poverty and wealth. CARR S.S. ve SLOAN T.S. (Ed.) *Poverty and Psychology From Global Perspective to Local Practice*. (s. 163-183). New York: Springer Science Business Media.
- GAP ÇATOM Faaliyet Raporu. (2018). <https://www.gapcatom.org/dokumanlar/faaliyet-raporlari/>. Erişim Tarihi: 03.09.2019.
- Global Gender Gap Report, 2020. World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2020.pdf. Erişim Tarihi: 01.01.2020.
- Gray, M. (2011). Reconceptualizing theory and practice back to basics: a critique of the strengths perspective in social work. *The Journal of Human Services*. 92 (1): 3-127.

- Groh, J.C. (2007). Poverty, mental health and women: Implications for psychiatric nurses in primary care settings. *American Psychiatric Nurses Association*. (13) 5: 267-274.
- Gutierrez, L.M. (1990). Working with women of colour: An empowerment perspective. *Social Work*. 35 (2): 149-153.
- Gül, H. ve Şen, B. (2018). Yoksulluk: tanım, olgu ve yaklaşımlar. ŞEN B. ve TAŞKESEN M.Ö. (Ed.). *Yoksulluk ve Sosyal Hizmet*. (s.11-29). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2008a). Türkiye’de yoksulluk, yoksulluk yardımları ve istihdam. A. DURU SALICI. (Ed.) *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. (s. 361-396). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2008b). Yoksulluk ve yoksulluk kültürü tartışmaları. A. DURU SALICI. (Ed.) *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*. (s. 57-89). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Güneş, F. (2016). Yoksulluk söyleminin toplumsal cinsiyet açısından yoksunluğu. *Sosyal Araştırmalar Vakfı Katkı*. 3 Ekim. 6-17. <http://katki.org/wp-content/uploads/2016/10/katki3son.pdf>. Erişim Tarihi: 22.10.2017.
- Hacısalıhoğlu, E. (2018). Güvencesizlik döngüsünde vazgeçil(e)meyen güvence arayışı: Çalışma, geçim ve sosyal yardım bağı. *Sosyal Yardım Alanlar Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet*. (77-102). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Hossain, S. (2005). Poverty, household strategies and coping with urban life: Examining “livelihood framework” in dhaka city, bangladesh. *Bangladesh e-Journal Sociology*. 2(1):1-8.
- Hunt, M.O. (1996). The individual, society or both? A comparison of black, latino and white beliefs about the causes of poverty. *Social Forces*. 75 (1): 293-322.
- Ibrahim, S.S. (2006). From individual to collective capabilities: The capability approach as a conceptual framework for self-help. *Journal of Human Development*. (7) 3: 397-416.
- Itzhaky, H. ve Dekel, R. (2008). Community intervention with jewish israeli mothers in times of terror. *British Journal of Social Work*. 38: 462-475.
- Iyela, A. ve Ikwuakam, O.T. (2015). Poverty coping strategies of rural women dwellers of batagarawa local government area of katsina state, nigeria. *Mediterranean Journal of Social Sciences*. 6 (54): 296-306.
- İçağasıoğlu Çoban, A., Şahin, F., Polat Uluocak, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2010). Turkish adaptation of the chinese perceived causes of poverty scale. *European Journal of Social Sciences*. 15 (4): 564-572.

- İkizoğlu, M. (2002). Yoksulluk ve sosyal yardım ilişkisi: Ankara mamak ilçesinde ampirik bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 13 (1): 86-112.
- Kabaş, T. (2006). A. sen'in yapabilirlik yaklaşımına göre Türkiye'de yoksulluğun boyutları. *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*. 60-61 (17): 77-92.
- Kabeer, N. (1999). Resources, agency, achivements: Reflections on the measurement of women's empowerment. *Development and Change*. (30): 435-464.
- Kadın İstihdamı Eylem Planı. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---iloankara/documents/publication/wcms_484715.pdf. Erişim Tarihi: 10.12.2019.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemi*. (15. Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.
- Kavruk, H., ztaş, N. ve Keleş, İ. (2011). *Altındağ'ın sosyo-kültürel dokusu*. Ankara Kalkınma Ajansı Projesi.
- Kirst-Ashman, K.K. ve Hull, Jr. G.H. (1999). *Understanding generalist practice. 2nd Edition*. Chicago: Nelson-Hull Publisher.
- Kirst-Ashman, K.K. ve Hull, Jr. G.H. (2009). *Understanding generalist practice. 2nd Edition*. Brooks/Cole Cengage Learning.
- Körükmez, L. (2008). Kent yoksulluğu ile mücadelede kadınların geliştirdiği stratejiler ve toplumsal cinsiyet rolleri. A. DURU SALICI. (Ed.) *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Krumer-Nevo, M. (2008). From noise to voice how social work can benefit from the knowledge of people living in poverty. *International Social Work*. 51 (4): 556-565.
- KSGM. (2019). *Türkiye'de kadın*. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/19172/tr-de-kadin-eylul.pdf>. Erişim Tarihi: 09.12.2019.
- Kutlu, D. (2018a). Türkiye'de yoksulların sosyal yardım deneyimi üzerine gözlemler. KUTLU D. (Der.). *Sosyal Yardım Alanlar Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet*. (21-40). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kutlu, D. (2018b). Türkiye'de sosyal yardımların hak(sızlık) niteliğinin yasal ve toplumsal temelleri: Düzenleme, uygulama, denetim. KUTLU D. (Der.). *Sosyal Yardım Alanlar Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet*. (103-126). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lee, A.B.J. (1996). Interlocking theoretical approaches social work treatment. TURNER F.J. (Ed.). *The Empowerment Approach To Social Work Practice*. 4th Edition. (s. 218-250). Newyork:The Free Press.

- Ljubotina, D.O. ve Ljubotina, D. (2007). Attributions of poverty among social work and non-social work students in Croatia. *Croat Med Journal* 48: 741-749.
- Malhotra, A., Schuler, S. R. ve Boender, C. (2002). Measuring women's empowerment as a variable in international development. <http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/486312-1095970750368/529763-1095970803335/malhotra.pdf>. Erişim Tarihi: 27.08.2018.
- Mantle, G. ve Backwith, D. (2010). Poverty and social work. *British Journal of Social Work*. 40: 2380-2397.
- Mesleki Eğitim Kursları. <https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/kurs-ve-programlar/mesleki-egitim-kurslari/>. Erişim Tarihi: 09.10.2019.
- Miley, K.K., O'Melia, W.M. ve DuBois, L. B. (2013). *Generalist social work practice an empowering approach*. Pearson Eight Edition.
- Mood, C. ve Jonsson, O. J. (2016). The social consequences of poverty: an empirical test on longitudinal data. *Social Indicators Research*. 127: 633-652.
- Mutlu, K., Beşkaya, A., Taş, R., Gün, L., Şağbaşı, L., Can, N., Yılmaz, O., Uslu, E., Akkay, Ö. ve Özkardaş, A. (2012). *Ankara'nın Kentsel Yoksulluk Haritası*. Turgut Özal Üniversitesi Yayınları No:006. Ankara. <https://docplayer.biz.tr/2912240-Ankara-nin-kentsel-yoksulluk-haritasi.html>. Erişim Tarihi: 08.10.2018.
- Notten, G. ve Neuborg, D.C. (2011). Monitoring absolute and relative poverty: 'Not enough' is not the same as 'much less'. *Review of Income and Wealth*. 57 (2): 247-269.
- Oktik, N. (2008). Yoksulluk olgusuna kavramsal ve kuramsal yaklaşımlar. A. DURU SALICI. (Ed.) *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. (s.21-56). İzmir:Yakın Kitabevi Yayınları.
- Oorschot, W. ve Halman, L. (2000). Blame or fate, individual or social? An international comparison of popular explanations of poverty. *European Societies*. 2 (1): 1-28.
- Openshaw, L., McLane, A., Court, C.ve Saxon, M. (2014). Social work and narrative of poverty. *North American Association Of Christian In Social Work Convention*: November 2014-Annapolis: Reported.
- Otaran, N., Sayın, A., Güven, F., Gürkaynak, İ., Kardam, N. ve Atakul, S. (2003). *Kız çocuklarının okullaşması için yapabileceğimiz var*. <http://www.UNICEF.org.tr/files/bilgimerkezi/doc/KIZ%20C3%87OCUKLARININ%20OKULLASMASI%20ICIN%20YAPABILECEKLERIMIZ%20VAR%20-%20RAPOR.pdf>. Erişim Tarihi: 07.09.2019.

- Owlcation. (2018). *Poverty perspectives: "basic needs approaches" vs. "capability approach"*.<https://owlcation.com/social-sciences/Understanding-Poverty-Comparing-Basic-Needs-and-Capabilities-Approaches>. Erişim Tarihi: 14.01.2018.
- Özar, Y. ve Yakut, Çakar B. (2015). Kamu politikaları, piyasa ve toplumsal normlar kıskacında Türkiye’de erkeksiz kadın olmak. DEDEOĞLU S. ve ELVEREN A.Y. (Der.) *2000’ler Türkiye’inde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*. (301-330). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Özateş Gelmez, Ö.S. (2018). Sosyal yardımların toplumsal cinsiyet doğası: Cinsiyetçi işbölümünün yeniden üretimi. KUTLU D. (Der.) *Sosyal Yardım Alanlar Emek, Geçim, Siyaset ve Toplumsal Cinsiyet*. (193-206). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Padesky, A.C. ve Mooney, K.A. (2012). Strengths-based cognitive-behavioral therapy: A four-step model to build resilience. *Clinical Psychology and Psychotherapy*. (19): 283-290.
- Parsons, R. J. (1991). Empowerment purpose and practice principle in social work. *Social Work with Groups*. 14 (2): 7-21.
- Parsons, R. J. (2001). Specific practice strategies for empowerment-based practice with women: A study of two groups. *Journal of Women and Social Work*. (16) 2: 159-179.
- Payne, M. (2020). Modern Sosyal Hizmet Kuramı. (1. Baskı). Çeviri Ed.: Kasım Karataş). Ankara: Nika Yayınevi.
- Riddell, R. (2004). Approaches to poverty a note from the “development” perspective. *International Council on Human Rights Policy Researcher’s Meeting Poverty: The Relevance of Human Rights to Poverty Reduction*. Geneva, 24-25 November 2004.
- Rimnacova, Z., Ondrasek, S. ve Kajanova, A. (2019) Social support in the working poor. <https://kont.zsf.jcu.cz/lastarticles.php?pos=30>. Erişim Tarihi: 12.08.2019.
- Rittersberger Tılıç, H. ve Kalaycıoğlu, S. (2012). Çocuk ve yaşlı bakıcıları: İnfornel sektördeki kadınlar. (Ed.) DEDEOĞLU S. VE ELVEREN A. Y. *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*. (s.301-327). İstanbul:İletişim Yayınları.
- Sallan Gül, S. (2005). Türkiye’de yoksulluğun kadınsılaşması. *Amme İdaresi Dergisi*. 38 (1): 25-45.
- Scott, L. (2012). Contested Relationships. Women’ economic and social empowerment, insights from the transfer of material assets in bangladesh. *United Nations University. Working Paper No:2012/02*.https://i.unu.edu/media/unu.edu/publication/23709/wp2012-002_1.pdf. Erişim Tarihi: 05.09.2019.

- Seçkiner Bingöl, E. (2017). Kamu yönetimi ve yoksulluk bağlamında yeni yoksulluk yönetimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 28(1): 133-150.
- Sen, G. (1997). Empowerment as an approach to poverty. Human Development Report 97.07.
- Severson, E.M. (2001). Building on women's strengths a social work agenda for the twenty-first century. (Ed.). PETERSON K.J. VE LIEBERMAN A.A. *Women's Mental Health Issues: Twentieth-Century Realities; Twenty-First Century Challenges Second Edition*. (s. 95-114). The Haworth Social Work Practice Press An Imprint of The Haworth Press. Inc. New York. London.Oxford.
- Sheafor, B.W. ve Horejsi, C.J. (2015). *Sosyal hizmet uygulaması temel teknikler ve ilkeler*. (2. Baskı). Nika Yayınevi Ankara.
- Solomon, R.A. (1998). *Making ends meet: How single mothers survive welfare and low wage work*. Faculty Scholarship Series. 4410. https://digitalcommons.law.yale.edu/fss_papers/4410. Erişim Tarihi: 10.11.2019.
- Solyomos, G. (2015). What does extreme poverty really feel like? <https://www.weforum.org/agenda/2015/01/what-is-the-experience-of-extreme-poverty/>. Erişim tarihi: 12.08.2019.
- Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/02/20130209-3.htm>. Erişim Tarihi: 14.12.2019.
- Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu.
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3294.pdf>. Erişim Tarihi: 09.08.2018.
- Soytemel, E. (2015). Güçsüzlerin gücü: Yoksul kadınların mahalle merkezli yardımlaşma ağları. Türkiye'de iş ve aile yaşamını uyumlaştırma politikaları. DEDEOĞLU S. VE ELVEREN A.Y. (Der.) *2000'ler Türkiye'sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*. (263-299). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sumbas, A. (2015). Kayıp kadınlarımız: Toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve kapasite yoksunluğu. *Kadın/Women 2000*. 16 (2): 1-20.
- Şener, Ü. (2009). Kadın yoksulluğu. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu.
- Şengül, S. ve Fisunoğlu, M. (2014). Türkiye'de kadın yoksulluğu. <https://www.avekon.org/papers/1065.pdf>. Erişim Tarihi: 15.02.2018.
- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk*. İletişim Yayınları. 8. Baskı. İstanbul.

- Tarkowska, E. (2002). Intra-household gender inequality:Hidden dimensions of poverty among polish women. *Communist and Post-Communist Studies*. (35): 411-432.
- Teater, B. (2014). *Sosyal hizmet kuram ve yöntemleri uygulama için bir giriş*. A. KARATAY. (Ed.) *Güçler Perspektifi*. (s. 49-66). Ankara: Nika Yayınları.
- The Herald. (2013). Does poverty affect women more?. <https://www.herald.co.zw/does-poverty-affect-women-more/>. Erişim Tarihi: 12.04.2018.
- The World Bank. (2018). *Poverty and shared prosperity 2018: Piecing together the poverty puzzle*. Washington, DC. doi:10.1596/978-1-4648-1330-6.
- The World's Women (2015). The Poverty. https://unstats.un.org/unsd/gender/downloads/Ch8_Poverty_info.pdf.
- Thompson, N. (2016). *Güç ve Güçlendirme*. (1. Baskı). (Çeviri Ed.: Prof. Dr. Özlem Cankurtaran). Ankara: Nika Yayınevi.
- Titumir, R.A.M. ve Rahman, K.M.M. (2003). *Poverty measurements: comparing Different approaches*.<http://www.unnayan.org/documents/Poverty/POVERTY%20MEASUREMENTS%20COMPARING%20DIFFERENT%20APPROACHES.pdf> Erişim Tarihi: 10.01.2018.
- Toksöz, A.G., Dedeoğlu, S., Memiş Parmaksız, E. ve Kaya Bahçe, S. (2014). *Türkiye'de kadın işgücü profili ve istatistiklerinin analizi*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.
- Topgül, S. (2013). Türkiye'de yoksulluk ve yoksulluğun kadınlaşması. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 14 (1): 277-296.
- Tuncay, T. ve Erbay, E. (2006). Sosyal hizmetin temel hedefi: Sosyal adalet güçlendirmeye retorikten pratiğe. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 17(1): 53-69.
- Tuncay, T. (2009). Genç Kanser Hastalarının Hastalık Deneyimlerinin Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi: Bir Model Önerisi. (Yayınlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Ankara.
- Turner, F.J. ve Rowe, W. (2013). *101 Social work clinical techniques*. Oxford University Press. New York.
- Turner, G.S. ve Maschi, M.T. (2015). Feminist and empowerment theory and social work practice. *Journal of Social Work*. 29 (2): 151-162.
- Turner, K.ve Lehning, A.J. (2007). Psychological theories of poverty. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. 16 (1-2): 57-72.

- TÜİK. Yoksulluk istatistikleri, 2009.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1013. Erişim tarihi: 08.05.2019.
- TÜİK. Evlenme İstatistikleri, 2010-2018.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068. Erişim Tarihi: 09.12.2019.
- TÜİK. Hanehalkı İşgücü Araştırması, 2014-2018.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068. Erişim Tarihi: 09.12.2019.
- TÜİK. Zaman Kullanım Araştırması, 2014-2015.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18627>. Erişim Tarihi
31.08.2019.
- TÜİK. Aile Yapısı Araştırması, 2016.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068. Erişim Tarihi 09.12.2019.
- TÜİK. Toplumsal Yapı ve Cinsiyet İstatistikleri, 2018.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1068. Erişim Tarihi: 09.12.2019.
- TÜİK. İstatistiklerle Kadın, 2018.
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30707>. Erişim Tarihi:
07.09.2019.
- TÜİK. İşgücü İstatistikleri, Şubat 2018.
<http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=27688>. Erişim Tarihi: 21.04.2019.
- TÜİK. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt İstatistikleri, 2019.
<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>. Erişim Tarihi:
08.09.2020.
- TÜİK. Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2018.
<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=30755#> Erişim Tarihi:
09.03.2020.
- TÜİK. İstatistiklerle Kadın, 2019.
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33732>. Erişim Tarihi:
09.03.2020.
- Tümtaş, M., Ergun, C. (2014). Göç ve yoksulluk kısılacında yıkılan bir kent: Van. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*. 5 (2): 1-23.
<http://dergipark.org.tr/ayd/issue/3332/46196>. Erişim Tarihi 04.08.2019.
- TÜRK-İŞ. Mayıs 2019 Açlık ve yoksulluk sınırı. http://www.teksif.org.tr/haziran-2019-aclik-ve-yoksulluk-siniri-2067-tl_icerik_10248-1.html. Erişim Tarihi:
05.11.2019.
- Türkoğlu, İ. (2013). Sosyal devlet bağlamında Türkiye’de sosyal yardım ve sosyal güvenlik. *Akademik İncelemeler Dergisi*. 8 (3): 275-305.

- Uluocak, P.G., Çelik, G. ve Şahin, F. (2010). Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfı personelinin yoksulluğun nedenlerine ilişkin algılamalarını belirlemek. *Uluslararası Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler* Bildiriler Kitabı 13-15 Ekim İstanbul.
- UNICEF. (2004). *The state of the world's children 2005: Childhood under threat*. <https://www.UNICEF.org/sowc/archive/ENGLISH/The%20State%20of%20the%20World%27s%20Children%202005.pdf>. Erişim Tarihi: 12.04.2018.
- Unwomen. (2012). *Facts and numbers*. <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/commission-on-the-status-of-women-2012/facts-and-figures>. Erişim Tarihi: 28.03.2020.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç. (2009). Yoksulluğun kadınlaşması ve görünmeyen emek. *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 2: 25-40.
- Üstek F. (2015). Sosyal politika açısından Türkiye'de ev işçiliği. DEDEOĞLU S. VE ELVEREN A.Y. (Der.) *2000'ler Türkiye'sinde Sosyal Politika ve Toplumsal Cinsiyet*. (207-232). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Varghese, J. (2012). *Women empowerment through literacy campaign: Role of social work*. Concept Publishing Company Pvt.
- Whelan, T.C. (1993). The role of social support in mediating the psychological consequences of economic stress. *Sociology of Health&Illness*. 15 (1):86-101.
- Williams, D. *What are the causes of poverty?*. <https://borgenproject.org/what-causes-global-poverty/>. Erişim tarihi: 26.01.2018.
- World Bank. (2002). *Empowerment and poverty reduction: A sourcebook*. May 1.
- Yalçın, C. (2004). *Göç Sosyolojisi*. (1. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yarar, B. (2015). Küresel yoksulluk içinde kadın yoksulluğu, küresel kadın hareketi içinde yoksulluk odaklı STK'lar. *Fe Dergi*. 7 (1): 32-49.
- Yıldırım, İ. (1997). Algılanan sosyal destek ölçeğinin geliştirilmesi, güvenilirliği ve geçerliği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. (13):81-87.
- Yılmaz, C. (2008). Yoksulluk olgusuna kavramsal ve kuramsal yaklaşımlar. A. DURU SALICI. (Ed.) *Türkiye'de Yoksulluk Çalışmaları*. (s.163-206). İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları.
- Yüksel Arabacı, R. (2017). Yoksulluğun kavramsal çerçevesi. ÖZDEMİR Ç. ve İSLAMOĞLU E. (Ed.) *Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Kavram-Teori-Uygulama*. (s. 143-157). Ankara: Seçkin Yayınları 2. Basım.

Yüksel Arabacı, R. (2019). Dünya bankasının yerel uluslararası yoksulluk sınırları ve küresel yoksulluğun yeniden değerlendirilmesi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*. 9 (1): 123-140.

Zastrow, C. (2015). *Sosyal Hizmete Giriş*. (3. Baskı). (Çeviri Ed.: Durdu Baran Çiftci). Ankara: Nika Yayınevi.

Zengin, O. ve Altındağ, Ö. (2016). Bir insan hakları mesleği olarak sosyal hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 27 (1): 179- 189.

3294 Sayılı Sosyal Yardımlar. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/3294-sayili-sosyal-yardimlar/>. Erişim Tarihi: 02.02.2018.

İnternet Kaynakları

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/aile-yardimlari>. Erişim Tarihi: 30.07.2018

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/egitim-yardimlari>. Erişim Tarihi: 30.07.2018

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/engellilere-yonelik-yardimlar>. Erişim Tarihi: 30.07.2018

<https://sosyalyardimlar.aile.gov.tr/saglik-yardimlari>. Erişim Tarihi: 30.07.2018

EKLER

EK-1. GÖNÜLLÜ KATILIM FORMU

Merhaba, ismim Melike YALÇIN. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nden geliyorum. Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN danışmanlığında doktora tezim kapsamında kadın yoksulluğunun güçlendirme yaklaşımı odağında incelenmesine yönelik araştırma yapıyorum. Araştırmayı gerçekleştirebilmek için Hacettepe Üniversitesi Etik Kurulu'ndan veSosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından izin aldım. Sizlere sosyo-demografik özellikleriniz, sosyo-ekonomik durumunuz, sağlık ve fiziksel çevrenize ilişkin bilgiler ile yoksullukla baş etme, güçlü ve güçsüz yanlarınızla bağlantılı bazı sorular sormak istiyorum. Siz bu çalışma için tesadüf olarak seçildiniz. Vereceğiniz tüm cevaplar kesinlikle gizli tutulacak ve sadece belirtilen doktora tezi kapsamında kullanılacaktır. Kimliğinizi belirten herhangi bir soru yer almamaktadır. Katılıp katılmamayı seçme hakkına sahipsiniz. Ancak sizin bu çalışmaya katılmanız ve deneyimlerinizi bizimle paylaşmanız, kadın yoksulluğunun anlaşılması açısından son derece önemlidir. Çalışmaya katıldıktan sonra vazgeçme hakkınız vardır. Rahatsızlık hissederseniz çalışmadan çekilebilirsiniz. Bu durumda rahatsızlığınızın giderilmesi için gereken yardım sağlanacaktır.

Merak ettiğiniz, sormak istediğiniz herhangi bir soru varsa sorabilirsiniz. Sayfanın altında iletişim bilgilerim yer almaktadır. İsterseniz çalışmanın sonuçlarını öğrenmek için benimle iletişim kurabilirsiniz. Görüşme yaklaşık olarak 45-50 dakika sürecektir.

Tarih: __/__/____

Katılımcı: İmza:

Sorumlu Araştırmacı: Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN

Hacettepe Ün. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü 06800, Beytepe Ankara
– Türkiye

+ (90) 312 297 63 63 – 321

visikhan@hacettepe.edu.tr, visikhan@gmail.com

Araştırmacı: Melike YALÇIN

Hacettepe Ün. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü 06800, Beytepe Ankara
– Türkiye

+ (90) 312 297 63 63

melike.yalcin@hacettepe.edu.tr

EK-2. GÖRÜŞME FORMU

Sayın Katılımcı,

Bu araştırma Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN danışmanlığında, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı doktora öğrencisi sosyal hizmet uzmanı Melike YALÇIN tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmada, yoksul kadınların sosyo-demografik özellikleri, yoksulluktan bir kadın olarak nasıl etkilendikleri ve kadın yoksulluğunun güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu nedenle vereceğiniz yanıtlar büyük önem taşımaktadır.

Bu görüşme formu toplam 71 sorudan oluşmaktadır. Vereceğiniz yanıtlar sadece araştırma kapsamında değerlendirilecek olup, kimliğinizi belirlemeye yönelik hiçbir soru sorulmayacaktır.

İçtenlikle vereceğiniz yanıtlar için şimdiden teşekkür ederiz.

A. SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER

1. Yaşınız kaçtır?

.....

2. Doğum yeriniz neresidir?

1. () İl
2. () İlçe
3. () Kasaba
4. () Köy

3. Eğitim durumunuz nedir?

1. () Okur-yazar değilim
2. () İlkokul
3. () Ortaokul
4. () Lise
5. () Üniversite

4. Medeni durumunuz nedir?

1. () Bekâr
2. () Evli
3. () Dul
4. () İmam nikâhlı beraberlik

5.Nasıl evlendiniz?

1. () Görücü usulü ile
2. () Anlaşarak
3. () Diğer (Belirtiniz).....

6.İlk evlilik yaşıınız kaçtır?

.....

7. Şuan ki evliliğiniz kaçınıcı evliliğinizdir?

1. () 1
2. () 2
3. () 3 ve yukarısı

8. Toplam evlilik süreniz ne kadardır?

.....

9. Eşinizle aranızda akrabalık var mıdır?

1. () Var –Yakınlık Derecesi.....
2. () Yok

10. Çocuğunuz var mı?

1. () Evet
2. () Hayır

11. Kaç çocuğunuz var?

1. () 1
2. () 2
3. () 3
4. () 4 ve yukarısı

12. Okula devam eden çocuk sayınız kaçtır?

Kız.....

Erkek.....

13. Eşiniz hayatta mıdır?

1. () Evet

2. () Hayır

14. Eşinizin eğitim durumu nedir?

1. () Okur-yazar değil

2. () İlkokul

3. () Ortaokul

4. () Lise

5. () Üniversite

B. SOSYO-EKONOMİK DURUM

15. Oturduğunuz ev kendinize mi ait/kira mı?

1. () Kendime ait

2. () Kira

3. () Diğer (Belirtiniz).....

16. Gelir durumunuz nedir? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Düzenli maaş

2. () Çalışarak edindiğim gelir

3. () Devletten aldığım yardımlar

4. () Çevremden (akraba, komşu, arkadaş vb.) aldığım yardımlar

5. () Hiçbir yerden gelirim yok

6. () Diğer (Belirtiniz)

17. Daha önce herhangi bir işte çalıştınız mı?

1. () Evet

2. () Hayır

18. Yanıtınız evetse ne iş yaptınız?

1. () Parça başı iş
2. () Temizlikçilik/bulaşıkcılık vb. işler
3. () ocuk/yaşıllı/engelli bakıcılığı
4. () Diğer (Belirtiniz)

19. Hali hazırda herhangi bir işte çalışıyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

20. Yanıtınız evetse ne iş yapıyorsunuz?

1. () Parça başı iş
2. () Temizlikçilik/bulaşıkcılık vb. işler
3. () ocuk /yaşıllı/engelli bakıcılığı
4. () Diğer (Belirtiniz).....

21. Bu işten aldığınız ücret ne kadardır?

.....

22. Çalıştığınız bu işten yeterli kazancı sağladığınızı düşünüyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır
3. () Kısmen

23. alışmıyorsanız nedeni nedir?

1. () Yeterli eğitimim yok
2. () Eşim izin vermiyor
3. () Yaşıım çalışmaya uygun değil
4. () ocuğumun bakımı dolayısıyla alışamıyorum
5. () Yaşıllı/engelli bireyin bakımı dolayısıyla alışamıyorum
6. () Diğer (Belirtiniz)

24. alışmıyorsanız geçiminizi nereden sağlıyorsunuz?

1. () Devletten aldığım yardımlarla
2. () Eşimin geliriyle

3. () Ailemin yardımlarıyla
4. () Çevremden (akraba, komşu, arkadaş vb.) aldığım yardımlarla
5. () Diğer (Belirtiniz)

25. Çalışmıyorsanız meslek edindirme kurslarına katılmayı düşünür müsünüz?

1. () Evet
2. () Hayır

26. Yanıtınız hayırsa nedeni nedir?

1. () Eşim/ailem izin vermez
2. () Çocuğuma/çocuklarıma bakmak zorunda olduğum için
3. () Evde engelli/yaşlı bakımını sağladığım kişi/kişiler olduğu için
4. () Hastalığımdan/engelimden dolayı
5. () Kendime güvenim yok
6. () Diğer (Belirtiniz)

27. Herhangi bir işte çalışmak için başvuruda buldunuz mu?

1. () Evet
2. () Hayır

28. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından hangi yardımı/yardımları alıyorsunuz?

.....
.....
.....

29. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfından aldığınız yardımların geçiminizi sağlamak için yeterli olduğunu düşünüyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır
3. () Kısmen

30. Yanıtınız hayırsa bunun sebebi sizce nedir?

.....
.....

.....
.....

31. Eşiniz çalışıyor mu?

1. () Evet
2. () Hayır

32. Eşiniz çalışıyorsa ne iş yapıyor?

1. () Memur
2. () İşçi
3. () Gündelik işler
4. () Diğer (Belirtiniz)

33. Eşinizin aldığı ücret ne kadardır?

.....

34. Hanenizin aylık geliri ortalama ne kadardır?

.....

35. Aşağıdaki giderlere ilişkin aylık ortalama harcama miktarınız ne kadardır?

Gider	Harcama Miktarı
Kira	
Yakacak	
Gıda	
Fatura (Elektrik, su vb.)	
Eğitim	
Sağlık	
Giyim	

36. Borcunuz var mı?

1. () Evet
2. () Hayır

37. İhtiyaç duyduğunuzda borç alabileceğiniz kimse var mı?

1. () Evet (Belirtiniz).....
2. () Hayır

38. Kendinize ait birikiminiz var mı?

1. () Evet

2. () Hayır

39. Bu birikiminizi nasıl sağladınız?

.....
.....
.....

C. SAĞLIK DURUMU

40. Tanısı konulmuş bir hastalığınız var mı?

1. () Evet (Belirtiniz)

2. () Hayır

41. Hastalığınız varsa tedavi görüyor musunuz?

1. () Evet

2. () Hayır

42. Herhangi bir engel durumunuz var mı?

1. () Var

2. () Yok

43. Varsa engel durumunuz nedir?

1. () Görme

2. () İşitme

3. () Ortopedik

4. () Konuşma

5. () Diğer (Belirtiniz)

D. FİZİKSEL ÇEVRE

44. Şu an kiminle yaşıyorsunuz?

.....

45. Kaç yıldır Ankara'da yaşıyorsunuz?

.....

.....

.....

46. Ankara'ya başka bir yerden göç ettiniz mi?

1. () Evet (Belirtiniz).....

2. () Hayır

47. Evinizde engelli birey var mı?

1. () Evet

2. () Hayır

48. Yanıtınız evetse engelli bireyin bakımını siz mi sağlıyorsunuz?

1. () Evet

2. () Hayır

49. Evinizde yaşlı birey var mı?

1. () Evet

2. () Hayır

50. Yanıtınız evetse yaşlı bireyin bakımını siz mi sağlıyorsunuz?

1. () Evet

2. () Hayır

51. Evinizde ihtiyacınızı karşılayacak kadar eşya olduğunu düşünüyor musunuz?

1. () Evet

2. () Hayır

3. () Kısmen

52. Evinizde elektronik eşya var mı? (Buzdolabı, çamaşır makinesi, bulaşık makinesi, ütü vb.)

1. () Evet
2. () Hayır

E. YOKSULLUK ve KADIN YOKSULLUĞU

53. Sizce yoksulluk nedir?

.....

.....

.....

.....

54. Sizce insanlar neden yoksuldur? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Toplumdaki eşitsizlikler nedeniyle
2. () Kader/Şanssızlık
3. () İşsizlik nedeniyle
4. () Eğitimsizlik nedeniyle
5. () Hastalık nedeniyle
6. () Kadın oldukları için
7. () Azınlık oldukları için
8. () Engelli oldukları için
9. () Kendi başarısızlıkları nedeniyle
10. () Diğer (Belirtiniz)

55. Ne zamandan beri yoksul olduğunuzu düşünüyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Doğduğumdan beri
2. () Evlendikten sonra
3. () İşsiz kaldıktan sonra
4. () Çocuğum olduktan sonra
5. () Diğer (Belirtiniz)

56. Yoksulluk nedeniyle hissettiğiniz duygular nelerdir? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Yetersizlik
2. () Reddedilmişlik
3. () Utanma
4. () Aşağılanma
5. () Dışlanma
6. () Suçluluk
7. () Kızgınlık
8. () Diğer (Belirtiniz)

57. Yoksullukla ilgili yaşadığınız en önemli sorun nedir? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Toplumdan dışlanmak
2. () Dikkate alınmamak
3. () İhtiyaçlarımı karşılayamamak
4. () Evimin olmayışı
5. () Çocuklarımın ihtiyaçlarını karşılayamamak
6. () Diğer (Belirtiniz)

58. Bir kadın sizce neden yoksuldur? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Çocuğunun/çocuklarının bakımını sağlamak zorunda olduğu için
2. () Evde yapmak zorunda olduğu işler olduğu için
3. () Ayrımcılık nedeniyle
4. () Eş/ailesi çalışmasını istemediği için
5. () Çalıştığı yerlerde tacize uğradığı için
6. () Diğer (Belirtiniz)

59. Kadınların yoksulluktan erkeklere göre daha çok etkilendiğini düşünüyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır
3. () Kısmen

60. Yanıtınız evetse sizce bunun nedeni nedir?

.....
.....
.....
.....

F. YOKSULLUKLA BAŞETME ve GÜÇ DURUMUNU DEĞERLENDİRME

61. Yoksullukla baş etmek için neler yaparsınız? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Ucuz giyecek, yiyecek temin etmeye çalışırım
2. () Bazı gıdaları evde yaparım
3. () Öğün sayımı azaltırım
4. () Sosyal yardım kuruluşlarına başvururum
5. () Ailemden, çevremden destek alırım
6. () Diğer (Belirtiniz)

62. Sorunlarınızın üstesinden gelmek için kendinizi yeterince güçlü hissediyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır

63. Güçlü yanlarınızın neler olduğunu düşünüyorsunuz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Hayatım üzerinde denetim sahibi olduğumu düşünürüm
2. () Kendimi iyi ifade edebilirim
3. () Geleceğe dair umudum vardır
4. () İyi bir eş/anne olduğumu düşünürüm
5. () Sağlıklıyım
6. () Zorlukların üstesinden gelmek için kendime inanırım
7. () Diğer (Belirtiniz)

64. Gücsüz yanlarınızın neler olduğunu düşünüyorsunuz?

1. () Yalnızım
2. () Geleceğe dair umudum yok
3. () Çalışmıyorum
4. () Yeterli eğitimim yok
5. () Sağlığım iyi değil
6. () Kendime güvenim yok
7. () Diğer.....

65. Toplumun bir parçası olarak vatandaşlık haklarınızı tam olarak kullandığınızı düşünüyor musunuz?

1. () Evet
2. () Hayır
3. () Kısmen

66. Yaşamınızı değiştirme yönünde bugüne kadar ne tür çabalar gösterdiniz?

.....

.....

.....

67. Diğer insanlarla ilişkileriniz nasıldır?

1. () İyi
2. () Çok iyi
3. () Kötü
4. () Çok kötü

68. Sorunlarınızı çözerken en çok kimden yardım alırsınız? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. () Kendimden
2. () Yakın çevremden (eş, aile, arkadaş vb.)
3. () Allahtan
4. () Hiç kimseden
5. () Diğer (Belirtiniz)

69. Geleceğinizi nasıl görüyorsunuz?

1. () Çok kötü
2. () Kötü
3. () Aynı
4. () İyi
5. () Çok daha iyi

70. Yaşamanızda en çok neye sahip olmak istersiniz?

.....

.....

.....

.....

71. Sizce yoksulluğun çözümü nedir? Devletin yoksullara yönelik neler yapmasını istersiniz?

.....

.....

.....

.....

Teşekkürler.....

EK-3. ETİK KOMİSYON İZİNİ

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 19.02.2019 15:31
Sayı: 35853172-300-E.00000464774

E.00000464774

Sayı : 35853172-300
Konu : Melike YALÇIN ŞAHİN Hk.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi : 21.11.2018 tarihli ve 12908312-300/00000333909 sayılı yazınız.

Enstitünüz Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Doktora programı öğrencilerinden **Melike YALÇIN ŞAHİN**'in **Prof. Dr. Vedat IŞIKHAN** danışmanlığında hazırladığı “**Kadın Yoksulluğunun Güçlendirme Yaklaşımı Odağında İncelenmesi**” başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **22 Ocak 2019** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur..

Bilgilerinizi ve gereğini saygılarımla rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 866360cb-7043-4018-b5a6-9610e0434203 koda ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet
Adresi: www.hacettepe.edu.tr

Duygu Didem İLFERİ

